

SİVAS ALİBABA ZAVİYESİ VAKFI BELGELERİ

DOCUMENTS OF SİVAS ZAVİYE OF ALİ BABA

Ali Sinan BİLGİLİ¹

ÖZET

Ali Baba Zaviyesi 16.yüzyılda Sivas'ta kurulmuştur. Devrin hükümdarları ve hayırseverleri tarafından bağışlanan arazi ve diğer gelir kaynakları, zaviye Vakfı'nın oluşmasını sağlamıştır. Vakıf evladiyelik vakıf statüsünde olup, mütevellilik ve zaviyedârlık gibi yönetim işleri Osmanlı Devleti'nin sonuna kadar Ali Baba'nın evladından evladına devredilmiştir. Bu devir sürecinde, devlet ile vakıf arasında cereyan eden yazışmalar sonucu oluşan belgelerin bir kısmı, aile fertleri tarafından muhafaza edilerek günümüze kadar gelmeleri sağlanmıştır. Bu belgeler, gerek zaviyenin sosyal, ekonomik ve kültürel tarihini ve gerekse vakıflar bağlamında devlet-tekke ilişkisini aydınlatmada büyük önem taşımaktadır. Bu öneme binaen, zaviyeye ait belgelerin yayınlanması çalışmanın başlıca amacını oluşturmaktadır. Bu çerçevede günümüzde yaşayan aile fertlerinden temin edilen Osmanlı Türkçesiyle kaleme alınmış belgeler, öncelikle günümüz harflerine aktarılmıştır. Daha sonra da genel ve özel değerlendirmeleri yapılmıştır. Neticede eldeki kayıtlar ışığında bu sosyal ve dinî müessese tanımlanmaya çalışılmıştır.

Anahtar Kelimeler: Osmanlı Devleti, Sivas, Ali Baba Zaviyesi, Vakıf, Belgeler

ABSTRACT

Zaviye of Ali Baba was founded in the 16th century in Sivas. The land and other sources of income donated by the emperor and philanthropists of the age allowed the constitution of the foundation of the zaviye. The foundation is in the status of an heirloom and until the end of the Ottoman Empire, administrative and maintenance affairs (responsibilities) were transferred from the descendents to descendents of Ali Baba. During this transference process, some of the documents occurred as a result of the correspondences between the foundation and the government (state) were saved by the members of the family and could reach the present day. These documents have great importance in revealing both the social, economic and cultural history of the zaviye and the state-tekke relationships in terms of the foundations. With regard to this importance, the publication of the documents belonging to the zaviye is the purpose of this study. In this context, the documents written in the Ottoman Language obtained from the family members were primarily translated (transcribed) into modern Turkish (current alphabet). Later, their global and specific interpretations were made. Finally, under the light of these documents, this religious and social institution was tried to be defined.

Key Words: Ottoman State, Sivas, Ali Baba Zaviye, Foundation, Documents

¹ Doç.Dr.Atatürk Üniversitesi, Kâzım Karabekir Eğitim Fakültesi, Sosyal Bilgiler Eğitimi Bölümü e-mail: sbilgili@atauni.edu.tr

GİRİŞ

Günümüzde aile mevcudiyeti ile ocağı devam eden ve zaviye külliyesinin bazı müstemilatı kısmen ayakta bulunan zaviyenin kurucusu Ali Baba, muhtemelen 15. asır sonlarında ya da 16. asır başlarında dünyaya gelmiş, 1574 yılında Sivas'ta vefat etmiştir. Sivas şehir merkezinde, adını taşıyan zaviyesini 16. yüzyılın ilk yarısı ortalarında, Sultan Süleyman I (1520-1566) devrinde temlik edilen arazi üzerine, evladiyelik vakıf olarak tesis etmiştir (Savaş, 1992: 43).

Ali Baba'nın tarihî şahsiyeti hakkında bilgi bulunmamakla birlikte, Horasan erenlerinden bir Türkmen babası (dervişi) olduğu tahmin edilmektedir². Ali Baba'nın vefatını müteakip dergâhın şeyhliğine oğlu Ahi Mehmed (D.1562) geçmiştir. Ahi Mehmed'den sonra zaviye şeyhliğine gelen Küçük Ali Baba 1639'dan birkaç sene sonra vefat etmiştir. Onun şeyhliği zamanında zaviye "*Büyük Ali Baba*" ve "*Küçük Ali Baba*" (*Veled-i diğer Ali Baba*) Zaviyesi olmak üzere iki farklı isimle anılır olmuştur. Küçük Ali Baba'dan sonra oğlu Ahi Mehmed şeyh ve mütevellilik makamına geçmiştir. Ondan sonra 1653'te kızları Fatma ve Ümmihani, zaviyede zaviyedârlık ve mütevellilik yapmışlardır. Osmanlı Devleti'nin sona erişine kadar Küçük Ali Baba'nın bu iki kızından gelen kişiler dergâhı yönetmiş, zaviyedârlık ve tevliyet makamları onların elinde bulunmuştur (Savaş, 1992: 53). Günümüzde de dergâhın yönetim ve bakım işleri bu soydan gelen kişiler tarafından yapılmaktadır.

Çalışmanın Amacı ve Önemi

Sivas şehir merkezinde bulunduğu mahalleye adını veren Ali Baba Zaviyesi gibi dinî ve sosyal kurumlar, Türk içtimaî hayatını derinden etkilemişlerdir. Bu müesseselerin tarihî hakikatlerle ortaya konulması, Osmanlı dönemi ve günümüz içtimaî hayatının anlaşılması ve tarihî yanlışların ortadan kaldırılmasını sağlayacaktır. Anadolu ve Balkanlardaki karakteristik zaviyelere nazaran bazı farklılıklar içeren Ali Baba Zaviyesi, mühim bir örneği teşkil etmektedir. Bu zaviye, tasavvuf deyimleriyle, batın ve zahir hizmetlerini birlikte sunan bir dergâhtır. Bir taraftan müntesiplerine batından tasavvufî hayat ve ahlâkı yaşatırken, bir taraftan da zahir ehlini misafir etmekte, yedirip içirmekte, sıbyan mektebiyle de şehrin çocuklarını eğitmektedir. Hatta kurulmasına sebep olduğu mahalle ile Sivas şehrinin fizyonomik gelişimine önemli katkı sağlamıştır. Zaviyeye vakfedilen toprakların ve tuzla gibi diğer gelir kaynaklarının

² Aile arasında yaşayan sözlü anlatımda, Ali Baba'nın Hacı Bektaş Veli ve Pir Sultan Abdal gibi Horasan erenleri ile ilişkilendirilmesi, muhtemelen Horasan ereni olması özelliğinden kaynaklanmaktadır.

işletilmesine yapılan nezaret, devletin ve köylünün ekonomisine katkı sağladığı da muhakkaktır. İşte bütün bu yönleriyle Osmanlı döneminde dinî ve sosyo-ekonomik yapıyı derinden etkileyen ve etkileri günümüzde de devam eden Ali Baba Zaviyesi hakkında tarihî realiteye uygun bilgileri meydana çıkaracak belgeleri ortaya koymak çalışmanın başlıca amacıdır. Yani çalışmanın amacı, Ali Baba Zaviyesi'ni bütün yönleriyle yeni baştan yazmak değildir. Yeni belgeler ışığında aşağıda bahsedeceğimiz Dr. Saim Savaş araştırmasına ilave belgeleri ortaya çıkararak, bundan sonra yeni bulunacak belgelerle ileride yapılacak daha detaylı araştırmalara zemin hazırlamaktır.

Çalışmanın Kaynakları

Çalışma konusu olan Ali Baba Zaviyesi hakkında en mühim eser, Dr. Saim Savaş tarafından “*Bir Tekkenin Dinî ve Sosyal Tarihi Sivas Ali Baba Zaviyesi*” (Dergâh Yayınları, İstanbul 1992) adıyla yayınlanan kitaptır. Doktora tezi olarak hazırlanan bu eser; giriş, üç bölüm, sonuç, İngilizce özet, kitabiyat ve ekler bölümlerinden oluşmaktadır. Eserin giriş kısmında Ali Baba Zaviyesi'nin kurulduğu siyasi ve dinî-tasavvufî ortam, birinci bölümde Ali Baba'nın kimliği, zaviye ile münasebeti olan kişiler (Rüstem Paşa, Atik Valide Sultan, Pir Sultan Abdal gibi) ve dinî hüviyeti, ikinci bölümde Ali Baba Zaviyesi'nin fizikî yapısı, işleyişi ve bölgenin iskânındaki rolü, üçüncü bölümde ise Ali Baba Zaviyesi vakıflarının gelir kaynakları ve masrafları konuları işlenmiştir. Eserin ekler kısmında yaklaşık 80 arşiv belgesinin günümüz harfleriyle transkribe, belgelerin aslıyla birlikte neşredilmiştir. Arşiv vesikaları açısından zengin bir kaynakçaya sahip olan eserde; Tapu-Kadastro Genel Müdürlüğü Kuyud-ı Kadime Arşivi, Vakıflar Genel Müdürlüğü Arşivi, İstanbul Başbakanlık Osmanlı Arşivi, Sivas Vakıflar Bölge Müdürlüğü Arşivi ve Sivas Müzesi Arşivi ile Ali Baba'nın soyundan gelen Ruhi Başeğmez, Hüseyin Tekkeşinoğlu ve Şemsi Yılmaz Susamış'tan alınan vesikalar kaynak olarak kullanılmıştır. Bu çalışmanın temel kaynağını da yine Ali Baba'nın soyundan gelen Mehmet Tahir Ezgi ile merkezi İstanbul'da bulunan Ali Baba Türbesi'ni Koruma Yaptırma ve Yaşatma Derneği Başkanı Tahir Aslandaş'tan alınan arşiv vesikaları oluşturmaktadır.

Çalışmanın Yöntemi

Çalışmanın amacı Ali Baba Zaviyesi'ni yeniden yazmak olmadığından, Tahir Aslandaş ve Mehmet Tahir Ezgi'den alınan belgelerin tanıtılmasıyla sınırlı tutulmuştur. Çalışmanın başında zikredilen şahıslardan alınan belgeler, Dr. Selahattin Tozlu tarafından Latin harflerine aktarılmıştır. Bu aktarımda belgenin alındığı yer, belgenin cinsi ve tarihi belirtildikten sonra, belgelerin içe-

riğinin anlaşılması için İstanbul Başbakanlık Osmanlı Arşivi usulü gereğince belge özetleri yapılmıştır. Ayrıca İstanbul Başbakanlık Osmanlı Arşivi'nden "Dâhiliye Mektubi Kalemî", "Maarif Nezareti Mektubi Kalemî", "Cevdet Evkaf" ve "Satın Alınan Evrak, Sivaslı Ali Baba Zaviyesi Evrakı" fonlarından tespit edilen bazı belgelerin de özeti verilmiştir. Bu sonuncu belgelerin birçoğu Dr. Saim Savaş ve Dr. Selahattin Tozlu tarafından yayınlanan belgelerin mükerreridir. Neticede Dr. Tozlu tarafından transkripsiyonu yapılan belgelere göre bir değerlendirme yapılmıştır.

BELGELERİN GENEL ÖZELLİKLERİ

1- Belgelerden³ üzerine tarih düşülenler, 17. yüzyıldan başlayarak 20. yüzyıla kadar gelmektedir. Ancak 1 numaralı belgede 16. yüzyıla ait kayıtlar da bulunmaktadır. Üzerinde tarih bulunan en eski belge 1 Muharrem 1048 (15 Mayıs 1638) tarihli Küçük Ali Baba vakfiyesi, en yeni belge 30 Kanunisanı 1332 (12 Şubat 1917) tarihli Düyun-ı Umumiye-i Osmaniye Varidat-ı Mahsusası İdaresi'nce verilen İhalât ve Hububat Emanâtı Makbuzu'dur. Belgelerin 2 adedi 17. yüzyıla, 5 adedi 18. yüzyıla, 19 adedi 19. yüzyıla, 25 adedi 20. yüzyıla aittir. Osmanlı dönemine ait bu belgelerin yanı sıra, Cumhuriyet dönemine ait tapu belgeleri de bulunmaktadır. Ancak bu belgelerden ikisi (Belge.51-52) dışındakiler çalışmada kullanılmamıştır (Bkz.Tablo.1).

2- Belgelerin en eskisi Sultan Murad IV (1623-1640) dönemine aittir. Sultan Ahmed III (1703-1730) döneminden başlayarak Sultan Mahmud I, Mustafa III, Selim III, Mahmud II, Abdülmecid I, Abdülaziz, Abdülhamid II ve Mehmed Reşad V dönemine gelinceye kadar 9 Osmanlı hükümdarı zamanında birer vesileyle devlet ile Ali Baba Zaviyesi arasında bürokratik münasebet tesis edilmiştir. Belgelerin çoğunluğu 18 adet ile Abdülhamid II (1876-1909) dönemine ait olup, daha sonra 11 adet ile Mehmed Reşad V (1909-1918) dönemine ait belgeler gelmektedir (Bkz.Tablo.1).

³ Belgeler ifadesinden kastımız, M.T.Ezgi (kısaltma: MTE) ve Ali Baba Türbesi'ni Koruma Yaptırma ve Yaşatma Derneği'nden (kısaltma: ABTKYVYD) alınan ve Dr. Tozlu tarafından transkripsiyonu yapılan belgelerdir.

TABLO.1: Belgelerin Tarihi

NO	BELGE SAHİBİ	HİCRİ		RUMİ		MİLADİ	
		YIL	GÜN/AY	YIL	GÜN/AY	YIL	GÜN/AY
1	MTE B.9-B.37	1048	1 Muharrem			1638	15 Mayıs
		1136	16 Cemaziyelevvel			1724	11 Şubat
		1254	4 Şaban			1838	23 Ekim
2	MTE B.43	1048	Receb			1638	Kasım
3	MTE B.30	1140	10 Receb			1728	21 Şubat
4	ABTKYVYD	1145	8 Zilkade			1733	22 Nisan
5	MTE	1177	evası-ı Şaban			1764	Şubat
6	MTE	1210	9 Şaban			1796	18 Şubat
7	MTE B.28	1238	28 Zilkade			1823	6 Ağustos
8	MTE B.34	1238	Zilkade			1823	Ağustos
9	MTE B.18	1240	Zilkade			1825	Temmuz
10	MTE B.40	1254	Gurre-i Zilhicce			1839	15 Şubat
11	MTE B.7	1255	24 Zilkade			1840	29 Ocak
12	MTE B.42	1256	25 Zilhicce			1841	17 Şubat
13	MTE B.47	1257	13 Cemaziyelevvel			1841	3 Temmuz
14	MTE B.25	1273	14 Cemaziyelahir			1857	10 Ocak
15	MTE B.11	1279	3 Cemaziyelevvel			1862	27 Ekim
16	ABTKYVYD	1279	3 Cemaziyelevvel			1862	27 Ekim
17	MTE B.41	1279	13 Cemaziyelevvel			1862	6 Kasım
18	ABTKYVYD	1282	22 Muharrem			1865	17 Haziran
19	MTE B.20	1283	14 ? Şevval			1867	19 Şubat
20	MTE B.19	1293	2 Cemaziyelevvel			1876	26 Mayıs
21	MTE B.22	1293	2 Cemaziyelevvel			1876	26 Mayıs
22	MTE			1299	26 Teşrinisani	1883	8 Aralık
23	MTE B.38			1308	Mart	1892	Mart
24	ABTKYVYD	1314	3 Zilkade			1897	5 Nisan
25	ABTKYVYD	1317	25 Safer			1899	5 Temmuz
26	MTE B.10			1316	13 Ağustos	1900	26 Ağustos
27	MTE B.48			1319-1322	2 Kanunievvel-3 Kanunievvel	1903-1906	15 Aralık-16 Aralık
				1319-1322	2 Kanunievvel-3 Kanunievvel	1903-1906	15 Aralık-16 Aralık
28	MTE B.50			1320	24 Nisan	1904	7 Mayıs
29	MTE B.15			1321	16 Nisan	1905	29 Nisan
30	MTE B.17			1321	16 Nisan	1905	29 Nisan
31	MTE B.2	1323	29 Şevval w			1905	27 Aralık
32	MTE B.39	1324	11 Şevval			1906	28 Kasım
33	MTE B.49			1322	3 Kanunievvel	1906	16 Aralık
34	MTE B.51			1322	3 Kanunievvel	1906	16 Aralık
35	MTE B.52			1322	3 Kanunievvel	1906	16 Aralık
36	MTE B.45			1322	Kanunievvel	1906	Aralık
37	MTE B.3	1327	20 Rebiülevvel			1909	11 Nisan
38	MTE B.12	1327	20 Rebiülevvel			1909	11 Nisan
39	MTE B.1	1327	20 Rebiülevvel			1909	11 Nisan

40	MTE B.23	1327	14 Cemaziyelevvel			1909	3 Haziran
41	MTE B.14			1325	19 Teşrinievvel	1909	1 Kasım
42	MTE B			1326	10 Nisan	1910	23 Nisan
43	MTE B.16	1328	13 Rebiülahir	1326	10 Nisan	1910	23-24 Nisan
44	MTE B.5	1329	20 Rebiülahir			1911	20 Nisan
45	MTE B.24	1329	21 Zilhicce			1911	13 Aralık
46	MTE B.31			1328	9 Şubat	1913	22 Şubat
47	MTE B.4	1333	12 Cemaziyelevvel			1915	28 Mart
48	MTE B.35			1331	28 Ağustos	1915	10 Eylül
49	MTE B.13			1332	30 Kanunisani	1917	12 Şubat
50	MTE		Tarihsiz				Tarihsiz
51	ABTKYVYD					1974	27 Şubat
52	ABTKYVYD					1992	5 Mart

3- Belgeler, Osmanlı bürokratik yazışma çeşitleri açısından muhtelif cins-tendir. Bunlar içerisinde; arz, arzıhal, berat, berat kaydı, ferman, hüccet, hüküm, i'lam, makbuz, muhasebe koçanı, senet, tapu, tapu-tahrir defteri kaydı, tezkire (askerlik, hizmet) ve vakfiye vs. evrak bulunmaktadır. Bu evrağın 9 adedini, Ali Baba Vakfı'nın mütevellilik, zaviyedârlık, muallimlik gibi vazife ve hizmete tayin edilenlere vazifelerini icra salahiyeti verildiğini gösteren beratlar oluşturmaktadır. Bundan ayrı 4 adet de berat kaydı bulunmaktadır. Belgelerin bir kısmı da Sened-i Hakanî (tapu senedi)'dir. 1272 (1855-56) tarihinde çıkarılan kanunla tüm vakıflarda olduğu gibi Ali Baba vakfında da vakıf mütevellilerinin gayrîmenkuller üzerindeki tasarruf muameleleri ellerinden alınarak Defter-i Hakanî Nezareti'ne devredilmiş, böylece bütün gayrîmenkuller için merkezden sened-i hakanî verilmeye başlanmıştır. Elimizde vakfa ait ilk tapu senedi (sened-i hakanî) 20 Rebiülevvel 1327 (11 Nisan 1909) tarihlidir (Belge.37). Bu senet, Amasya livasının Lâdik kazasında Kevekise (Gevekise) Köyü'nde⁴ beş dönümlük bir tarlanın tapusudur. Bu senetten başka, 5 adet tapu senedi daha bulunmaktadır. Vakfın muhasebe işleriyle ilgili 11 adet makbuz ve koçan da belgeler arasında yer almaktadır (Bkz. Tablo.2).

⁴ Bu köy belgelerinde Amasya'ya bağlı gösterilmektedir. Köy, 1928'de Samsun vilayetinin Havza kazasının Lâdik nahiyesine bağlıdır (Türkiye Cumhuriyeti Dâhiliye Vekâleti, Son Teşkilât-ı Mülkiyede Köylerimiz Adları, Hilal Matbaası, İstanbul 1928, s.724). Günümüzde yine Lâdik'e bağlı Budakdere köyüdür.

TABLO.2: Belgelerin Cinsi

NO	BELGE SAHİBİ	BELGE CİNSİ	NO	BELGE SAHİBİ	BELGE CİNSİ
1	MTE B.9-B.37	Vakfiye	27	MTE B.48	Makbuz
		Berat	28	MTE B.50	Makbuz
		Arzihal	29	MTE B.15	Nüfus Tezkiresi
2	MTE B.43	Vakfiye	30	MTE B.17	Nüfus Tezkiresi
3	MTE B.30	Berat	31	MTE B.2	Arz
4	ABTKYVYD	Ferman	32	MTE B.39	Arz
5	MTE	Hüküm	33	MTE B.49	Makbuz
6	MTE	Berat	34	MTE B.51	Makbuz
7	MTE B.28	Ferman	35	MTE B.52	Makbuz
8	MTE B.34	Tahrir kaydı	36	MTE B.45	Makbuz
9	MTE B.18	Berat kaydı	37	MTE B.3	Tapu senedi
10	MTE B.40	Arzihal	38	MTE B.12	Tapu senedi
11	MTE B.7	Berat teccidi	39	MTE B.1	Tapu senedi
12	MTE B.42	Arzihal	40	MTE B.23	Arz
13	MTE B.47	Berat kaydı	41	MTE B.14	Muhasebe kaydı
14	MTE B.25	Berat	42	MTE B	Tapu senedi tasdiki
15	MTE B.11	Berat	43	MTE B.16	Tapu senedi
16	ABTKYVYD	Berat	44	MTE B.5	Tapu senedi
17	MTE B.41	Berat	45	MTE B.24	İ'lam
18	ABTKYVYD	Ferman	46	MTE B.31	Makbuz
19	MTE B.20	Hüccet	47	MTE B.4	Tapu senedi
20	MTE B.19	Berat kaydı	48	MTE B.35	Makbuz
21	MTE B.22	Berat	49	MTE B.13	Makbuz
22	MTE	Askerlik tezkiresi	50	MTE	Hususi Evrak
23	MTE B.38	Muhasebe koçanı	51	ABTKYVYD	Çaplı tasarruf vesikası
24	ABTKYVYD	Berat (Askerlik)	52	ABTKYVYD	Hususi evrak
25	ABTKYVYD	Berat kaydı			
26	MTE B.10	Askerlik tezkiresi			

4- Belgelerin mühim bir kısmı, vakıflarda vuku bulan tahavvül ve tebedüllerin kaydedilmesiyle mükellef olan ve senetlerini veren Defter-i Hakanî Dairesi ile bütün vakıfların bağlı bulunduğu Evkâf-ı Hümayûn Nezâreti'nden sadır olan belgelerden ibarettir. Ali Baba Zaviyesi Vakfı 1251-52 (1835-36) tarihlerinde nezarete ilhak olunduğundan (Savaş, 1992: 87), bu tarihten sonraki belgeler Evkâf-ı Hümayûn Nezâreti çıkışıdır. Bu belgelerden ilki, 4 Şaban 1254 (23 Ekim 1838) tarihli bir berat sureti (Suret-i berat-ı şerif-i alişân)'dir (Belge.1).

5- Bazı belgeler padişah değişikliği sebebiyle yenilenen beratlardandır. Mesela; Belge.11, Sultan Abdulmecid I'in 19 Rebiülahir 1255 (2 Temmuz 1839), Belge.15 ise; Sultan Abdulaziz'in 17 Zilhicce 1277 (26 Haziran 1861) tahta çıkışlarından sonra "*umumen tecdid-i berevât olunmak kaide-i mer'iyye-i saltanât-ı seniyyeden olduğuna binâen*" yenilenmiş beratlardır.

6- Belgelerden 3 adedi zaviye vakfıyla direkt ilişkili olmayıp, zaviyede vazifeli kişilerin askerlik işleriyle ilgilidir. Bunlardan biri 26 Teşrinisanî 1299 (8 Aralık 1883) tarihli Tekyenişinoğlu Şeyh Hüseyin'in oğlu Feyzullah'ın askerlik tezkiresi (Belge.22/A-B), bir diğeri Yunan harbine katılan Hüseyin'e verilen 3 Zilkade 1314 (5 Nisan 1897) tarihli iftihar nişanı beratı (Belge.24), bir başkası da 13 Ağustos 1316 (26 Ağustos 1900) tarihli yine Tekkenişinoğlu Şeyh Hüseyin'in oğlu Feyzullah'a ait "*İfa-yı hidmet tezkiresi*" (Belge.26/A-B)'dir. Ancak 3 Zilkade 1314 tarihli iftihar nişanı beratıyla ilgili belge, tartışılması gereken bir vesikadır. Zira bu vesikada ismi zikredilen Hüseyin adlı şahsın, Ali Baba ailesinden olup olmadığı belli değildir. Çünkü; zikredilen tarihte (1897) Ali Baba ailesinden Hüseyin adlı bir zâta rastlanamamıştır. Dr. Saim Savaş tarafından yayınlanan ve ABTKYVYD tarafından ilaveler yapılan aile şeceresinde 1808'de doğan ve 1874 yılında vefat eden bir Şeyh Hüseyin (Şeyh Mehmed Tahir oğlu) isimli zât bulunmaktadır. Bu zat, daha önceden vefat ettiği için 1897 Yunan harbine katılması söz konusu olamaz. O halde belgede ismi zikredilen Hüseyin kimdir? Bu hususta iki ihtimal akla gelmektedir. Birincisi bu belgenin Ali Baba ailesiyle ilişkisi olmadığı ihtimalidir. İkincisi ise, belgede ismin eksik yazıldığı, Hüseyin oğlu Feyzullah olması gerektiği ihtimalidir.

7-Belgeler, torun Küçük Ali Baba'nın vakıf kurmasından sonra iki ayrı zaviye varmış gibi bir izlenim vermektedir. Zira bazı belgelerde "*Büyük Ali Baba Zaviyesi*" veya "*Rüstem Paşa hacesi Büyük Ali Baba Zaviyesi*", bazılarında "*Veled-i diğer Ali Baba Zaviyesi*" ya da "*Sivas'ta medfun Küçük Ali Baba ve Büyük Ali Baba Vakfı*" (Belge.1) kayıtları geçmektedir. Belgelerin 10 adedinde Büyük Ali Baba Zaviyesi, 23 adedinde Veled-i diğer Ali Baba Zaviyesi (Küçük Ali Baba) isimleri kullanılırken, 10 belgede ayırım yapılmaksızın Ali Baba Zaviyesi/Tekkesi adı geçmektedir. Ali Baba Zaviyesi isminin geçtiği belgelerin çoğunluğunun, Küçük Ali Baba'nın vakfı kurmasından sonraki tarihe ait olması, bazı belgelerde Büyük veya Küçük gibi ayırım yapılmadığını ve zaviyenin tek Vakfı'nın olduğunun kabul edildiğini göstermektedir.

8- Belgelerde -yukarıda belirtilen ayırma izafeten- iki farklı vakfa ayrı ayrı zaviyedâr, mütevellî ve diğer görevliler tayin edildiği görülmektedir. Bu tayin ve tevcihler iki ayrı zaviyenin varlığı sonucu değil, zaviyeye zaviye kurucusu

Büyük Ali Baba ve torun Küçük Ali Baba dönemlerinde iki ayrı vakfın yapılmasından dolayıdır. Rüstem Paşa'nın 1547'de bağışladığı vakıf ile Küçük Ali Baba'nın 1638'de yaptığı vakfın farklı tevliyet şartları taşıması sebebiyle böyle bir hal ortaya çıkmıştır. Böylece zaviyedârlar, bilhassa Fatma ve Ümmühanî hatunlar dönemlerinde (17. yüzyıl ikinci yarısı) zaviye tek olmasına karşın farklı iki vakıftan maaş almışlardır (Savaş, 1992: 69-70). Oysa torun Küçük Ali Baba'nın vakfı yeni bir zaviye için değildir. Küçük Ali Baba vakfiyesindeki "... *kâffeten ve âmmeten niyet-i sâfiye ve tûbe-i vâfiye ile hasbeten lillâhi teâlâ ve taleben li-merzâtihil a'lâ vakf-ı sahih-i müebbed ve habs-ı sarîh-i muhalled ile vakf ve habs idüb şöyle şart eyledim ki, mâdâm ki libâs-ı sıhhat ve câme-i âfiyet lâbis ve meclis-i vücûdda câlis olam evkâf-ı mezkûreden hâsıl olan menâfi ve gallâtı keyfe-mâyeşâ ve yürüd mutaarrif olam vefâtımdan sonra ceddim merhûm-ı mezbûrun medine-i merkûme dâhilinde binâ eylediği zâviyesinde sâkin olan evlâd-ı zükûrundan sinnen kebîri mütevellî olub evkâf-ı mezkûreden hâsıl olan menâfi ve gallâtı zabt ve kabz eyledikten sonra ...*" veya "... *kâffeten ve ammeten menâfi'ini hasbeten lillâhi teâlâ vakf idüb ...*" (Belge.1) ifadelerinden de anlaşılacağı üzere vakfını Büyük Ali Baba Zaviyesi'ne evladiyelik vakıf olarak yapmıştır. Bu sebeple belgelerde geçen "*Büyük Ali Baba*" ve "*Veled-i diğer Ali Baba*" zaviyeleri tek bir zaviyeyi ve vakfı kastetmektedir.

9- Ali Baba soyunun elindeki belgelerin bir kısmı içerik olarak mükerrerdir. Bu mükerreriğin sebebi, vazife almada hak sahibi farklı kişilere aynı beratın verilmesi veya vazifede hak sahibi kişilerin şer'i mahkemeye müracaat ederek, hak sahibi olduklarına dair berat kayıtlarının çıkarılmasını istemeleriyle kendilerine birer berat kaydı verilmesidir. Yayınlanan "*hisse*" içerikli beratlar bu neviden mükerrer kayıtları havidir.

10- Belgelerin 3 adedinde Sultan Süleyman I (1520-1566)'in sadrazamı Rüstem Paşa'nın adı geçmektedir (Belge.1, 6 ve 25). Ali Baba'nın tarihî şahsiyeti hakkında yeterli bilgiye sahip olunamadığından, belgelerde geçen "*Vakf-ı zâviye-i Büyük 'Ali Baba hâce-i Rüstem Paşa der Sivas'*" veya "*Rüstem Paşa hâcesi Büyük 'Ali Baba'*" gibi kayıtlardan sıhhatli bir mana çıkarmak pek mümkün olmamıştır. Rüstem Paşa'nın kendi vakfından Ali Baba Zaviyesi'ne gelir bağışlaması, Rüstem Paşa ile Ali Baba Zaviyesi arasında bir münasebet bulunduğunu ortaya koymakla birlikte, bu münasebetin hayır ve hasenat yönünden olduğu düşünülmektedir. Zira Rüstem Paşa, oldukça hayır ve hasenat sahibi bir kimse olup, memleketin pek çok yerinde bu tür zaviyelerle birlikte; cami, medrese, han, mektep, bedesten gibi dinî ve sosyal kurumlara

kendi vakıflarından gelirler bağışlamıştır⁵. Bu yüzden söz konusu münasebeti hayır işleri açısından düşünmek yerinde olacaktır.

11- Belgelerin pek çoğunda “*es-Seyyid Mahmûd Efendi el-kâdî bi-medîne-i Tokat*”, “*Mehmed Efendi el-müfti bi-Tokat*”, “*eş-Şeyh İbrâhîm*”, “*Hâfız Ahmed el-kâdî bi-medîne-i Sivas*”, “*Şa’bân Çelebi eş-şehir bi-Yağcı-zâde*”, “*el-hâc Ahmed bin el-hâc ‘Ali*”, “*Abdurrahman Çelebi bin Mahmûd*”, “*Şeyhülislâm Mekki-zâde Mevlânâ Mustafâ Âsım*”, “*Şeyhülislâm Mevlânâ es-Seyyid Muhammed Arif*”, “*evkâf müfettişi Muhammed Emîn Âsaf Beg*”, “*harameyn-i muhteremeyn evkâfı nazırı Hâfız ‘Îsâ*”, “*Rum-İli Kâdîaskeri Mevlânâ Sa’dullah*”, “*başdefterdâr Sarım İbrâhîm*” ve “*Sivas vâfisi Sa’îd Kudsi*” gibi merkez ve taşra idarî teşkilatında görevli yöneticiler ile şehrin ayan ve eşrafının isimleri geçmektedir. Bu belgeler, Osmanlı merkez teşkilatında yönetim zümresinde yer alan kişilerin ve vazifelerin aydınlatılmasının yanı sıra, bilhassa Sivas ve Tokat şehirlerinin mahallî tarih çalışmaları için büyük önem arz etmektedir.

12- Belgelerin pek çoğunda Ali Baba ailesi fertleri için Hz. Hüseyin neslinden gelenlere verilen “Seyyid” ünvanı kullanıldığı görülmektedir. Dr.Savaş (1992: 60) elindeki belgelere göre bu ünvanın 18. asır başlarından itibaren kullanıldığını belirtmektedir. Dr. Tozlu tarafından yayınlanan belgelerde bu ünvanın geçtiği en eski vesika, 8 Zilkade 1145 (22 Nisan 1733) tarihlidir. Bu vesika Sultan Mahmud I (1730-1754)’e ait bir ferman olup, “... *kıdvetü’s-sâdât ve’l-kirâm Seyyid ‘Ali zîde-şerefi* ...” kaydından da anlaşılacağı üzere Osmanlı Devleti, Ali Baba’nın soyunun Sâdât’tan olduğunu resmi yazışmalarında tanımıştır (Belge.4). Nitekim bu tarihten sonra sadır olan vesikalarda da “*es-Seyyid eş-Şeyh*” ifadesi çoğunlukla geçmektedir. Ancak Ali Baba’nın hakikatte Hz. Hüseyin soyundan gelip gelmediği, tarihî bilgilerin olmayışı sebebiyle tespit edilememiştir.

⁵ Erhan Afyoncu, “Rüstem Paşa”, DİA, İstanbul 2008, c.35, s.289.

BELGELERİN TANITIMI**1- Dr. Selahattin Tozlu Tarafından Yayınlanan Belgeler****Belge No 1** : M. TAHİR EZGİ BELGE.9 VE BELGE.37**Cinsi** : Arzuhal-Berat-Vakfiye**Tarihi** : 1 Muharrem 1048 (15 Mayıs 1638)
16 Cemaziyelevvel 1136 (11 Şubat 1724)
4 Şaban 1254 (23 Ekim 1838)

Özeti : M. T. Ezgi'den alınan 37 nolu belge, zaviye şeyhi Ali'nin arzualı üzerine defter-i hakanîdeki Ali Baba vakfıyla ilgili vakfiye ile yeni ve eski kayıtların çıkarılarak tarafına verilmesi isteğiyle Evkaf-ı Hümayun Nezareti'nin 4 Şaban 1254 (23 Ekim 1838) tarihinde kaleme aldığı kayıtlardan oluşmuştur. Nezaret belgeyi arzuhal hariç üç farklı kayıttan müteşekkil hazırlamıştır. Şeyh Ali'nin tarihsiz arzualının üzerine elimizdeki belgeler içerisinde 16. yüzyıla ait ve en eski kayıt olduğunu düşündüğümüz zaviye meşihatının kime ait olduğunu gösteren “*zaviye-i mefharû's-süleha ve's-sâlikin Derviş Ali Baba haliya meşihat-ı zaviye der-tasarruf-ı Ahi Mehmed veled-i Ali Baba bâ-berat-ı hümayun*” kaydı düşünülmüştür. 16 Cemaziyelevvel 1136 (11 Şubat 1724) tarihli (“*mucebince defterhane-i amireye hıfz olunub suret virilmek buyuruldu, Hafız Mehmed el-kadı bi-medine-i Sivas ...*”) bir derkenar olan aslı tarihsiz bu kayıttan zikredilen Ahi Mehmed, Büyük Ali Baba'nın 1562'de doğan oğlu olup, padişah beratıyla meşihat makamına tayin edildiği anlaşılmaktadır. Bu kayıttan sonra en eski kayıt 1638 tarihli Ali Baba ibn Mehmed Beğ (Küçük Ali Baba) Vakfiyesi kaleme alınmıştır. Dr. Savaş'ın yayınladığı Küçük Ali Baba vakfiyesi ile M. T. Ezgi'de bulunan vakfiye arasında tarihte ve şuhudu'l-hal kısmında bazı farklılıklar vardır. Dr. Savaş'ın yayınladığı vakfiyede, 1048 yılının Recep ayı, M. T. Ezgi Belge.37'de 1048 yılının Ramazan ayı tarih olarak düşünülmüştür. Nezaretin kaydı belgenin başlangıcı olup, “*der nezaret-i evkaf-ı hümayun*” kaydından sonraki yazılar mürekkep birbirine karıştığından okunamamaktadır. Burada seçilebilen “*evkaf ... Ali Baba der Sivas*” yazısıdır. Bu kaydın altında “*an vakf*” başlığı altında “*es-Seyyid Ali Halife ibn İbrahim an evlad-ı vakf-ı zaviyedâr ve mütevellî*”, “*es-Seyyid eş-Şeyh Hasan ve es-Seyyid eş-Şeyh Hüseyin halife veledân-ı kebir Mehmed Halife ...*” gibi çeşitli tarihlerde mütevellilik ve zaviyedârlık yapan kişilerin isimleri zikredilmiştir. Bu kaydın altında da “*Nezaret-i evkaf-ı Hümayun-ı mülukaneye mülhak Sivas'da vaki' Veled-i diğer Ali Baba Zaviyesi Vakfı'nın*” kaydı başlangıcıyla mütevellisi ve zaviyedârı es-Seyyid es-Şeyh Mehmed Tahir'in vefatı üzerine vazifenin oğulları “*es-Seyyid eş-Şeyh Hasan ve Hüseyin halifelere evlâdiyet ve meş-*

rûtiyet üzere iştiraken tevcih” edildiği, ancak es-Seyyid es-Şeyh Ali Halife ibn İbrahim’in “*evlâd-ı vâkıftan olmak zi’amiyla Sivas naibi esbak Sabit-zade Ahmed zide-ilmihudan hilaf inha ahz eylediği i’lam ile bir takrib üzerine tevcih*” ettirdiğine dair kayıt düşülmüştür.

Belge No 2 : M. TAHİR EZGİ BELGE.43
Cinsi : Küçük Ali Baba Vakfiyesinin bir parçası
Tarihi : Receb 1048 (Kasım/Aralık 1638)
Özeti : Yukarıdaki vakfiyenin devamıdır.

Belge No 3 : M. TAHİR EZGİ BELGE.30
Cinsi : Berat
Tarihi : 10 Receb 1140 (21 Şubat 1728)
Özeti : Veled-i Diğer Ali Baba Zaviyesi Vakfı’nın muallimhanesinde muallim olan Ömer vazifeyi terk ettiği için, yerine Veli’nin atanmasına dair berat.

Belge No 4 : ALİ BABA TÜRBESİ’Nİ KORUMA YAPTIRMA VE YAŞATMA DERNEĞİ
Cinsi : Ferman
Tarihi : 8 Zilkade 1145 (22 Nisan 1733)
Özeti : Ali Baba Vakfı’na ait bazı tuzlalara yerel yöneticiler tarafından müdahale edildiği, bu müdahalelerin önlenmesi ve tuzla gelirlerinin evlad-ı vâkıftan mütevellî Seyyid Ali’ye verilmesi hakkında.

Belge No 5 : M. TAHİR EZGİ
Cinsi : Hüküm
Tarihi : Evasıt-ı Şaban 1177 (Şubat 1764)
Özeti : Büyük Ali Baba Zaviyesi’nde yemek yiyen levent taifesi dolayısıyla fakir ve dervişlerin yemek yiyemediği, vakfiyeye göre leventlerin bu hakkının olmadığına dairdir.

Belge No 6 : M. TAHİR EZGİ
Cinsi : Berat
Tarihi : 9 Şaban 1210 (18 Şubat 1796)
Özeti : Yaşlı olan Büyük Ali Baba Zaviyesi Vakfı’nın mütevellisi

Seyyid Feyzullah mütevelliliği bıraktığından, yerine vakfı kuranların evladından Seyyid İsmail ile Seyyid Ali'nin atanması hakkında.

Belge No 7 : M. TAHİR EZGİ BELGE.28

Cinsi : Ferman

Tarihi : 28 Zilkade 1238 (6 Ağustos 1823)

Özeti : Atik Valide Sultan Vakıflarından Ali Baba Zaviyesi'ne vakfedilmiş bazı gelirlerin yerel yöneticiler tarafından alındığı, vakfın zaviyedâr Seyyid Şeyh İsmail'in arzı üzerine bunun engellenmesi için verilen emir

Belge No 8 : M. TAHİR EZGİ BELGE.34

Cinsi : Tahrir kaydı

Tarihi : Zilkade 1238 (Ağustos 1823)

Özeti : Sivas Sancağının Budaközü Nahiyesi'ne bağlı Dikilitaş Köyü ile bu köye tâbi Öküz Bayırı adlı zeminin ziraat edenlerinin kaydıdır.

Belge No 9 : M. TAHİR EZGİ BELGE.18

Cinsi : Berat kaydı

Tarihi : Zilkade 1240 (Temmuz 1825)

Özeti : Veled-i diğer Ali Baba Zaviyesi Vakfı'nın zaviyedâr ve mütevellisi Seyyid İsmail vefat ettiğiinden yerine oğlu Şeyh Mehmed Tahir'in atanması hakkında.

Belge No 10 : M. TAHİR EZGİ BELGE.40

Cinsi : Arzihal

Tarihi : Gurre-i Zilhicce 1254 (15 Şubat 1839)

Özeti : Evkaf Nezaretine bağlı Veled-i diğer Ali Baba Zaviyesi'nin tevliyet ve zaviyedârlığını yapan Şeyh Mehmed Tahir vefat etmiş, bu vazifeler oğulları Hasan ve Hüseyin'e ait iken, Ali adlı kişi "*vakıf kurucularının evlâdındanım*" diyerek bu vazifeye berat almış ise de, hakkı olan Hasan ve Hüseyin'in davalarının görülmesi isteği hakkında.

Belge No 11 : M. TAHİR EZGİ BELGE.7

Cinsi : Berat Tecdidi

Tarihi : 24 Zilkade 1255 (29 Ocak 1840)

Özeti : Padişahın tahta çıkışı dolayısıyla, Veled-i diğer Ali Dede Zaviyesi vakfından günlük üç akçe imamlık ve günlük üç akçe muallimlik ile vazife gören es-Seyyid Hüseyin'in bu işe devamı için beratının yenilenmesi hakkında.

Belge No 12 : M. TAHİR EZGİ BELGE.42**Cinsi** : Arzihal**Tarihi** : 25 Zilhicce 1256 (17 Şubat 1841)**Özeti** : Ali Baba Zaviyesi'nin tevliyet ve zaviyedârlığını yapan Şeyh Mehmed Tahir vefat etmiş, bu vazifeler oğulları Hasan ve Hüseyin'e ait iken, Ali adlı kişi üzerine berat almış ise de, hakkı olan Hasan ve Hüseyin'in davalarının görülmesi isteği hakkında.**Belge No 13 : M. TAHİR EZGİ BELGE.47****Cinsi** : Berat Kaydı**Tarihi** : 13 Cemaziyevevvel 1257 (3 Temmuz 1841)**Özeti** : Veled-i diğer Ali Dede Zaviyesi'nin tevliyet ve zaviyedârlığını yapan Şeyh Mehmed Tahir vefat etmiş, bu vazifeler oğulları Hasan ve Hüseyin'e ait iken, es-Seyyid eş-Şeyh Ali bin İbrahim adlı kişi "*vakıf kurucularının evlâdındanım*" diyerek bu vazifeye berat almış ise de, hakkı olan Hasan ve Hüseyin'e verilmesi hakkında.**Belge No 14 : M. TAHİR EZGİ BELGE.25****Cinsi** : Berat**Tarihi** : 14 Cemaziyelahir 1273 (10 Ocak 1857)**Özeti** : Ali Baba Zaviyesi İmamlığına Seyyid Hüseyin oğlu Mehmed Tahir'in atanması hakkında.**Belge No 15 : M. TAHİR EZGİ BELGE.11****Cinsi** : Berat**Tarihi** : 3 Cemaziyevevvel 1279 (27 Ekim 1862)**Özeti** : Padişahın tahta çıkması dolayısıyla, Veled-i diğer Ali Dede Zaviyesi Vakfı'nın imamı es-Seyyid Hüseyin'in beratının yenilenmesi hakkında.**Belge No 16 : ALİ BABA TÜRBESİNİ KORUMA YAPTIRMA VE YAŞATMA DERNEĞİ****Cinsi** : Berat**Tarihi** : 3 Cemaziyevevvel 1279 (27 Ekim 1862)**Özeti** : Padişahın tahta çıkması dolayısıyla, Veled-i diğer Ali Dede Zaviyesi Vakfı'nın yarı hisse zaviyedârı olan Seyyid Şeyh Hüseyin'in beratının yenilenmesi hakkında.

Belge No 17 : M. TAHİR EZGİ BELGE.41

Cinsi : Berat

Tarihi : 13 Cemaziyelevvel 1279 (6 Kasım 1862)

Özeti : Padişahın tahta çıkması dolayısıyla, Veled-i diğer Ali Dede Zaviyesi zaviyedârına Yeni-İl hasları gelirinden alınan ücret ve buğdayın beratının yenilenmesi hakkında.

Belge No 18 : ALİ BABA TÜRBESİNİ KORUMA YAPTIRMA VE YAŞATMA DERNEĞİ

Cinsi : Ferman

Tarihi : 22 Muharrem 1282 (17 Haziran 1865)

Özeti : Atik Valide Sultan Vakıflarından Ali Baba Zaviyesi'ne vakfedilmiş bazı gelirlerin yerel yöneticiler tarafından alınarak başkalarına verildiği, bunların engellenerek gelirlerin vakfın zaviyedârı Seyyid Feyzullah'a verilmesi için emir

Belge No 19 : M. TAHİR EZGİ BELGE.20

Cinsi : Hüccet

Tarihi : 14 ? Şevval 1283 (19 Şubat 1867)

Özeti : Ali Baba Mahallesinden Şeyh Hüseyin Efendi'nin oğlu Mehmed Tahir Efendi, kendisine ait mülklerin senedi olmadığından mahkemedен senet talep etmesi üzerine düzenlenen senettir

Belge No 20 : M. TAHİR EZGİ BELGE.19

Cinsi : Berat kaydı

Tarihi : 2 Cemaziyelevvel 1293 (26 Mayıs 1876)

Özeti : Vefat eden büyüklerinden sonra Ali Baba Zaviyesi'ne İsmail ve Feyzullah ve Mehmed Tahir ve Abdurrezzak ve Ahi Mehmed'in zaviyedârlık vazifesini bildirir beratın çıkarılmış kaydı

Belge No 21 : M. TAHİR EZGİ BELGE.22

Cinsi : Berat

Tarihi : 2 Cemaziyelevvel 1293 (26 Mayıs 1876)

Özeti : Vefat eden büyüklerinden sonra Ali Baba Zaviyesi'ne İsmail ve Feyzullah ve Mehmed Tahir ve Abdurrezzak ve Ahi Mehmed'in zaviyedârlık vazifesini bildirir berat

Belge No 22/A-B: M. TAHİR EZGİ

Cinsi : Askerlik Tezkiresi

Tarihi : 26 Teşrinisani 1299 (8 Aralık 1883)

Özeti : Zaviye-i Ali Baba mahallesinden Şeyh Hüseyin'in oğlu Tek-yenişin oğlu Feyzullah'ın askerlik tezkiresi

Belge No 23 : M. TAHİR EZGİ BELGE.38

Cinsi : Muhasebe Koçanı

Tarihi : Mart 1308 (Mart 1892)

Özeti : Veled-i diğer Ali Baba Vakfı'nın görülen muhasebesi

**Belge No 24 : ALİ BABA TÜRBESİ'Nİ KORUMA YAPTIRMA VE YAŞATMA
DERNEĞİ**

Cinsi : Berat

Tarihi : 3 Zilkade 1314 (5 Nisan 1897)

Özeti : Yunan harbinde başarılı olan Osmanlı erlerinden Hüseyin'e verilen ifthihar nişanı beratı

**Belge No 25 : ALİ BABA TÜRBESİ'Nİ KORUMA YAPTIRMA VE YAŞATMA
DERNEĞİ**

Cinsi : Berat kaydı

Tarihi : 25 Safer 1317 (5 Temmuz 1899)

Özeti : Rüstem Paşa Hocası Büyük Ali Baba Zaviyesi Vakfı'nın vazifelilerinden vefat eden Şeyh Mustafa Efendi ile Emine ve Sâniye hanımların hisselerine evlatlarının bakmasını bildirir beratın mahkemece çıkarılan kaydı

Belge No 26/A-B: M. TAHİR EZGİ BELGE.10

Cinsi : Askerlik Tezkiresi

Tarihi : 13 Ağustos 1316 (26 Ağustos 1900)

Özeti : Feyzullah'ın askerliğini yaptığına dair

Belge No 27 : M. TAHİR EZGİ BELGE.48

Cinsi : Makbuz

Tarihi : 2 Kanunievvel 1319-3 Kanunievvel 1322 (15 Aralık 1903-16 Aralık 1906)

Özeti : Ali Baba Vakfı'na bağlı köylerden alınan gelirin makbuzu

Belge No 28 : M. TAHİR EZGİ BELGE.50

Cinsi : Makbuz

Tarihi : 2 Kanunievvel 1319-3 Kanunievvel 1322 (15 Aralık 1903-16 Aralık 1906)

Özeti : Ali Baba Vakfı'na bağlı tuzla gelirinin mektep tamirine karşılık alınan miktarı hakkında.

Belge No 29 : M. TAHİR EZGİ BELGE.15

Cinsi : Nüfus Tezkiresi

Tarihi : 24 Nisan 1320 (7 Mayıs 1904)

Özeti : Rafia Hatun'dan olma Şeyh Hüseyin'in oğlu Tekyenişin-oğlu Mehmed Tahir Efendi'nin nüfus kâğıdı

Belge No 30 : M. TAHİR EZGİ BELGE.17

Cinsi : Nüfus Tezkiresi

Tarihi : 16 Nisan 1321 (29 Nisan 1905)

Özeti : Ali Baba Tekkenişin-zâde Feyzullah Efendi'nin hanımı Fatma'nın nüfus kâğıdı

Belge No 31 : M. TAHİR EZGİ BELGE.2

Cinsi : Arz

Tarihi : 29 Şevval 1323 (27 Aralık 1905)

Özeti : Veled-i diğer Ali Baba Zaviyesi Vakfı'nın zaviyedârlık ve mütevellilik işlerine bakan Şeyh Hüseyin'in oğulları Tekyenişin-zâdeler Şeyh İsmail ve Feyzullah ve Mehmed Tahir ve Abdurrezzak ve Ahi Mehmed adlı kardeşlerden Şeyh İsmail ve Ahi Mehmed çocuksuz vefat ettiklerinden, hisselerinin işlerinin diğer kardeşlerine verilmesi hususunda mahkeme arzı

Belge No 32 : M. TAHİR EZGİ BELGE.39

Cinsi : Arz

Tarihi : 11 Şevval 1324 (28 Kasım 1906)

Özeti : Veled-i diğer Ali Baba Zaviyesi Vakfı'nın zaviyedârlık ve mütevellilik işlerine bakan Şeyh Hüseyin'in oğulları Tekyenişin-zâdeler Şeyh İsmail ve Feyzullah ve Mehmed Tahir ve Abdurrezzak ve Ahi Mehmed adlı kardeşlerden Şeyh İsmail ve Ahi Mehmed çocuksuz vefat ettiklerinden, hisselerinin işlerinin diğer kardeşlerine verilmesi hususunda mahkeme arzı

Belge No 33 : M. TAHİR EZGİ BELGE.49

Cinsi : Makbuz

Tarihi : 3 Kanunievvel 1322 (16 Aralık 1906)

Özeti : Ali Baba Vakfı'na bağlı tuzla gelirlerinin tamirat karşılığı alındığı hakkında.

Belge No 34 : M. TAHİR EZGİ BELGE.51

Cinsi : Makbuz

Tarihi : 3 Kanunievvel 1322 (16 Aralık 1906)

Özeti : Ali Baba Vakfı'na bağlı tuzla gelirlerinin tamirat karşılığı alındığı hakkında.

Belge No 35 : M. TAHİR EZGİ BELGE.52

Cinsi : Makbuz

Tarihi : 3 Kanunievvel 1322 (16 Aralık 1906)

Özeti : Ali Baba Vakfı'na bağlı köylerin gelirlerinin alındığı hakkında.

Belge No 36 : M. TAHİR EZGİ BELGE.45

Cinsi : Makbuz

Tarihi : Kanunievvel 322 (Aralık 1906)

Özeti : Ali Baba Vakfı'na bağlı tuzla gelirlerinin tamirat karşılığı alındığı hakkında.

Belge No 37 : M. TAHİR EZGİ BELGE.3

Cinsi : Tapu Senedi

Tarihi : 20 Rebiülevvel 1327 (11 Nisan 1909)

Özeti : Sivas'ta Şeyh Hüseyin Efendi'nin oğlu ve Ali Baba tekkesi şeyhi Mehmed Tahir Efendi'nin Lâdik kazasına bağlı Kevekise köyünde aldığı tarlanın tapusu

Belge No 38 : M. TAHİR EZGİ BELGE.12

Cinsi : Tapu Senedi

Tarihi : 20 Rebiülevvel 1327 (11 Nisan 1909)

Özeti : Sivas'ta Şeyh Hüseyin Efendi'nin oğlu ve Ali Baba tekkesi şeyhi Mehmed Tahir Efendi'nin Lâdik kazasına bağlı Kevekise köyünde aldığı tarlanın tapusu

Belge No 39 : M. TAHİR EZGİ BELGE.1

Cinsi : Tapu Senedi

Tarihi : 20 Rebiülevvel 1327 (11 Nisan 1909)

Özeti : Sivas'ta Şeyh Hüseyin Efendi'nin oğlu ve Ali Baba tekkesi şeyhi Mehmed Tahir Efendi'nin Lâdik kazasına bağlı Kevekise köyünde aldığı tarlanın tapusu

Belge No 40 : M. TAHİR EZGİ BELGE.23

Cinsi : Arz

Tarihi : 14 Cemaziyelevvel 1327 (3 Haziran 1909)

Özeti : Veled-i diğer Ali Baba Zaviyesi Vakfı'nın zaviyedârlık ve mütevellilik işlerine bakan Şeyh Hüseyin'in oğulları Tekyenişin-zâdeler Şeyh İsmail ve Feyzullah ve Mehmed Tahir ve Abdurrezzak ve Ahi Mehmed adlı kardeşlerden Şeyh İsmail ve Ahi Mehmed çocuksuz vefat ettiklerinden, hisselerinin işlerinin diğer kardeşlerine verilmesi hususunda mahkeme arzı

Belge No 41 : M. TAHİR EZGİ BELGE.14

Cinsi : Muhasebe Kaydı

Tarihi : 19 Teşrinievvel 1325 (1 Kasım 1909)

Özeti : Ali Baba Vakfı'nın gelir ve gider muhasebesi

Belge No 42 : M. TAHİR EZGİ BELGE.16

Cinsi : Tapu senedi tasdiki

Tarihi : 10 Nisan 1326 (23 Nisan 1910)

Özeti : Belge.43'ün ilavesi

Belge No 43 : M. TAHİR EZGİ BELGE.16

Cinsi : Tapu Senedi

Tarihi : 10 Nisan 1326-13 Rebiülahir 1328 (23-24 Nisan 1910)

Özeti : Şeyh Hüseyin Efendi'nin oğlu ve Sivas'ta Ali Baba tekkesi şeyhi Mehmed Tahir Efendi'nin Lâdik kazasına bağlı Kevekise köyünde aldığı tarlanın tapusu

Belge No 44 : M. TAHİR EZGİ BELGE.5

Cinsi : Tapu Senedi

Tarihi : 20 Rebiülahir 1329 (20 Nisan 1911)

Özeti : Şeyh Hüseyin Efendi'nin oğlu ve Sivas'ta Ali Baba tekkesi şeyhi Mehmed Tahir Efendi'nin Lâdik kazasına bağlı Kevekise köyünde aldığı tarlanın tapusu

Belge No 45 : M. TAHİR EZGİ BELGE.24

Cinsi : İ'lam (berat verilmesine esas olmak üzere)

Tarihi : 21 Zilhicce 1329 (13 Aralık 1911)

Özeti : Şeyh Hüseyin Efendi'nin oğulları İsmail ve Feyzullah ve Mehmed Tahir ve Abdurrezzak ve Ahi Mehmed Efendilerden İsmail ve Ahi Mehmed Efendiler çocuksuz vefat ettiklerinden yerleri boş kalmış, merhumların tasarruf hakkı kardeşleri Feyzullah ve Muhammed Tahir ve Abdurrezzak Efendilere verilmiş iken, Abdurrezzak Efendi de ölmüş ve Hasan ve Hüseyin adlı iki oğlu kalmıştır. Şeyh Hasan iktidarlı olup, Hüseyin'in büluğa ermesine kadar onun hisselerini de idare edecektir, ilgili hususlarda berat verilmesi hakkında.

Belge No 46 : M. TAHİR EZGİ BELGE.31

Cinsi : Makbuz

Tarihi : 9 Şubat 1328 (22 Şubat 1913)

Özeti : Ali Baba Vakfı'nın vergilerinin ödendiğini gösterir makbuz

Belge No 47 : M. TAHİR EZGİ BELGE.4

Cinsi : Tapu Senedi

Tarihi : 12 Cemaziyelevvel 1333 (28 Mart 1915)

Özeti : Şeyh Hüseyin Efendi'nin oğlu ve Sivas'ta Ali Baba tekkesi şeyhi Mehmed Tahir Efendi'nin Lâdik kazasına bağlı Kevekise köyünde aldığı tarlanın tapusu

Belge No 48 : M. TAHİR EZGİ BELGE.35

Cinsi : Makbuz

Tarihi : 28 Ağustos 1331 (10 Eylül 1915)

Özeti : Düyun-i Umumiyye İdaresine verilen vergiyi gösterir makbuz

Belge No 49 : M. TAHİR EZGİ BELGE.13

Cinsi : Makbuz

Tarihi : 30 Kanunisanı 1332 (12 Şubat 1917)

Özeti : Düyun-i Umumiyye İdaresine verilen vergiyi gösterir

Belge No 50 : M. TAHİR EZGİ BELGE. Şeyh Hüseyin Tekkeşinoğlu imzalı

Cinsi : Hususi Evrak

Tarihi : Yok

Özeti : Ali Baba'nın kim olduğunu anlatan rivayetlerden biri

Belge No 51 : ALİ BABA TÜRBESİ'Nİ KORUMA YAPTIRMA VE YAŞATMA DERNEĞİ

Cinsi : Çaplı Tasarruf Vesikası

Tarihi : 27 Şubat 1974

Özeti : Sivas merkez Ali Baba mahallesinde avlulu iki ahşap evin Ali Baba ailesinden Şeyh Hüseyin'in oğulları Abdurrezzak, İsmail Hakkı ile kızı Fatma, Feyzullah'ın kızları Hayriye ile Emine ve Hasan'ın oğlu Ali Şen üzerine mülkiyet sınırlarını gösteren vesika.

Belge No 52 : ALİ BABA TÜRBESİNİ KORUMA YAPTIRMA VE YAŞATMA DERNEĞİ

Cinsi : TBMM Başkanlığı yazısı

Tarihi : 5 Mart 1992

Özeti : TBMM Başkanlığı'nın 38 sayılı ve 5 Mart 1992 tarihli yazısına göre de Ali Baba Tekkesi'nin (Evi) Vakıflar İdaresi'nce 1937'de Mehmet Susamış'a satıldığı ve 1990 tarihi itibarıyla de tekkenin (evin) sahiplerinden birinin Yılmaz Susamış olduğu, evin müze olabilecek nitelikte olmadığı, kütüphane olarak değerlendirilebileceği hakkında yazı.

2- İstanbul Başbakanlık Osmanlı Arşivi Belgeleri

Fon Kodu : HSDSABZ (Satın Alınan Evrak, Sivaslı Ali Baba Zaviyesi Evrağı)

Tarih : 22 Safer 1115 (7 Temmuz 1703)

Dosya/Gömlek No : 2/13

Özet : Sivas'ta Büyük Ali Baba ve Küçük Ali Baba Zaviyesi mütevellisi Fatma Hatun'un beratının yenilenmesi hakkında.

Fon Kodu : HSDSABZ
Tarih : 29 Şaban 1115 (7 Ocak 1704)
Dosya/ Gömlek No : 1/10

Özet : Ali Baba Zaviyesi Evkafı mütevellisi Fatma Hatun'un arzuhali üzerine Karahisar-ı Demirli kazasından Duran adlı şahsın zimmetindeki borcun vakıf için aliverilmesine dair, Karahisar-ı Demirli, Sivas kadısı ve Sivas mütesellimine hitaben hüküm yazıldığı hakkında.

Fon Kodu : HSDSABZ
Tarih : 22 Muharrem 1116 (27 Mayıs 1704)
Dosya/Gömlek No : 1/13

Özet : Rüstem Paşa'nın bina eylediği Ali Baba Zaviyesi'nin zaviyedâr ve mütevelliyesi Fatma Hatun'un vakfa ait tuzlaya (memleha) müdahale eden Osman'ın Defterhane'den çıkarılan kayıtlara göre men edilmesi, Çorum ve Sivas'taki tuzla kayıtlarının tahrir edildiği üzere vakıf tarafından zabtına dair Sivas beylerbeyisine, kadısına ve Demirhisar kadısına hitaben hüküm ve eski fermanın cülus münasebetiyle yenilendiği hakkında.

Fon Kodu : HSDSABZ
Tarih : 20 Şevval 1116 (15 Şubat 1705)
Dosya/Gömlek No : 1/14

Özet : Ali Baba Zaviyesi Vakfı'nın mütevelliyesi hatunun arzuhali üzerine vakfa ait Devrekan köyünde Merkeb Meydanı denilen araziye müdahale eden Zaim Ahmed'in men edilmesine dair Sivas beylerbeyi ve kadısına hüküm yazıldığı hakkında.

Fon Kodu : HSDSABZ
Tarih : 28 Zilhicce 1117 (12 Nisan 1706)
Dosya/Gömlek No : 1/16

Özet : Ali Baba Zaviyesi Vakfı olan çiftlik ve tarlaların, Defter-i Hakani'de valilere maktu vermek üzere yazılı ise ziraat edenlerden vakıf için öşrünün alınması hususunda Sivas mutasarrıfı ve Sivas kadısına hüküm yazıldığı hakkında.

Fon Kodu : HSDSABZ

Tarih : 20 Şevval 1118 (25 Ocak 1707)

Dosya/Gömlek No : 1/17

Özet : Ali Baba Zaviyesi Vakfı'na ait Ortapare kazasına tabi Çavuşcu köyü kurbundaki vakıf mahsulünün tahsiline mani olanların def'i ve mahsulün alınması için gönderilen adama mahsulü kabzettirmeleri babında Sivas valisi ve Ortapare kadısına hüküm yazıldığı hakkında.

Fon Kodu : HSDSABZ

Tarih : 24 Şevval 1118 (29 Ocak 1707)

Dosya/Gömlek No : 1/18

Özet : Ali Baba Zaviyesi vakıfları ve vakıf mahsullerine yapılan tecavüzün önlenmesi ve alınan vakıf mallarının geri ödetilmesi için Sivas valisi ve kadısına hüküm yazıldığı.

Fon Kodu : HSDSABZ

Tarih : 10 Rabiülevvel 1119 (11 Haziran 1707)

Dosya/Gömlek No : 1/19

Özet : Ali Baba Zaviyesi'nin evkaf tarafından zabt ve tasarruf olunagelen Tokat kazası Tozanlı nahiyesi Divriğin köyündeki hudutları belli araziye müdahale eden İsa Bey ve Bayram Zaviyesi mütevellilerine mani olunmasını talep eden Sivas valisi vezir Abdi Paşa'nın arzı üzerine emir isdar olduğuna dair Sivas eyaletine mutasarrıf vezire ve Sivas kadılarına hitaben hüküm yazıldığı hakkında.

Fon Kodu : HSDSABZ

Tarih : 3 Muharrem 1122 (4 Mart 1710)

Dosya/Gömlek No : 1/20

Özet : Ali Baba Zaviyesi'nin maliye beratıyla zaviyedâr ve mütevelliyesi olan Fatma Hatun'un Divan-ı Hümayun'a arzuhali üzerine evkafın 200 yıldan beri tasarruf ettiği tuzlaya gelip gidenlere mani olan Çavuşcu köyü ahalsinin men edilmesi hakkında.

Fon Kodu : HSDSABZ
Tarih : 18 Şevval 1124 (18 Kasım 1712)
Dosya/Gömlek No : 1/21
Özet : Ali Baba Zaviyesi Evkafı Mütevellisi Fatma Hatun'un, vakfın Tokat'ın Armus köyündeki iki değirmenini zapteden Kurdoğlu Mehmed'e mani olunması hakkındaki arzuhali üzerine Defter-i Hakani kayıtlarına göre değirmenlerin Ali Baba Vakfı'nca tasarruf edilmesi hakkında Sivas beylerbeyisi ve Tokad naibine hitaben hüküm yazıldığı hakkında.

Fon Kodu : HSDSABZ
Tarih : 2 Rebiülahir 1125 (28 Nisan 1713)
Dosya/Gömlek No : 2/15
Özet : Sivas'ta Büyük Ali Baba Zaviyesi vakfı nazır, hafız ve kâtipliğinin Şeyh Ebubekir'in vefatı sebebiyle Şeyh Şemsi Ahmed halifeye tevcihi için tezkire yazıldığı hakkında.

Fon Kodu : HSDSABZ
Tarih : 8 Ramazan 1125 (28 Eylül 1713)
Dosya/Gömlek No : 1/22
Özet : Ali Baba Zaviyesi için vakfedilen Tokad kazası Tozanlı nahiyesi köylerindeki malikânelere müdahale ederek vakfa zarar veren Sivas sakinlerinden Mehmed, Koca ve Süleyman adlı kişilerin men olunması için verilen hükmün cülus münasebetiyle yenilendiği.

Fon Kodu : HSDSABZ
Tarih : 10 Zilhicce 1125 (28 Aralık 1713)
Dosya/Gömlek No : 1/23
Özet : Ali Baba Zaviyesi'nin mütevellisi olan Fatma Hatun'un arzuhali üzerine Sivas'ta bulunan Akbaş Zaviyesi'nin mütevellisi Ahmed'in kendi vakıfları arazisine yaptığı müdahalenin men edilmesi talebinin Defter-i Hakani kayıtlarına müracaatla yerine getirilmesi için Sivas vali ve kadısına hitaben ferman yazıldığı hakkında.

Fon Kodu : HSDSABZ

Tarih : 12 Safer 1126 (27 Şubat 1714)

Dosya/Gömlük No : 1/25

Özet : Ali Baba Zaviyesi Evkafı mütevellisi Fatma Hatun'un arzuhalı üzerine vakıf üzerine Defter-i Hakani'de kayıtlı yedi adet araziden bedel-i behre olarak tayin edilen miktardan fazla talep eden vali ve mültezimlere mani olunmasına dair, Sivas valisi ve mültezimine hüküm yazıldığı hakkında.

Fon Kodu : HSDSABZ

Tarih : 10 Rebiülahir 1126 (25 Nisan 1714)

Dosya/Gömlük No : 1/26

Özet : Sivas'taki Ali Baba Zaviyesi vakıf mezralarından Poyraz tarlası denilen yerin mutasarrıfı Mehmed'in vakıf şartlarına aykırı olan müdahalesinin men edilmesi için vakıf zaviyedârı ve mütevellisi Fatma Hatun'un arzı üzerine Sivas valisi ve kadısına ferman yazıldığı hakkında.

Fon Kodu : HSDSABZ

Tarih : 10 Rebiülahir 1126 (25 Nisan 1714)

Dosya/Gömlük No : 1/27

Özet : Ali Baba Zaviyesi Vakfı'na, vakfiyenin şartlarına aykırı olarak kitabet ve nezaret cihetlerine berat ile tayin edilen Şems Ahmed'in ref' edilerek yerine vakfın evladından İsmail'in tayin edildiğine dair, Sivas vali ve kadısına ferman yazıldığı hakkında.

Fon Kodu : HSDSABZ

Tarih : 25 Şevval 1127 (24 Ekim 1715)

Dosya/Gömlük No : 2/16

Özet : Büyük Ali Baba ve Küçük Ali Baba Zaviyesi Vakfı zaviyedâr ve mütevelliliğinin, Fatma Hatun'un vefatı üzerine oğulları ve kızkardeşi oğluna iştirâken tevcihi hakkında.

Fon Kodu : HSDSABZ

Tarih : 10 Muharrem 1137 (29 Eylül 1724)

Dosya/Gömlük No : 1/30

Özet : Sivas'ta Ali Baba Vakfı'na ait Hergün karyesinde sınırları belli araziye karye zaimi İsmail'in müdahalesinin men edilmesi hakkında.

Fon Kodu : CEVDET EVKAF
Tarih : 29 Şaban 1137 (13 Mayıs 1725)
Dosya/Gömlek No : 640/32251
Özet : Sivas'ta Rüstem Paşa hacesi Büyük Ali Baba ve Veled-i diğer Ali Baba Zaviyeleri zaviyedârlığı ve tevliyetinin tevcihi hakkında

Fon Kodu : HSDSABZ
Tarih : 6 Cemaziyelevvel 1144 (6 Kasım 1731)
Dosya/Gömlek No : 2/19
Özet : Sivas'ta bulunan Küçük Ali Baba Vakfı zaviyedârlığı ve mütevellilik görevine Ali'nin tayin edildiği hakkında.

Fon Kodu : HSDSABZ
Tarih : 10 Cemaziyelahir 1145 (28 Kasım 1732)
Dosya/Gömlek No : 1/31
Özet : Sivas'ta Büyük Ali Baba ve Küçük Baba Zaviyesi mütevellisi Seyyid Ali'nin, evladiyet iddiasıyla vakfın borcunun yarısını ödemeyi kabul ederek nisf hisse tevliyetine sahip olan Emine ve Ayşe hatunların sonradan bu borcu ödemededen kaçındıkları ve vakfın kurra ve mezralarına taaruz ettiklerinden şikâyetle davanın Reisülküttabın i'lamıyla mahallinde görülüp Dersaadet'e bildirilmesi hakkında.

Fon Kodu : HSDSABZ
Tarih : 27 Şevval 1152 (27 Ocak 1740)
Dosya/Gömlek No : 2/20
Özet : Ali Baba Zaviyesi zaviyedârlarının, Üsküdar'daki Atik Valide Sultan Evkafına bağlı mezraa-i Hassa mahsulünden maaş alarak, ayende ve revendeye yemek yedirmek şartıyla tasarruf edebilecekleri hakkında.

Fon Kodu : HSDSABZ
Tarih : 5 Cemaziyelevvel 1153 (29 Temmuz 1740)
Dosya/Gömlek No : 2/21
Özet : Sivas'ta Küçük Ali Baba Zaviyesi mütevellisi Ali'nin beratını vererek üzerindeki zaviyedârlık ve tevliyetin nisfını kardeşi Feyzullah'a verdiğiinden Sivas kadısının arzı üzerine Feyzullah'a berat verilmesi hakkında.

Fon Kodu : HSDSABZ
Tarih : 10 Cemaziyelevvel 1153 (3 Ağustos 1740)
Dosya/Gömlek No : 2/22
Özet : Sivas'ta Küçük Ali Baba Zaviyesi Vakfı zaviyedâr ve mütevellisi Ali'nin görevinin nısfını kendi rızasıyla Seyyid Feyzullah'a ferağ ve kasr-ı yed ettiğinden nısf zaviyedârlık ve tevliyet beratı verilmesi hakkında.

Fon Kodu : HSDSABZ
Tarih : 29 Cemaziyelevvel 1156 (21 Temmuz 1743)
Dosya/Gömlek No : 1/33
Özet : Sivas'ta Büyük Ali Baba ve Küçük Baba Zaviyesi mütevellisi Seyyid Ali'nin, vakfın evladı olduklarını iddia edip vakfın borcunun yarısını kabul ederek nısf hisse tevliyetine sahip olan Emine ve Ayşe hatunlar sonradan bu borcu ödemedi kaçındıkları ve vakfın kura ve mezraalarına taarruz ettiklerinden şikâyetle davanın mahallinde görülüp Dersaadet'e bildirilmesi için Sivas kadısı ve mütesellimine hitaben emir yazıldığı hakkında.

Fon Kodu : HSDSABZ
Tarih : 20 Receb 1156 (9 Eylül 1743)
Dosya/Gömlek No : 1/34
Özet : Tozanlı'da Ali Baba Zaviyesi Vakfı meşihatlık beratı diye Seyyid Ebubekir'in askeriyeden aldığı berat kaydının ref ve terkinini ile vakfa dahl ve taarruz ettirilmemesi için hüküm yazıldığı hakkında.

Fon Kodu : HSDSABZ
Tarih : 29 Safer 1159 (23 Mart 1746)
Dosya/Gömlek No : 1/37
Özet : Ali Baba Zaviyesi Vakfı'nın mütevellileri Seyyid Ali ve Feyzullah'ın arzuhali üzerine vakfın şartlarına aykırı askeriden duaguluk beratı çıkartan Seyyid Ebu Bekir'in Şeyh Halil ile birlikte vakfın hâsılatını fuzuli zabtettiklerinden bahisle mahallinde muhakeme edilerek mahsulün geri alınması hakkında.

Fon Kodu : HSDSABZ
Tarih : 20 Ramazan 1177 (23 Mart 1764)
Dosya/Gömlek No : 1/43
Özet : Ali Baba Zaviyesi Vakfı'na ait olan zemin ve bahçelere başkasının müdahalesinin men edilmesi hususunda Sivas kadısına hitaben hüküm hakkında.

Fon Kodu : HSDSABZ
Tarih : 24 Ramazan 1178 (17 Mart 1765)
Dosya/Gömlek No : 1/44

Özet : Ali Baba Evkafı'nın Niksar kazası Alanzena köyünde bulunan malikânesi vakıf, divanisi tımar olmak üzere kaydedilen mahalle, aynı kaza sakinlerinden müdahale edenlere mani olunması ve önceden olduğu gibi öşür ve resmin vakıf ve tımar tarafından alınacağı sabit olursa kanun ve defter kayıtlarına aykırı davranılmaması hakkında.

Fon Kodu : HSDSABZ
Tarih : 10 Zilkade 1180 (9 Nisan 1767)
Dosya/Gömlek No : 1/45

Özet : Tozanlı nahiyesi Tekerye (Değeryer) köyündeki Ali Baba Zaviyesi Vakfı mahsulüne sipahinin müdahalesinin men edilmesine dair, Sivas valisi ve Tozanlı naibine hüküm yazıldığı hakkında.

Fon Kodu : HSDSABZ
Tarih : 8 Zilkade 1187 (21 Ocak 1774)
Dosya/Gömlek No : 2/24

Özet : Sivas'ta Büyük Ali Baba Zaviyesi Vakfı mütevelliliğinin, bütün varislerin hisselerini vermek şartıyla Seyyid Feyzullah'a tevcih edilmesi hakkında.

Fon Kodu : HSDSABZ
Tarih : 8 Zilkade 1187 (21 Ocak 1774)
Dosya/Gömlek No : 2/25

Özet : Ali Baba Zaviyesi zaviyedârlarının, gelip gidenlere sarfetmek üzere Atik Valide Sultan Vakfı'na ait Yeni-il haslarından alacakları meblağa dair beratın yenilenmesi hakkında.

Fon Kodu : HSDSABZ
Tarih : 20 Şevval 1201 (5 Ağustos 1787)
Dosya/Gömlek No : 2/3

Özet : Sivas'ta Ali Baba Zaviyesi vakıf mezraalarının mahsulü yerlerinde harman edilip vakfın hissesinin hemen verilmesi hakkında.

Fon Kodu : HSDSABZ
Tarih : 10 Zilkade 1201 (24 Ağustos 1787)
Dosya/Gömlek No : 2/5
Özet : Zara'ya tabi Teceköy ve Akviran mezraalarının malikâneleri Ali Baba Zaviyesi vakfı olduğundan müdahale ettirilmemesi, şimdiye kadar müdahale olunup alınan bir şey varsa tespit edilerek geri alınması için Sivas kadısı ve mütesellimine emir yazıldığı hakkında.

Fon Kodu : HSDSABZ
Tarih : 11 Receb 1203 (7 Nisan 1789)
Dosya/Gömlek No : 2/26
Özet : Ali Baba Zaviyesi Vakfı'nın zaviyedârlık ve tevliye-tine İbrahim Halife, Seyyid Feyzullah ile Zeyneb ve Şehriban hatunlar müş-tereken mutasarrıflar iken aralarında çıkan münazaa üzerine vakıf işlerini tek elden görmek için Seyyid Feyzullah'ın mütevellî tayin edildiği.

Fon Kodu : HSDSABZ
Tarih : 11 Receb 1203 (7 Nisan 1789)
Dosya/Gömlek No : 2/27
Özet : Ali Baba Zaviyesi'nde yemek yedirmek şartıyla zaviyedâr olup, ücretlerini Üsküdar'daki Atik Valide Sultan Evkafına bağlı Yeni-il Hassı mahsulünden alan kimselerin beratlarının yenilendiği.

Fon Kodu : CEVDET EVKAF
Tarih : 5 Receb 1210 (15 Ocak 1796)
Dosya/Gömlek No : 108/5390
Özet : Sivas'ta Rüstem Paşa hacesi Büyük Ali Baba Zaviyesi Vakfı'nın riyaset-i tevliyet hissedarlığı ile Veled-i diğer Ali Baba Zaviyesi Vakfı zaviyedâr ve tevliyet cihetlerinin ferağ ve tevcihi hakkında.

Fon Kodu : HSDSABZ
Tarih : 29 Safer 1224 (15 Nisan 1809)
Dosya/Gömlek No : 2/8
Özet : Sivas sancağında Derviş Ali Baba Zaviyesi'ne tâbi memlehanın edası ve milh suları hâsılâtının miriye verilmek üzere vakıf tarafından zabtına mani olan Ahmed'in hâsılattan haksız yere aldıklarının mahkeme ile tespit edilerek geri alınması için Sivas kadısına hitaben hüküm yazıldığı hakkında.

Fon Kodu : HSDSABZ

Tarih : 26 Receb 1224 (6 Eylül 1809)

Dosya/Gömlek No : 2/31

Özet : Üsküdar'da Atik Valide Sultan evkafına ait olan Yeni-il ve Türkmanân-ı Haleb hassı malından Ali Baba Zaviyesi zaviyedârına tayin edilen mahsulâtın verilmesi hakkında.

Fon Kodu : HSDSABZ

Tarih : 20 Şaban 1224 (30 Eylül 1809)

Dosya/Gömlek No : 2/7

Özet : Ali Baba Zaviyesi Vakfı'na ait olup geliri zaviyeye gelen gidenlere sarfedilmek üzere Alabedirlu ve Yörükân-ı Büzürk'ün tasarrufuna bırakılan yerlere müdahale edilmemesi için Sivas kadısına emir yazıldığı hakkında.

Fon Kodu : HSDSABZ

Tarih : 20 Şaban 1232 (5 Temmuz 1817)

Dosya/Gömlek No : 2/33

Özet : Sivas'ta Büyük Ali Baba Vakfı tevliyet hissedarlığı'nın Seyyid İsmail'e tevcih edildiği hakkında.

Fon Kodu : CEVDET EVKAF

Tarih : 15 Şaban 1270 (13 Mayıs 1854)

Dosya/Gömlek No : 61/3003

Özet : Sivas'ta Rüstem Paşa Hacesi Ali Baba-yı Kebir evkafının tevliyet ve zaviyedârlık cihetlerinin pederlerinin vefatıyla evladı tarafından müştereken tasarrufları şartıyla tevcih olunması hakkında.

Fon Kodu : MF.MKT. (Maarif Nezareti Mektubi Kalemî)

Tarih : 29 Safer 1306 (4 Kasım 1888)

Dosya/Gömlek No : 102/115

Özet : Ali Baba Zaviyesi Vakfı'nın Tokat'ta hayratı mevcutsa, vakfın gallesinin meşrutu lehinde ne şekilde sarf edildiğinin bildirilmesi hakkında.

Fon Kodu : DH.MKT. (Dâhiliye Mektubi Kalemi)
Tarih : 16 Cemaziyelahir 1317 (22 Ekim 1899)
Dosya/Gömlek No : 2259/105
Özet : Sivas eyaleti dâhilinde bulunan vakıflara tabi arazi ve köylerin aşarı hususunda tatbik edilecek usûller hakkında.

Fon Kodu : DH.MKT.
Tarih : 12 Zilkade 1317 (14 Mart 1900)
Dosya/Gömlek No : 2318/6
Özet : Sivas'ta mütevellileri tarafından idare edilen vakıflara bağlı arazi aşarına hazinece müdahale edilmemesi hakkında.

Fon Kodu : DH.MKT.
Tarih : 4 Rebiülahir 1319 (21 Temmuz 1901)
Dosya/Gömlek No : 2511/147
Özet : Sivas'ta medfun Ali Baba-yı Kebir Cami-i şerifiyle türbesinin yeniden inşası hususunda gayretleri görülen Redif binbaşılardan Ömer Efendi'nin üçüncü rütbeden nişan-ı Osmani ile taltifi hakkında.

SONUÇ

Belgeler ışığında araştırmada aşağıdaki sonuçlar elde edilmiştir;

1- Ali Baba Zaviyesi Vakfı, Osmanlı ülkesindeki pek çok evladiyelik vakıftan biridir. 16. yüzyılda Osmanlı memleketinin pek çok yerinde evladiyelik zaviye vakıfları tesis edilmiştir. Sadat'tan olanlara, din âlimlerine ve Ali Baba gibi zaviye şeyhlerine kişisel dokunulmazlık, babadan oğula geçen vergi muafiyetleri veya bağışlar, nakdi ücretler ve resmi veya yarı resmi görevler bahşedilmiştir. Ali Baba Vakfı'nda olduğu gibi vakfın tevliyeti ve bütün varidatı ile birlikte evrağı da evlattan evlada naklolunmuştur. Çalışmada kullanılan belgeler, evlad-ı vâkıfın bu belgeleri muhafaza etmesi sonucu günümüze ulaşmıştır. Böylece bir ailenin ve bir zaviyenin sosyal, ekonomik ve dinî tarihinin incelenmesi imkânı bulunmuştur. Bu sebeple Ali Baba soyundan gelenlerin yaptığı tarihî hizmet büyük önem taşımaktadır ve kendilerine bilim adına teşekkür edilmelidir.

2- Ali Baba Zaviyesi; cami, tekke, türbe, mektep, çeşme, çilehane, mutfak, Benderli Ali Ağa köşkü, hanımların kaldığı harem, derviş odaları, iki ahır, samanlık, kapıcı odası, fırın, camekân, gelip-geçenlerin konduğu han, misafirhane ve benzeri tesislerden oluşan bir külliye'dir (Savaş, 1992: 73-74).

Yayınlanan belgeler bu teferruatın tamamını vermemekle birlikte, zaviyenin bu kadar geniş ve müesseseleşmiş bir müstemilata sahip olması, müntesiplerinin çok ve müessesenin işlevsel olduğunun göstergesidir. Sivas şehrinin Anadolu'nun önemli transit geçiş noktalarından biri olduğu dikkate alınırsa, ziyaretçisi eksik olmayan bir zaviyeden bahsedilebilir. Bu durum zaviyenin şöhret bulmasında ve ününün imparatorluk coğrafyasına yayılmasında etkili olmuştur.

3- Yayınlanan belgelere göre; Osmanlı Devleti, Ali Baba Dergâhı'nı başlangıçta resmi kayda geçirirken onun ve evladının meşihat (şeyhlik) makamını tanımış ve mensup olduğu tarikatın adını zikretmeden salihlerden (*şüleha ve's-salikin*) olduğunu tasdik etmiştir. 1574 tarihli⁶ bir kayıta, "*mefharü's-süleha ve's-salikin derviş Ali Baba*" (Belge.1), 1779 tarihli bir kayıta da, "*meşâyh-i izâmdan Ali Baba kuddise sirruhu'l-aziz*" (Savaş, 1992: 223) ifadeleri kullanılmıştır⁷. 1574 tarihli kayıta, Ali Baba'nın yerine şeyhlik makamına geçen oğlu Ahi Mehmed'in şeyhliği padişah beratıyla tasdik edilmiş ve "*haliya meşihat-ı zaviye der tasarruf-ı Ahi Mehmed veled-i Ali Baba bâ-berat-ı hümayun*" kaydı düşülmüştür. Yine aynı kayda göre, zaviyeye hizmet eden 9 hizmetkâr, hizmetleri karşılığında avarız-ı divaniyye ve tekâlif-i örfiyyeden muaf tutulmuşlardır. Bunun yanı sıra belgelerin pek çoğunda zaviyenin, "*ayende ve revendeye itam-ı taam etmekle*" (gelip geçen yolcuları yedirip içirmekle) yükümlü olduğu (Atik Valide Sultan evrağında bu hususa özellikle değinilmiştir) belirtilmiştir. Ayrıca Küçük Ali Baba tarafından kurulan mektebin "*muallim olan kimesne cem' olan sıbyânâ tâ'lim-i Kur'ân idüb*" kaydından da anlaşılacağı üzere, çocukları eğitmek ve özellikle Kur'an öğretmek gibi bir fonksiyonu vardır. Ali Baba Zaviyesi şeyhlerine gösterilen hürmet, mensuplarına verilen muafiyetler ve zaviyeye yüklenen görevler, bu zaviyenin Osmanlı Devleti nazarında fonksiyonel ve itibarlı bir müessese olduğunu göstermektedir. Bu itibarın zaviyenin bölgede oynadığı rolden kaynaklandığı aşikârdır. Bunun içindir ki, zaviyenin masraflarını karşılamak üzere, Kanuni Sultan Süleyman, onun sadrazamı Rüstem Paşa ve Sultan Selim II'nin hanımı, Sultan Murad III'ün annesi Nurbanu Valide Sultan (Atik Valide Sultan) (ö.1583) gibi hayırseverler, kendi vakıflarından buraya gelir bağışında bulunmuş, daha sonra gelen Osmanlı Sultanları da zaviyenin sorunlarıyla yakından ilgilenmişlerdir. Nitekim günümüze kadar gelen evrak bunun en önemli delilidir.

⁶ M.Tahir Ezgi, Belge.37'de esasen bir tarih yoktur. Benzer kayıt, TKGMA, 14 numaralı Mufassal Defter'de bulunduğundan (Savaş, 1992: 92) 1574 tarihi verilmiştir.

⁷ Burada kastedilen Büyük Ali Baba'dır.

4-Yayınlanan belgelerde Ali Baba Zaviyesi yönetiminin iki kız kardeş (Fatma-Ümmühani Hatunlar) devrinden itibaren evlatları arasında paylaşıldığını göstermektedir. Zaviyedârlık ve mütevellilik genellikle Küçük Ali Baba'nın kızı Fatma Hatun kanadına mensup evladın elinde kalmıştır. Nitekim Fatma Hatun'un mütevelliliğinden sonra oğlu İsmail, ardından kızları Ayşe ve Emine Hatunlar v.s. vakfın tevliyet makamında bulunmuşlardır. Buna karşılık, vakfın kitabet ve nezareti işleri Ümmühani Hatun evladı tarafından yürütülmüştür. Nitekim Ümmühani Hatun'un oğlu Şeyh Ebubekir, onun oğlu Şeyh Şems Ahmed v.s. vakfın kitabet ve nezaret işlerini yürütmüşlerdir⁸ (Savaş, 1992:56-57). Bazı zamanlarda mütevellilik her iki hatunun çocuklarına birlikte iştiraken tevcih edilmiştir. Mesela; Fatma Hatun'un vefatı üzerine 25 Şevval 1127 (24 Ekim 1715)'de vakfın zaviyedârlık ve mütevelliliği kendi oğulları ile Ümmühani Hatun'un oğullarına iştiraken tevcih edilmiştir (BA, HSDSABZ, Dosya No:2, Gömlek no:16). Dr. Savaş (1992: 53-54)'ın görüşüne göre, Rüstem Paşa ve Küçük Ali Baba vakıflarının ikisi de Ali Baba evladına meşrut olmakla birlikte, vakfiyelerdeki farklı tevliyet şartları, yani ekonomik çıkarlar zaviye mensupları arasında asırlar boyu süren mücadelelere sebep olmuştur. Yayınlanan belgelerin bir kısmı bu durumu yansıtmaktadır.

5- Yayınlanan belgeler, Ali Baba ve ahfadının mezhep ve meşrepleri ile mensup oldukları tarikat hakkında muayyen bir ipucu vermemektedir. Küçük Ali Baba vakfiyesinde, Osmanlı vakıf hukukunda esas alınan Hanefi fıkhına uygun olarak Ebu Hanife el-Kûfi, İmam Yusuf-ı sâni, Muhammed bin Hasan eş-Şeybânî gibi Sünni-Hanefi ekolünün kurucularının isimlerinin geçmesine rağmen, bu isimlerin vakfiyelerde kullanılması hukuken yaygın bir usul olduğundan⁹, zaviyenin mezhep ve meşrebine delalet etmediği kanaatindeyiz. Diğer taraftan başka herhangi bir resmi belgede de mezhep ve meşrepleriyle ilgili herhangi bir kayda rastlanmamıştır. Ali Baba ailesinin bir kolundan gelen Şeyh Hüseyin Tekkeşinoğlu'nun yazdığı "*Ali Baba kimdir*" başlıklı hususi bir evrakta ise, Bektaşî olduğu belirtilmiştir. Sözlü geleneğe ve günümüzde yaşayan aile efradının mezhep ve meşreplerine bakıldığında, ailede hem Alevî-Bektaşî, hem de Sünnî-Kadirî-Rufâî inanç sistemlerine bağlı insanların bulunduğu görülmektedir.

⁸ Saim Savaş (s.56-57) vakfın müteveli ve nazırlarının listesini teferruatıyla verdiğiinden ayrıntıya girilmemiştir.

⁹ Mesela; Bahaeddin Yediyıldız, XVIII. Yüzyılda Türkiye'de Vakıf Müessesesi, Bir Sosyal Tarih İncelemesi, Ankara 2003, s.52, 327, 335, TTK Yay.; Mustafa Alkan, "Kınık Vakıfları –Sayısal Bir Tasnif ve Tasvir Denemesi-", Turkish Studies, volume 3/4, Summer 2008, s.18.

6- Ali Baba Zaviyesi'nin gelir ve gider kalemleri: Zaviyeye muhtelif zamanlarda Rüstem Paşa, Küçük Ali Baba, Atik Valide Sultan, Benderli Ali Ağa, Hasan kızı İsmihan, Mehmed Bey kızı Küçük Hanım, Osman kızı Kezban, Türkman Hacı Ali kızı Rukiye Hatun ve Safiye Hatun tarafından bağışlanan akarlar ile Osmanlı Sultanları tarafından temlik edilen mülkler, zaviye mensuplarınca imar edilen ve satın alınan mülkler ve vakıf arazisinde kurulan evlerden alınan icare gelirleri vakfın gelir kaynaklarını oluşturmaktadır. Gelir kaynakları içerisinde 19 köy, 8 mezra, 14 değirmen, 11 tuzla, 6 kıt'a çayır, 1 kıt'a bostan yeri, 2049 Kuruş nakit para, müştemilatıyla birlikte 2 ev ve bir takım eşya vardır. Bu gelir kaynaklarının küçük bir kısmı zaviye mensuplarınca icare usulüyle işletilmektedir. 17. asırdan itibaren mukataa ve iltizam usulüyle işletme yaygınlaşmıştır. Bilhassa tamire muhtaç gelir kaynakları 99 seneye varan sürelerle icare-i tavile verilmeye başlanmıştır. Vakfın gelirleri günümüzde Sivas, Tokat ve Amasya illerinden tedarik edilmektedir. Bu gelirlerin harcama kalemlerini ise; vakıf hizmetlilerine ödenen ücret ve maaşlar, zaviye külliyesinin tamir ve aydınlatılması, yolcu ve fakirlerin yedirilip içirilmesi oluşturmaktadır. Buralara yapılan harcamalardan sonra geriye kalan gelir fazlası, vakıf dairesindeki Ali Baba evladına taksim edilmektedir (Savaş, 1992: 112-136). Yayınlanan belgeler vakfın bu gelir ve gider dökümünü yapmaya imkân vermemektedir. Zira elimizdeki belgeler arasında Rüstem Paşa, Benderli Ali Ağa, Hasan kızı İsmihan, Mehmed Bey kızı Küçük Hanım, Osman kızı Kezban ve Safiye Hatun tarafından bağışlanan gelirler hakkında herhangi bir kayıt bulunmamaktadır. Bu sebeple yukarıdaki gelir-gider dökümü Dr. Savaş'tan alınmıştır.

7- Ali Baba Zaviyesi vakıfları 1251-52 (1835-36) yıllarında Evkaf Nezareti'ne bağlanmıştır. Bu tarihlerden sonra, zaviyeye bağlı vakıfların kontrolü yavaş yavaş evlad-ı vâkıfın elinden çıkmaya başlamıştır. Netice itibarıyla, muhtemelen 20. asrın başlarında zaviyeye ait vakıflar, tamamen Ali Baba evladının elinden çıkmıştır (Savaş, 1992: 87, 166). Yayınlanan belgelere göre; günümüzde, Sivas Ali Baba mahallesinde avlulu iki ahşap ev Ali Baba ailesinden Şeyh Hüseyin'in oğulları Abdurrezzak, İsmail Hakkı ile kızı Fatma, Feyzullah'ın kızları Hayriye ile Emine ve Hasan'ın oğlu Ali Şen üzerine 27.02.1974 tarihli mülkiyet sınırlarını gösteren "*çaplı tasarruf vesikası*" bulunmaktadır (Belge.51). Türkiye Büyük Millet Meclisi Başkanlığı'nın 38 sayılı ve 5 Mart 1992 tarihli yazısına göre de Ali Baba Tekkesi (Evi) Vakıflar İdaresi'nce 1937'de Mehmet Susamış'a satılmıştır. 1990 tarihi itibarıyla de tekkenin (evin) sahiplerinden biri Yılmaz Susamış'tır (Belge.52).

SİVAS ALİ BABA ZAVİYESİ VAKFI BELGELERİNİN ASLI VE GÜNÜMÜZ HARFLERİYLE METNİ

THE ORIGINAL COPY OF THE DOCUMENTS OF SİVAS ZAVİYE OF ALİ BABA AND THEIR COPIES IN THE CURRENT MODERN ALPHABET

Selahattin TOZLU¹

ÖZET

Resmî arşiv vesikaları dışında ailelerin elindeki belgeler, tarih çalışmaları için önemli bir kaynaktır. Bu önemli kaynaklardan biri de Sivas Ali Baba Zaviyesi Vakfı'na aittir. Dinî, ekonomik ve sosyal cephelerden yaptığı etkiyle Osmanlı Devleti açısından önem arz eden bu zaviyeye ait belgelerin neşri, çalışmanın başlıca amacıdır. Bu sebeple Ali Baba'nın soyundan gelen Mehmet Tahir Ezgi ile İstanbul Ali Baba Türbesi'ni Koruma Yaptırma ve Yaşatma Derneği Başkanı Tahir Aslandaş'tan alınan belgeler, belirli bir yöntem çerçevesinde yayınlanarak; ilgili kişilerin fayda ve hizmetine sunulmuştur.

Anahtar Kelimeler: Osmanlı Devleti, Sivas, Ali Baba Zaviyesi, Vakıf, Belgeler

ABSTRACT

Apart from the official archive documents, the sources that families keep and save are also important for the history researches. One of such valuable sources belongs to Ali Baba Zaviye Foundation in Sivas. The primary aim of this study is to publish the documents belong to this Zaviye which had been important in Ottoman State in terms of religion, economics, and social influences. Thus, the documents supplied by Mehmet Tahir Ezgi, a descendant of Ali Baba, and by Tahir Aslandaş, Director of the Security, Construction, and to Keep Zaviye Alive Association, are being published through historical methodology, and will be presented to the benefit performance and service of the people concerned.

Key Words: Ottoman State, Sivas, Ali Baba Zaviye, Foundation, Documents

Giriş ve Açıklama

Tarih çalışmalarında kullanılan belgeler, yalnızca “resmî arşiv belgeleri” değildir. Şahıslarda bulunan ve nesiller boyu saklanan belgeler de vardır. Diğer yandan sadece belgeler değil, bizatihi tarihi yaşayanların torunlarının hafızasında korunan “sözlü tarih” dediğimiz bilgiler de mühimdir, bunlar mutlaka derlenmeli ve tarihçi usûlleriyle gözden geçirilerek tarihe katılmalıdır.

¹ Yrd. Doç. Dr., Atatürk Üniversitesi, Kâzım Karabekir Eğitim Fakültesi, Tarih Eğitimi Bölümü stozlu66@yahoo.com

Sözü edilen belge ve bilgilerin derlenip yayımlanması bakımından Türk bilim hayatı birçok fırsatı kaçırmıştır ve bu hâlâ sürmektedir. Mesela; Birinci Cihan Harbi'nde bizzat savaşan, sürgün ve kaçkınlar yaşayan, katledilen yakınlarını gözleriyle gören binlerce insanımızdan artık hiçbiri hayatta değildir. Bunların ellerinde bulunan askerlik tezkireleri, nüfus kâğıtları, söylenen ağıt ve destanlar, ekmek karneleri gibi birçok yazılı evrak da yok olmuştur. Dolayısıyla bu fırsat bir daha ele geçmemek üzere yitirilmiştir.

Bu çalışmada neşredilen Sivas'taki Ali Baba Zaviyesi Vakfı'na ait bu belgeler de bu nevi evraktır ve zamanın uzunluğuna rağmen bugüne kadar korunmuştur. Bu belgelerin arasında, arşivde ancak kaydı bulunan ve aslı sadece verilen kişide olan bazı belgeler vardır ki, yukarıda değindiğimiz tarih çalışmaları bakımından bunlar son derece önemlidir. Demek ki, halk arasında saklanan belgeler tarihçiler için vazgeçilmez birer kaynaktır ve mümkün oldukça temin edilip yayımlanmalıdır.

Ali Baba Zaviyesi Vakfı'na ait belgeler, Türk Tarih Kurumu tarafından çıkarılan "*Belgeler, Türk Tarih Belgeleri Dergisi*" usûlü esas alınarak neşredilmeye çalışılmış ve yayınlanma sürecinde aşağıdaki yöntem uygulanmıştır;

1- Çalışmada evvela Ali Baba'nın soyundan gelen Mehmet Tahir Ezgi ile merkezi İstanbul'da bulunan Ali Baba Türbesini Koruma Yaptırma ve Yaşatma Derneği başkanı Tahir Aslandaş'tan alınan belgelerin Latin harflerine aktarımı yapılmıştır.

2- Aktarma sırasında belgeler, Saim Savaş tarafından yayınlanan belgeler ile karşılaştırılmış; mükerrer veya tıpkı olan belgeler ayıklanmıştır. Mesela; M.T.Ezgi'den alınan 44 nolu belge, Rukiye Hatun vakfiyesi kayıdır. Aynı belge Saim Savaş (1992: 209) tarafından yayınlandığından çalışmaya alınmamıştır.

3- Aktarımı yapılan belgelerin mükerrer olanları da kendi içerisinde ayıklanmış ve sadece bir tanesi yayınlanmıştır. Mesela; M. T. Ezgi'den alınan 19, 20 ve 21 numaralı belgeler mükerrer olduğundan sadece 19 numaralı belge yayınlanmıştır.

4- Bazı belgeler Saim Savaş tarafından neşredilmiş ise de, evraka sonradan düşülen derkenâr ve eklenen bazı belgelerin (mesela; belge.1) önemi sebebiyle, mükerrer olmasına rağmen, yayınlanması uygun bulunmuştur.

² Aile arasında yaşayan sözlü anlatımda, Ali Baba'nın Hacı Bektaş-Velî ve Pir Sultan Abdal gibi Horasan erenleri ile ilişkilendirilmesi, muhtemelen Horasan ereni olması özelliğinden kaynaklanmaktadır.

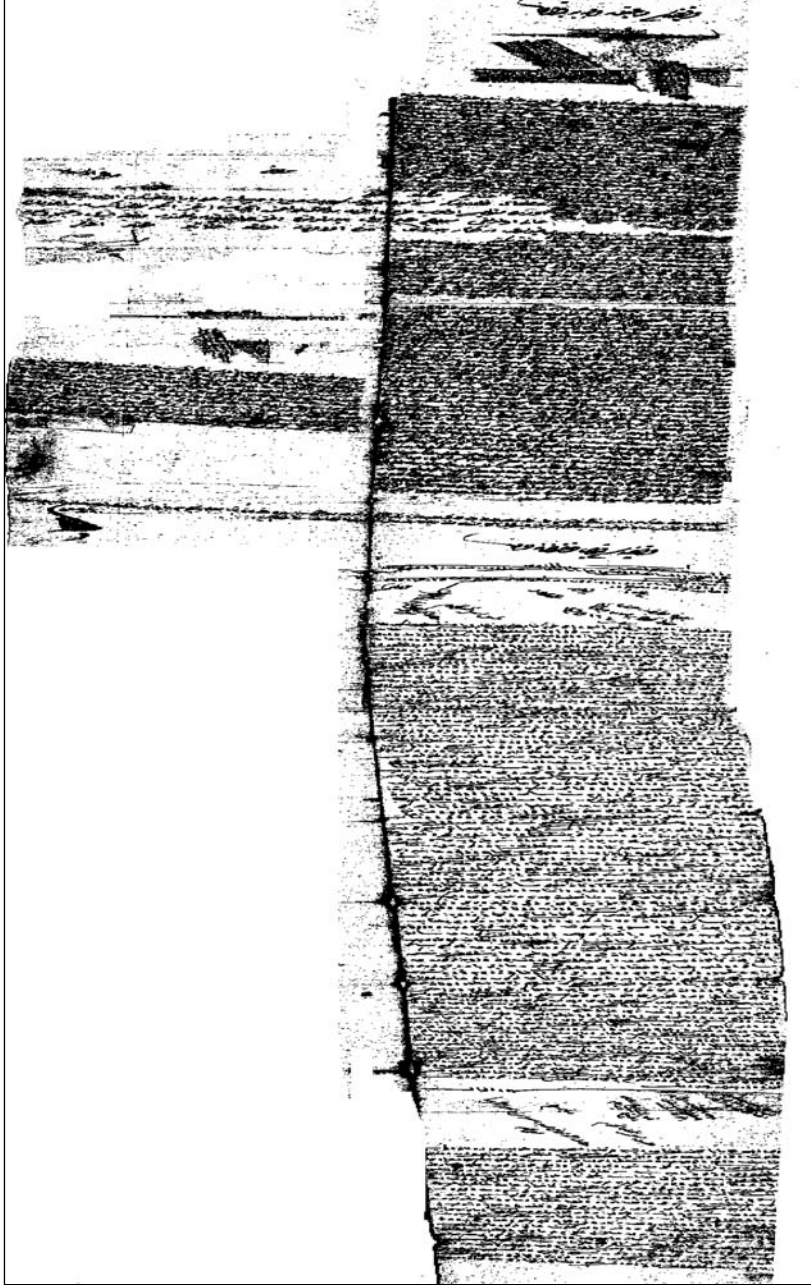
5- Aktarımı yapılan belgeler, tarih sırasına göre numaralandırılmıştır.

6- Mehmet Tahir Ezgi'den alınan belgelerin önemli bir kısmına kendileri tarafından numara verilmiştir. Üzerinde numara bulunanlar tarafımızdan belirtilmiştir. Ali Baba Türbesi'ni Koruma Yaptırma ve Yaşatma Derneği'nden alınan belgelerin ise hiç birine numara verilmediğinden, belge numarası yazılamamıştır.

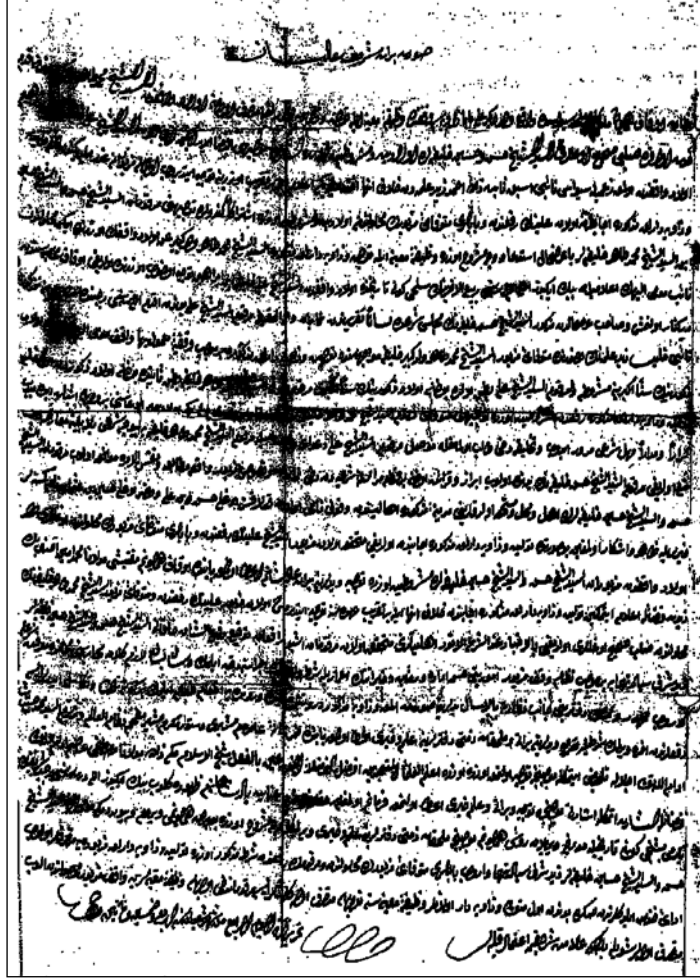
7- Araştırmacıların kolaylıkla faydalanabilmeleri için ilkin belgenin günümüz harfleriyle metni, daha sonra aslı verilmiştir.

8- Belgelerin tamamı kişilerden alındığı için, nesilden nesile saklanarak korunmuşlardır. Bu ise belgelerin bir kısmının ve bazı belgelerin bazı kısımlarının tamamen yıpranmasına ve okunmaz hale gelmesine sebep olmuştur. Aktarılan belgelerde kullanılan "yırtık okunmuyor" veya "silik okunmuyor" gibi ifadeler, esas itibariyle bundan kaynaklanmaktadır. Belgelerin yırtık kısımları, parantez içerisinde belirtilmiştir. Ancak yırtık olan bazı belge kısımları, benzer diğer belgelerle mukayese edilerek tarafımızdan tamamlanmıştır. Belgelerde tamamladığımız kısımlar "(parantez)" içerisinde alınmıştır.

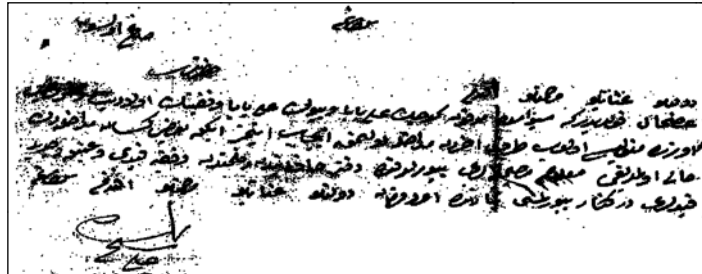
BELGE.1: M. TAHİR EZGİ BELGE.37 ASLI TOPLU GÖRÜNTÜSÜ

BELGE.1: M. TAHİR EZGİ BELGE.37’NİN 2.KISMININ FARKLI BİR KAYDI M. TAHİR EZGİ BELGE.9 ASLI

BELGE.1: M. TAHİR EZGİ BELGE.37’NİN 1.KISMI

Sivas Ali Baba Zaviyesi Vakfı Belgelerinin Aslı ve Günümüz Harflerıyla Metni

BELGE.1: Belgenin Metni**Kısım.1 (M. T. EZGİ: BELGE.37)**

Devletlü 'inâyetlü merhametlü efendim sultânım hazretleri sağ olsun

'arz-ı hâl-i kullarıdır ki **Sivas**'da medfûn **Küçük 'Ali Baba** ve **Büyük 'Ali Baba** vakfının evlâdiyet ve meşrûtiyet üzere mütevellîsi olub taraf-ı âherden müdâhale olunmak îcâb etmez iken ba'zı kesân müdâhaleden hâlî olmadığı ma'lûm-i rahîmâneleri buyuruldukda defter-i hâkânîden ve kaleminden vakfiye kaydı ve 'atîk ve cedîd kayıtları der-kenâr buyurulması niyâzında emr ü fermân devletlü 'inâyetlü merhametlü efendim sultânım hazretlerininindir.

Bendehu **Şeyh 'Ali**

Kısım.2 (M.T.EZGİ: BELGE.37)

der Nezâret-i Evkâf-ı Hümâyûn

Vakf-ı zaviye-i **Büyük 'Ali Baba** der **Sivas**

Vakf _____

es-Seyyid 'Ali Halîfe ibn İbrâhîm an evlâd-ı vakf-ı zaviyedar ve mütevellî

es-Seyyid eş-Şeyh Hasan ve **es-Seyyid eş-Şeyh Hüseyin** halîfe veldân-ı kebîr **Mehmed halîfe**

Sûret-i berât-ı şerîf-i alişân (M.T.EZGİ: BELGE.9)²

Nezâret-i Evkâf-ı Hümâyûn-ı mülûkâne **Sivas**'da vâki' **Veled-i diğer 'Ali Baba** zâviyesi vakfının vazîfe-i mu'ayyene ile tevliyet ve zâviyedârlığına mu-tasarıf olan evlâd-ı vâkıfdan **es-Seyyid es-Şeyh Mehmed Tâhir** veled-i kebîr bundan akdem fevt oldukda sulbi sahîh oğulları **es-Seyyid eş-Şeyh Hasan** ve **Hüseyin** halîfelere evlâdiyet ve meşrûtiyet üzere iştirâken tevcîhi iktizâ ider iken ecânibden **es-Seyyid es-Şeyh 'Ali Halîfe ibn İbrâhîm** evlâd-ı vâkıfdan olmak zi'amıyla **Sivas** nâ'ibi esbak **Sâbit-zâde Ahmed** zîde-ilmihudan hilâf inhâ ahz eylediği i'lâm ile bir takrîb üzerine tevcîh itdirüb ol vechile mezbûrâna gadr eylediğinden bahisle tevliyet ve zâviyedârlık-ı mezkûre ecânibden olan **'Ali**'nin ref'inden ve babaları müteveffâ-yı mezbûrun mahlûlünden evlâdiyet ve meşrûtiyet üzere iştirâken kendülere tevcîhini merkûmân **es-Seyyid eş-Şeyh Hasan** ve **es-Seyyid eş-Şeyh Hüseyin ibn es-Seyyid**

² M. T. Ezgi'den alınan 9 nolu belge, M.T.Ezgi'den alınan 37 nolu belgedeki özet kaydın aslıdır. Bu sebeple özet yerine asıl kaydı buraya koymak daha uygun bulunmuştur.

eş-Şeyh Mehmed Tâhir Halîfeler bâ-'arz-ı hâl istid'â ve vech-i meşrûh üzere vazîfe-i mu'ayyene ile tevliyet ve zâviyedârlık-ı mezkûre **es-Seyyid eş-Şeyh Mehmed Tâhir** veled-i kebîr 'an-evlâd-ı vâkıfın üzerinde iken mahlûlünden nâ'ib-i mûmâileyhin i'lâmıyla **bin iki yüz elli üç senesi Rebiülahirinin selhi günü** târîhinde evlâd-ı vâkıfdan **es-Seyyid eş-Şeyh 'Ali Halîfe ibn İbrâhîm**'e tevcîh olunub üzerinde olduğu evkâf muhâsebesinden der-kenâr olunmuş ve sâhib-i 'arz-ı hâlden mezkûr **es-Seyyid eş-Şeyh Hasan** halîfenin meclis-i şer'de lisânen takrîrinden nümâyân ve fi'l-hakîka merkûm **es-Seyyid eş-Şeyh 'Ali** bundan akdem **elli senesi Recebinde** sâbık medîne-i mezkûre nâ'ibi **Halil** zîde-'ilmihunun huzûrunda müteveffâ-yı mezbûr **es-Seyyid eş-Şeyh Mehmed Tâhir** veled-i kebîr halîfe muvâcehesinde tevliyet ve zâviyedârlık-ı mezkûra ber-mûceb-i vakfiye ma'mûl-bihâ vâkıf-ı mûmâileyhin evlâd-ı evlâd-ı zükûrunun sinnen kebîrine meşrût ve merkûm **es-Seyyid eş-Şeyh 'Ali** batn-ı evvelde bulunan evlâd-ı zükûrunun sinnen ekberi merkûm-ı müteveffâ **es-Seyyid eş-Şeyh Mehmed Tâhir** halîfe batn-ı sâni'de bulunan evlâd-ı zükûrdan olmağla tevliyet ve zâviyedârlık-ı mezkûre ref'inden meşrûtiyet üzere tevcîhini müteveffâ-yı merkûm **es-Seyyid eş-Şeyh Mehmed Tâhir** halîfe evlâdına mukârin-i tasaddî eylediği evlâdiyet iddi'âsını bir vechile isbât idemeyüb kerrâren ve medâren mehl-i şer'i mürûr idüb ve tahlîfe dahi tâlib olmamağla muvassıl-ı merkûm **es-Seyyid eş-Şeyh 'Ali** da'vâ-yı mezkûresiyle merkûm **es-Seyyid eş-Şeyh Mehmed Tâhir** Halîfeye bi-vech-i şer'î bilâ-beliyye mu'ârazadan men' olduğu merkûm **es-Seyyid eş-Şeyh Hasan** halîfenin yedinde olub ibrâz ve kırâ'at olunan bir kıt'a mürâsele-i şer'iyyeden dahi nümâyân ve husûs-ı mezbûr-ı vâkı'a mutâbık ve nefsü'l-emre muvâfık olub merkûmân **es-Seyyid eş-Şeyh Hasan ve es-Seyyid eş-Şeyh Hüseyin** halîfelerin ehil ve muhib ve müstehak olduklarını medîne-i mezkûre ahâlîsinden vukûf-ı tâmmı olan **Kulaksızoğlu Hasan ibn 'Ali ve Hızıroğlu Hüseyin bin 'Osmân** nâm kimesneler haberleriyle zâhir ve âşikâr olmağın bu sûrette tevliyet ve zâviyedârlık-ı mezkûra ecânibden olduğu mütehakkık olan mezbûr **es-Seyyid eş-Şeyh 'Ali**'nin ref'inden ve babaları müteveffâ-yı mezbûrun mahlûlünden oğulları evlâd-ı vâkıfdan mezbûrân **es-Seyyid eş-Şeyh Hasan ve es-Seyyid eş-Şeyh Hüseyin** halîfelere meşrûtiyet üzere tevcîh ve yedlerine berât-ı 'âlîşânım i'tâ olunmak bâbında evkâf-ı hümâyûnum müfettişi **Mevlânâ Mehmed Emin Âsaf Beg** zîde-fezâ'ilihu i'lâm itmeğın tevliyet ve zâviyedârlık-ı mezkûre ecânibden hilâf inhâ ile bir takrîb 'uhdesine tevcîh itdirmiş olan mezbûr **'Ali**'nin ref'inden ve müteveffâ-yı mezbûr **es-Seyyid eş-Şeyh Mehmed Tâhir** halîfenin mahlûlünden sulbi sahîh oğulları bi'l-ihbâr 'inde'ş-şer'ü'l-enver ehliyetleri mütehakkık olan merkûmân işbu râfi'ât-ı tevkî'i

refî'ü'ş-şân-ı hâkânî **es-Seyyid eş-Şeyh Hasan** ve **es-Seyyid eş-Şeyh Hüseyin** halîfeler zîde-şeref-i siyâdetihimâya ber-mûceb-i nizâm vakf-ı mezbûr umûrunu hüsn-i idâre ve rü'yet ve hayrâtının i'mâıyla şart-ı vâkıfın icrâsına dikkat eylemek ve sâl-be-sâl lâzım gelen muhâsebesini mahallinde ma'rifet-i şer'le görüb memhûr ve müzmî defterini cânib-i nezârete bi'l-îsâl yedlerine sûret almak ve zâviye-i mezkûr derûnunda âyende ve revendeye it'âm-ta'âm eylemek bir gûne terk ve tekâsül iderler ise ref'lerinden âhara virilmek şartıyla tevcîh ve yedlerine berâtı ve mülhakât-ı zimmeti defterlerine 'ilmühaberi i'tâ olmak bâbında Darbhâne-i 'Âmirem müşîri destûr-ı mükerrem müşîri müfahham nizâmü'l-'âlem vezîrim **es-Seyyid Mehmed Hasib Paşa** edâmallahu te'âlâ iclâlehu telhîs itmekle mûcebince tevcîh olunmak üzere a'lemü'l-'ulemâi'l-mütebahhirîn efdalü'l-fudalâi'l-münevverîn 'ayn-ı bi'l-fi'il **Şeyhülislâm Mekki-zâde Mevlânâ Mustafâ Âsım** edâmallahu te'âlâ fezâ'ilihu işâret itmekle işâreti mûcebince tevcîh ve berâtı 'ilm-i haberi i'tâ olunmak fermânım olmağın haklarında mezîd 'inâyet-i pâdişâhânem zuhûra gelüb **bin iki yüz elli dört senesi Receb-i şerîfinin yigirmi beşinci günü** târîhiyle müverrah verilen ru'ûs-ı hümâyûnum mûcebince mülhakât-ı zimmeti defterlerine 'ilm ü haberi virilmekle vech-i meşrûh üzere bu berât-ı hümâyûnumu virdim ve buyurdum ki, mûmâileyhhüma **es-Seyyid eş-Şeyh Hasan ve es-Seyyid eş-Şeyh Hüseyin** halîfeler zîde-şeref-i siyâdetihimâ varub babaları müteveffâ-yı mezbûrun mahlûlünden ve merkûmun ref'inden şart-ı mezkûr üzere tevliyât ve zâviyedârlık-ı mezbûreye mutasarrıflar olub edâ-yı hizmet eylediklerinden sonra bundan evvel mütevellî ve zâviyedâr olanlar vazîfe-i mu'ayyenesine ne vechile mutasarrıf ola gelmişler ise merkûmân dahi ol vechile vazîfe-i mu'ayyenelerin vâkıf-ı mezbûr mahsûlünden alub mutasarrıf olalar şöyle bilesün 'alâmet-i şerîfime i'timâd kılalar. Tahrîren fi el-yevmü'r-râbi' min şehr-i Şa'bân sene erba'a ve hamsîn ve mi'eteyn ve elf (4 Şa'bân 1254)

Kısım.3

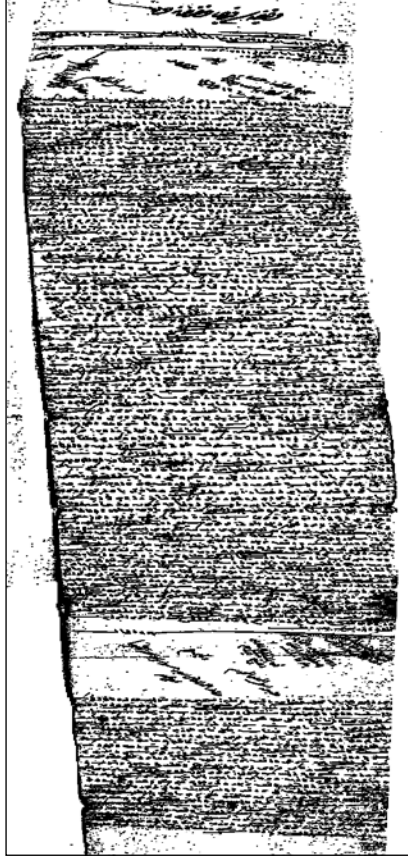
Nezâret-i Evkâf-ı Hümâyûn

vakf-ı zâviye-i Büyük 'Ali Baba hâce-i Rüstem Paşa der **Sivas**

es-Seyyid Dervîş 'Ali halîfe ibn İbrâhîm 'an evlâd-ı vâkıf ber-vech-i meşrût zâviyedâr ve mütevellî

... 'arz-ı **İbrâhîm Râşid** Efendi bi-nâ'ib-i **Sivas** ve bâ-ru'ûs-ı hümâyûn fi 8 M(uharrem) sene 1241 (23 Ağustos 1825)

BELGE.1: M. TAHİR EZGİ BELGE.37, 4.KISIM: KÜÇÜK 'ALİ BABA VAKFIYESİ ASLI

Kısım.4

Nâhiye-i **Sivas** der livâ-i mezbûr

zâviye-i mefharü's-sulehâ ve's-sâlikîn

Dervîş 'Ali Baba hâliyâ meşihat-ı zâviye der-tasarruf-ı **Ahi Mehmed veled-i 'Ali Baba** bâ-berât-ı hümâyûn

hidmetkârân der-zâviye-i **'Ali Baba** mezbûrlar zâviye-i mezbûra itdükleri hidmet mukâbelesinde 'avâriz-ı dîvâniyye ve tekâlif-i 'örfiyyeden masûndurlar.

neferen 'aded 9 zemîn 'aded 6

mûcebince Defterhâne-i 'Âmireye hıfz olunub sûret virilmek buyuruldı fi 16 Ca 136

Hâfız Mehmed el-kâdî bi-medîne-i **Sivas** nemekahu el-fakîrullah 'ufiye 'anhü **(Küçük Ali Baba Vakfiyesi)**³

Ba'del hamd-i müebbed ve şükr-i muhalled ol vâkîf-ı zamâ'ir ve kâşif-i serâ'ir hazretlerinin dergâh-ı 'izzet-i destgâhına ref' olunur ki, dâr-ı cinânını a'mâl-i hasân ashâbına lutf-ı ihsân eyledi ve salât ü selâm ol seyyid-i enâm ve sened-i hâss ü âmm

hazretlerinin ravza-i şerîf-i raziyye ve hatîr ü hatîre-i marziyyesine ihdâ olunur ki, ümmetini tarîk-i hayrât ve hasenâta hidâyet ve sebîl-i sadakât-i hayrâta delâlet eyledi ve bâkiyye ve nakiyye-i selâm ve peyâm âl ve evlâd-ı kirâm ve ashâb-ı ahfâd-ı zeviyü'l'ihtirâmları merâkîd-ı 'aliyye ve meşâhid-i seniyyesine îsâr ve nisâr olunur ki, her biri mütevellî-i cihân-ı dîn ve nâzır-ı şerî'at-i seyyidi'l-mürselînlerdir rızvânü'l-lâhi te'âlâ 'aleyhim ecmaîn ba'de'l-hamd-i li-veliyihi ve's-salât-ı 'alâ-nebiyyihi işbu dâ'î-i tahrîr-i kitâb-ı 'anberin-nikâb ve bâ'is-i tastîr-i müşkin-lüâb oldur ki, medîne-i **Sivas** dâhilinde medfûn olan

³ Bu vakfiye önemine binaen Saim Savaş'tan (1992: 199-202) alınarak metne yerleştirilmiştir.

cennetmekân-ı firdevs-âşiyân sultânü'l-evliyâ ve'l-ârifin bürhânü'l-etkiyâ ve'l-vâsılın merhûm **'Ali Baba'**nın evlâd-ı kirâmından olub medîne-i mezkûre sâkinlerinden fahrü'l-emâcid ve'l-ekârim zuhrü'l-mehâmid ve'l-mekârim kıdvetü'l-âhâli zübdetü'l-eâlf **'Ali Baba** İbnü'l-merhûmü'l-mebrûrû'd-dâric ilâ medâric-i rahmeti'r-rabbi'l-gafûr **Ahi Mehmed Beg** dâme 'izzihu vaktâ ki hazreti Rabbi'l-'izzet-i 'illet-i esmâ'uhu ve 'izzet tarafından kendüye vâsil olan 'atâyâ-yı celiyye ve mevâhib-i âliyyeyi "ve in teuddu ni'meti'l-lâhi lâ tuhsuhe" fehvâsınca hadd ü 'âdde imkân olmadığını fehm idüb "mâîndeküm yenfedü vemâ 'indellâhi bâkin" mevhûm-ı lâtifî kalb-i pâk-i seri'i'l-idrâkine münsâk olmağın 'inân-ı azîmeti taraf-ı hayrâta 'atf ve cânib-i müberrâta sarf idüb "ve-mâ tügaddimû li enfûsiküm min hayrin teciduhu 'indellâhi" nâss-ı şerfi ile resûl-i muhtâr 'aleyhi efdalü's-salât minallâhi'l-meliki'l-gaffâr hazretlerinin 'izâmât "ibnu Âdeme inkata'a ânhu 'ameluhû illâ an selâsin 'ilmun yüntefeu bihi ve veledün sâlihun yed-i avaluhu ve sadakatün câriyetün fî sebîlillâh" hadîs-i şerîfî muktezâsınca 'âmil olub meclis-i şer'-i şerîf-i şâmihî'l-imad ve mahfel-i dîn-i münîf-i râsihî'l-evtadda vakf-ı atıyyü'z zikri ihkâm ve te'bid için mütevellî nasb ve tâyin eylediği ferzend-i ercümend-i fahrü'l-a'yân zuhrü'l-akrân **Ahi Mehmed Beg** mahzarında ikrâr-ı tâm ve takrîr-i kelâm idüb ceddim merhûm-ı mezbûrun zâviye-i meşhûresi kurbunda vâki' silk-i milk-i sahîhimde münselik olub bir tarafı **Şeyh Müeyyed Efendi** mülküne ve bir tarafı ba'zan **Kara Mehmed** ve ba'zan imir **'Ali Beşe** Bağçelerine ve tarafeyn tarîk-i 'âmma müntehî birbirine mülâsık **Boyraz Yerleri** dimekle ma'rûf mülk mezra'alarını ve etrâf-ı erba'ası tarîk-i âmma müntehî olub **Hamza Bostanı** dimekle meşhûr mülk bir kıt'a bostan yerini ve medîne-i mezbûreye tâbi' **Tavra** nâm karye nehri üzerinde bir sakf altında dâ'ir üç göz mülk değirmenlerimi ve zikr olunan değirmenlere muttasıl mülk bir kıt'a çayırımı ve yine medîne-i mezbûra tâbi' **Soğuk Çermik** nâm mevzi' kurbundan vâki' lede'l-ahâlî ve'l-cîrân ma'lûmü'l-hudûd beş kıt'a mülk çayırlarımı ve yine medîne-i mezkûreye tâbi' **Sırasöğüd** nâm mevzi'de **Pirkinik Suyu** üzerinde dâ'ir bir göz değirmenimi ve el-Hâc **Zâhid Mahallesi** kurbunda zikr olunan **Pirkinik Suyu** üzerinde dâ'ir bir göz değirmenimi ve **Yeni-il Kazâsına tâbi' Ulaş** nâm karye sınırı dâhilinde **Tecer Suyu** dimekle meşhûr nehr üzerinde bir sakf altında dâ'ir üç göz mülk değirmenlerimi ve **Sivas-ili Kazâsına tâbi' Ütük** nâm karyede vâki' **Kösedağı Nehri** üzerinde dâ'ir bir göz değirmenimi ve kazâ-i mezbûra tâbi' **Gemriz** nâm karye sınırı dâhilinde zikr olunan nehr üzerinde dâ'ir bir göz mülk değirmenimi ve kazâ-i mezbûra tâbi' mülk-i mahzim olan **Uzun** nâm karyenin tamâmen mâlikâne-i mu'ayyenesini ve **Tozanlu Kazâsına tâbi' Divriğin** nâm karyeden mülk-i sahîhim olan nısf mâlikâne-i mu'ayyenesini ve karye-i mezbûrede **Tozanlu Nehri** üzerinde dâ'ir bir göz mülk değirmenimi ve

kazâ-i mezbûra tâbi' **Tıgnis** nâm karye hittası dâhilinde **Tozanlu Nehri** üzerinde ve **Tozanlu Suyu** üzerinde bir sakf altında dâ'ir iki değirmen ocağını kâffeten ve âmmeten niyet-i sâfiye ve tûbe-i vâfiye ile hasbeten lillâhi te'âlâ ve taleben li-merzâtihil-a'lâ vakf-ı sahîh-i mü'ebbed ve habs-ı sarîh-i muhal- led ile vakf ve habs idüb şöyle şart eyledim ki, mâdâm ki libâs-ı sıhhat ve câme-i 'âfiyet lâbis ve meclis-i vücûdda câlis olam evkâf-ı mezkûreden hâsıl olan menâfi' ve gallâtı keyfe-mâyeşâ ve yürüd mutasarrıf olam vefâtımdan sonra ceddım merhûm-ı mezbûrun medîne-i merkûme dâhilinde binâ eylediği zâviyesinde sâkin olan evlâd-ı zükûrundan sinnen kebîri mütevellî olub evkâf-ı mezkûreden hâsıl olan menâfi' ve gallâtı zabt ve kabz eyledikten sonra medîne-i mezkûrede ta'lîm-i sıbyân için müceddeden binâ eylediğim **mu'allimhâne**de ri'âyet-i hurûf ile Hazret-i Kur'ân'ı kirâate kâdir mücevvid ve sâlih ve dindâr kimesne mu'allim nasb olunub yevmî üç akçe vazîfe virile ve zikr olunan **mu'allimhâne**de ehl-i Kur'ân'dan bir mü'eddeb ve müstakîm kimesne halîfe nasb olunub yevmî bir akçe vazîfe virile ve mu'allim olan kimesne cem olan sıbyânâ ta'lîm-i Kur'ân idüb âdetâ her birine menzil ve meskene azîmete izn ü icâzet virdiği vakitte mevcûd olan sıbyân ile bi-rimmetihim her biri yüzer 'aded salâvât-ı şerîfe ve yedişer 'aded Fâtîha-i Şerîfe Sûresi tilâvet idüb sevâbını **Resûl-i Ekrem** sallallâhü te'âlâ 'aleyhi ve sellem hazretlerinin rûh-ı pâkine ihdâ idüb 'abd-ı muhtâcî dahi du'â-yı hayr ile yâd ideler ve yine şart eyledim ki, zikri sebk iden evkâfın menâfi'inden beher sene **Leyle-i Regâib**'de mütevellî olan kimesne yediyle Çehâr-yâr-ı Güzîn hazretlerinin ervâh-ı mutahhareleri için 'aselden dört batman helva tabh olunub zâviye-i mezkûrede müstehakkına tevzî' oluna ve yine beher sene **Leyle-i Berât**'da mütevellî-i mezbûr yediyle zâviye-i mesfûrede dört 'aded berât yapıdırub merhûm-ı mûmâileyhin mescid-i şerîfnde vaz' oluna **Leyle-i Kadir**'de zâviye-i mezkûrede hâzirûn olan mukîm ve müsâfirîn için kifâyet mikdârı ta'âm tabh olunub beyne'l-hâzirîn it'âm ve infâk olunub rûh-ı pür-fütûhumu hayr du'â ile yâd ideler ve evkâf-ı mezkûre menâfi'inden ceddım merhûm-ı mûmâileyhin mescid-i şerîfi imâmına yevmî üç akçe ve mü'ezzinine yevmî bir akçe vazîfe virile ve zikr olunan evkâfın menâfi' ve gallâtından minvâl-i meşrûh üzere olan şurût ve kuyûdum kemâ hüve hakkuhû ri'âyet olundukdan sonra fazla kalan menâfi' ve gallâtı zâviye-i mezkûre dâhilinde sâkin olan evlâd-ı zükûrum ve evlâd-ı evlâd-ı zükûrum batnen ba'de batnın ve karnen ba'de karnin 'ale's-seviye beyenlerinde mütevellî yediyle tevzî' ideler ve evlâd-ı inâsımdan seyyibe veyâhûd marîz olub zâviye-i mezkûrede sâkine olanlara hâsıl olan gallât ve menâfi'den kifâyet mikdârı infâk oluna ve ba'de'l-inkirâz el-ıyâzi billâhi'l-meliki'l-feyyâz zikr olunan zâviyede her kim sâkin olur ise bâlâda mestûr olan kuyûd ve şurûtum ri'âyet olundukdan sonra bâkî her ne kalır ise

mutasarrıf olub ve âyende ve revendeden zâviye-i mezkûrede müsâfir olanlara ta'âm ihzâr eyleyüb rûhumu hayr du'â ile yâd eyleyeler ve mürûr-ı ey-yâmda ve şühûr ve kürûr-ı a'vâm ve dühûr ile zikr olunan zâviye harâba müşrif olub tecdîd ve ta'mîr iktizâ ider ise evkâf-ı mezkûreden hâsil olan menâfi' ve gallâtdan binâ ve ta'mîr olunub ba'de't-ta'mîr kezâlik bâlâda mestûr olan şurût ve kuyûdum icrâ oluna deyü zikri sebk iden emlâki cemî' tevâbi'i ve levâhıkı ve menâfi' ve mürâfıkı ile mütevellî-i merkûma teslîm ol dahî vakfiyet üzere kabz ve tesellüm idüb sâ'ir evkâf mütevellîleri gibi tasarruf eyledi dedikde mukırr-ı mümâileyhi ikrâr-ı meşrûhunda mütevellî-i mesfûr vicâhen tasdîk ve şifâhen tahkîk idüb emr-i vakf ve teslîm kemâ hüve hakkuhu ikmâl ve tetmim olundukdan sonra vâkıf-ı mezbûr 'inân-ı kelâm semt-i âhara sarf idüb vakf-ı akar İmâm-ı Muhtâr kıdvetü'l-e'imme sirâcü'l-ümmet **Ebu Hanîfe el-Kûfi** hazretlerinin mezheb-i hatirlerinde egerçi müsellemler ve nakl-i sahîh ile mervî ve menkûldür lâkin lüzûmu icâb ve devâm-ı te'bidi istid'â ve isticâb eylemez inân-ı ihtiyâr ve fesh ve ibkâyâ iktidâr yedindedir deyü vakıfdan rücû' ve mütevellîden istirdâda şürû' itdikde mütevellî-i merkûm bi'l-mukâbele cevâb virüb egerçi vakf-ı akar imâm-ı müşârünileyh hazretlerinin mezhebinde hâl bast olunan minvâl üzeredir lâkin imâmeyn-i kirâmeyn-i kemkâmeyn **İmâm Yûsuf-ı sâni** ve imâm-ı sâlis **Muhammed bin Hasan eş-Şeybânî** Hazretlerinin mezheb-i şerîflerinde sıhhat-ı vakf ile lüzûmı tev'emen fi mütelâzimen olmağın vakf-ı mezbûrdan rücû' gayr-i meşrû'dur deyü reddeden imtinâ' ve husûmet ve nizâ' idüb sadr-ı kitâb-ı müstetâb olan hâkim-i habîr sehhelallâhu 'aleyhi külli asîr bi-câhin nebiyyi'-l-beşîri'n-nezir murâfa'a ve hükm-i şer'î taleb eyledikde hâkim-i müşârünileyh esbeğallâhu ni'mehû 'aleyhi dahi temhîd-i kavâ'id vakf-ı evlâ ve teşyîd-i mebâni-i hayrı ahrâ görüb âlimen bi-tefâsılı'l-hilâfi'l-câri beyne'l-e'immeti'l-eşrâf imâmeyn-i mezkûreynin rey-i reşîd ve fikr-i sedîdleri üzere lüzûm-ı vakf-ı mezbûra hükm-i sahîh-i şer'î idüb mâhkûmunbih olmağla min ba'd nakz ü nakzına mecâl muhâl ve tebdîl ve tağyîr mümteni'ü'l-ihtimâl oldu "femen beddelehu ba'de mâ semî'ahu feinnemâ ismihu 'alellezine yübeddilûnehu innellâhe semîûn alîm" ve "ecru'l-vâkıfı ale'l-hayyil-cevvâdi'l-kerim" cerâ zâlike ve hurrîre fi gurri-i Muhârremi'l-Harâm li-sene semâne ve erba'în ba'de elf (1 Muharrem 1048)

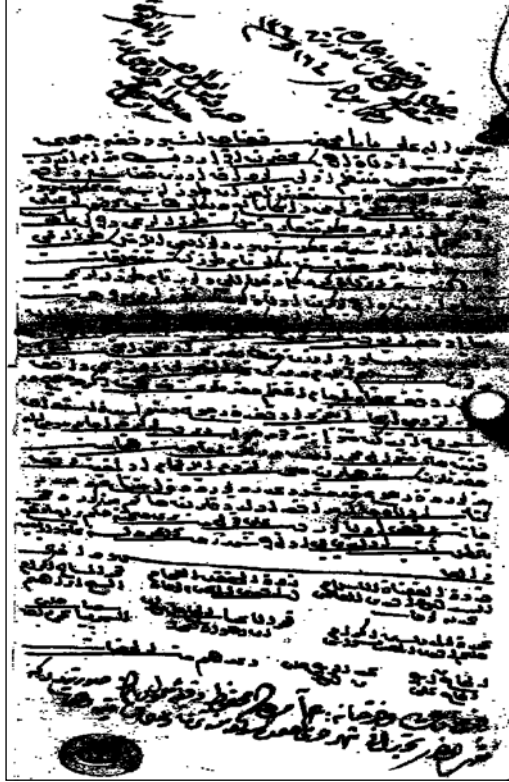
Şuhûdü'l-hâl kıdvetü'l-kuzâtü'l-İslam **es-Seyyid Mahmûd Efendi** el-kâdî bi-medîne-i **Tokat**

zübdetü'l-muhakkıkîne'l-fihâm **Mehmed Efendi** el-müfti bi-**Tokat**

fahrü'l-meşâyihî'l-kirâm **eş-Şeyh İbrâhîm**

Hâfız Ahmed el-kâdî bi-medîne-i **Sivas** nemekahu el-fakîrullah 'ufiye 'anhü

BELGE.2: M. TAHİR EZGİ BELGE.43: KÜÇÜK ALİ BABA VAKFIYESİNDEN FARKLI BİR KAYDIN ASLI

BELGE.2: Belgenin Metni

mücebince Defterhâne-i ‘Âmi-
reye hıfz olunub sûret virilmek bu-
yuruldu fi 16 Z sene 136

Hâfız Ahmed el-kâdî bi-medî-
ne-i **Sivas**

**(Küçük Ali Baba Vakfiyesi
Parçası)⁴**

Mümâileyh ‘**Ali Baba** mahfel-
i kazâda işbu vakfiye-i sahîhada
mütevellîsi olan **Ahi Beğ** mahza-
rında ikrâr ve bast-ı merâm idüb
mülk-i sahîhimde muntazam olub
Budaközü kazâsında vâki’ tahdîd
ve tavsîfden müstağnî **Emrullah
Tuzlası** dimekle meşhûr câri mülk
tuzlamı ve ana tâbi’ **Dikilitaş** ve
Koyunağılı ve **Elekçi tuzlaları** di-
mekle müte’ârif mülk tuzlalarını ve
Hargün nâhiyesinde **Sertan Tuz-
lası** dimekle meşhûr ve tevâbi’iyle

mülk tuzlamı ve **Sivas-ili** kazâsında **Beğli** nâm tuzlanın müte’allikât ve perâ-
kendesesi olan **Gerdekli** ve **Celalli** ve **Bor** nâm tuzlalarını ve **Çamözü**’nde
ve **Acibunarında** (Ahibunar)? olan küçük tuzlamı ve **Cirhin** nâm karyedeki
küçük tuzlamı kâffeten ve ‘âmmeten menâfi’ini hasbeten lillâhi te’âlâ vakf
idüb işbu batn-ı vakfiyede ta’yîn eylediğim şurût ve kuyûdum üslûbu üzere
zabt ve tasarruf olunmak için mütevellî-i merkûma teslim eyledim dedikde
gıbbe’t-tasdikü’ş-şer’î vâkif-ı mezbûr “vakf-ı akâr **İmâm-ı A’zam** hazretleri
mezhebinde eğerçi sahîhdir lâkin lüzümü îcâb eylemez” deyü vakıfdan rü-
cû’ ve mütevellîden istirdâda şurû’ itdikde mütevellî-i merkûme cevâb virüb
“eğerçi İmâm-ı mümâileyh katında hâl minvâl-i muharrer üzeredir lâkin imâ-
meyn-i hümâmeyn hazretlerinin mezheplerinde sıhhât lüzüm ile tev’em olma-

⁴ Bu vakfiye parçası, Saim Savaş (1992: 201) tarafından neşredilmiştir.

ğın vakf-ı mezbûrdan rücû' gayr-i meşrû'dur" deyü reddin imtinâ ve sadr-ı kitâb olan hâkime murâfa'a olduklarında hâkim-i mezkûr dahî cânib-i vakfî evlâ görüb 'alâ kavli menyerâhu sıhhatine hükm-birle mâ-vâkı'a bi't-taleb ketb olundu fî evâhir-i şehr-i Recebi'l-ferd li-sene semâne ve erba'în ve elf. (Receb 1048)

Şuhûdu'l-hâl _____

kıdvetü'l-kuzâtü'l-islâm **es-Seyyid Mâhmud Efendi** el-Kâdî bi-Medîne-i Tokat

zübdetü'l-muhakkıkîne'l-fihâm **Mehmed Efendi** el-müfti bi-Tokat

fahru'l-meşâyihi'l-kirâm **eş-Şeyh İbrâhîm**

umdetü'l-müderrişînü'l-kirâm **Halim Efendi** el-Müfti bi-Sivas

fahru'l-a'yân **el-Hâc Mahmûd Ağa ibn Rıdvan** kethüdâ

Şa'bân Çelebi eş-şehir bi-Yağcı-zâde

el-hâc Ahmed bin el-hâc 'Ali

"Abdurrahman Çelebi bin Mahmûd

ve gayrihüm mine'l-huzzâr

bâ-fermân-ı 'âlî Defterhâne-i 'Âmirede mahfûz vakfiye-i ma'mûl-bihânın sûretidir ki nakl olundu tahrîren fi şehr-i Zilka'deti'ş-şerîfe sene semâne ve selâsîn ve mi'eteyn ve elf (Zilka'de 1238)

BELGE.3: M. TAHİR EZGİ BELGE.30 ASLI**BELGE.3: Belgenin Metni**

Sivas'da vâki' **Veled-i diğer 'Ali Baba** zâviyesi vakfı mahsûlünden almak üzere yevmî üç akçe vazîfe ile **mu'allim-i mekteb** olan **'Ömer târik-i hidmet** olub ol vechile yeri hâli olmağla erbâb-ı istihâkdan işbu râfi-i tevkî'-i refîû'ş-şân-ı hâkânî kıdvetü'l-'ulemâ ve's-sâlikîn **Veli** zîde-salâhehu muhib ve müstahakdan olmağın merkûmun terk-i hidmetinden mezbûra tevcîh olunub yedine berât-ı şerîf-i 'âlîşânım virilmek ricâsına vakf-ı mezbûr mütevellîsi **İsmâ'il** zîde-kadrihu 'arz itmekle mücebince terk-i hidmetten tevcîh olunmak bâbında fermân-ı 'âlîşânım sâdir olmağın hakkında mezîd'inâyet-i pâdişâhânem zuhûra getürüb mütevellî-i merkûmun 'arzi ve **bin yüz kırk senesi Receb-i şerifinin ikinci günü** târihiyle müverrah verilen ru'ûs-i hümâyûnum mücebince bu berât-ı hümâyûnı virdim ve buyurdum ki mezbûr **Veli** zîde-salâhehu varub mekteb-i mezbûrda mu'allim olub edâ-yı hidmet eyledikten sonra ta'yîn olunan yevmî üç akçe vazîfesin evkâf-ı mezbûre mahsûlünden mütevellîsi olanlardan alub mutasarrıf olanlar terk-i hidmet olmağla ref' olunan merkûm **'Ömer** ve taraf-ı âhardan ferd dahl ve ta'aruz kılmaya şöyle bileler 'âlâmet-i şerîfime itimâd kılalar tahrîren el-yevmü'l-'işr fi şehr-i Recebü'l-ferd sene erba'în ve ve elf (10 Receb 1140)

BELGE.4: ALİ BABA TÜRBESİ'Nİ KORUMA YAPTIRMA VE YAŞATMA DERNEĞİ BELGESİ ASLI

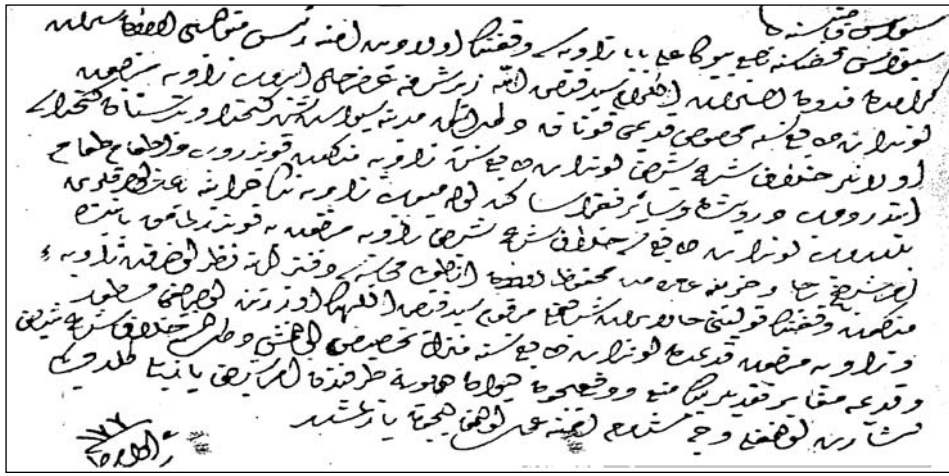
BELGE.4: Belgenin Metni

Düstûr-ı mükerrrem müşîr-i müfehham nizâmü'l-âlem müdebbir-i umûrû'l-cumhûr bi'l-fikri's-sâkıb mütemmim-i mehâmû'l-enâm bi'r-re'y'i's-sâ'ib mümehhid-i bünyânü'd-devlet ve'l-ikbâl müşeyyed-i erkânü's-sa'âdet ve'l-iclâlü'l-mahkûk bi-sunûf-ı 'avâtıfu'l-melikü'l-a'lâ **Sivas** eyâletine mutasarrıf olan vezîrim ___ paşa edâmallahu te'âlâ iclâlehu ve kıdvet'l-kuzât ve'l-hükâm ma'denü'l-fazl ve'l-keâm Mevlânâ **Sivas** kâdisı zîde-fazluhu tevkî"-i refî"-i hümâyûn vâsıl olıcak ma'lûm ola ki, kıdvetü's-sâdât ve'l-kirâm **Seyyid 'Ali** zîde-şerefi siyâdetihi dîvân-ı hümâyûnuma 'arz-ı hal idüb **Sivas**'da vâkî' ecdâdı müteveffâ '**Ali Baba** vakfının ber-müceb-i şart-ı vâkif evlâdiyet ve meşrûtiyet üzere mütevellîsi olub bundan akdem iki yüz seneden beri ecâ nibden dahl olunmak iktizâ itmez iken âherden **Revganî Yûsuf** nâm kimesne hilâf inhâ tegallûben vakf-ı mezbûr mülhakâtından **Çorum sancağında Merek Kışla** kurbunda **Budaközi** kazâsında ma'lûm-ı hudûd olan **Emrullah?** memlehasını hilâf-ı şer' ve mugâyir-i şart-ı vâkif mezbûr **Revganî Yûsuf** mâlikâne idüb vakf-ı mezbûra tâbi' ve **Emrullah** memlehası muzâfâtından **Budaközi**

kazâsında vâki' **Koyunoğlı** memlehasını dahi hilâf-ı şer' ve mugâyir-i vakf **Sunguroğlı Mustafâ** nâm kimesne mâlikâne idüb vakf-ı mezbûra külli kadr itmeleriyle bundan akdem mahallinden 'arz ve mahzar ile asitane-i sa'âdetime geldiklerinde tekrâr mâlikâne kaydları ref' ve terkîn olunub kemâgân def' ve tevkii kalemiyle tashîh olunub lakin vakf-ı şerîf? duyûn-ı kesîreye müstağrak olduğundan mâ'adâ ehl-i vezâyife vezâyif virmege ve âyende ve revendeye it'âma iktidârı olmayub yedlerine verilen fetvâ-yı şerîf mücebince müteveffâ **Sunguroğlı Mustafâ**'nın varisinden ve **Revganî Yûsuf**'dan ihtira' ile aldıkları mahsûli ahz u kabz idenlerden vakıf için tahsil itdirilmek bâbında emr-i şerîfim ricâ eylediği ecilden Hazîne-i 'Âmiremde mahfûz olan Başmuhâsebe defterlerinden (*yırtık okunmuyor*) olundukda **Çorum** Sancağında **Karahisar** ve **Sungurlu** kazâsına tâbi' memleha ve toprak ve **Merek Kışla** nâm-ı diğeri **Çavuşlu** maktû'an senevî altı bin akçe mâl ile sadr-ı sâbıkın etbâ'ından **Revganî Yûsuf** elli guruş mu'acceli ile **bin yüz kırk senesinde** mâlikâne tevcîh ve **Tokad** voyvodalığı mülhakâtından **Budaközi** ve **Sarıkaya** kazâlarında vâki' memleha-i zemîn (*yırtık okunmuyor*) **Sunguroğlı** maktû'an iki dönüm memleha-i zemîn senevî on iki guruş mâl-ı maktû'u **Tokad** voyvodalarına virilmek üzere **Sunguroğlı Mustafâ** mahlûlünden **bin yüz kırk iki senesinde** sadr-ı sâbık kethüdâsı **Mehmed kethüdânın Kahvecibaşısı Mustafâ bin Hâci Hamza**'ya tevcîh olunub lakin mukâta'a-i mezbûrlar **Sivas**'da vâki' '**Ali Baba** zâviyesi (*yırtık okunmuyor*) vakfı olan **Emrullah** memlehası muzâfâtından olub öteden berü vakf-ı mezbûr mütevellîleri tarafından zabt ve tasarruf oluna geldiğini 'alâ-tarîkü'ş-şehâde haber virdikleri **Sivas** beglerbeğisi ve kâdîsı 'arz ve **Sivas**'da sâkin 'ulemâ ve sulehâ ve meşâyih-i kirâm ve e'imme ve hutebâ ve defter kethüdâsı ve tîmâr defterdârı ve çavuşlar kethüdâsı ve zü'emâ ve erbâb-ı tîmâr ve sâ'ir ahâlîsi dahi mahzar itmeleriyle zikrolunan memlehaler vakıf olub **Revganî Yûsuf**'un ve **Sunguroğlı Mustafâ** mahlûlünden olan evlâd-ı merkûmânın 'alâkaları olmamağla sâdır olan fermân-ı 'âlîşânım mücebince mâlikâne kayıtları ref' ve terkîn ve kemâfi'l-evvel ve müstehak tarafından zabt olunmak için tevkîî kalemiyle mahalleri ref' ve tashîh olduğunu müş'ir virilen sûret-i defter(ler)i mücebince Başmuhâsebeye kayd ve hıfz ve **bin yüz kırk üç senesi Muharrem-i guresinden** mukâta'a-yı mezkûrların mâlikâne kayıtları ref' ve terkîn ve vakf-ı mezbûr mütevellîsi tarafından zabt için emr-i şerîfim virüldüğü derkenâr olunub i'lâm olundukda imdi mahallinde ma'rifet-i şer'le 'amel olunmak bâbında fermân-ı 'âlîşânım sâdır olmuştur buyurdum ki, hükm-i şerîfim vardukda bu bâbda sâdır olan emrim üzere 'amel idüb dahi zikrolunan memlehaler vakf-ı mezbûreden olub **Revganî Yûsuf**'un ve **Sunguroğlı Mustafâ**'nın mahlûlünden evlâd-ı merkûmânın 'alâkaları olmayub mukaddemâ sâdır olan emr-i 'âlîşânım mücebince mâlikâne kayıtları târih-i mezbûrda ref' ve terkîn olunmağla memleha-yı mezbûreleri kemâfi'l-evvel

ma'rifet-i şer'le vakf-ı mezbûr mütevellîsi tarafından zabt u rabt itdirüb hilâf-ı şer'-i şerîf ve mugâyir-i kânûn ve defter mezbûrları ve âharı kat'â dahl ve ta'arruz itdirmiyessin ve sene-i mezbûre mahsûlünden gerek mültezimler ve gerek sâ'irleri bir nesne almışlar ise ba'de's-sübût? ma'rifet-i şer'le aldirub edâ-yı şer' ve ihkâk-ı hakk eyleyesin şöyle bilesin 'alâmet-i şerîfime i'timâd kılasın. Fi el-yevmü's-sâmin şehri-i Zilka'de? fi sene hums ve erba'in ve (mi'e) ve elf (8 Zilka'de 1145)

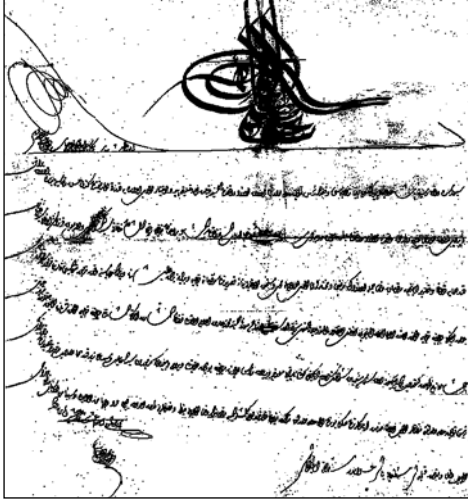
BELGE.5: M. TAHİR EZGİ'DEN ALINAN BELGENİN ASLI

BELGE.5: Belgenin Metni

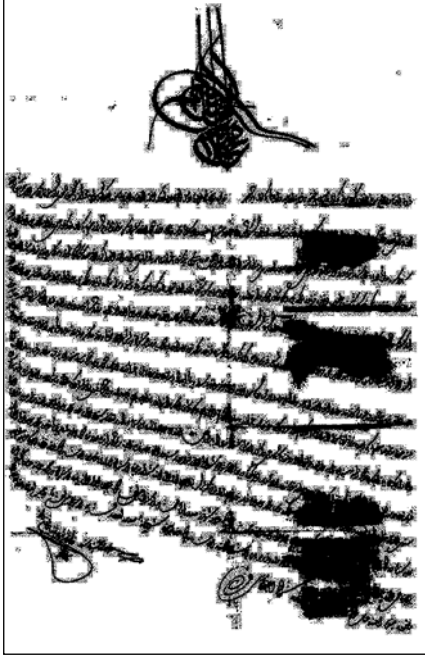
Sivas kâdîsına hüküm ki,

Sivas kazâsına tâbi **Büyük 'Ali Baba** zâviyesi vakfının evlâdiyet üzere re'îs-i mütevellîsi olan sâdât-ı kirâmdan kıdvetü's-sâdâtü'l-kirâm **Seyyid Feyzullah** zîde-şerefihi 'arz-ı hâl idüb zâviye-i mezbûre levendân tâ'ifesine mahsûs kadîmi konak değil iken Medîne-i **Sivas**'da şehir kethüdâsı ve be-desten kethüdâsı olanlar hilâf-ı şer'-i şerîf levendân tâ'ifesi zâviye-i mezkûra kondurub ve it'âm-ı ta'âm itdirdüb dervîşân ve sâ'ir fukarâ sâkin olmayub zâviyenin harâbına bâ'is oldukların bildirüb levendân tâ'ifesi hilâf-ı şer'-i şerîf zâviye-i merkûmeye kondurmamak bâbında emri şerîfim ricâ ve Hazîne-i 'Âmiremde mahfûz olan Anadolu muhâsbesi defterlerine nazar olundukaa zâviye-i mezkûre vakfının tevliyeti hâlen berât-ı şerîfimle merkûm **Seyyid Feyzullah**'ın üzerinde olduğu mestûr ve zâviye-i merkûme kadîmden levendân tâ'ifesine menzil tahsis olunmuş değil ise hilâf-ı şer'-i şerîf ve kadîme mugâyir ta'addîlerinin men' ve def'i için dîvân-ı hümâyûnum tarafından emri şerîf yazılı geldiği işâret olunmağla vech-i meşrûh üzere 'amel olunmak için yazılmışdır. Fi evâsıt-ı Şa'bân sene 177

BELGE.6: M. TAHİR EZGİ'DEN ALINAN BELGENİN ASLI**BELGE.6: Belgenin Metni**

Sivas'da vâki' Rüstem Paşa hâcesi Büyük 'Ali Baba zâviyesi vakfının re'îs-i tevliyet hissedârı olan evlâd-ı vâkıfdan es-Seyyid Feyzullah Halife pir ve ihtiyâr olub idâreye kudreti olmadığından kendi hüsn-i rızâsıyla yedinde olan berâtı virüb mutasarrıf olduğu hissedârlık-ı merkûmeyi evlâd-ı vâkıfdan batn-ı (*yırtık okunmuyor*) oğlı erbâb-ı istihkâkdan işbu râfi'ât-ı tevkî'-i refiü'ş-şân-ı hâkânî **Seyyid İsmâ'il** ve li-ebeveyn karındaşı oğlı **Seyyid 'Ali** kadrihümâ-

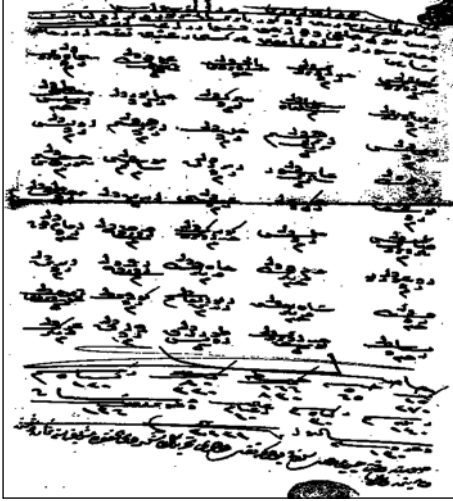
ya ferâğ ve kasr-ı yed etmegın merkûmân dahi cümle evlâdın marzî ve muhtârları olub her vechile muhib ve müstehak olduklarına binâ'en kasr-ı yedinden merkûmana tevcîh ve yedlerine berât-ı 'âlîşân virilmek ricâsına vakf-ı mezbûr mütevellîsi fariğ-i mezbûr **Seyyid Feyzullah** 'arz itmekle mücebince tevcîh olunmak üzere a'lemü'l-'ulemâ ve'l-mütebahirîn efdalü'l- fudalâ el-münevveri 'ayn-ı bi'l-fi'il **Şeyhülislâm** (*yırtık okunmuyor*) **Mevlânâ es-Seyyid Muhammed 'Ârif** edânullahu te'âlâ fezâ'ilihu işâret itmekle işâreti mücebince tevcîh olunmak fermânım olmağın haklarında mezîd 'inâyet-i pâdişâhânem zuhûra getürüb **bin iki yüz on senesi Şa'bân-ı şerîfinin on ikinci günü** târihiyle müverrah virilen ru'ûs-ı hümayûnum mücebince bu berât-ı hümayûnu virdim ve buyurdum ki, mezbûrân **Seyyid İsmâ'il** ve **Seyyid 'Ali** zîdekadrihümâ varub merkûmun kasr-ı yedinden vakf-ı mezkûrun re'îs-i tevliyet hissedârlığına mutasarrıflar olub edâ-yı hizmet eylediklerinden sonra bundan evvel hissedârlık-ı mezkûra ne vechile mutasarrıf ola gelmişler ise merkûmanın dahi ol vechile zabt ve tasarruflarına taraf-ı âhardan hiç ferd vechen min-el-vücûh ve sebeben min-el-esbâb mâni' ve müzâhim olmayub dahl ü ta'arruz kılmayalar şöyle bileler 'alâmet-i şerîfime i'timâd kılarlar tahrîren el-veymü't-tâsi' 'ışr Şa'bân sene 'ışr ve mi'eteyn ve elf (9 Şa'bân 1210)

BELGE.7: M. TAHİR EZGİ BELGE.28 ASLI**BELGE.7: Belgenin Metni**

Kıdvetü'l-kuzât ve'l-hükkâm
ma'denü'l-fazl ve'l-keîâm Mevlânâ **Ye-
ni-il kâdfısı** zîde-fazlihu ve kıdvetü'l-
emâcid ve'l-a'yân **Yeni-il voyvodası**
zîde-mecdihu tevki'-i refi'-i hümâyûn
vâsıl olıcak ma'lûm ola ki iftihârü'l-
havâss ve'l-mukarribîn mu'temedü'l-
mülûk ve's-selâtin muhtârü'l-'izz
ve't-tahkik bi'l-fiiil Dersa'âdetim ağa-
sı olub **Harameyn-i Muhteremeyn**
evkâfı nazırı olan **Hâfız 'İsâ** eazzi-dâ-
me-uluvvihu dîvân-ı hümâyûnuma
'arz gönderüb taht-ı nezâretinde olan
evkâfdan **Üsküdar**'da vâki" merhûme
ve mağfur-i leha **'Atik Vâlide Sultân**
tâbe-serâhu hazretlerinin evkâf-ı şerî-
fesi mukâta'âtından voyvodalık hâsha-

ı **Yeni-il** ve **Türkman-ı Haleb** ve tevâbi'i mukâta'aası mahsûlünden almak üzere **Sivas**'da medfûn **'Ali Baba zâviyesinde** âyende ve revendeye it'âm-ı ta'âm eylemek şartıyla senevi muayyen olan yedi müd hinta ve dokuz akçe vazîfesini ba-fermân-ı 'âlîşânım **Tonus** nâhiyesinde **Bağırözi** maa **Yabalu** karyeleri mahsûlünden ahz olunmak(da) iken **otuz dört senesinin** vazîfe ve hintası vezîrim **Nureddin Paşa** edâmallahu te'âlâ iclâlehunun havâle tezkiresiyle karyeten-i mezkûreteyn Subaşısından matlub olundukda, "karyeteyn-i mezkûreteyn **Dikili Daş Ağası Sâlih** zîde-kadrihuya mukâta'a oldı" cevâbıyla subaşı-i merkûma edâ itmeyüb gadr-i külli eylediği beyânıyla vazîfe ve hinta-i mezkûre karyeteyn-i mezkûreteyn mahsûlünden veyâhûd **Tonus** kazâsı mahsûlünden i'tâ olunmak bâbında sen ki voyvoda-i mûmâileyhsin (sana hitâben ?) bir kıt'a emr-i şerîfim sudûrunu zâviye-i merkûmenin zâviyedârı **eş-Şeyh es-Seyyid İsmâ'il** zîde-kadrihu 'arz-ı hâl-i (?) istid'â-yı 'inâyet itmekle kuyûda mürâca'at olındıkda hâss-ı mezbûr mahsûlünden almak üzere zâviye-i merkûmeden âyende ve revendeye it'âm-ı ta'âm itmek şartıyla senede yedi müdd hinta ve dokuz akçe vazîfe ta'yîn olunmuş olduğu mukayyed olub ancak karyeteyn-i mezkûreteyn mahsûlünden virilmesi kaydında mu-

sarrah değil iken mukaddemâ bi'l-istid'â karyeten-i mezkûreteyn mahsûlünden virilmek bâbında emr-i şerîfim verilmiş olduğu kaleminden ve defterhânesi Defterhâne-i 'Âmiremden ba'de'l-ihrac muktezâ-yı kuyûd defterhânesi 'arz olunmak bâbında ricâl-i Devlet-i 'Aliyyemden Defterhâne-i 'Âmire emini iftihârü'l-emâcid ve'l-ekârim Hâmid dâme mecdihudan isti'lâm olındıkda ol dahi defter-i hâkânîyi bast ü beyân iderek ber-muktezâ-yı defter-i hâkânî karye-i **Bağırözi** el-mezbûrenin zımmiyânının resm-i çifti ile karye-i merkûme ve karye-i **Yabalu** el-mezbûrelerin 'öşr-i gılâl-ı maktû'âtı hâshâ-i **Yen-il'**den mutasarrıfı tarafından zabt olunmak iktizâ eylediği memhûren 'arz itmekle 'arzında muharrer **Bağırözi** ve **Yabalu** karyelerinin inhâ olındığı vechile **Dikili Daş Ağası Sâlih** zîde-kadrihuya maktû'iyet vechiyle tevcih ve berât verildiğinin kaydı bulunmamış idüğü mâlikâne ve baş muhâsebe ve aklâm-ı sâ'ireden ve **Sivas**'da vâki' **Veled-i diğer 'Ali Baba zâviyesi** vakfının vazîfe-i mu'ayyene ile zâviyedârlık ve tevliyeti evlâd-ı vâkıfdan **Seyyid İsmâ'il** veledes birâdereş müşterek-hodun bâ-berât-ı 'âlîşân üzerinde olduğu Anadolu muhâsebesinden der-kenâr ve muktezâsı su'âl olındıkda hâss-ı mezbûr mahsûlünden almak üzere hinta-i cerreye mutasarrıf olanların kadîmden berü beher müdd i'tibâr olunan hintaları yigirmişer **İstanbulî** keyli olduğu ve beher müddi onar guruşdan edâ ve mahsûb olunu geldiği verilen evâmir-i şerîfem şurûtundan olduğu kuyûddan müstebân olmağla bu sûrette zâviye-i merkûmede âyende ve revendenin it'âm-ı ta'âmları için hâss-ı mezbûr mahsûlünden almak üzere mestûr'l-mikdâr hinta ve vazîfe ta'yîn ve tahsîs kılınmış olduğuna binâ'en hinta ve vazîfe-i mezkûre hâss-ı mezbûr mahsûlünden kadîmden berü ne vechile edâ olına gelmiş ise yine ol vechile edâ olunmak üzere şurûtu mücebince emr-i şerîfim isdârı husûsu ağa-yı müşârünileyhin 'arzına tevakkuf eylediği **Haremeyn-i Muhteremeyn** muhâsebesinden der-kenâr olunmağla (işbu der-kenâr) mücebince hinta ve vazîfe-i mezkûre kadîmi vechile edâ olunmak üzere ağa-yı müşârünileyhin 'arziyla şerefrîz-i sudûr iden işbu emr-i şerîf-i celilü's-şânın mücebi icrâ olunmak bâbında emr-i şerîfim verilmek ricâsına 'arz- kemîneleri mücebince 'amel olunmak bâbında fermân-ı 'âlîşânım sâdir olmuşdur buyurdum ki hükm-i şerîfim vardukda bu bâbda vech-i meşrûh üzere ağa-yı müşârünileyhin 'arzi mücebince şeref-yâfte-i sudûr olan işbu emr-i şerîf-i celilü's-şân-ı vâcibü'l-ittibâ' ve imtisâlimin mazmûn-ı münfi üzere 'âmil olasın şöyle bilesin 'alâmet-i şerîfime i'timâd eylesin fi el-yevmü's-sâmin 'işrîn şehri Zilka'de sene semâne ve selâsin ve mi'eteyn ve elf (28 Zilka'de 1238)

BELGE.8: M. TAHİR EZGİ BELGE.34 ASLI**BELGE.8: Belgenin Metni**

Nâhiye-i **Budaközi** der livâ-i **Sivas**

Karye-i **Dikilü Daş** maa zemîn-i **Öküz Bayırı** tâbi'-i mezbûr zıkr olunan zemînde **Büyük Halife?** ve **Kavacık Kışla** zirâ'at idüb mu'ayyen sinorları olmamağın herkes ra'iyetin tasarruf ider. Hâss-ı şâhî

Bektaş veled-i Hüdâverdi (Bennâk), Hüdâverdi veled-i U (Mücerred), Bâli veled-i Hüdâverdi (Caba), 'Ali Fakih veled-i Mahmûd (Bennâk), Sübhanverdi veled-i U (Mücerred), Allahverdi veled-i U (Mücerred), Selmân veled-

i Süleymân (Mücerred), Beyrek veled-i U (Bennâk), Sabur (Satur?) veled-i U (Bennâk), Mustafâ veled-i İlyâs (Caba), İlyâs veled-i U (Mücerred), İbrâhîm veled-i Murâd (Bennâk), Halil veled-i U (Mücerred), İbrâhîm veled-i U (Mücerred), Üveys veled-i U (Mücerred), Er Fakih veled-i U (Mücerred), Aşur veled-i Sarı (Bennâk), İmran veled-i U (Mücerred), Mûsâ veled-i Salim (Mücerred), Hızır veled-i Timurtaş (Mücerred), Yûsuf veled-i U (Mücerred), Cafer veled-i U (Bennâk), 'İsâ veled-i U (Mücerred), "Abdullah veled-i U (Bennâk), Mustafâ veled-i U, Bilmiş veled-i ... verdi (Mücerred), Bilmiş veled-i U (Mücerred), Gündük veled-i Hüdâverdi (Mücerred), Dede veled-i Oruç (Mücerred), İmâm Kulu veled-i U (Caba), Uğurlu veled-i U (Mücerred), Dem Fakih veled-i diğêr (Caba), Can Fakih veled-i diğêr (Mücerred), Ahmed veled-i Oruç (Mücerred), Aydın veled-i U (Mücerred), Veli veled-i U (Caba), Şah Hüseyin veled-i diğêr (Caba), Ebulkasım veled-i 'Abdullah (Mücerred), Köçeri veled-i U (Mücerred), Mahmûd veled-i Hakkverdi (Bennâk), Sinan veled-i U (Caba), Hüdâverdi veled-i Yûsuf (Bennâk), Turak veled-i Üveys (Bennâk), Çırak veled-i U (Mücerred), Arık veled-i diğêr (Mücerred)

Hâsıl _____

bennâk 15 (resm) 270 caba 5 (resm) 65 hinta kile 166 (kıymet) 830 şa'ır kile 80 (kıymet) 320 resm-i bostan 120 resm-i penbe 140 resm-i keten 30

adet-i ağnâm 10 deştbanî ve tapu-yı zemîn 136 badiheva ve arusane 130 yekûn 2121

Sûret-i defter-i cedîd-i mufassal-i Sultânî ... nakl olundu tahrîren şehri Zilka'deti'-ş-şerife sene semâne ve selâsîn ve mi'eteyn ve elf (Zilka'de 1238)

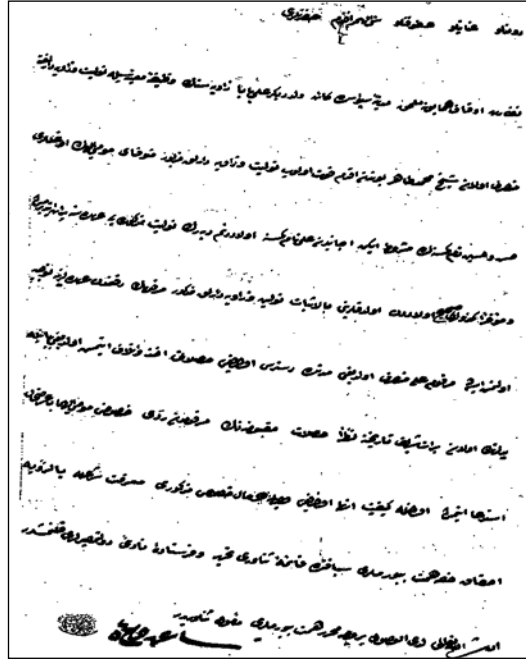
BELGE.9: M. TAHİR EZGİ BELGE.18 ASLI**BELGE.9: Belgenin Metni**

Sivas'da vâki' **Veled-i dî-ğer 'Ali Baba zâviyesi** vakfının vazîfe-i muayene ile zaviyedâr ve mütevellîsi olan **es-Seyyid İsmâ'il** veledes birâdereş 'an-evlâd-ı vâkîf müşterek-şöd fevt olub yeri hâlî kalmağla sulbi kebîr oğlı erbâb-ı istihkâkdan işbu râfi'-i tevkî'-i refiü'ş-şân-ı hâkânî el-'abd **eş-Şeyh Mehmed Tâhir** zîde-salâhehu her vechile mühtehak olmağla zâviyedârlık ve tevliyet-i mezkûre babası müteveffâ-yı mezbûrun mahlûlünden oğlı merkûma tevcîh ve yedine berât-ı 'âlîşânım virilmek ricâ-

Sivas Ali Baba Zaviyesi Vakfı Belgelerinin Asli ve Günümüz Harflerile Metni

sına **Sivas** nâ'ibi 'izzetlü **İbrâhîm Râşid** zîde-ilmihu 'arz itmekle mücebince tevcîh olunmak üzere a'lemü'l-ulemâ el-mütebahhirîn efdalü'l-fudalâ el-münevverîn 'ayn-ı bi'l-fi'il **Şeyhülislâm Mekkî-zâde Mevlânâ Mustafâ 'Âsim** edâmallahu te'âlâ fezâ'ilihü işâret itmekle işâreti mücebince tevcîh olunmak fermân olmağın hakkında mezîd-'inâyet-i mülûkânem zuhûra getirüb **bin iki yüz kırk senesi Şevvâli'nin yigirmi altıncı günü** târîhiyle müverrah virilen ru'ûs-ı hümayûnun mücebince bu berât-ı hümayûnu virdim ve buyurdum ki, el-'abd **eş-Şeyh Mehmet Tâhir** zîde-salâhehu varub babası müteveffâ-yı merkûmun mahlûlünden zâviyedârlık ve tevliyet-i mezkûreye mutasarrif olup edâ-yı hizmet ilyedikten sonra bundan evvel mütevellî ve zâviyedâr olanlar vazîfe-i mu'ayyenesine ne vechile mutasarrif olagelmişler ise merkûm dahi ol vechile vazîfe-i mu'ayyenesin evkâf-ı mezkûre mahsûlünden alub mutasarrif ola, şöyle bileler, 'alâmet-i şerife itimâd kılalar. Şehr-i Zilka'de sene erba'în ve mi'eteyn ve elf (Zilka'de 1240)

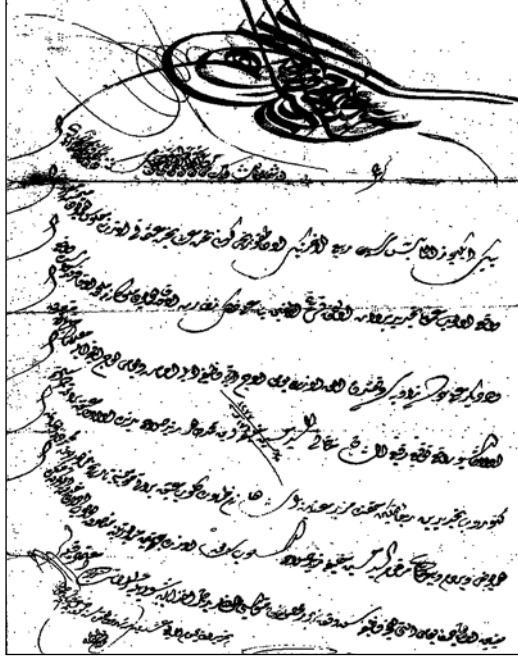
BELGE.10: M. TAHİR EZGİ BELGE.40 ASLI

BELGE.10: Belgenin Metni

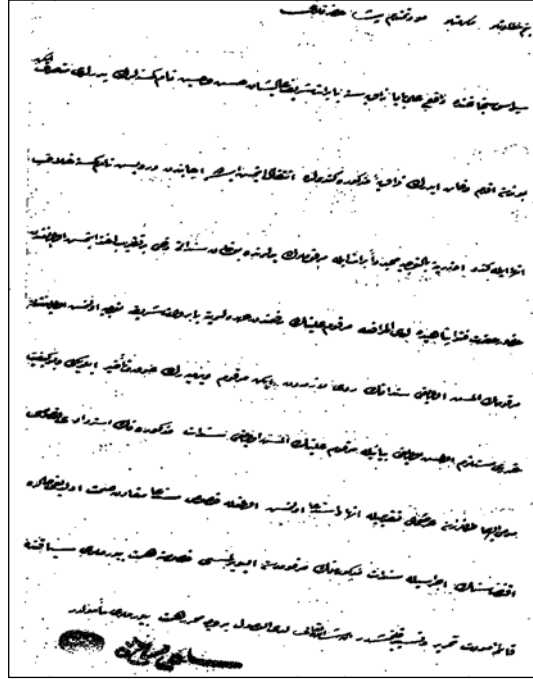
devletlü 'inâyetlü 'atûfetlü seniyyül-himem efendim hazretleri

Nezâret-i Evkâf-ı Hümâyûna mülhak medîne-i **Sivas**'da kâ'in **Veled-i dî-ğher 'Ali Baba zâviyesinin** vazîfe-i mu'ayyenesiyle tevliyet ve zâviyedârlığına mutasarrıf olan **Şeyh Mehmed Tâhir** bundan akdem fevt olup tevliyet ve zâviyedârlık-ı mezbûr müteveffâ-yı mûmâileyhin oğulları **Hasan** ve **Hüseyin** nâm kimesnelere meşrût iken ecâ nibden **'Ali** nâm kimesne, "evlâddanım" diyerek tevliyet-i mezkûreyi 'uhdesine berât etdirmiş ve mu'ahharan kendüleri sahîh evlâddan olduklarını bi'l-isbât tevliyet ve zâviyedârlık-ı mezkûr merkûmun ref'inden 'uhdelerine tevcîh olunmuş ise de merkûm **'Ali** mutasarrıf olduğu müddetde destres olduğu hâsîlâtı ahz ve itlâf etmiş olduğunu beyân ile yedlerinde olan berât-ı şerîf târîhine nazaran hâsîlât-ı makbûzanın merkûmdan reddi husûsunu mûmâileyhimâ bâ-'arz-ı hâl istid'â etmiş olmağla keyfiyet inhâ olduğu vechile her hâl husûs-ı mezkûru ma'rifet-i şer'le ihkâk-ı hakka himmet buyurmaları siyâkında kâ'ime-i senâveri tahrîr ve fersitâde-i me'vi-i devlet-masîrleri kılınmıştır inşaallahü te'âlâ lede's-su'âl ber-vech-i muharrer himmet buyurmaları me'mûl-i senâverîdir fi gurre-i Z(ilhicce) sene 54. (1254)

BELGE.11: M. TAHİR EZGİ BELGE.7 ASLI**BELGE.11: Belgenin Metni**

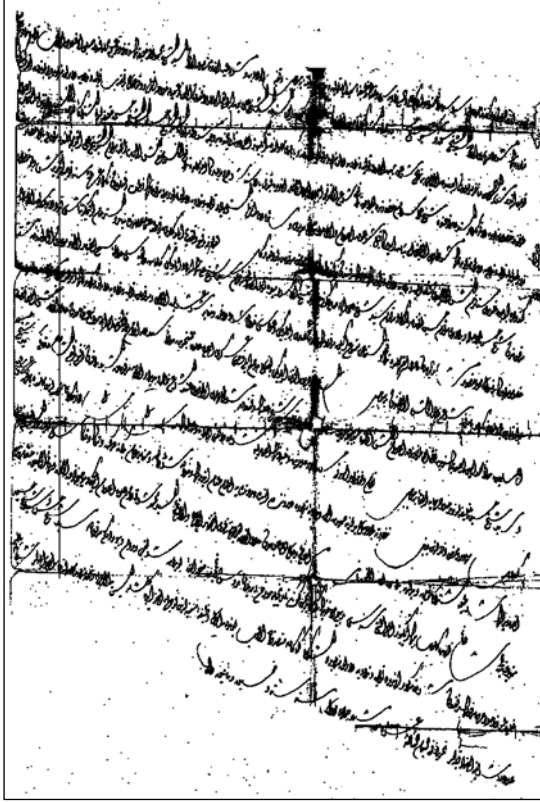
Bin iki yüz elli beş senesi Rebiülahirinin on dokuzuncu günü taht-ı ‘âli-baht-ı ‘Osmânî üzerine cülûs-ı hümâyûn-ı meyâmin-makrûnum vâki’ olub ‘umûmen tecdîd-i berevât olunmak fermânım olmağın binâ-en-’alâ-zâlik evkâf-ı hümâyûn-ı mülûkâneme mülhak evkâfdan **Sivas**’ta vâki’ **Veled-i dîğەر ‘Ali Dede zâviyesi** vakfından almak üzere yevmî üç akçe vazîfeleriyle imâmet ve yevmî üç akçe ile **mu’allimlik** cihetlerine mutasarrıf olan işbu râfi’-i tevkî’-i refiü’ş-şân-ı hâkânî **es-Seyyid Hüseyin halifelerin**

Mehmed Tâhir zîde-salâhehu yedinde olan ‘atîk berât-ı sa’âdetin getürüb tecdîdin ricâ itmeğın hakkında mezîd ‘inâyet-i pâdişâhânem zuhûra gelüb ‘atîk berât mücebince târîh-i mezbûrdan müceddeden bu berât-ı hümâyûnumu virdim ve buyurdum ki, merkûm **es-Seyyid Hüseyin Halife** zîde-salâhehu üslûb-ı sâbık üzere ciheteyn-i mezbûreteyne mutasarrıf olub edâ-yı hizmet eyledikten sonra ta’yîn olunan cem’an yevmî altı akçe vazîfesin vakf-ı mezbûr mahsûlünden mütevellîsi olanlar yedinden ahz eyleye şöyle bileler ‘alâmet-i şerîfe i’timâd kılalar tahrîren fi el-yevmü’l-erba’a ‘ışrîn min şehr-i Zilka’de sene hums ve hamsîn ve mi’eteyn ve elf (24 Zilka’de 1255).

BELGE.12: M. TAHİR EZGİ BELGE.42 ASLI**BELGE.12: Belgenin Metni**

Benim sa'âdetlü mekremetlü mürüvvetmendim paşa hazretleri

Sivas Sancağında vâki 'Ali Baba zâviyesine ba-berât-ı şerîf-i 'âlişân **Hasan** ve **Hüseyin** nâm kimesnelerin pederleri mutasarrıf iken bundan akdem vefât ederek zâviye-i mezkûre kendülere intikâl etmiş ise de ecânbiden **Der-vîş** nâm kimesne hilâf inhâ ile kendü üzerine bi't-tevcîh müceddeden berât ile merkûmların yedlerinde bulunan senedâtı dahi bir takrîb ahz etmiş olduğundan huzûr-ı hazret-i fetvâpenâhîde lede'l-murâfa'a merkûm 'Ali'nin ref'inden 'uhdelerine bâ-berevat-ı şerîfe tevcîh olunmuş olduğundan merkûmun almış olduğu senedâtın reddi lâzımeden iken merkûm vermeyerek 'avk ve te'hîr eylediği ve bu keyfiyet gadri müstelzim olmuş olduğu beyânıyla merkûm 'Ali'nin almış olduğu senedât-ı mezkûrenin istirdâdı husûsu mûmâileyhima taraflarından 'arz-ı hâl takdîmiyle inhâ ve istid'â olunmuş olmağla husûs-ı müsted'â mukârin-i sıhhat olduğu hâlde iktizâsının icrâsıyla senedât-ı mezkûrenin merkûmdam aliverilmesi husûsuna himmet buyurmaları siyâkında kâ'ime-i meveddet tahrîr ve tesyir kılınmıştır. İnşallahü te'âlâ lede'l-vusûl ber-vech-i muharrer himmet buyurmaları me'mûldür fi 25 Z(ilhicce) sene 56. (1256)

BELGE.13: M. TAHİR EZGİ BELGE.47 ASLI**BELGE.13: Belgenin Metni**

Nezâret-i evkâf-ı hümâyûn-ı mülûkâneye mülhak evkâfdan Medîne-i **Sivas**'da vâki' **Veled-i diğ̃er 'Ali Dede zâviyesi** vakfının vazîfe-i mu'ayyene ile tevliyet ve zâviyedârliğına bermûceb-i vakfiye evlâdiyet ve meşrûtiyet üzere mutasarrıf olan **es-Seyyid eş-Şeyh Mehmed Tâhir** halîfenin vefâtı vukû'uyla mahlûlünden sulbi oğulları olub tevliyet ve zâviyedârlik-ı mezbûrenin meşrûtilehleri olan **es-Seyyid eş-Şeyh Hasan** ve **es-Seyyid eş-Şeyh Hüseyin** (yirtık okunmuyor) ahâlîsinden **es-Seyyid eş-Şeyh 'Ali bin İbrâhîm** evlâd-ı vâkıfdan olmak ziamıyla hilâf inhâ ve vukû'-i hâl bir takrîb tevliyet ve zâviyedârlik-ı mezbûreyi bundan akdem

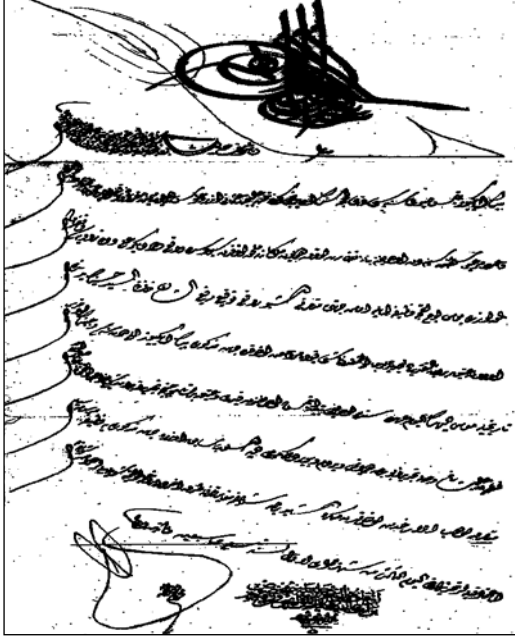
kendüye tevcîh etdirmiş ise de merkûmun ecânibden olduğu ber-nehc-i şer'î sâbit olarak tevliyet ve zâviyedârlik-ı mezbûr merkûmun ref'inden ve babaları mahlûlünden **iki yüz elli dört târihinde** ber-vech-i meşrût merkûmün **es-Seyyid eş-Şeyh Hasan** ve **es-Seyyid eş-Şeyh Hüseyin** halîfelere iştirâken tevcîh olunmuş ve bundan böyle ashâb-ı agrâz tarafından husûs-ı mezbûra dâ'ir tekrâr istid'â vukû'unda Şeyhülislâm hazretlerinden bi'l-muvâcehe terâfu'-i şer' olunmadıkca îcâbî icrâ olunmamak üzere kaydı bâlâsına şerh verilerek âher mahallere terâfu' olunması men' kılınmış olub ancak merkûm **es-Seyyid eş-Şeyh 'Ali** akdemce mahallinde merkûmânı bi'l-ihzâr (yirtık) zûr haberleriyle tevliyet ve zâviyedârlik-ı mezbûrenin meşrûtilehi olduğunu isbât ederek kıbeli şer'den îlâm ve ol havâlî sicil müdürü ve sâ'ireden inhâ istihsâliyle tevliyet ve zâviyedârlik-ı mezbûreye merkûmânın kat'î ref'lerinden tekrâr 'uhdesine tevcîh etdirmiş ve bu husûs kendülere bi'l-vücûh gadri müstelzim bulunmuş olduğundan bahisle tevliyet ve zâviyedârlik-ı mezbûrenin merkûmun ref'inden

yine kendülere tevcîhi husûsunu merkûmân bu def'a rikâb-ı hümâyûnuma ref' ve takdîm eyledikleri bir kıt'a 'arz-ı hâllerinde niyâz veistirhâm itmekden nâşî kuyûd-i lâzimesi ba'de'l-ihrâc merkûmândan **Şeyh Hasan** bi'l-asâle ve birâderi merkûm **Hüseyin** tarafından bi'l-vekâle merkûm **es-Seyyid eş-Şeyh 'Ali** ile Salı günü huzûr-ı Şeyhülislâmî'de lede't-terâfu' merkûm **Seyyid Şeyh 'Ali**'nin îrâd eylediği kelimât-ı vâhiyyesi havâle-i sem'-i i'tibâr olunur mevâddan olmadığından başka husûs-i mezbûrun ber-minvâl-i muharrer huzûr-ı müşâ-rünileyhden mâ'adâ âher mahalde terâfu' ve istimâ'ı memnû' iken merkûmun mukaddemâ mahallinde tasaddî eylediği da'vâsı hilâf-ı şart-ı vâkıf ve mugâyir-i şer'-i şerîf olduğu ve merkûmân tevliyet ve zâviyedârlık-ı mezkûrenin ez-her-ci-het meşrûtilehleri buldukları bi'l-etrâf tekrâr bâ-ma'rifet-i şer' zâhir olmuş olduğundan ber-mûceb-i istid'â tevcîhi iktizâ eylediği bi'l-fi'il **Rum-İli Kâdiaskeri a'lem-i ulemâi'l-mütebahhirin Mevlânâ Sa'dullah** edâmallahü te'âlâ fezâ'ilihu ile mevâlî-i izâmdan hâlâ evkâf müfettişi akzâ-i kuzâti'l-müslimîn **Mevlânâ Muhammed Emîn Âsaf Beg** zîde fezâ'ilihu taraflarından i'lâm olunmuş olmağla mûcebince tevliyet ve zâviyedârlık-ı mezkûrenin merkûm **Seyyid Şeyh 'Ali**'nin ref'inden meşrûtilehleri oldukları 'inde's-şer' zâhir ve bedîdâr olan merkûmân işbu râfi'ân-ı tevkî'-i refi'ü's-şân-ı hâkânî **Seyyid Şeyh Hasan** ve **Seyyid Şeyh Hüseyin** halîfeler zîde salâhihümâya ibkâ'en ber-mûceb-i nizâm vakf-ı mezbûr umûrunu hüsn-i idâre ve rü'yet ve hayrâtın imârıyla şart-ı vâkıfı icrâya dikkat (*silik okunmuyor*) lâzım gelen muhâsebeleri mahallinde bâ-ma'rifet-i şer'-i şerîf görölüb memhûr ve mûmzî defterlerini cânib-i nezârete bi'l-irsâl yedlerine sû-ret almak ve zâviye-i mezbûre derûnunda âyende ve revendeye it'âm-ı ta'âm etdirmek ve hilâf-ı şart-ı vâkıf ve mugâyir-i nizâm bir gûne hareket ve terk ve tekâsül ederler ise ref'lerinden âhere verilmek şartıyla iştirâken tevcîh ve yedlerine (berât i'tâ) olunmak bâbında e'âzim-i ricâl-i Devlet-i 'Aliyyemden hâlâ Evkâf-ı Hümâyûnum Nâzırı iftihârü'l-a'lem ve'l-e'âzim **es-Seyyid Muhammed Şevki** dâme 'uluvvihu i'lâm itmekle mûcebince tevcîh olunmak fermânım olmağın haklarında mezîd 'inâyet-i pâdişâhânem zuhûra gelüb **bin iki yüz elli altı senesi Rebî'ülâhîrinin yigirmi birinci günü** târihiyle müverrah verilen ru'ûs-i hümâyûnum mûcebince ibkâen bu berât-ı şerîfimi verdim ve buyurdum ki merkûmân **Seyyid Şeyh Hasan** ve **Seyyid Şeyh Hüseyin** halîfeler zîde salâhihümâ merkûmun ref'inden şart-ı mezkûr üzere tevliyet ve zâviyedârlık-ı mezbûrda iştirâken kemâgân mutasarrifân olub bundan evvel vazîfe-i mu'ayyenelerini ne vechile ahz edegelmüşler ise yine ol vechile vakf-ı mezbûr mahsûlünden ahz eyleyeler şöyle bileler 'alâmet-i şerîfime itimâd kılalar tahrîren fi el-yevmüs-sâli-se 'ısr min-şehr-i Cemâziyelevvel li-sene sitte ve hamsîn ve mi'eteyn ve elf. (13 Cemâziyelevvel 1257).

BELGE.14: M. TAHİR EZGİ BELGE.25 ASLI**BELGE.14: Belgenin Metni**

Evkâf-ı hümayûn-ı şahâneme mülhak evkâfdan **Sivas**'da vâki' **Veled-i diğer 'Ali Baba zâviyesi** evkâf-ı şerîfesinden almak üzere yevmî üç akçe ile imâmet cihetinin tevcîhi için olunan inhâ üzerine kuyûd-ı lâzimesi bi'l-ih-râc muamelât-ı kalemiyesi lede'l-icmâl cihet-i mezkûre mutasarrıfı mütevellî **Seyyid Hüseyin ibn Mehmed Tâhir**'in mahlûlünden oğullarından bi'l-imtihân ehliyeti nümâyân olan işbu râfi'-i tevkî'-i refi'ü'ş-şân-ı hâkânî **Mehmed Tâhir** zîde-salâhehuya ber-mûceb-i nizâm bi'n-nefs bilâ-kusûr edâ-yı hizmet itmek ve terk ve tekâsül ider ise ref'inden âhara virilmek şartıyla bi't-tevcîh yedine berât-ı 'âlişânım i'tâ olunmak bâbında evkâf-ı hümayûnum nezâreti tarafından bi't-telhîs ifâde olunarak mûcebince tevcîh olunmak fermânım olmağın **bin iki yüz doksan iki senesi Rebiülahirinin on dokuzuncı günü** bu berât-ı şerîfimi virdim ve buyurdum ki, mûmâileyh sâlifü'z-zikr imâmet cihetine vazîfe-i mersûmesiyle şart-ı mezkûr üzere mutasarrıf ola şöyle bile 'alâmet-i şerîfeme i'timâd kılalar tahrîren fi el-yevmü'r-râbi' 'ışr min-şehr-i Cemâziyelahir sene selâse ve tis'in ve mi'eteyn ve elf (14 Cemâziyelahir 1273).

BELGE.15: M. TAHİR EZGİ BELGE.11 ASLI

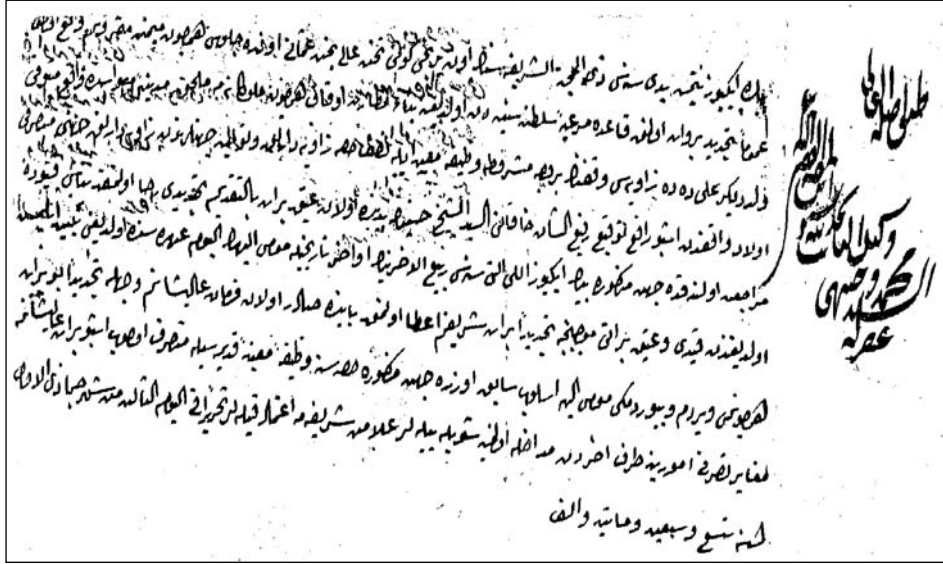
BELGE.15: Belgenin Metni

Bin iki yüz yetmiş yedi senesi Zilhiccesinin on yedinci günü (26 Haziran 1861) taht-ı 'âlî-baht-ı 'Osmâni üzere cülûs-ı hümâyûn-ı meymenet-makrûnum vâki' olub 'umûmen tecdîd-i berevât olunmak kâ'ide-i mer'iyye-i saltanat-ı seniyyeden olduğuna binâ'en Nezâret-i Evkâf-ı Hümâyûn-ı mülûkâne-me mülhak evkâfdan **Sivas'da vâki' Veled-i diğer 'Ali Dede zâviyesi** vakfından almak üzere yevmî üç akçe vazîfeleriyle imâmet ciheti mutasarrıfı işbu râfi-i tevki'-i refiûş-şân-ı hâkânî **es-**

Seyyid Hüseyin'in yedinde olan 'atîk berât bi't-takdîm tecdîdi ricâ olunmakdan nâşî kuyûda mürâca'at olundukda cihet-i mezkûre **bin iki yüz elli dört senesi Recebinin evâhiri târihiyle** mûmâileyhin el-yevm 'uhdesinde olduğu tebeyyün etmiş olduğundan kaydı ve 'atîk berâtı mûcebince tecdîden berât-ı şerîfim i'tâ olunmak bâbında sâdır olan fermân-ı 'âlîşânım vechile tecdîden bu berât-ı hümâyûnumu verdim ve buyurdum ki, mûmâileyh üslûb-ı sâbık üzere cihet-i mezkûreye vazîfe-i mersûmesi ile mutasarrıf olub edâ-yı hizmet olundukdan sonra işbu berât-ı şerîfime mugâyir tasarrufuna taraf-ı âhardan müdâhale olunmaya şöyle bileler 'alâmet-i şerîfeme i'timâd kılalar tahrîren fi el-yevmü's-sâlis min-şehr-i Cemâziyelevvel li-sene tis'a ve seb'in ve mi'eteyn ve elf (3 Cemâziyelevvel 1279).

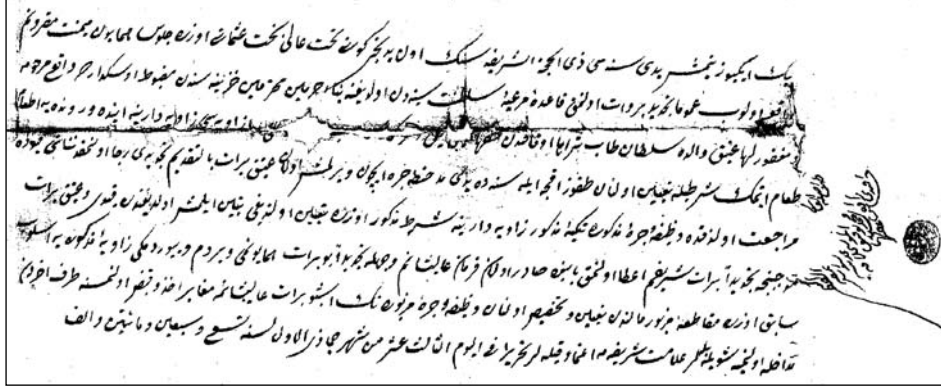
BELGE.16: ALİ BABA TÜRBESİNİ KORUMA YAPTIRMA VE YAŞATMA DERNEĞİ BELGESİ ASLI

BELGE.16: Belgenin Metni

Bin iki yüz yetmiş yedi senesi Zilhicce-i şerîfesinin on yedinci günü taht-ı 'âlî-baht-ı 'Osmânî üzere cülûs-i hümâyûn-i meymenet-makrûnum vâki' olup umûmen tecdîd-i berevât olmak kâide-i mer'iyeye-i saltanat-ı seniyyeden olduğuna binâen Nezâret-i Evkâf-ı Hümâyûn-i Mülûkâneme mülhak medîne-i **Sivas**'da vâki' müteveffâ **Veled-i diğer 'Ali Dede zâviyesi** vakfının ber-vech-i meşrût vazîfe-i mu'ayyene ile nisf hisse zâviyedârlık ve tevliyet cihetlerinden zâviyedârlık ciheti mutasarrıfı evlâd-ı vâkıfdan işbu râfi'-i tevki'-i refi'üş-şân-ı hâkânî **es-Seyyid eş-Şeyh Hüseyin**'in yedinde olan 'atîk berât bi't-takdîm tecdîdi ricâ olunmaktan nâşî kuyûda mürâca'at olundukda cihet-i mezkûre **bin iki yüz elli altı senesi Rebiülahirinin evâhir târihiyle** mûmâileyhin el-yevm 'uhdesinde olduğu tebeyyün eylemiş olduğundan kaydı ve 'atîk berâtı mücebince tecdîden berât-ı şerîfim i'tâ olunmak bâbında sâdir olan fermân-ı 'âlîşânım vechile tecdîden bu berât-ı hümâyûnumu verdim ve buyurdum ki mûmâileyh üslûb-ı sâbık üzere cihet-i mezkûre hissesine vazîfe-i mu'ayyene-i kadîmesiyle mutasarrıf olub işbu berât-ı 'âlîşânıma mugâyir tasarrufu umûruna âherden müdâhale olunmaya şöyle bileler 'alâmet-i şerîfeme i'timâd kılalar tahîren fi el-yevmü's-sâlis min-şehr-i Cemâziyelevvel li-sene tis'a ve seb'in ve mi'eteyn ve elf (3 Cemâziyelevvel 1279)

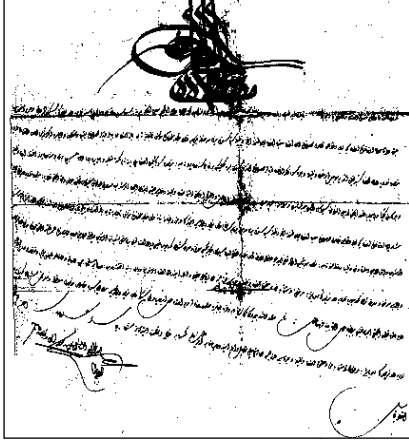
BELGE.17: M. TAHİR EZGİ BELGE.41 ASLI

BELGE.17: Belgenin Metni

Bin iki yüz yetmiş yedi senesi Zilhiccetü'ş-şerîfesinin on yedinci günü taht-ı 'âlfî-baht-ı 'Osmânî üzere cülûs-ı hümâyûn-ı meymenet-makrûnum vâki' olub 'umûmen tecdîd-i berevât olunmak kâ'ide-i saltanat-ı seniyyeden olduğuna binâ'en **Haremeyn-i Muhteremeyn** hazînesinden mazbût **Üskûdar**'da vâki' merhûme ve mağfûrileha **'Atîk Vâlide Sultân** tâbe-serâhu evkâfından hâshâ-i **Yeni-il** (yırtık okunmuyor) **'Ali Baba zâviyesi** zâviyedârına âyende ve revendeye it'âm-ı ta'am şartıyla ta'yîn olunan dokuz akçe ile sene de yedi müdd hinta cerre için verilmişler olan 'atîk berât bi't-takdîm tecdîdî ricâ olunmaktan nâşî kuyûda mürâca'at olundukda vazîfe-i cerre-i mezkûre tekye-yi mezkûr zâviyedârına şart-ı mezkûr üzere ta'yîn olduğu tebeyyün eylemiş olduğundan kaydı ve 'atîk berât mücebince tecdîden berât-ı şerîfim i'tâ olunmak bâbında sâdir olan fermân-ı 'âlişânım vechile tecdîden bu berât-ı hümâyûnumu virdim ve buyurdum ki zâviye-i mezkûreye üslûb-ı sâbık üzere mukâta'a-i mezbûr mâlından ta'yîn ve tahsîs olunan vazîfe-i cerre-i mezbûrenin işbu berât-ı 'âlişânıma mugâyir ahz ü kabz olunmasına taraf-ı ahirden müdâhale olunmıya şöyle bileler 'alâmet-i şerîfeme i'timâd kılalar tahîren fi el-yevmü's-sâlis 'ışr min-şehr-i cemâziyelevvel li-sene tis'a ve seb'in ve mi'eteyn ve elf. (13 Cemâziyelevvel 1279)

BELGE.18: ALİ BABA TÜRBESİ'Nİ KORUMA YAPTIRMA VE YAŞATMA DERNEĞİ BELGESİ ASLI

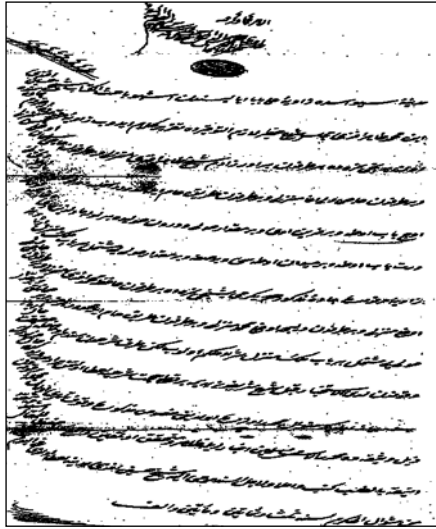
BELGE.18: Belgenin Metni

Kıdvetü'l-kuzât ve'l-hükkâm ma'denü'l-fezâ'il ve'l-keâm **Yeni-il** ve ___ kâdîları zîde-fazlihümâ ve kıdvetü'l-emâcid ve'l-ayan (**Yeni-il voyvodası**) zîde-mecdihu tevki'-i refî'-i hümâyûn vâsil olıcak ma'lûm ola ki, Medîne-i **Sivas**'da vâki' '**Ali Baba zâviyesinde** zâviyedâr olanların **Üsküdar**'da vâki' merhûme ve mağfûri-lehâ '**Atik Vâlide Sultân** evkâfından olan **Yeni-il** ve tevâbi'i hâsları mahsûlünden almak üzere muayyen olan yevmî dokuz

akçe vazîfesiyle senevî yedi müdd hinta cerresi hâss-ı mezbûr mülhakâtından **Tonus** nâhiyesine tâbi' **Bağırözi** maa **Yabalu** karyeleri mahsûlünden ta'yîn ve tahsis ve ol bâbda emr-i şerîf itâ olunmağla hâlâ zâviye-i mezbûre zâviyedârı olan **Seyyid Feyzullah** ber-mûceb-i emr-i âli vazîfe ve cerresin zikrolunan karyeler mahsûlünden ahz ve istifâ ide gelmişiken birkaç seneden berü nâhiye-i mezbûre subaşısı olan '**Aliyar?** nâm kimesne müteğallibe ve cebâbireden olmak hasebiyle birkaç seneden berü iktizâ iden vazîfe ve cerresini külliye virmeyüb gadr itmekle li-ecli't-terâfu' **Sivas Vâlisi Sa'id Kudsi** ve mürâsele-i Şâmiyye (*yırtık okunmuyor*) itaat ve inkiyad itmemekle zimmetinde kalan vazîfe ve hintası tahsil itdirilmek için emr-i şerîf sudûrunu bi'l-iltimâs **Sivas** kâdîsı 'arz ve inhâ itmekle zâviye-i mezbûre zâviyedârlarının merhûme-i müşârûnileyha evkâfından olan **Yeni-il** ve tevâbi'i hâsları mahsûlünden muayyen olan yevmî dokuz akçe vazîfesiyle senevî yedi müdd hinta cerresi sâbika hâss-ı mezbûr voyvodası **Ebubekir**'in 'arz ve inhâsına binâ'en hâss-ı mezbûr mülhakâtından **Tonus** nâhiyesine tâbi' **Bağırözi** maa **Yabalu** karyeleri mahsûlünden almak üzere tahsis olunub **yetmiş iki senesinde** emr-i şerîf verilmiş olduğu ve mukaddemâ dahi vazîfe ve hintasını nâhiye-i mezbûre subaşısı edâda tekallül ider deyü 'arz-ı hâl olundukda hâss-ı mezbûru iltizâm iden **Sivas** beglerbeğisi ma'rifeti ve ma'rifet-i şer'le görölüb faysal virilmek üzere **yetmiş yedi senesi Şa'bân**'ında emr-i şerîf verilmiş olduğu Haremeyn muhâsesesinden derkenâr olunmağla tevâbi'? dahi hâss-ı mezbûr voyvodası ma'rifeti ve ma'rifet-i şer'le görölüb zâviyedâr-ı mezbûrun subaşısı-ı merkûm zimmetinde bâkî ve mütehakkık olan vazîfe ve cerresi her ne ise 'alâ-eyyi-hâlin tahsil ve edâ itdirilmek üzere emr-i şerîf virilmek bâbında iftihârü'l-ümera ve'l-ekabir müstecmi-i cemi'l-me'âli ve'l-mefahir bi'l-fi'il **Başdefterdârım**

Sarım İbrâhîm dâme-uluvvihu telhîs itmekle imdi telhîsi mûcebince ‘amel olunak bâbında fermân-ı ‘âlîşânım sâdır olmuşdur buyurdum ki, hükm-i şerî-fim vardukda bu bâbda sâdır olan emrim üzere ‘amel idüb dahi sen ki hâss-ı mezbûr voyvodası mûmâileyhsin husûs-ı mezbûru ma’rifetin ve ma’rifet-i şer’le görüb zâviyedâr-ı mezbûrun subaşı-yı merkûmun zimmetinde bâkî ve mütehakkık olan vazîfe ve cerresi her ne ise ‘alâ-eyyi-hâlin tahsil ve edâ itdirüb mugâyir-i emr-i ‘âlîşân kimesneye ‘inâd ve muhâlefet itdirmiyesiz şöyle bilesiz, ‘alâmet-i şerîfeye i’timâd kılasız. Tahrîren fi el-yevmü’s-sânî ‘ısrîn Muharrem li-sene isnâ ve semâne mi’eteyn ve elf (22 Muharrem 1282)

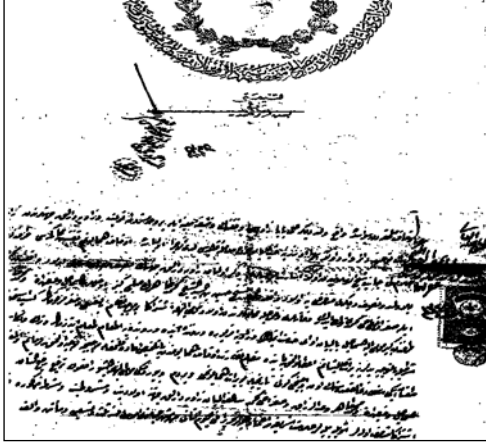
BELGE.19: M. TAHİR EZGİ BELGE.20 ASLI

BELGE.19: Belgenin Metni

Medîne-i Sivas’da zâviye-i ‘Ali Baba (Mahallesi) ahâlîsinden işbu bâ’isü’l-kitab **Şeyh Hüseyin Efendi ibn Mehmed Tâhir Efendi** meclis-i hatir-i lâzımü’t-tevkirde takrîr-i kelâm idüb zâviye-i merkûmede **Erzurum** caddesinde on yedinci nümrede bir taraftan birâder-zâdem **Şeyh Tâhir Efendi** menzili ve bir taraftan **Hacı Süleymân oğlu Hasan** menzili ve bir taraftan **Hacı Veli Ağa** menzili ve bir taraftan tarîk-i amm ile hudûd-ı dâhiliyede fevkani üç bâb oda tahtani üç bâb oda ve bir fırın evi ve bir mikdâr havlı derûn-ı havlıda bir lüle ma-i leziz-i cari ve hariciye fevkani

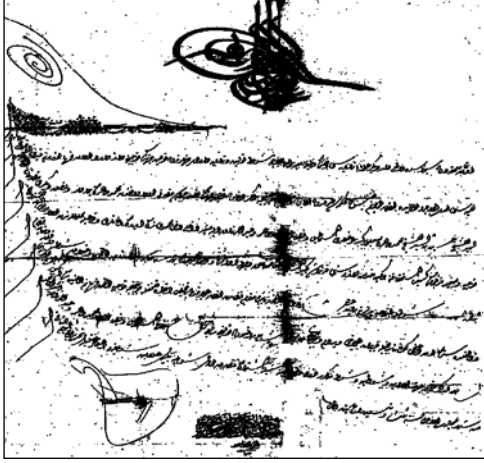
dört bâb oda ve bir meydan odası ve bir sofa ve bir mikdâr havlıyı müştetil bir bâb mülk menzil irsen ve yine zâviye-i merkûmede cadde-i mezkûrda yigirmi beşinci nümrede bir taraftan **Hâfız Mehmed Efendi** menzili ve bir taraftan **Hacı Veli oğlu** menzili ve bir taraftan **Delice? (Veliçe) oğlu Mehmed** menzili ve bir taraftan tarîk-i amm ile mahdud bir ahur ve bir samanlık ve bir mikdâr havlıyı müştetil bir bâb mülk-i menzil ...? ve mülküm olub lakin taraf-ı şer’den senedim olmamağla hakikat-i hâl erbâb-ı vukûfdan lede’l-istihbâr kibel-i şer’-i şerîfden yedime bir kit’a hüccet-i şer’iyye i’tâ olunmak murâdımdır didikde hâl mezbûrun (*yırtık okunmuyor*) eylediği minvâl-i muharrer üzere olduğu husûs-ı mezkûra vukûf-ı tâmları olan mahalle-i merkûmeden zeyl-i vesikada muharre-rül-esami müslimin ihbârlarıyla zâhir ve mütehakkık olmağın vâki’ül-hâl-i hıf-zül-makal işbu vesika bi’t-taleb ketb ü imla ve li-eclis-sened mûmâileyh **Şeyh Hüseyin Efendi** yedine i’tâ olundu fi el-yevmü’r-râbi ‘ısr ? min-Şevvâlül-mükerrem sene sülüs ve semanin ve mi’eteyn ve elf (14 ? Şevvâl 1283).

BELGE.20: M. TAHİR EZGİ BELGE.19 ASLI**BELGE.20: Belgenin Metni**

(PUL) 11 Şevvâl 1324

Evkâf-ı mülhakadan **Sivas**'da vâki' **Veled-i diğer 'Ali Baba zâviyesi** vakfının vazîfe-i mu'ayyene ile ber-vech-i meşrût tevliyet ve zâviyedârlık cihetlerinden zâviyedârlık cihetinin tevcîhine dâ'ir olan inhâ üzerine kaydı bi'l-ihrac mu'âmele-i kalemiyyesi lede'l-icrâ ol bâbda evkâf-ı hümâyûnum teftiş mahkemesi tarafından yazılan i'lâm ve (câ-

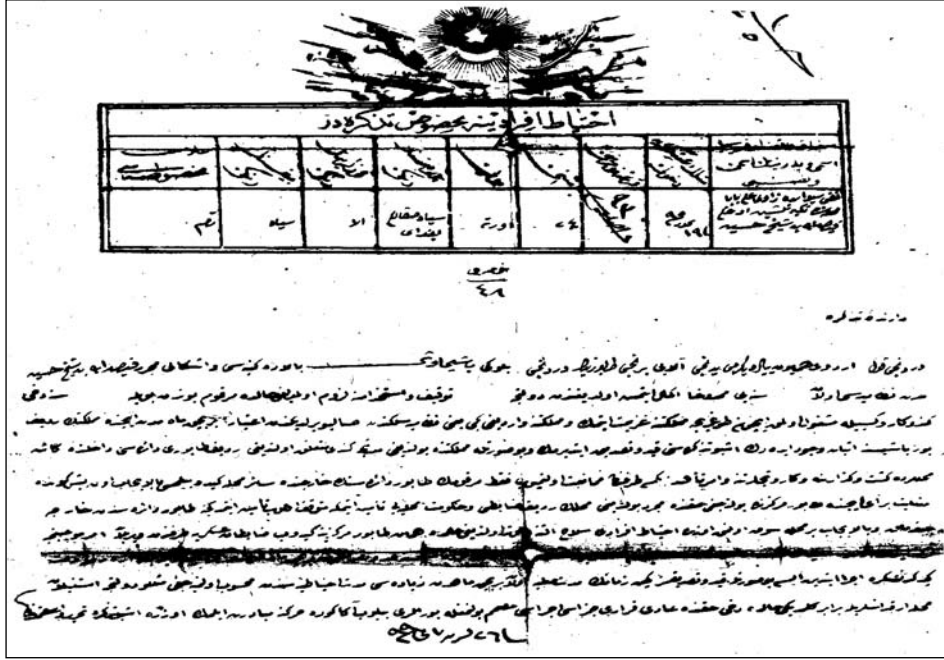
nib-i) (*yırtık*) Şeyhülislâm'dan olan işâret müceblerince zikr olunan zâviyedârlık cihetinin nisf hissesi mutasarrıfı evlâd-ı vâkıfdan **Mehmed Tâhir**'in bilâ-veled ve nisf-i diğeri mutasarrıfı yine evlâd-ı vâkıfdan **es-Seyyid eş-Şeyh Hüseyin bin es-Seyyid eş-Şeyh Mehmed Tâhir**'in sulbi kebîr oğulları **İsmâ'il** ve **Feyzullah** ve **Mehmed Tâhir** ve **'Abdurrezzak** ile sagîr oğlu **Ahi Mehmed**'i terk ederek vefâtları vukû'uyla mahlûllerinden evlâd-ı mûmâileyhime (iştirâken ber-müceb-i nizâm bi'n-nefs ve sagîr-i) (*yırtık*) merkûmun kesb-i istihkâkına değîn tarafından kebîr-i mûmâileyh **İsmâ'il** bi'l-beyân edâ-yı hizmet itmek ve zâviye-i mezbûre derûnunda âyende ve revendeye it'âm-ı ta'âm itdirmek ve terk ve tekâsülleri vukû' bulmamak şartıyla bi't-tevcîh yedlerine berât-ı 'âlifşânım i'tâ olunmak bâbında makâm-ı Nezâret-i Evkâf-ı Hümâyûnumdan bâ-telhîs ifâde kılınmağla mücebince tevcîh olunmak fermânım olmağın **bin iki yüz doksan iki senesi Zilka'desinin on üçüncü günü** târîhiyle bu berât-ı hümâyûnumu virdim ve buyurdum ki, mûmâileyhim işbu râfiü'n-i tevkî'i refiü's-şân-ı hâkânî **İsmâ'il** ve **Feyzullah** ve **Mehmed Tâhir** ve **"Abdurrezzak** ve sagîr **Ahi Mehmed** sâlifü'l-beyân zâviyedârlık cihetine evlâdiyet ve meşrûtiyet ve şart-ı mezkûr vazîfe-i mu'ayyenesiyle iştirâken mutasarrıf olalar, şöyle bileler 'alâmet-i şerîfeme itimâd kılalar tahrîren fi el-yevmü's-sanî min-şehr-i Cemâziyelevvel li-sene sülûs ve tis'în ve mi'eteyn ve elf. (2 Cemâziyelevvel 1293)

BELGE.21: M. TAHİR EZGİ BELGE.22 ASLI**BELGE.21: Belgenin Metni**

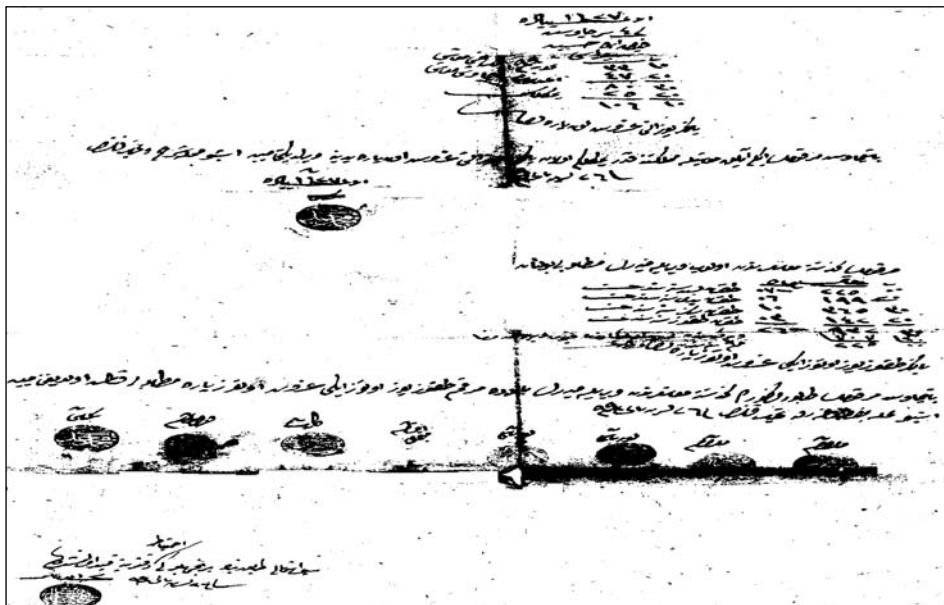
Evkâf-ı mülhakadan **Sivas**'da vâki' **Veled-i diğer 'Ali Baba zâviyesi** vakfından vazife-i mu'ayyeneleriyle ber-vech-i meşrûr tevliyet ve zâviyedârlık cihetlerinden tevliyet cihetinin tevcihine dâ'ir varid olan inhâ üzerine kayd-ı bi'l-ihrac mu'âmele-i kalemiyesi lede'l-icrâ ol bâbda evkâf-ı hümâyûnum teftiş mahkemesi tarafından olunan ilâm mücebince zikr olunan tevliyet cihetinin nisf

hissesi mutasarrıfı evlâd-ı vâkıfıdan **Mehmed Tâhir** bilâ-veled ve nisf-i diğeri mutasarrıfı evlâd-ı vâkıfıdan **es-Seyyid eş-Şeyh Hüseyin bin es-Seyyid eş-Şeyh Mehmed Tâhir**'in sulbı kebîr oğulları **İsmâ'il** ve **Feyzullah** ve **Mehmed Tâhir** ve **Abdürrezzak** ile sağır oğlu **Ahi Mehmed**'i terk iderek vefâtları vukû'uyla mahlûllerinden evlâd-ı mûmâileyhime iştirâken tevcih ve sağır-i merkûmun kesb-i istihkâkına değin hıdmet-i lâzimesini karındaşı kebîr **İsmâ'il** kâ'immakâmlık vechile idâresi ? ve vakf-ı mezbûrun beher sene (muhâsebesi rü'yet) olunmak ve hilâf-ı şart-ı vâkıf ve mugâyir-i nizâm bir gûne (*yırtık okunmuyor*) şartıyla bi't-tevcih yedlerine berât-ı 'âlîşânım itâ olunmak bâbında makâm-ı Nezâret-i Evkâf-ı Hümâyûnumdan bi't-telhîs ifâde kılınmağla mücebince tevcih olunmak fermânım olmağın **bin iki yüz doksan iki senesi Zilka'desinin on üçüncü günü** târihiyle bu berât-ı hümâyûnumu virdim ve buyurdum ki mûmâileyh işbu râfiun-ı tevkî'-i refi'üş-şân-ı hâkânî **İsmâ'il** ve **Feyzullah** ve **Mehmed Tâhir** ve **Abdürrezzak** ve sağır **Ahi Mehmed** sâlifüz-zikr tevliyet cihetine evlâdiyet ve meşrûtiyet ve şart-ı mezkûr üzere vazife-i mu'ayyenesiyle iştirâken mutasarrıf olalar, şöyle bileler 'alâmet-i şerîfeme itimâd kılalar tahrîren fi el-yevmü's-sânî min-şehr-i Cemâziyelevvel li-sene selâse ve tis'in ve mi'eteyn ve elf. (2 Cemâziyelevvel 1293).

BELGE.22/A: M. TAHİR EZGİ BELGE ASLI

BELGE.22/B: M. TAHİR EZGİ BELGE ASLI

Sivas Ali Baba Zaviyesi Vakfı Belgelerinin Asli ve Günümüz Harflerıyla Metni

BELGE.22: Belgenin Metni

A yüzü

İhtiyat efradına mahsûs tezkiredir								
Sarcak ve kazâ ve karyesi ismi ve pederinin ismi ve	Silk-i askerîye dâhilî	Kur'a numresi	Sinn i	Boyu	Çehresinin rengi	Gözlerinin rengi	Bıyığının rengi	Şifâmet-i mahsûsası
Nefs-i Sivas'ta zâviye-i 'Ali Baba mahallesinde Tekyenîşinoğlı Feyzullah bin Şeyh Hüseyin	fi 19 Temmuz sene 95	93	24	orta	Siyah sakallı buğday	ela	siyah	tam

Numero 48

Darend-i tezkire

Dördüncü kolordu-yı hümayûn piyade yigirmi yedinci alayı birinci taburunun dördüncü bölüğü başçavuşu bâlâda künyesi ve eşkâlî muharrem Feyzullah bin Şeyh Hüseyin hizmet-i nizâmiyesi olan (boş bırakılmış) seneyi memduhan ikmâl emmiş olduğundan devletce (boş bırakılmış) tevkîf ve istihdamına lüzûm olmadığı hâlde merkûm bundan böyle (boş bırakılmış) sene dâhi kendî kar ü kisbiyle meşgul olmak için doğruca memleketine azîmet etmek ve memleketine vardığı gibi yani nizâmiye silkinden salıverildiğinden i'ubâren bir buçuk mâh müddet içinde memleketin redif yüzbaşısına isbât-ı vücud ederek işbu tezkiresini kayd ve tasdik itirmek ve bu suretle memleketinde bulunduğu müddetce kendi müteallik olduğu redif taburu dâ'iresi dahilinde kain mahallerde geçtiği güzârına ve kar ü ticaretlerine ve emr-i teahhülüne(?) kimsce tarafından mümanaat olunmayub fakal merkûmun tabur dâ'iresinin haricinde sâ'ir mahalle gidebilmesi bi'l-icâb on beş günde ...? bir ay içinde tabur merkezinde bulunacağı hakkında mücerred bulunduğu mahallin redif zabı ve hükümet-i mahalliyeyi temin etmeye mütevakkif olub temin imedikçe tabur dâ'iresinden harice çıkamamak ve bi'l-icâb bir mahalle sevk olunmak üzere ihtiyat efradı silah altına davet olunduğı hâlde همان tabur merkezine gidub zabitan-ı askerîye tarafından verilen emr mücebince hareket etmek üzere ihtiyat sınıfına idhâl ve merkûm ol vacihle (yurtuk) redif yüzbaşısına kayd ve tasdikini bir buçuk mâh zarfında icrâ itirmeyip de aradan vâkî geçtikten sonra icrâ itdirir ise bu surette kayıt ve tasdiksiz geçen zamanın müddet-i mazbata(?) olan bir buçuk mâhdan ziyadesi müddet-i ihtiyatıyesinden mahsup olunmayacağı misillü devletce istenilen mahalle arkadaşlarıyla beraber gelmediğı hâlde dâhi hakkında adı firarı cezası icrâsı muşammem bulunmağıla buraları bitüp ana göre harekete mübâderet eylemek üzere işbu tezkire tahîr ve i'tâ kılınmıştır fi 26 Teşrinisânî sene (12)99 (8 Aralık 1883)

B yüzü

Alay 27 piyade tabur 1 bölük 4 serçavuş Feyzullah bin Hüseyin Şivâsî			
Guruş	Para		
33	10	Temmuz sene 99 maaşı	
47	20	Ağustos sene minhu başçavuş maaşı	
80	30		
25	20	Yemekliğı	
106	10		

Yalnız yüz altı guruş on paradır.

Başçavuş-ı merkûmun iki aylık maaşıyla memleketine kadar yemekliğı olan yalnız yüz altı guruş on para yedine verildiğini mübeyyin işbu mahalle şerh ve tahîr kıldını fi 26 Teşrinisânî sene 99

B (endehu)

Alay 27 piyade tabur 1 (Mühür) Binbaşı Mehmed Hamdi

Merkûmun güzeste maaşlarından olub verilemeyerek matlubu bulunan:

Para	Guruş	Mâh	
20	225	7	Doksan beş senesinden
30	199	6	Doksan yedi senesinden
20	365	10	Doksan sekiz senesinden
30	142	3	Doksan dokuz senesinden
30	932	26	
30	707		Vergüsinden mahsûb olmak üzere kuyûda verilen maaş
	225		Doksan beş senesinden matlubu

Yalnız dokuz yüz otuz iki guruş otuz paradır.

Başçavuş-ı merkûmun tabur-ı mezkûrda güzeste maaşlarından verilemeyerek bâlâda murakkam dokuz yüz otuz iki guruş otuz para matlubu olmuş olduğunı mübeyyin işbu mahalle zabt olub temhir kıldını fi 26 Teşrinisânî sene 99

Mühür

B.	B.	B.	B.	B.	B.	B.	B.
Mülâzım	Mülâzım	Yüzbaşı	Yüzbaşı	İmam	Katip	Kolağası	Binbaşı
	Mehmed Cemâl	'Ali Rıza		Münhal			Mehmed Hamdi

Sivas tâlî taburunun birinci bölüğü ihtiyat defterine kayd olmuştur. fi 26 Teşrinisânî sene 99 (Mühür) Yüzbaşı.

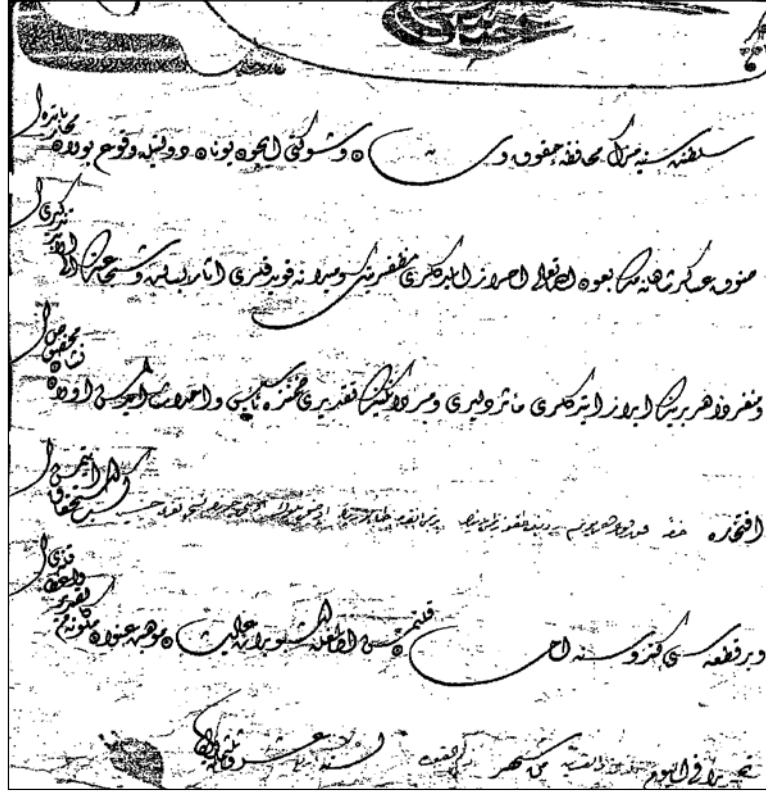

BELGE.23: M. TAHİR EZGİ BELGE.38 ASLI

BELGE.23: Belgenin Metni

Evkâf-ı mülhakanın rü'yet-i muhâsesini mübeyyin mütevellisi yedine virilecek koçandır					
Nefs-i Sivas vilâyetine tâbi' _____ sancağında _____ kazâsında _____ karyesinde kain Yeled-i diğer 'Ali Baba vakfının 308 senesi Martı ibtidasında sene-i merkûme Şubatı gâyetine kadar mütevellisi Mehmed Tâhir hazır olduğu hâlde bâ-ma'rifet şer'î şerif ve muhâsebeci-i evkâf rü'yet olunan muhâsesidir.					
Nev'-i hayrât	Ahval-ı hayrât	Mülâhazat			
		İcra-yı tamiri zımında keşif defterleriyle resmi ve mazbatası (boşluk) târihi (boşluk) numerosuyla takdim kılınmıştır			
(Okunmuyor)	Ma'mûr				
	Ma'mûr				
	Harab	Tamirinin icrası zımında keşif defterleriyle resmi ve mazbatası derdest-i takdimdir			
	Ma'mûr	Derûnunda f'âm-ı ta'âm olunmakta olduğu _____ kazâsının _____ târihli mahfûz olan mazbatasından anlaşılmışdır			
Mikdâr-ı varidat	Envâ-i varidat	Mikdâr-ı merfuat	Nev'-i merfuat ve cihat-i hayrât	Târih-i berât-ı şerife	Mülâhazat
27692	308 senesi bedel-i maktû'ı	20769	Ta'mirâta sarf edilmek üzere Sivas vilâyet-i celîlesine gönderilecek		
		6923	Mürettebât-ı hazinesi?		
27692	Yekûn	27692	Yekûn		
Vakf-ı mezbûrun sene-i merkûmeye mahsûben muhâsesesi ma'rifetimizle rü'yet edilmiştir.					
Mütevellî (mühür)	Kâtib	Me'mûr-ı evkâf (Mühür)	Hakimü's-şer' (mühür)		

BELGE.24: ALİ BABA TÜRBESİNİ KORUMA YAPTIRMA VE YAŞATMA DERNEĞİ BELGESİ ASLI

BELGE.24: Belgenin Metni

Saltanat-ı seniyyemizin muhâfaza-i hukûk ve şân ve şevketi için **Yunan** devletiyle vukû' bulan muhârebâtta sunûf-ı 'asakir-i şahânemin bi-avnilahi te'âlâ ihrâz eyledikleri muzafferiyetin ve meydâna koydukları âsâr-ı besâlet ve şeca'atin ilel-ebed tezkiri ve münferiden her birinin ibrâz ittikleri me'ser-i dilîrî merdângînin takdîri zımında te'sîs ve ihdâs edilmiş olan nişân-ı mahsûs-ı iftihâra Hâssa Ordu-yi Hümâyûnum Redif Dokuzuncu Alayının Birinci Ankara Taburunun Üçüncü Bölük Onuncu Şu'benin Beşinci Neferi **Hüseyin** kesb-i istihkâk itmiş ve bir kıt'ası kendüsine ihsân kılınmış olmağla işbu berât-ı 'âlîşân-ı mevhîbet-unvan-ı mülûkânem tasdîr ve itâ kılını tahrîren fi el-yevmü's-sâlise min şehr-i Zilka'de li-sene erba'a 'ışr ve selâsemi'eteyn ve elf (3 Zilka'de 1314).

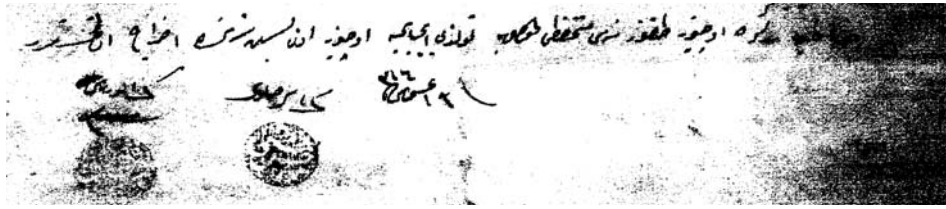
vefât etmeleriyle yerleri hâlî ve ciheteyn-i mezkûreteyn hizmetleri mahlûl ve mu'attal kalmış ve ciheteyn-i mezkûreteyn beş hisse i'tibâriyle birer hissedenden üç hissesinin ber-mûceb-i şart-ı vâkîf ve 'amel-i kadîm mezbûr **'Ali Rızâ Efendi** kız karındaşları mezbûretan **Mevlûde** ve **Emine** Hatunlardan her biri 'uhdelerine tevcih olunmak üzere icâb iden i'lâm-ı şer'î **bin üç yüz on yedi senesi Muharremü'l-haramının beşinci günü** târîhiyle başkaca tanzîm ve takdîm kılınmış ve mezbûr **Şeyh 'Ali Efendi** ve **Ahmed**'den her birinin vâkîf-ı mumâileyhin evlâd-ı evlâdlarından olarak ciheteyn-i mezkûreteynin iki hissesinin dahi ber-mûceb-i şart-ı vâkîf ve 'amel-i kadîm meşrûtilehâları oldukları ve mezbûr **Şeyh 'Ali Efendi**'nin ciheteyn-i mezkûreteyn hizmetleri karındaşı sagîr-i mezbûr **Ahmed**'in hin-i bülûğ ve kesb-i iktidârına değin bi'l-asâle ve bi'n-niyâbe edâ ve ifâyâ mukdedir bulunduğu medîne-i merkûme mahkemesinde ma'kûd meclis-i şer'îmizde evkâf muhâsebecisi rif'atlı **İsmâ'il Hakkı Efendi** hâzır olduğu hâlde bi-garaz erbâb-ı vukûfdan ve medîne-i mezbûre sâkinlerinden **Hâfız Hoca-zâde Hâfız Hasan Efendi ibn İbrâhîm Efendi** ve **Mustafâ (Mistî) Ağa-zâde 'Osmân Efendi ibn Mehmed Ağa** ve **Ağca oğlu Hüseyin Ağa ibn 'Ömer** ve **Topbaş-zâde Hâfız 'Osmân Efendi ibn Hâfız Ahmed Efendi** nâm kimesnelerden her birinin 'alâ-tarîkü's-şehâde meclis-i şer'îde vâkî' olan ifâde ve ihbârlarından lede's-şer'ü'l-enver zâhir ve nümâyân olmuş olmağın sagîr-i mezbûr **Ahmed**'in hin-i bülûğ ve kesb-i iktidârına değin kebîr karındaşı mezbûr **Şeyh 'Ali Efendi** tarafından bi'l-asâle ve bi'n-niyâbe ifâ-yı hizmet olunmak şartıyla sâlifü'z-zikr tevliyât ve zâviyedârlık cihetlerinin beş hissede iki hissesinin ber-mûceb-i şart-ı vâkîf ve 'amel-i kadîm işbu bâ'isü'l-'arz-ı ubudiyet mezbûrân **Şeyh 'Ali Efendi** ve **Ahmed**'den her biri 'uhdelerine vazîfe-i mu'ayyene-i kadîmesiyle münâsafaten ve müştereken tevcih ve yedlerine bir kıt'a berât-ı şerîf-i 'âlîşân sadaka ve ihsân buyurulmak ricâsıyla vâkî'ü'l-hâl bi'l-iltimâs pâye-i serîr-i saltanat-ı a'lâya 'arz ve i'lâm olundu el-emr li-hazret-i men-lehü'l-emr fi el-yevmü'l-hâmis ve 'ışrîn min-şehr-i Saferü'l-hayr li-sene seb'a ve 'ışr ve selâse mi'eteyn ve elf (25 Safer 1317)

el-abdü'd-dâ'î li-devâm-ı Devlet-i 'Aliyyeti'l-'Osmâniye
şehri **es-seyyid Hâfız 'Osmân Nûrî** el-mevâlî-hilâfe bi-medîne-i **Sivas**

BELGE.26/A: M. TAHİR EZGİ BELGE.10 ASLI

BELGE.26/B: M. TAHİR EZGİ BELGE.10 ASLI

BELGE.26: Belgenin Metni

A Yüzü

İFA-YI HİDMET TEZKİRESİ

Sancak ve kazâ ve karyesiyle ismi ve pederinin ismi ve lakabı

Sivas'ın zâviye-i '**Ali Baba** mahallesinden **Tekkenişin oğlu Feyzullah bin Hüseyin**

74

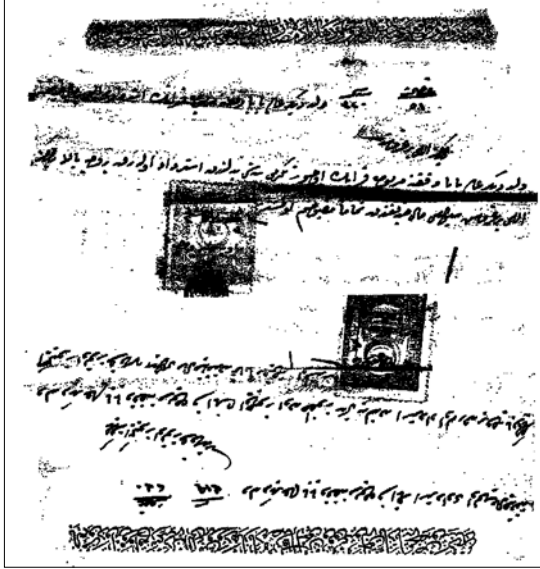
Dârende-i tezkire

Dördüncü (kol)ordu-yı hümâyûn redif altmış birinci alayı birinci taburunun birinci ___ bölüğü efrâdından olub nizâmı vechile ikmâl-i müddet-i redife ederek ___ târîhinde sınıf-ı mustahfıza nakl etmiş olan bâlâda isim ve künyesiyle eşkâli muharrer **Feyzullah** nizâm-ı müessesine tevfikân müddet-i mustahfaza olan altı seneyi itmam etmiş olduğundan (*okunmuyor*) bütün hizmet-i 'askeriyeden ihrâc olduğunu mübeyyin işbu îfâ-yı hizmet tezkiresi terkîm ve yedine i'tâ olundu

B Yüzü

(İşbu) tezkire **üç yüz dokuz senesi** müstahfızı olub tevellüdü îcâbınca **üç yüz on beş senesinde** ihrâc olunmuşdur fi 13 Ağustos sene 316.

BELGE.27: M. TAHİR EZGİ BELGE.48 ASLI

BELGE.27: Belgenin Metni

Bismillah

Guruş

Senesi

51

320

Veled-i diğer 'Ali Baba vakfına merbût kurânın istirdâdı olub mâl sandığına yalnız elli bir guruşdur.

Veled-i diğer 'Ali Baba vakfına merbût kurânın **üç yüz yirmi senesi** bedelinden olarak ber-vech-i bâlâ yalnız elli bir guruş **Sivas** mâl sandığından tamâmen makbûzum olmuşdur fi 3 Kânûnievvel 322

(Pul) Zâviyedâr-ı vakf-ı mezbûr

(Mühür)

Bismillah

Guruş

Senesi

230

319

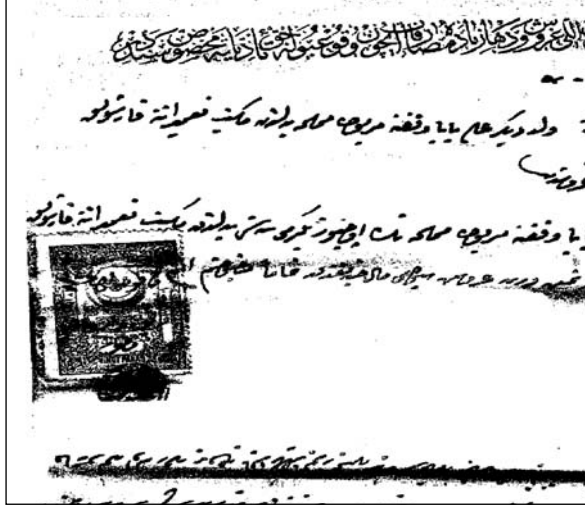
Veled-i diğer 'Ali Baba vakfına merbût kurânın istirdâdı olub mâl sandığına yalnız iki yüz otuz guruşdur.

Veled-i diğer 'Ali Baba vakfına merbût kurânın **üç yüz on dokuz senesi** bedelinden istirdâd olarak ber-vech-i bâlâ yalnız iki yüz otuz guruş **Sivas** mâl sandığından tamâmen makbûzum olmuşdur fi 2 Kânûnievvel 319

(Pul) Zâviyedâr-ı vakf-ı mezbûr

(Mühür)

BELGE.28: M. TAHİR EZGİ BELGE.50 ASLI

BELGE.28: Belgenin Metni

Bismillah

Guruş Senesi

274 320

Veled-i diğەر 'Ali Baba vakfına merbût memleha bedelinden mekteb ta'mîrâtına karşılık yalnız iki yüz yetmiş dört guruşdur.

Sivas'da kâ'in Veled-i diğەر 'Ali Baba vakfına merbût memlehanın **üç**

yüz yigirmi senesi bedelinden mekteb ta'mîrâtına karşılık ber-vech-i bâlâ yalnız iki yüz yetmiş dört guruş **Sivas** mâl sandığından tamâmen makbûzum olmuşdur. Fi 3 Kânûnievvel 322

(Pul) Zâviyedâr-ı vakf-ı mezbûr

(Mühür)

Bismillah

Guruş Senesi

177 319

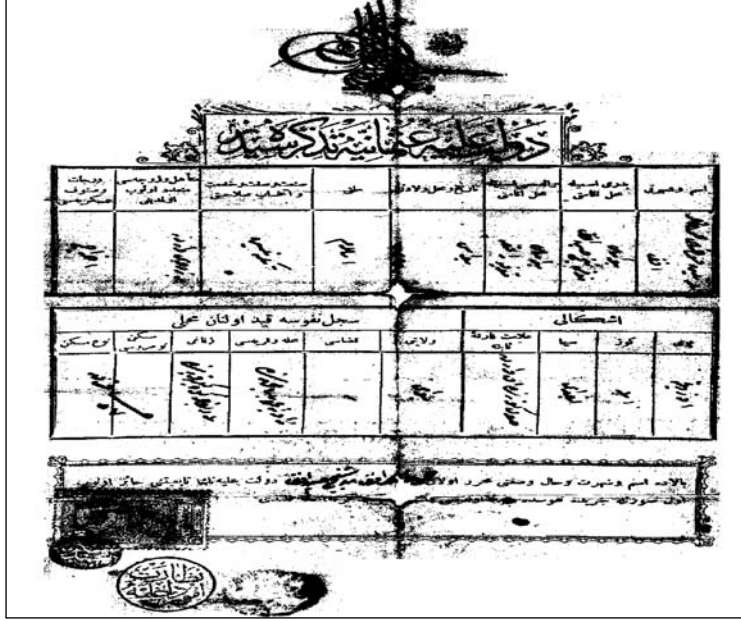
Veled-i diğەر 'Ali Baba vakfına merbût memleha bedelinden mekteb ta'mîrâtına karşılık yalnız yüz yetmiş yedi guruşdur.

Sivas'da vâki' Veled-i diğەر 'Ali Baba vakfına merbût memlehanın **üç yüz on dokuz senesi** bedelinden mekteb ta'mîrâtına karşılık olarak ber-vech-i bâlâ yalnız yüz yetmiş yedi guruş **Sivas** mâl sandığından tamâmen makbûzum olmuşdur. Fi 2 Kânûnievvel 319

(Pul) Zâviyedâr-ı vakf-ı mezbûr

(Mühür)

BELGE.29: M. TAHİR EZGİ BELGE.15 ASLI

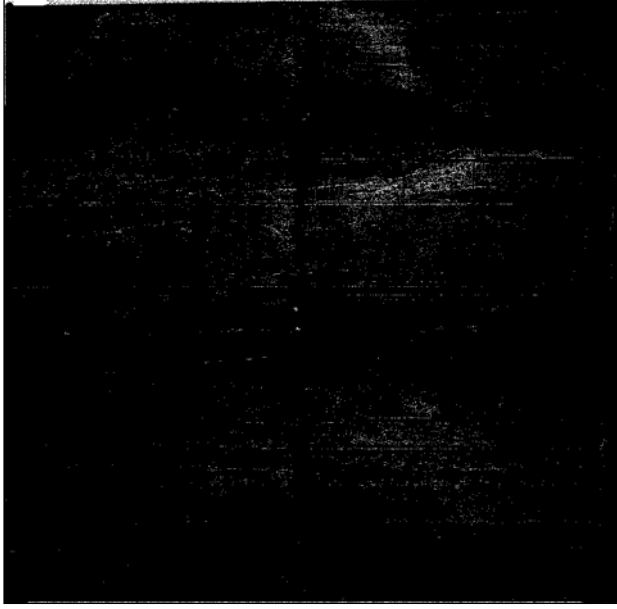

BELGE.29: Belgenin Metni

DEVLET-İ ALİYYE-İ 'OSMÂNİYYE TEZKİRESİDİR									
İsim ve şöhreti	Pederi ismiyle mahall-i ikameti	Vâhidesi ismiyle mahall-i ikameti	Târîh ve mahall-i vilâdeti	Milleti	San'at ve sıfat ve hizmet ve intihab salâhiyeti	Müteahhil ve zevcesi müteaddid olup olmadığı	Derecat ve sınıf-ı askerîyesi		
Tekyenîşin oğh Mehmed Tâhîr Efendi	Sivasî müteveffâ Şeyh Hüseyin Efendi	Sivasî müteveffâ Râfi'a	Sivas	İslâm	Tekyenîşin	Bir zevcesi vardır	İhraç		
Eşkâli			Sicil-i nüfusa kayıtlı mahall-i						
Boy	Göz	Sima	'alâmet-i farika-ı Sâhibe	Vilâyeti	Kazâsı	Mahalle ve karyesi	Zokağı	Mesken numarası	Nev-i mesken
Uzunca	Ela	Buğday	Sol gözünde ak vardır	Sivas		Zâviye-i 'Ali Baba mahallesinde	Ladik'in Kuhkise karyesinde	Müsaferef 57	
<p>Bâlide isim ve şöhret ve hâl ve sıfatı muharrer olan Mehmed Tâhîr Efendi bin Şeyh Hüseyin Efendi Devlet-i Aliyyenin tâbiiyyetini haiz slub ol sûretle ceride-i nüfusa mukayyed olduğum müş'ir işbu tezkire i'tâ kılmdr. Fi 24 Nisan sene 320</p> <p>PUL (Mühür) Nezâret-i Umûr-ı Dahiliye</p>									

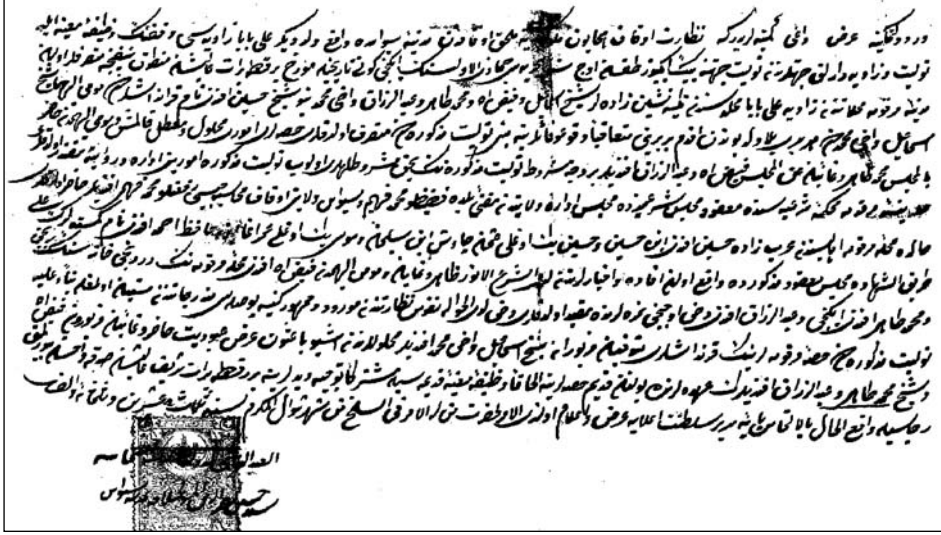
BELGE.30: M. TAHİR EZGİ BELGE.17 ASLI

BELGE.30: Belgenin Metni

DEVLET-İ ALİYYE-İ 'OSMANIYYE TEZKİRESİDİR									
İsm ve şöhreti		Pederi ismiyle mahâll-i ikametî	Vâldesi ismiyle mahâll-i ikametî	Târîh ve mahâll-i viladetî	Milleti	San'at ve sıfat ve hizmet ve in'ihab salâhiyeti	Müteahhîl ve zevcesi müteaddid olup olmadığı	Derecat ve sunuf-ı askeriyesi	
'Ali Baba Tekkenişin-zâde Feyzullah Efendi zevcesi Fatma		Müteveffa İbrâhîm	Gâllî	Sene 286 mâliye	İslâm		Bir zevcesi vardır		
Eşkâh			Sicil-i nüfusa kayd olunan mahâll						
Boy	Göz	Sima	'alâmet-i farika-ı Sâbite	Vilâyeti	Kazâsı	Mahalle ve karyesi	Zokağı	Mesken numarası	Nev-i mesken
				Sivas	(?)	(?)			
Bâilâda isim ve şöhret ve hâl ve sıfatı muharrer olan (boşluk) Devlet-i 'Aliyyenin tâbiyyetini haiz olup ol suretle ceride-i nüfusa mukâyyed olduğunu müş'ir işbu tezkire 'i'â kılındı. Fi 16 Nisan sene 321									
PUL (Mühür) Nezâret-i Umûr-ı Dahliyye									

BELGE.31: M. TAHİR EZGİ BELGE.2 ASLI

BELGE.31: Belgenin Metni

Der-i devlet-imekîne 'arz-idâ'î-ikemîneleridirki, Nezâret-i Evkâf-ı Hümâyûn-ı mülûkâneye mülhak evkâfdan medîne-i Sivas'da vâki' **Veled-i diğer 'Ali Baba zâviyesi** vakfının vazîfe-i mu'ayyene ile tevliyet ve zâviyedârlık cihetlerinden tevliyet cihetine **bin iki yüz doksan üç sene-i hicriyesi Cemâziyelevvelisinin ikinci günü târîhiyle müverrah bir kıt'a berât-ı 'âlîşân mantûk-ı münîfince** mutasarrıflar olan medîne-i merkûme mahallâtından Zâviye-i 'Ali Baba Mahallesinden **Tekyenîşin-zâdeler Şeyh İsmâ'il ve Feyzullah ve Mehmed Tâhir ve 'Abdurrezzak ve Ahi Mehmed beni Şeyh Hüseyin Efendi** nâm karındaşlardan mûmâileyhima **Şeyh İsmâ'il ve Ahi Mehmed**'den her biri bilâveled bundan akdem birbirini müte'âkiben vukû'-ı vefâtlarına mebni tevliyet-i mezkûreden mutasarrıf oldukları hisseleri umûru mahlûl ve mu'attal kalmış ve mûmâileyhimden hâzır-ı bi'l-meclis **Mehmed Tâhir** ve gâ'ibân-ı 'an-il-meclis **Feyzullah** ve **'Abdurrezzak** Efendiler ber-vech-i meşrût tevliyet-i mezkûrenin muhikk-ı meşrûtilehleri olub tevliyet-i mezkûre umûrını idâre ve rü'yete muktedir oldukları medîne-i merkûme mahkeme-i şer'iyesinde ma'kûd meclis-i şer'iyede meclis-i idâre-i vilâyetden **müfti-i belde** faziletli **Mehmed Fehîm** ve **Sivas** vilâyeti evkâf muhâsebecisi rif'atlı **Mehmed Fehmî Efendiler** hâzır oldukları hâlde mahalle-i merkûme ahâlîsinden **Arab-zâde Hüseyin Efendi ibn Hüseyin** ve **Hüseyin Beg-oğlu 'Osmân Çavuş ibn Süleymân** ve **Mûsâ Beg-oğlu 'Ömer Ağa ibn Hâfız Ahmed Efendi** nâm kimesnelerin âlâ-

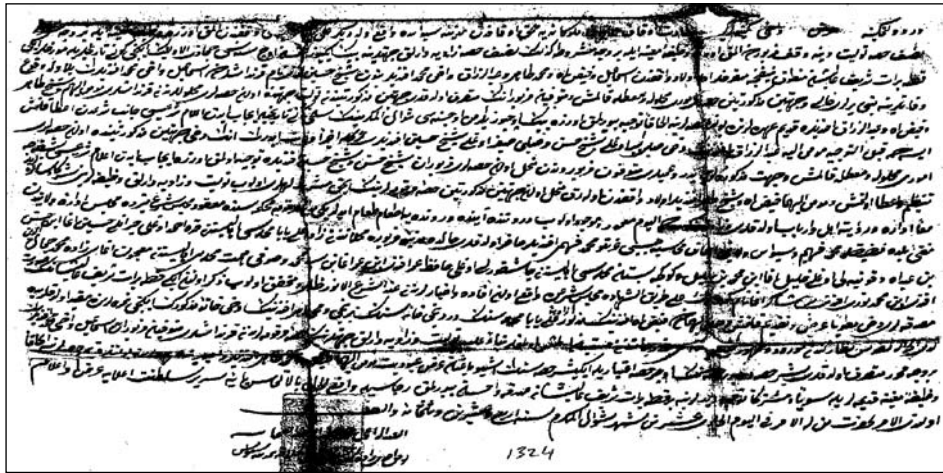
tarîkû'ş-şehâde meclis-i ma'kûd-ı mezkûrda vâki' olan ifâde ve ihbârlarından lede'ş-şer'ül-enver zâhir ve nümâyân ve mûmâileyhimden **Feyzullah Efendi** mahalle-i merkûmenin dördüncü hânesinin birinci ve **Mehmed Tâhir Efendi** ikinci ve **'Abdurrezzak Efendi** dahi üçüncü numerolarında mukayyed oldukları dahi lede'l-havâle nûfûs nezâretinden mevrûd ve memhûr kün-ye pusulaları münderecâtından müstebân olmağla binâ'en'aleyh tevliyet-i mezkûreden hisse-i merkûmelerinin karındaşları müteveffiyân-ı mezbûrân **Şeyh İsmâ'il** ve **Ahi Mehmed Efendiler** mahlûlâtından işbu bâ'isûn-ı 'arz-ı 'ubûdiyet hâzır ve gâ'ibân-ı mezbûrûn **Feyzullah** ve **Şeyh Mehmed Tâhir** ve **'Abdurrezzak Efendilerin** 'uhdelerinde bulunan kadîm hisselerine ilhâken vazîfe-i mu'ayyene-i kadîmesiyle müştereken tevcîh ve yedlerine birer kıt'a berât-ı şerîf-i 'âlîşân sadaka ve ihsân buyurulmak ricâsıyla vakiü'l-hâl bi'l-iltimâs pâye-i serîr-i saltanat-ı a'lâya 'arz ve i'lâm olundu el-emr li-hazret-i men-lehü'l-emr fi es-selh-i min-şehr-i Şevvâlû'l-mükerrrem li-sene selâse ve 'iştirin ve selâse ve elf (1323 yılı Şevvâlinin son günü)

el-Abdü'd-dâ'î

li-Devleti'l-'Aliyyeti'l-'Osmâniye

Seyyid Hasan? Nasruddin el-müvel-hilâfe bi-medîne-i Sivas

BELGE.32: M. TAHİR EZGİ BELGE.39 ASLI

BELGE.32: Belgenin Metni

Der-i devlet-i mekîne 'arz-ı dâ'î-i kemîneleridir ki, nezâret-i evkâf-ı hümâyûn-ı mülûkâneye mülhak evkâfdan medîne-i **Sivas**'da vâki' **Veled-i**

dğer 'Ali Baba zâviyesi vakfından almak üzere vazîfe-i mu'ayyene ile ber-vechi meşrût nisf hisse tevliyet ve yine vakf-ı mezbûrdan almak üzere vazîfe-i mu'ayyene ile ber-vechi meşrût kezâlik nisf hisse zâviyedârlık cihetlerine **bin iki yüz doksan üç senesi Cemâziyelevvelinin ikinci günü** târîhleriyle müverrahlar iki kıt'a berât-ı şerîf-i 'âlîşân mantûk-ı münîfince mutasarrıflar olan evlâd-ı vâkıfdan **İsmâ'il** ve **Feyzullah** ve **Mehmed Tâhir** ve **'Abdurrezzak** ve **Ahi Mehmed Efendiler benî Şeyh Hüseyin Efendi** nâm karındaşlardan **İsmâ'il** ve **Ahi Mehmed** Efendilerin bilâ-veled vukû'-ı vefâtlarına mebni yerleri hâli ve ciheteyn-i mezkûreteyn hisseleri umûru mahlûl ve mu'attal kalmış ve müteveffiyân-ı mezbûrânın mutasarrıf oldukları ciheteyn-i mezkûreteynden tevliyet cihetinde olan hisseleri mahlûllerinden karındaşları mûmâileyhim **Şeyh Tâhir** ve **Feyzullah** ve **'Abdurrezzak** Efendilere kadîm 'uhdelerinde bulunan hisselerine ilhâken tevcîh buyurulmak üzere **bin üç yüz yigirmi üç senesi Şevvâlül-mükerreminin selhi günü** târîhiyle îcâb iden i'lâm-ı şer'îsi cânib-i şer'den i'tâ kılınmış ise de kable't-tevcîh mûmâileyh **'Abdurrezzak Efendi'**nin dahi sulbi kebîr oğlu **Şeyh Hasan** ve sulbi sagîr oğlu **Şeyh Hüseyin** Efendileri terkle ahiren vefât iderek anın dahi ciheteyn-i mezkûreteynde olan hisseleri umûru mahlûl ve mu'attal kalmış ve cihet-i mezkûreler peder ve 'ammîleri müteveffûn-ı mezbûrundan münhal olan hisseleri mezbûrân **Şeyh Hasan** ve **Şeyh Hüseyin** Efendilere tevcîh olunmak üzere îcâb iden i'lâm-ı şer'îsi başkaca tanzîm ve i'tâ olunmuş ve mûmâileyhima **Feyzullah** ve **Şeyh Tâhir** Efendiler evlâd-ı vâkıfdan olarak münhal olan ciheteyn-i mezkûreteyn hisse-i merkûmelerinin bi-hakkın meşrûtilehleri olub tevliyet ve zâviyedârlık vazîfelerini müştereken ve sâ'irelerine ma'an idâre ve rü'yete ehil ve erbâb oldukları ve zâviye-i mezkûre de el-yevm ma'mûr ve mevcûd olub derûnunda âyende ve revendeye it'âm-ı ta'âm idildiği medîne-i merkûme mahkemesinde makud meclis-i şer'imizde meclis-i idâre-i vilâyetden müfti-i belde faziletli **Mehmed Fehîm** ve **Sivas** vilâyeti evkâf muhâsebecisi 'izzetlü **Mehmed Fehmî** Efendiler hâzır oldukları hâlde medîne-i mezbûre mahallâtından Zâviye-i **'Ali Baba** Mahallesi ahâlîsinden **Kara Ahmed oğlu Hayranlı? Hüseyin Ağa ibn Hasan bin 'Abdullah ve Konyalı oğlu Halil Ağa ibn Mehmed bin Halil** ve **Gökçe Bostan** Mahallesi ahâlîsinden **Çaşkurılı oğlu Hâfız 'Ömer Efendi ibn 'Ömer Ağa bin Seyyid Mehmed** ve **Sufi Himmet** Mahallesi ahâlîsinden **Macun Ağası-zâde Mehmed Cemâleddin Efendi ibn Mehmed Nûrî Efendi bin Şâkir Ağa** nâm kimesnelerin 'alâ-tarîkü's-şehâde meclis-i şer'de vâki' olan ifâde ve ihbârlarından inde's-şer'ül-enver zâhir ve mütehakkık olub zikr olunan iki kıt'a berât-ı şerîf-i 'âlîşânın sûret-i musaddakaları dahi matviyyen 'arz ve takdîm kılınmış ve mûmâileyhimadan **Feyzullah Efendi'**nin

mezkûr Zâviye-i '**Ali Baba** Mahallesinin dördüncü hânesinin birinci ve **Mehmed Tâhir Efendi**'nin dahi hâne-i mezkûrun ikinci nümrelerinde mukayyed oldukları lede'l-havâle nüfûs nezâretinden mevrûd ve memhûr künye pusulaları münderecâtından müstebân olmuş olmağla binâ'en'aleyh tevliyet ve zâviyedârlık cihetlerinin hisse-i merkûmelerinden karındaşları müteveffiyân-ı mezbûrân **İsmâ'il** ve **Ahi Mehmed** Efendilerin ber-vech-i muharrer mutasarıf oldukları beşer hisseden birer hissesinin üçer hisse i'tibâriyle ikişer hissesinin işbu bâ'isân-ı 'arz-ı ubudiyet mûmâileyhima **Feyzullah** ve **Mehmed Tâhir** Efendiler dailerine 'uhdelerinde bulunan kadîm hisselerine ilhâken vazîfe-i mu'ayyene-i kadîmeleriyle mesviyyen ve müştereken tevcîh ve yedlerine bir kıt'a berât-ı şerîf-i 'âlîşân sadaka ve ihsân buyurulmak ricâsıyla vak'ül-hâl bi'l-iltimâs pâye-i serîr-i saltanat-ı 'a'lâya 'arz ve i'lâm olundu el-emr li-hazret-i men-lehü'l-emr fi el-yevmü'l-hâdî 'işr min-şehr-i Şevvâlü'l-mükerrem li-sene erba'a ve 'işrîn ve selâse- ve elf (11 Şevvâl 1324).

BELGE.33: M. TAHİR EZGİ BELGE.49 ASLI

BELGE.33: Belgenin Metni

Bismillah

Guruş Senesi

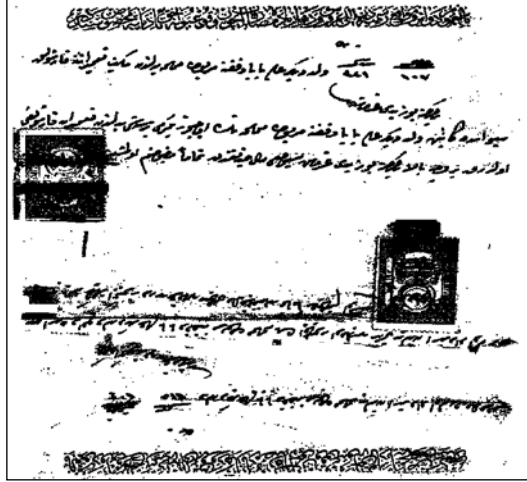
107 321

Veled-i diğer 'Ali Baba vakfına merbût memleha bedelinden mekteb ta'mirâtına karşılık yalnız yüz yedi guruşdur.

Sivas'da kâ'in **Veled-i diğer 'Ali Baba** vakfına merbût memlehanın **üç yüz yigirmi bir senesi** bedelinden ta'mirât karşılığı olarak ber-vech-i bâlâ yalnız yüz yedi guruş **Sivas** mâl sandığından tamâmen makbûzum olmuştur. Fi 3 Kânûnievvel 322

(Pul) Zâviyedâr-ı vakf-ı mezbûr

(Mühür)

Bismillah

Guruş Senesi

204 315

Veled-i diğer 'Ali Baba vakfına merbût memleha bedelinden istirdâd olarak mâl sandığına yalnız iki yüz dört guruşdur.

Sivas'da vâki' **Veled-i diğer 'Ali Baba** vakfına merbût memlehanın **üç yüz on beş senesi** bedelinden istirdâd olarak ber-vech-i bâlâ yalnız iki yüz dört guruş **Sivas** mâl sandığından tamâmen makbûzum olmuştur fi 3 Kânûnievvel 322 (16 Aralık 1906)

(Pul) Zâviyedâr-ı vakf-ı mezbûr

(Mühür)

BELGE.34: M. TAHİR EZGİ BELGE.51ASLI

BELGE.34: Belgenin Metni

Bismillah

Guruş Senesi

696 316

20 para

Veled-i dîğەر 'Ali Baba vakfına merbût memleha bedelinden mektep ta'mîrâtına karşılık yalnız 696 guruştur.

Sivas'ta vâki' Veled-i dîğەر 'Ali Baba vakfına merbût memlehanın **üç yüz on altı senesi** bedelinden ta'mîrât karşılığı olarak ber-vech-i bâlâ yalnız altı yüz doksan altı guruş yigirmi parayı **Sivas** mâl sandığından makhûzum olmuştur. 3 Kânûnievvel 322

Bismillah

Guruş Senesi

774 317

Veled-i dîğەر 'Ali Baba vakfına merbût memleha bedelinden mektep ta'mîrâtına karşılık yalnız yedi yüz yetmiş dört guruştur.

Sivas'ta vâki' Veled-i dîğەر 'Ali Baba vakfına merbût memlehanın **üç yüz on yedi senesi** bedelinden mektep ta'mîrâtına karşılık olarak ber-vech-i bâlâ yalnız yedi yüz yetmiş dört guruş **Sivas** mâl sandığından makhûzum olmuştur.

BELGE.35: M. TAHİR EZGİ BELGE.52 ASLI**BELGE.35: Belgenin Metni**

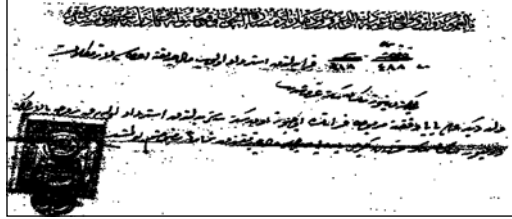
Bismillah

Guruş Senesi

488 318

Para

20

Kurâ bedelinden istirdâd olub mâl sandığına i'tâsı lâzım gelen yalnız dört yüz seksen sekiz guruşdur.

Veled-i diğer 'Ali Baba vakfına merbût kurânın **üç yüz on sekiz senesi** bedelinden istirdâd olarak ber-vech-i bâlâ yalnız dört yüz seksen sekiz guruş yigirmi parayı **Sivas** mâl sandığından tamâmen makbûzum olmuştur. Fi 3 Kânûnievvel 322

(Pul) Zâviyedâr-ı vakf-ı mezbûr

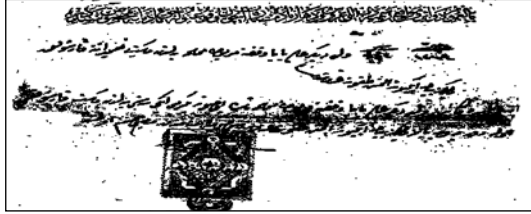
(Mühür)

BELGE.36: M. TAHİR EZGİ BELGE.45 ASLI**BELGE.36: Belgenin Metni**

Bismillah

Guruş Senesi

1269 322

Veled-i diğer 'Ali Baba vakfına merbût memleha bedelinden mekteb ta'mîrâtına karşılık yalnız bin iki yüz altmış dokuz guruşdur.

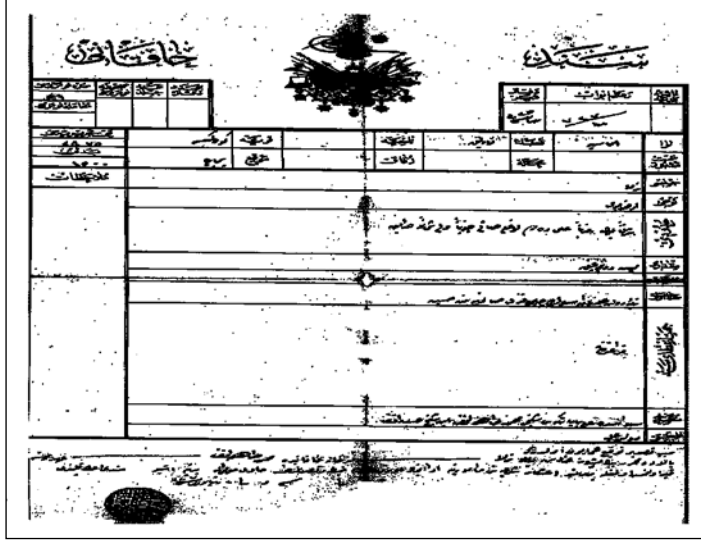
Sivas'da kâ'in **Veled-i diğer 'Ali Baba** vakfına merbût memlehanın **üç yüz yigirmi iki senesi** bedelinden mekteb karşılığı olarak ber-vech-i bâlâ yalnız bin iki yüz altmış guruş **Sivas** mâl sandığından makbûzum olmuştur. fi Kânûnievvel 322

(Pul) Zâviyedâr-ı vakf-ı mezbûr

(Mühür) İsmâ'îl

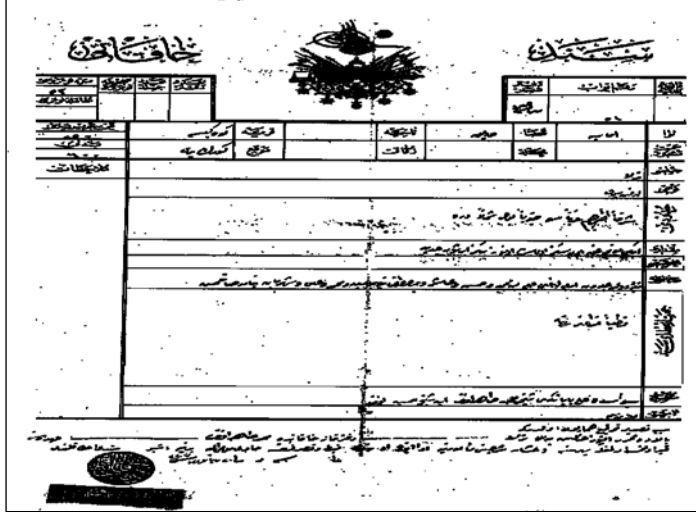

BELGE.37: M. TAHİR EZGİ BELGE.3 ASLI

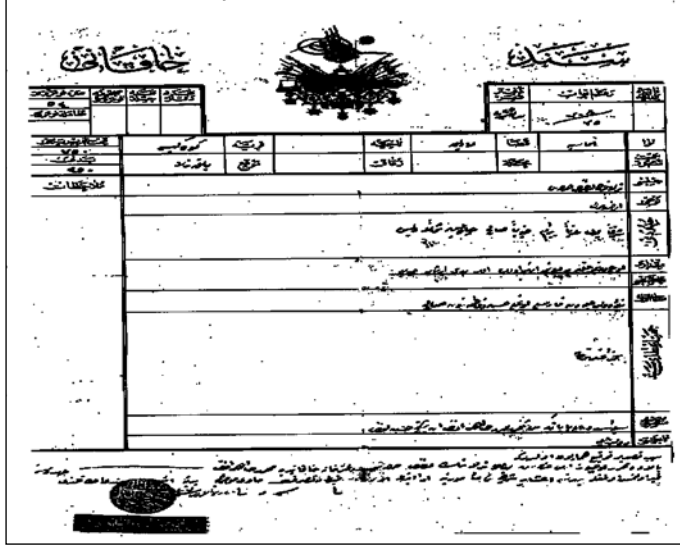
BELGE.37: Belgenin Metni

SENED-İ			HÂKÂNÎ			
Dâ'ire-i Belediye	Rakam-ı Ebvab	Defter-i Sehr	'aded-i Defter	'aded-i Cild	Sahife numerosu	Sıra numerosu
	727/10	Nisan sene 325				51
						Mu'amele numerosu
Liyâ	Amasya	Kazâ	Ladik	Nâhiye	Karye	Kuhkise?
Semt-i meşhûr		Mahalle		Zokak	Mevki'	Yamaç
Cinsi	Tarla					Mütâhazât
Nev'i	Arz-ı mirî					
Hudûdî	Şarhen yol garben 'Ali Dede oğlu hanı cenüben Veli şimâlen İarık					
Mikdârı	Beş dönüm-i 'atık					
Muhassası						
Sâhib-i evvelî	Teba'a-i Devlet-i 'Aliyyeden Esîk? Çelebî kızı Sâliha ? binti Hüseyin					
Cihet-i İta-yı Sened	Ferâğından					
Mutasarrıfı	Sivas'da 'Ali Baba tekkesi şeyhi Mehmed Tâhir Efendi İbn Şeyh Hüseyin Efendi					
Tâbi'iyyetî	Devlet-i 'Aliyye					
Sebeb-i tasdir-i tevki'-i hümayûn oldur ki, Bâlâda muharrer bin beş yüz gurus bedellü tarla Defterhâne-i Hâkânide Mehmed Tâhir Efendi 'uhdesine kayd olunmuş olmağla beher sene-a'sâr-ı şer'iyyesini me'mûruna edâ etmek üzere zabd ve tasarrufı havi mümâileyh yedine işbu senedi i'tâ kılındı. Eî 20 Rebiülevvel sene 327 (Mühür) Defterhâne-i Hâkânî						

BELGE.38: M. TAHİR EZGİ BELGE.12 ASLI**BELGE.38: Belgenin Metni****BELGE.38: Belgenin Metni**

SENED-İ			HÂKÂNÎ				
Dâ'ire-i Belediye	Rakam-ı Ebvab	Defter-i Şehr	*aded-i Defter		*aded-i Cild	Sahife numerosu.	Sıra numerosu
	51	Nisan senesi 325					52
							Mu'amele numerosu
Livâ	Amasya	Kazâ	Ladik	Nâhiye	Karye	Kuhkise?	Kıymet-i tahririyesi
Semt-i meşhûr		Mahalle		Zokak	Mevki?	Kürkyeri	250
Cinsi	Tarla						Bedelî
Nev'i	Arz-ı mirîf						600
Hudûd	Şarhen İbrâhîm garben su cenûben yol şimalen dere						Mülâhazât
Mikdâr	İki dönüm-i *atik on sekiz evlek otuz sekiz arşin-ı cedid						
Muhassas							
Sâhib-i evvelî	Teba'a-i Devlet-i 'Alîyyeden İmâm oğlu 'Ali bin Mehmed ve Hasan ve Azîr ve Mustafâ ve Hüseyin ve Mehmed ve 'Ali ve Şehriban benâma satılmış						
Cihet-i İta-yı Sened	Kat'iyen ferâğından						
Mutasarrıfı	Sivas'da 'Ali Baba tekkesi şeyhi Mehmed Tâhir ibn Şeyh Hüseyin Efendi						
Tâbi'iyeti	Devlet-i 'Alîyye						
Sebeb-i tasdir-i tevki'-i hümayûn oldur ki, Bâîada muharrer altı yüz gurusu bedellü tarla Defterhâne-i Hâkânîde Mehmed Tâhir Efendi 'uhdesine kaydedilmiş olduğla beher sene a'şar-ı şer'isini me'mûruna edâ etmek üzere zabd ve tasarrufı havî mümâileyh yedine işbu sened-i 'tâ kılındı. Fi 20 Rebüllevvel senesi 327 (Mühür) Defterhâne-i Hâkânî							

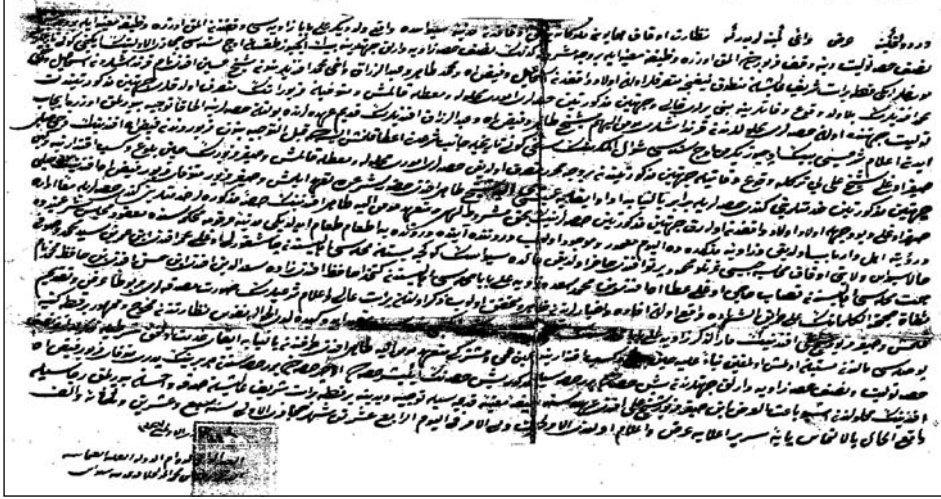
BELGE.39: M. TAHİR EZGİ BELGE.1ASLI

BELGE.39: Belgenin Metni

SENED-İ			HÂKÂNİ					
Dâ'ire-i Belediye	Rakam-ı Ebvab	Defter-i Şehr			*aded-i Defter	*aded-î Cild	Sahife numerosu	Sıra numerosu
	708/75	Nisan sene.325						54
Livâ	Amasya	Kazâ	Ladik	Nâhiye		Karye	Kuhkise?	Kıymet tahiriyesi
Semt-i meşhûr		Mahalle		Zokak		Mevki*	Yamk tarla	750
Cinsi	Tarlanın nısf hissesi							Mülâhazat
Ney'i	Arz-ı mirî							
Hudûdî	Şarhen yol garben Bayram cenûben Sâlih Çavuş şimâlen Veysi							
Mikdârî	Üç dönüm-î *atik bir dönüm iki evlek elli yedi arşun-ı cedîd							
Muhassasî								
Sâhib-i evvelî	Teba'a-i Devlet-i 'Alîyyeden Karslı oğlu Hüseyin ve Fatıma binti Sâlih							
Cihet-i İta-yı Sened	Ferâğından							
Mutasarrıfî	Sivas'da 'Ali Baba Tekkesi şeyhi Mehmed Tâhir Efendi İbn Şeyh Hüseyin Efendi							
Tâbî'iyyeti	Devlet-i 'Alîyye							
<p>Sebeb-i tasdir-i tevki'i-i hümayûn oldur ki, Bâlâda mubarrer üç yüz elli gurus bedellü tarlanın nısf hissesi Defterhâne-i Hâkânide Mehmed Tâhir Efendi 'uhdesine kayd olunmuş olmağa beher sene a'sâr-ı şer'iyyesini me'mûrına edâ etmek üzere zabd ve tasarrufî havî mûmâleyleh yedine işbu senedi f'â kılındı. F.20 Rebiülevvel sene 327 (Mühür) Defterhâne-i Hâkânî</p>								

BELGE.40: M. TAHİR EZGİ BELGE.23 ASLI

BELGE.40: Belgenin Metni

der-i devlet-i mekîne 'arz-ı dâ'î kemîneleridir ki, Nezâret-i Evkâf-ı Hümâyûn-ı mülûkâneye mülhak evkâfdan medîne-i Sivas'da vâkî' **Veled-i diğer 'Ali Baba zâviyesi** vakfından almak üzere vazîfe-i mu'ayyene ile ber-vech-i meşrût nıf hisse tevliyet ve yine vakf-ı mezbûrdan almak üzere vazîfe-i mu'ayyene ile ber-vech-i meşrût kezâlik nıf hisse zâviyedârlık cihetlerine **bin iki yüz doksan üç senesi Cemâziyelevvelinin ikinci günü târîhleriyle müverrahlar iki kıt'a berât-ı şer'î-i 'âlîşân mantûk-ı münîfince mutasarıflar olan evlâd-ı vâkîfdan İsmâ'îl ve Feyzullah ve Mehmed Tâhir ve 'Abdurrezzak ve Ahi Mehmed Efendiler benî Şeyh Hüseyin Efendi nâm karındaşları İsmâ'îl ve Ahi Mehmed Efendilerin bilâ-veled vukû'-ı vefâtlarına mebni yerleri hâlî ve ciheteyn-i mezkûreteyn hisseleri umûru mahlûl ve mu'attal kalmış ve müteveffiyân-ı mezbûrânın mutasarıf oldukları ciheteyn-i mezkûreteynden tevliyet cihetinde olan hisseleri mahlûlâtıdan karındaşları mûmâileyhim **Şeyh Tâhir ve Feyzullah ve 'Abdurrezzak** Efendilerin kadîm 'uhdelerinde bulunan hisselerine ilhâken tevcîh buyurulmak üzere îcâb iden i'lâm-ı şer'îsi **bin üç yüz yigirmi üç senesi Şevvâlü'l-mükerreminin selhi günü târîhiyle cânib-i şer'den i'tâ kılınmış** ise de kable't-tevcîh benûn-i mezbûrundan **Feyzullah Efendi'nin** dahi sulbi sagîr oğlu **Şeyh 'Ali'**yi terkle vukû'-ı vefâtiyla ciheteyn-i mezkûreteynden ber-vech-i muharrer mutasarıf olduğu hisseleri mahlûl ve**

mu'attal kalmış ve sagîr-i mezbûrun hin-i bülûğ ve kesb-i iktidârına değın ciheteyn-i mezkûreteyn hizmetleri kendi hisseleriyle beraber bi'n-niyâbe edâ ve ifâya 'ammîsi mûmâileyh **Tâhir Efendi** huzûr-ı şer'de taahhüd eylemiş ve sagîr-i mezbûr müteveffâ-yı mezbûr **Feyzullah Efendi**'nin sulbi sagîr oğlı ve bu vechle evlâd-ı evlâd-ı vâkıfdan olarak ciheteyn-i mezkûreteyn hisselerinin bi-hakkın meşrûtilehleri ve müteahhid-i mûmâileyh **Tâhir Efendi**'nin hisse-i mezkûreler hizmetlerini kendi hisseleriyle ma'an idâre ve rû'yete ehil ve erbâb olduğu zâviye-i mezkûre de el-yevm ma'mûr ve mevcûd olub derûnunda âyende ve revendeye it'âm-ı ta'am edildiği medîne-i merkûme mahkemesinde ma'kûd meclis-i şer'îmizde hâlâ **Sivas** vilâyeti evkâf muhâsebecisi 'iz-zetlû **Mahmûd Pertev Efendi** hâzır olduğu hâlde **Sivas**'ın **Gökçe Bostan** Mahallesi ahâlîsinden **Çaşkurılı oğlı 'Ömer Efendi** ibn **'Ömer bin Seyyid Mehmed** ve **Sufi Himmet** Mahallesi ahâlîsinden **Kassab Hâcı oğlı Ataulah Efendi bin Mehmed Esad** ve Zâviye-i **'Ali Baba** Mahallesi ahâlîsinden **Kethüdâ Hâfız Efendi-zâde Sadeddin Efendi ibn Hasan Efendi bin Hâfız Mehmed** nâm sikât-ı hüccetül-kelimatın ala-tarîküş-şehâde vâki' olan ifâde ve ihbârlarından zâhir ve mütehakkık olub zikrolunan berât-ı ali ve i'lâm-ı şer'îlerin sûret-i musaddakaları merbûten 'arz ve takdîm kılınmış ve sagîr-i mezbûr **Şeyh 'Ali Efendi**'nin marüz-zikr zâviye-i **'Ali Baba** mahallesinin altmış yedinci hânesinin ikinci nûmeresinde mukayyed idüğü de lede'l-havâle Nûfûs Nezâretinden muhrec ve memhûr bir kıt'a künye pusulası me'âlinden müstebân olmuş olmağın binâ'en-'aleyh hin-i bülûğ ve kesb-i iktidârına değın 'ammî ve müştereki müteahhid-i mûmâileyh **Tâhir Efendi** tarafından bi'n-niyâbe ifâ-yı hıdmet olunmak şartıyla mahlûlünden nisf hisse tevliyete ve nisf hisse zâviyedârlık cihetlerinden beş hissede birer hissesiyle mezkûr beş hissenin ikişer hissesi de üçer hisseden birer hissesinden her birinin pederi müteveffâ-yı mezbûr **Feyzullah Efendi**'nin mahlûlünden işbu bâ'isül-'arz ibn sagîr-i mezbûr **Şeyh 'Ali Efendi** 'uhdesine vazîfe-i mu'ayyene-i kadîmesiyle tevcih ve yedine bir kıta berât-ı şerîf-i 'âlîşân sadaka ve ihsân buyurulmak ricâsıyla vâki'ü'l-hâl bi'l-iltimâs pây-e serîr-alaya 'arz ve i'lâm olundu el-emr li-hazret-i veliyyül-emr fi el-yevmü'r-râbi' 'ışr min-şehr-i Cemâziyelevvel sene seb'a ve 'ışrîn ve selâse mi'eteyn ve elf.

(Pulun üzerinde) fi 14 Cemâziyelevvel sene 1327. (3 Haziran 1909)

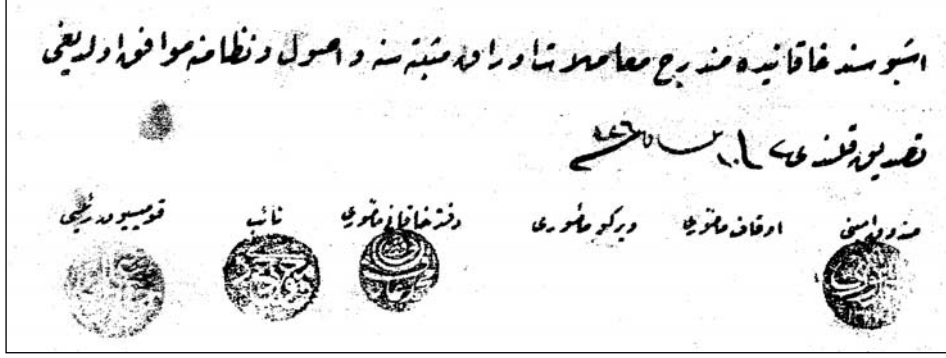
BELGE.41: M. TAHİR EZGİ BELGE.14 ASLI

<p style="text-align: center;"> </p>					
تاریخ	محل	موضوع	ملاحظات	ملاحظات	ملاحظات
...	...	...	...	...	...
...	...	...	...	...	...
...	...	...	...	...	...
...	...	...	...	...	...
...	...	...	...	...	...
...	...	...	...	...	...
...	...	...	...	...	...
...	...	...	...	...	...

BELGE.41: Belgenin Metni

<p style="text-align: center;">Evkâf-ı mülhakamın rü'yet-i muhâsesini mübeyyin mütevellisi yedine virilecek koçandır</p>					
<p>Ankara vilâyetine tâbi Çorum sancağında ... kazası Sivas vilâyetinde (karyesinde kelimesi çizik) kain 'Ali Baba Sarıkaya' vakfının 325 senesi Mart ibtidasında sene-i merkûme Şubatı gâyetine kadar mütevellisi Şeyh Tâhîr Efendi hâzır olduğu hâlde bâ-ı marifet şer'î şerif ve muhâsibecî-i evkâf rü'yet olunan muhâsesidir.</p>					
Nev'-i hayrât	Ahval-ı hayrât	Mülâhazat			
		İcra-yı tamirî zımında keşif defterleriyle resmi ve mazbatası (boşluk) târîhi (boşluk) numerosuyla takdim kılınmıştır			
(Okunuyor)					
	Ma'mûr				
	Harab	Tamirinin icrası zımında keşif defterleriyle resmi ve mazbatası derdest-i takdîmdir			
	Ma'mûr	Derûnunda i'tâm-ı ta'âm olunmakta olduğu Sivas vilâyetinde fi 27 Haziran sene 325 târîhlü mahfûz olan mazbatasından anlaşılmasıdır			
Mikdâr-ı varidat	Nev'-i varidat	Mikdâr-ı merfuat	Nev'-i merfuat ve eihat-i hayrât	Târih-i berât-ı şerife	Mülâhazat
13846	Vakf-ı mezbûrun müsâ-i memleha bedeli	10384	20	Mütevellî Şeyh Tâhîr ve Şeyh Hasan ve Hüseyin ve 'Ali Efendiler	
13846	Yekûn 325	3461	20	Yekûn 325	
		13846			Fi 19 Teşrinievvel sene 325
Vakf-ı mezbûr mütevellisi (mühûr)		Me'mûr-ı evkâf (Mühûr)		Hakimü's-şer' (mühûr)	

BELGE.42: M. TAHİR EZGİ BELGE.16 ASLI

BELGE.42: Belgenin Metni

İşbu sened-i hâkânîde münderic mu'âmelât evrâk-ı müsbitesine ve usûl ve nizâmına muvâfık olduğu tasdik kılındı fi 10 Nisan 326 (Mühür)

Sanduk Emini	Evkâf me'mûrı	Vergü me'mûrı	Defter-i hâkânî me'mûrı	Nâ'ib	Komision Re'îsi
--------------	---------------	---------------	-------------------------	-------	-----------------

BELGE.43: M. TAHİR EZGİ BELGE.16 ASLI

BELGE.43: Belgenin Metni

SENED-İ					HÂKÂNÎ			
Dâ'ire-i Belediye	Rakam-ı Efvab	Defter-i Şehr			'aded-i Defter	'aded-i Cifd	Şahife numerosu	Sıra numerosu
	28	Nisan sene.326			2	210	23	
							Mu'amele numerosu	
Livâ	Amasya	Kazâ	Ladik	Nâhiye	Karye	Kuhkise?	Kıymet	
							875	
Sem-i meşhûr		Mahalle		Zokak	Mevkl'	Köybaşı?	Bedeli	
							800	
Cinsi	Tarla						Mülâhazât	
Nev'i	Arz-ı mirî							
Huddûd	Şarhen Aziz garben İsmâ'îl tarlaları şimalen cibâl cenûben Mahmûd							
Mikdârı	Üç dönüm-î 'atık iki evlek elli arşın doksan girah-ı cedid.							
Muhassas								
Sâhib-i evvelî	Yancar oğlu Hasan bin Halil							
Cihet-i İta-yı Sened	Kuhkise karyesinin fi 8 Nisan sene 326 târihli firn-îl haberî ve 2 sıra numarolu Mart sene 320 yoklama (okunmuyor) senedi mücebince merkûmun kat'iyyen ferâğından.							
Mutasarrufi	'Ali Baba tekye şeyhi Tâhir Efendi ibn Şeyh Hüseyin Efendi							
Tâbi'iyyeti	Devlet-i 'Alîyye							
<p>Nev' ve evsâfî bâlâda muharrer mahal sekiz yüz gurus bedellî tarla Defterhâne-i Hâkânî idâresince 'Ali Baba tekye şeyhi Tâhir Efendi bin Şeyh Hüseyin Efendi uhdesine kayd olunmuş olmağa beher sene a'sâr-ı şer'iyyesini me'mûruna edâ etmek üzere zabd ve tasarrufı havi mûmâileyh yedine işbu sened-i hakanî'î kılını. Fi 13 Rebûlâhir sene 1328 ve fi 10 Nisan.1326 (24 Nisan 1910 ve 23 Nisan 1910)</p> <p>(Mühür) Defterhâne-i Hâkânî</p>								

BELGE.44: M. TAHİR EZGİ BELGE.5 ASLI

BELGE.44: Belgenin Metni

SENED-İ				HÂKÂNİ										
Sıra numarası	11			Yoklama esas numarası										
Defter-i sehr	Mart 327			Dâ'ire-i Belediye										
Defter numarası				Vergü künye numarası										
Cild numarası				Vergü 'umûm numarası	724									
Sahife numarası	1			Rakam-ı cıvab										
Livâ	Amasya	Kazâ	Ladik	Nâhiye	Karye	Kuhkise?	Mülâhazât							
Semt-i meşhûr		Mahalle		Mevki*	Ağlyeri	Zokak								
Cinsi	Tarlanın tamamı altı hisse-i 'tibârıyla iki hissesi													
Nev'i	Arz-ı mirî													
Hudûd	Şarken ...? Garben yol şimalen Hasan cenüben İbrâhîm.													
Mikdâr	Üç dönüm-i 'atik													
Muhassas														
Sâhib-i evvel	Sevindi oğlı Veli kızı Kezibân													
Çihet-i İta-yı Sened	Karyesinden mevzû fi 26 Mart sene 327 târihlî ilm-ü-haberi mücebince tamamı altı hisse hisse-i 'tibârıyla iki hisse mutasarrufesi mezbûrenin ferâğında													
Mutasarrıfı	'Ali Baba tekke şeyhi Tâhir Efendi İbn Şeyh Hüseyin Efendi													
Tâbi'iyeti	Devlet-i 'Osmaniye													
Bedeli	Kıymeti	Yektin	Bedel-i müzayede	Bedel-i Emisl	Harç	Varaka baha	Kâfi biye	Kaydiye						
	Hisseye göre	Aşh	Para	Guruş	Para	Guruş	Para	Guruş	Para	Guruş	Para	Guruş	Para	Guruş
600	850	2125	20	33					20	25	5		3	
Bâladâ: evsâf ve sûret-i tasarrufi muharrer 600 gurus bedelli tarlanın altı hisse-i 'tibârıyla iki hissesi defter-i hâkânî idâresince 'Ali Baba tekke şeyhi Tâhir Efendi İbn Şeyh Hüseyin Efendi nâmına kayd olunmağla boher sene a' şâr-ı şer'iyesini me'mûruna edâ itmek üzere işbu sened-i hâkânî nazmın ve f'âid kûlûnd. Fi 20 Rebbülâhîr sene 329 (20 Nisan 1911) (pul listünde) fi Mart sene 327 (8 Nisan 1911) (pul listünde) Tapu kâfibi vekili Refik (Mühür) Ladik Kazası Defter-i Hâkânî Dâ'iresi.														

BELGE.45: M. TAHİR EZGİ BELGE.24 ASLI**BELGE.45: Belgenin Metni**

Bin guruş ve andan yukarı mikdârı havi olan i'lâmat-ı şer'iyeye evrâkına mahsûsdur

Kıymeti on guruşdur

der-i devlet-i mekîne 'arz-ı dâ'i-i kemînelerdir ki, nezâret-i evkâf-ı hümâyûn-ı mülûkâneye mülhak evkâfdan medîne-i **Sivas**'ta vâki' **Veled-i diğeri 'Ali Baba zâviyesi** vakfından olmak üzere vazîfe-i mu'ayyene ile ber-vechi meşrût nısf hisse tevliyet ve yine vakf-ı mezkûrdan almak üzere vazîfe-i mu'ayyene ile ber-vech-i meşrût kezâlik nısf hisse zâviyedârlık cihetlerine mürûr iden **bin iki yüz doksan üç senesi Cemâziyelevvelinin ikinci günü** târihleriyle müverrahlar başka başka iki

kıt'a berât-ı şerîf-i 'âlîşân mantûk-ı münifince mutasarrıflar olan evlâd-ı vâkıfdan **İsmâ'il ve Feyzullah ve Mehmed Tâhir ve 'Abdurrezzak ve Ahi Mehmed Efendiler benûn-ı Şeyh Hüseyin Efendi** nâm karındaşlardan **İsmâ'il ve Ahi Mehmed Efendilerin bilâ-veled vukû'-ı vefâtlarına mebni yerleri hâli ve cihât-ı mezkûreteynin hisseleri umûru mahlûl ve mu'attal kalmış cihet-i mezkûrlardan müteveffiyân-ı mezbûrânın mutasarrıf oldukları tevliyet ciheti hisseleri karındaşları ve müşterekleri mezbûrun **Feyzullah ve Muhammed Tâhir ve 'Abdurrezzak** Efendilere kadîm-i 'uhdelerinde bulunan hisselerine ilhâken ve mesviyyen ve müştereken tevcîh buyurulmak üzere geçen **bin üç yüz yigirmi üç senesi Şevvâlü'l-mükerreminin selhi günü** târihiyle müverrah îcâb iden tevcîh i'lâm-ı şer'isi i'tâ kılınmış ise de kable't-tevcîh şürekâ-i mezbûrun **'Abdurrezzak Efendi** dahi sulbi kebîr oğlu **Şeyh Hasan** ve sulbi sagîr oğlu **Şeyh Hüseyin** Efendileri terkle ahiren vukû'-ı vefâtına binâ'en ciheteyn-i mezkûreteynin hisse-i merkûmelerinde olan hisseleri umûru mahlûle ve mu'attala kalmış ve ebna-yı mezbûreden **Şeyh Efendi** karındaşı sagîr-i mezbûr **Şeyh Hüseyin Efendi**'nin hin-i bülûğ ve kesb-i iktidârına değin peder ve 'ammîleri müteveffûn-ı mezbûrun münhal olan cihet-i mezkûreler hisse-i merkûmelerinde olan hisseleri umûrunu kendi hisseleriyle ma'an bi'n-niyâbe îfâyî huzûr-ı şer'ide taahhüd itmiş ve cihet-i mezkûreler te'âmülen ve kadîmen evlâdiyet ve meşrûtiyet vechile mutasarrıf**

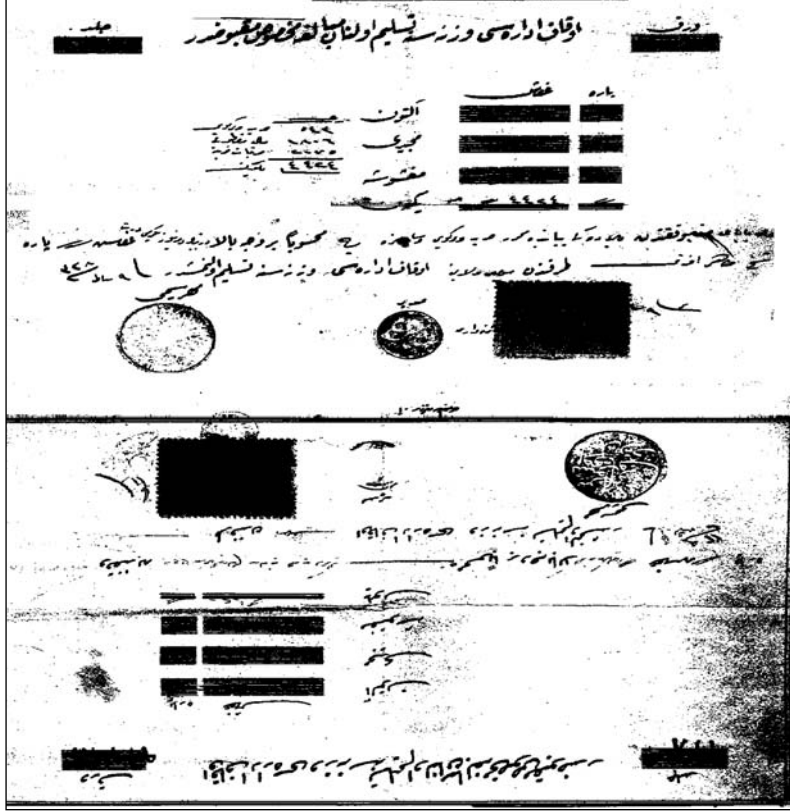
olunagelüb ebna-yı mezbûrân **Şeyh Hasan** ve **Şeyh Hüseyin** Efendiler evlâd-ı evlâd-ı vâkıfıdan olarak cihet-i mezkûrelerin meşrûtilehleri olub ibn kebîr-i mezbûr **Şeyh Hasan Efendi**'nin tevliyet ve zâviyedârlık umûrunu bi'l-asâle ve bi'n-niyâbe şürekâ ve sâ'iresiyle ma'an idâre ve rü'yete ehil ve erbâb olduğu ve zâviye-i mezkûre el-yevm ma'mûr ve mevcûd olub âyende ve revendeye it'âm-ı ta'âm olunduğu medîne-i merkûme mahkemesinde ma'kûd meclis-i şer'îmizde meclis-i idâre-i vilâyetden müfti-i belde faziletlü **Mehmed Fehîm** ve **Sivas** vilâyeti evkâf muhâsebecisi 'izzetlü **Mehmed Fehmî** Efendiler hâzır oldukları hâlde medîne-i mezbûre mahallâtından Zâviye-i '**Ali Baba** Mahallesi ahâlisinden **Kara Ahmed oğlu Hayranlı? Hüseyin Ağa ibn Hasan bin 'Abdulah** ve **Konyalıoğlu Halil Ağa bin Mehmed bin Halil** ve **Gökçe Bostan** Mahallesi ahâlisinden **Çaşkurlu oğlu Hafız 'Ömer Efendi ibn 'Ömer Ağa bin Seyyid Mehmed** ve **Sofi Himmet** Mahallesi ahâlisinden **Macun Ağası-zâde Mehmed Cemâleddin Efendi ibn Mehmed Nûrî bin Şâkir Ağa** nâm kimesnelerden her birinin ala-tarîkü'ş-şehâde meclis-i şer'de vâki' olan ifâde ve ihbârlarıyla inde'ş-şerü'l-enver zâhir ve mütehakkık olub zikr olunan iki kıt'a berât-ı 'âlinin sûret-i musaddakaları dahi matviyyen 'arz ve takdîm kılınmış ve ibn-i kebîr-i mezbûr **Şeyh Hasan Efendi**'nin mezkûr Zâviye-i '**Ali Baba** Mahallesinin otuzuncu hânesinin ikinci ve sagîr-i mezbûr **Şeyh Hüseyin Efendi**'nin dahi hâne-i mezkûrun üçüncü numerolarında mukayyed buldukları ve lede'l-havâle nüfûs nezâretinden mevrud ve memhûr künye pusulası me'âlinden müstebân olmuş olmağın binâ'en'aleyh sagîr-i mezbûr **Şeyh Hüseyin Efendi**'nin hin-i bülûğ ve kesb-i iktidârına değin karındaşı mezbûr **Şeyh Hasan Efendi** tarafından bi'n-niyâbe ifâ-yı hizmet olunmak şartıyla ciheteyn-i mezkûreteynin hisse-i merkûmelerinden olarak ber-vech-i muharrer beş hissedenden bir hissesinin tasarrufu müteveffûn-ı mezbûrundan pederleri '**Abdurrezzak Efendi**'nin mahlûlünden ve diğer ikişer hissesi üç hisse i'tibâriyle birer hissesinin de mutasarrıfları 'ammîleri müteveffiyân-ı mezbûrân **İsmâ'il** ve **Ahi Mehmed** Efendiler mahlûllerinden işbu bâ'isân-ı 'arz-ı 'ubudiyet kebîr ve sagîr-i mezbûrân **Şeyh Hasan** ve **Şeyh Hüseyin** Efendiler daileri 'uhdelerine ber-vechi meşrût vazîfe-i mu'ayyene-i kadîmeleriyle mesviyyen ve müştereken tevcîh ve yedlerine bir kıt'a berât-ı şerîf-i 'âlişân sadaka ve ihsân buyurulmak ricâsiyla vâki'ü'l-hâl bi'l-iltimâs pâye-i serîr-i saltanat-ı alaya 'arz ve i'lâm olundu el-emr li-hazret-i men-lehü't-tevfîk el-yevmü'l-hâdî 'ışrîn min-Şevvâlü'l-mükerrerem li-sene erba'a ve 'ışrîn ve selâse mi'eteyn ve elf fi 21 Zilhicce sene 1329 (13 Aralık 1911)

işbu sûret aslına mutâbıkdır

Nâ'ib-i merkez-i vilâyet-i **Sivas**

İşbu i'lâm nâ'ib-i esbak faziletlü **Nusreddîn Efendi**'nin zamânına mahsûs sicilde mukayyed olmağla vâki' olan istid'â üzerine ihrâc olunmuşdur fi 21 Zilhicce sene 1329 Başkâtib

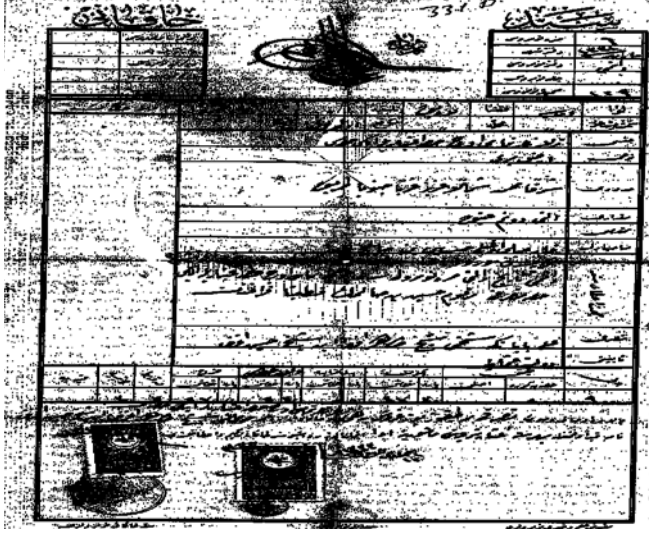
BELGE.46: M. TAHİR EZGİ BELGE.31 ASLI

BELGE.46: Belgenin Metni

Varak	EVKÂF İDARESİ VEZNESİNE TESLİM OLUNAN MEBÂLİĞE MAHSÛS MAKBUZDUR	Cild															
33		389															
	<table border="1"> <thead> <tr> <th>Para</th> <th>Guruş</th> <th></th> </tr> </thead> <tbody> <tr> <td></td> <td>4408</td> <td></td> </tr> <tr> <td></td> <td>16</td> <td></td> </tr> <tr> <td></td> <td>4424</td> <td>Yekûn</td> </tr> </tbody> </table>	Para	Guruş			4408			16			4424	Yekûn				
Para	Guruş																
	4408																
	16																
	4424	Yekûn															
	<table border="1"> <thead> <tr> <th></th> <th>Guruş</th> <th></th> </tr> </thead> <tbody> <tr> <td>Altun</td> <td>543</td> <td>...? vergüsü</td> </tr> <tr> <td>Mecidi</td> <td>1806</td> <td>Mâl-ı maktû'u</td> </tr> <tr> <td>Mağşuse</td> <td>2075</td> <td>Mürettebât-ı hazîne</td> </tr> <tr> <td>Yekûn</td> <td>4424</td> <td>Yekûn</td> </tr> </tbody> </table>		Guruş		Altun	543	...? vergüsü	Mecidi	1806	Mâl-ı maktû'u	Mağşuse	2075	Mürettebât-ı hazîne	Yekûn	4424	Yekûn	
	Guruş																
Altun	543	...? vergüsü															
Mecidi	1806	Mâl-ı maktû'u															
Mağşuse	2075	Mürettebât-ı hazîne															
Yekûn	4424	Yekûn															
	<p>*Ali Baba vakfından bälâdaki beyânda muharrer ...? virgüsü ve sâ'ireye mahsûben ber-vech-i bälâ dört bin dört yüz yigirmi dört ____ para Şeyh Tâhir Efendi tarafından Sivas vilâyeti evkâf idaresi veznesine teslim olunmuştur fi 9 Şubat sene 328 (22 Şubat 1913)</p>																

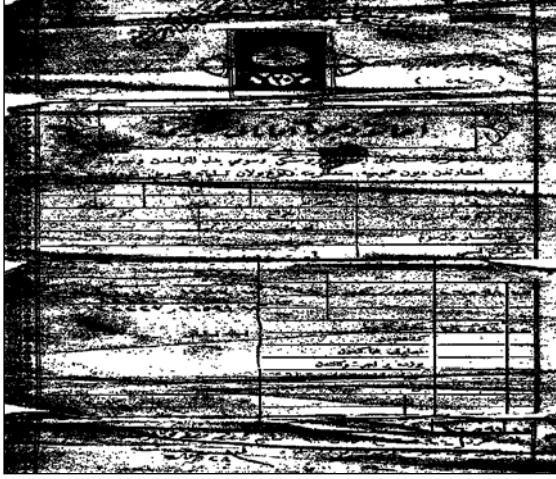
BELGE.47: M. TAHİR EZGİ BELGE.4 ASLI

BELGE.47: Belgenin Metni

SENED-İ				HAKÂNİ									
Sıra numarası	6			Yoklama esas numarası									
Defter-i şehri	Mart 1332			Dâ'ire-i Belediye									
Defter numarası	Daimi			Vergü künye numarası									
Çild numarası				Vergü 'umûm numarası									
Sahife numarası	129			Rakam-ı ebyâb									
İvâ	Amasya	Kazâ	Ladik	Nâhiye	Karye								
Semt-i meşhûr		Mahalle		Mevki*	Ulyol	Zokak							
Cinsî	Tarlânın tamamı üç hisse i'tibârıyla iki hissesi												
Nev'i	Arz-ı mirî												
Hudûd	Şarhen Mehmed şimâlen Aziz-garben cenûben tarîk												
Mikdârı	Alfî dönüm-i 'atîk												
Muhasasatı													
Sâhib-i evvelî	Karşılı oğlu Hüseyin bin Sâlih												
Çihet-i	Karyesinden mevrud fi 24 Şubat sene 328 târihi 'ilm-ü-haberî ve Eylül sene 328 daimî târih ve altı numarolu senedi mücebince tamamı üç hisse i'tibârıyla iki hisse mutasarrıfî merkûm Hüseyin bin Sâlih'in kat'iyen ferâğından												
Mutasarrıfı	'Ali Baba tekke şeyhi Şeyh Tâhir Efendi ibn Şeyh Hüseyin Efendi												
Tâbi'iyeti	Devlet-i 'Osmanîye												
Bedelî	Kıymetü		Yekûn		Bedel-i müzâyede		Bedel-i misl		Harç		Varaka bahâ	Kâtibiye	Kaydiye
	Hisseye göre	Aslı	Para	Guruş	Para	Guruş	Para	Guruş	Para	Guruş			
900	800		30	37						27	5	3	
Bâilâda evsâf ve sûret-i tasarrufî muharrer 900 gurus bedellî tarlânın tamamı üç hisse i'tibârıyla iki hissesi defter-i hâkânî idâresince mûmâileyh Şeyh Tâhir Efendi ibn Şeyh Hüseyin Efendi nâmma kayd olunmağla beher sene a'sâr-ı şer'iyesini me'mûruna edâ etmek üzere işbu sened-i hâkânî tanzim ve i'tâ kılndı. Fi 12 Cemâziyelevvel sene 1333 (28 Mart 1915) (pul üstünde) fi 15 Mart sene 1330 (pul üstünde) Tapu me'mûru (Mühür) Ladik Kazası Defter-i Hâkânî Dâ'iresi													

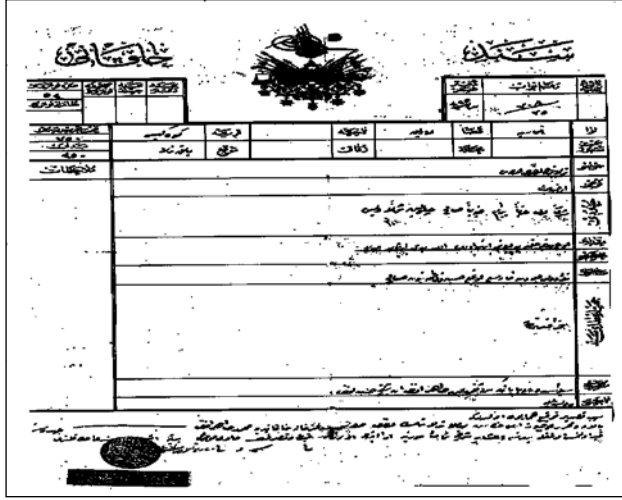
BELGE.48: M. TAHİR EZGİ BELGE.35 ASLI

BELGE.48: Belgenin Metni

Varak numerosu	DÜYUN-I 'UMÛMİYE-İ 'OSMÂNİYE VARİDAT-I MAHSÛSA İDARESİ			Clid numerosu
				
	İhâlât ve Hubûbât Emânâtı Makbûzu			
Hubûbât ve harir a'sârı ile balık ve posteki rûsûmu bedel-i iltizâmından ve hubûbât emânet a'sârından duyûn-ı umîmiye sandıklarına vuku' bulan teslimâtı mahsûs makbûzdur				
Vilâyet ve livâ ve kazâ isimleri	vilâyet	livâ	kazâ	
	Sivas	Amasya	Ladik	
Mevâki' ve köy isimleri	mevâki'		köy	
	Kuhkise karyesi			
Nevi'-i a'sâr ve rûsûm	Hubûbât			
Mültezimin İsmi				
Mikdâr-ı teslimât	Taksitlerin mensup olduğu			İhâle teslimâtı
san'tim	guruş	mâh	sene	s
12	16594	Ağustos ve teşrinievvel	1331	12
			13	Guruş
			13	11273
12	16594	Yekûn-i tekâsât		12
		güzeşteden		16594
		Mesarif-i muhakemedan		
		Yüzde bir ücret-i yekâletten		
		Hubûbât emânet a'sârı teslimâtı		
		s(an'tim)	guruş	
12	16594	Yekûn-i 'umûmî		
Bâladâ muharrer 16594 guruş 12 santim bir kit'a mazbata mahsûben teslim-i sandık edildigini mübeyyin işbu makbûz senedi verildi. Rf 28 Ağustos sene (okunuyor) (1331 olmalı) (16 Eylül 1915)				
Me'mûr (Mühür)				

BELGE.49: M. TAHİR EZGİ BELGE.13 ASLI

BELGE.49: Belgenin Metni

Yarak numerosu	DÜYUN-I UMÜMIYE-İ OSMÂNİYE VARİDAT-I MAHSÜSA İDARESİ			Cild numerosu 11
İhâlât ve Hubûbât Emâneti Makbûzu				
Hubûbât ve harir a'şân ile bahk ve posteki rûsümü bedel-i iltizâmından ve hubûbât emânet a'şârından duyûn-ı "umûmiye sandıklarına vuku" bulan teslimâta mahsûs makbûzdur				
Yilâyet ve livâ ve kazâ isimleri	vilâyet	livâ	kazâ	
	Sivas	Amasya	Ladik	
Mevâki' ve köy isimleri	mevâki'		köy	
	Kuhkise karyesi			
Nev'i-i a'şâr ve rûsüm				
Mültezimin İsmi				
Mikdâr-ı teslimât		Taksitlerin mensûb olduğu		İhâle teslimân mazbata muhteviyât Santim 25 Guruş 3018 Kıyye 6055 Hubûbât arpa
santim	guruş	mâh	sene	
25	3018	teşrinievvel	1330	
			13	
			13	
25	3018	Yekûn-i tekâşit		
		güzeşteden		
		Mesârif-i muhakemeden		
		Yüzde bir teret-i vekâletten		
		Hubûbât emânet a'şân teslimâtı		
		s(anfim)	guruş	
25	3018	Yekûn-i "umûmî"		
Bâladâ muharrer 3018 guruş 25 santim 3 kı' a mazbata mâhsuben teslim-i sandık edildiğini mübeyyin işbu makbûz senedi verildi. Fi 30 Kanûnisani sene 332 (12 Şubat 1917)				
Me'mûr				

BELGE.50: M. TAHİR EZGİ BELGE ASLI

Belge.50: Belgenin Metni

Bismillahirrahmanirrahim

La-feti (fetih) illa ali la-seyfe illa Zulfikar ya hünkar Hacı Bektaş-ı Veli
Ali Baba kumdür?

Hazret-i peygamberin candan sevdiği İmam Zeynel Abidin İbn şehid-i Kerbela İmam Hüseyin İbn İmam 'Ali el-Mürtezâ neslinden 'Ali Baba İbn Şah Haydar Horasan'ın Engizek karyesinden Ümmi Halime'den tevellid itmıştır. 'Ali Baba bir gün rüyasında Rum diyarında müridlik iden hünkar Hacı Bektaş Veli'yi görür; "Gel ya bizim Haydar'ın mahdumu 'Ali Baba gel" diyor. Bir kadeh de şerbet virüb yola revan oluyor. Arkadaşları Cemâl Sultân, Sarı İsmâ'il Sultân, Hâcım Sultân, Seyyid Kâdi Sultân, Yeyrab (Pirab?) Baba Sultân, Yarab Baba Muhiyyeddin, Yahya Paşa birlikte idiler. Hünkar Hacı Bektaş Veli ulu makâmında otururken "bizim elden er geliyor" dedi. Baktılar ki 'Ali Baba yukarıda adı geçen evliyalar gelirler ve pir hazretlerin niyâz ve hürmet ittüler. Sonra mürsid-i 'âlem hünkar Hacı Bektaş Veli mukaddes makâmında otururken yüce pirinin izniyle ..? Allah pâdisâhın askerinin zaferini kazandırmıştır. Ve yine pâdisâh Sultân Orhan Han Gazî'nin askerinin zaferini kazandırmıştır. O zaman 'Ali Baba'nın elinde altın hat ile yazılı ehlullah fermân(ı) ve zamanın evliyası evlâd-ı 'Ali İmam Zeynel Abidin'in torunu 'Ali Baba'ya Sivas ilini virdiler. Ve on iki (12) köyün a'sârının etimlesini ve sekiz (8) 'aded değirmen ve göl (kel)? arazisini ve Sivas'ın (1/3) 'Ali Baba'ya vakıf ve zâviye olarak virilmiştir.

Ümid kat' eylemem dad-ı 'Ali'den
Mücrimlere lutf-i kerem imdad 'Ali'den
Ya Rab dur eyleme beni evlâd-ı 'Ali'den

Cedd-i Hüseyin aşkana feryad eyleyim ben
Bir lahza cüda olmayayım ül-i ahâdan
Ya Rab beni dur eyleme evlâd-ı 'Ali'den

Ya hünkar Hacı Bektaş Veli

Seyyid 'Ali Baba'nın şecerésidir.

(Mühür)

Sultân

Pâdisâh

Orhan

Han Gazî

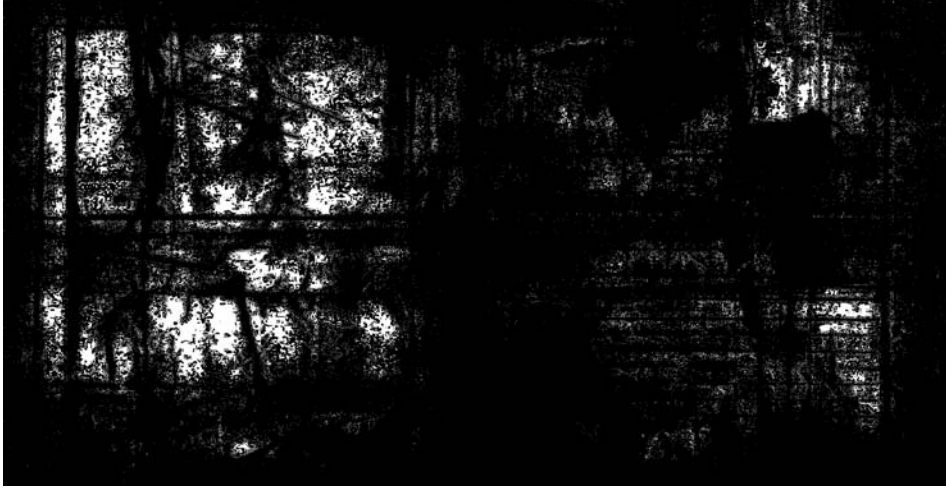
Ya Allah ya Muhammed ya 'Ali ya Fatimatü'z-Zehra

Ya İmam Hasan ve Hüseyin

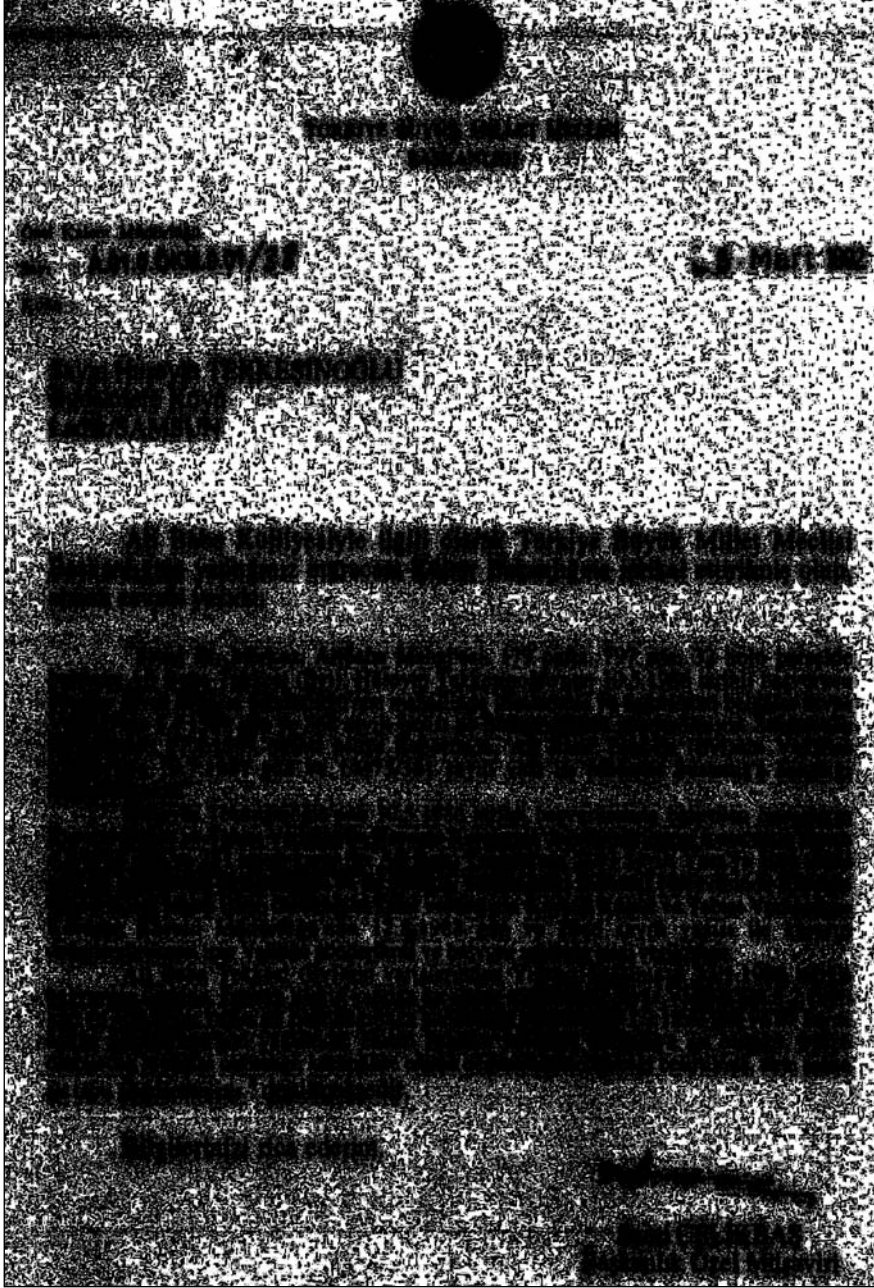
Selahattin TOZLU

BELGE.51: ALİ BABA TÜRBESİ'Nİ KORUMA YAPTIRMA VE YAŞATMA DERNEĞİ BELGESİ ASLI

Sivas Ali Baba Zaviyesi Vakfı Belgelerinin Asli ve Günümüz Harflerile Metni

**BELGE.52: ALİ BABA TÜRBEŞİ'Nİ KORUMA YAPTIRMA VE YAŞATMA
DERNEĞİ BELGESİ ASLI**

KÜRESELLEŞME - YERELLEŞME ÇERÇEVESİNDE TÜRK ALEVİLİĞİ

TURKISH ALEVISM IN CONTEXT GLOBALISATION AND LOCALIZATION

Mustafa TALAS¹ - Numan Durak AKSOY²

ÖZET

Küreselleşme ve yerelleşme eş zamanlı olarak ortaya çıkmış olan ve toplumları çok yönlü olarak etkileyen olgulardır. Bu iki realite dünya üzerinde güçlü bir etkiye sahiptir. Bu durum doğal olarak Türkiye için de geçerlidir.

Küreselleşen dünyada toplumlar ve kültürler hızla değişmektedir. Bu değişimden dolayı, toplumların bünyelerinde altkültürler şekillenmektedir.

Altkültürel farklılıklar bazı toplumlarda derinleşmektedir. Bazı toplumlarda, altkültürler aynı oranda bir derinliğe sahip değildir. Türk Aleviliği de bu altkültürel gruplardan biridir.

Aslında Türk Aleviliği İslâm inancı ve Türk kültürünün sentezine dayanmaktadır. Bu gerçekliğin yanı sıra Türk Aleviliği Türk kültürünün göçebelik döneminin izlerini taşımaktadır.

Küreselleşmenin yaşandığı günümüzde Alevilik popülaritesini devam ettirmektedir. Onun bu güncelliği küreselleşmenin içerdiği çokkültürlülük tezi ile bağlantılıdır. Küresel güçler Aleviliği çokkültürlülüğün bir aracı olarak kullanmak istemektedirler. Bu sebeple Alevilik Türk Toplumunun en önemli mesellerinden biridir. Bu çalışmada, bu gerekçelerle biz bu problemi küreselleşme ve yerelleşmeyle bağlantılı olarak analiz etmek istedik.

Anahtar Sözcükler: Alevilik, Türk Aleviliği, küreselleşme, yerelleşme, küreselleşme

ABSTRACT

Globalisation and glocalisation are the fact that they emerge simultaneously and affect as multi-facetted. This two realities have an impact effect on the world. This condition is naturally valid for Turkey.

On the globalizing world, societies and cultures have been changing quickly. For that quick changing, subcultures have been formed on the structures of the societies. Alawism is also subcultural group in Turkey.

Subcultural differences have been getting deep in some societies. However Turkish Alawism has not got this character. Subcultural differences have not got deepness the same measure in some societies. Turkish Alawism is also one of these subcultural groups.

Indeed Turkish Alawism depends on the synthesis of Islamic belief and the Turkish culture. In addition to this reality, Turkish Alawism has been conveyed the signs of the migratory era of the Turkish culture.

¹ Yrd. Doç. Dr. Niğde Üniv. Eğt. Fak. İ.Ö.B. Öğrt. Üyesi mtalas44@hotmail.com

² Yrd. Doç. Dr. İnönü Üniversitesi Eğt. Fak. İ.Ö.B. Öğrt. Üyesi numandurakaksoy@hotmail.com

Alawism keeps its popularity going that it has been lived globalisation now. This actuality of its has been connected the thesis of the multiculturalism which globalisation has included. The global forces want to make use of Alewism as an instrument of multiculturalism for Turkish society. For that reason Alawism is one of the most important problems of Turkish society. In this study, we wanted to analyze this problem accordingly globalisation and localness with these grounds.

Key Words: Alewism, Turkish Alewism, globalisation, localization, glocalization

Giriş: Amaç, Kapsam, Sınırlılıklar, Materyal ve Metod

Dünya üzerindeki toplumların, sahip oldukları dokuları bütünüyle değiştiren ve dönüştüren küreselleşme, aslında, yeni olmayan bir olgudur. Küreselleşme, çok uzun bir tarihsel arka planda gerçekleşmiş olan sosyal olaylar dizisinin günümüzde sürat ve yapı olarak farklılaştığı bir serüvendir. Bu yolculuğun, şu anda bulunulan istasyondan hangi yöne doğru gidebileceği meçhul olmak ile birlikte, alacağı yol, büyük oranda, şu anda bulunduğu istasyonda bekleyenler ve trene binmiş olanların sosyal, psikolojik ve kültürel anlamdaki tutumlarına bağlıdır.

Bir taraftan eski yeni tartışması yapanlar, bir taraftan sonu geldi gelmedi çıkmazında mücadele edenler ve bir taraftan da etkileyenler ve etkilenenler saflarında yer alanların karşılıklı diyalogunun devam etmesi, küreselleşmenin daha uzun bir süre gündemi işgal edeceğini ortaya koymaktadır.

Küreselleşme ile etkinlik bakımından büyük oranda eş zamanlı olan ve aslında küreselleşmenin bir parçası durumundaki yerelleşme (Okur ve Çakıcı, 2009:3), mahalli kültürlerin giderek daha fazla ön plana çıkarılmasıyla popülarite kazanmış olan bir kavramdır. Dünyada daha etkin konum elde etmek isteyen küresel güçler, bu çabalarına ulaşmak maksadıyla, toplumsal ve kültürel farklılıkları desteklemek yolunu seçmişlerdir. Bu seçimleri ile küresel güçler, ulusal toplumsal gerçekliklerin karşısına farklı kimlik algılamaları koymayı tasarlamaktadırlar. Farklı olabilecek her değişkenin, etki altına alınmak istenen ulusal toplumsal bütünlükten kopartılma gerekçesi yapıldığı çok çeşitli dünya sorunlarıyla ortadadır. Dinsel, dilsel, mezhepsel, ırksal, etnolojik vs. her türlü farklılık ayrıştırma potansiyeli olarak görülüp küresel güçler tarafından ona göre değerlendirilmeye alınmaktadır.

Alevilik meselesi de, Türkiye açısından, bir zenginlik anlamında altkültürel bir farklılıktır. Sosyolojik açıdan altkültür; ana kültürden temel meseleler bakımından pek fazla farklı olmayan, ancak, detayda bazı küçük farklılıkların olacağı kültürel gruplardır. Buna karşılık, etnik grup, ana kültürden din, dil, folk-

lor, eğlence şekli, evlenme gelenekleri vs gibi pek çok değişken bakımından tamamen zıt olan kültürel gruplardır (Erkal, 1998:31-33). Ancak Türkiye'nin Alevilik meselesi, küresel güçler tarafından altkültür kategorisinde görülmek yerine, farklı etnik grup kategorisinde görülmek konusunda ısrar edilmektedir. Halbuki gerçek, objektif ve bilimsel bir yaklaşımla değerlendirme yapıldığında, Alevilik bir altkültür grubu niteliğindedir.

Günümüz dünyasında hakim olan anlayış için, çok kültürlülük ağırlık merkezi haline gelmiştir. Bu yeni anlayışın bir gereği olarak, eskiden öne çıkarılan millî kültürün yerine, o kültürün içinde bulunan altkültür öne çıkarılmaya çalışılmaktadır. Bu anlayışın bir ürünü olarak, altkültürlerin birer bağımsız kültür haline dönüştürülüp (Say, 2005:178-179) parçalı sosyal bünyeler meydana getirilmek çabası söz konusu olmaktadır.

Bu önemli ayrıntıya bilimsel dünyanın dikkatini çekmek çabası şeklinde değerlendirilebilecek olan bu makalede, çağdaş dünyanın önemli meselelerinden olan küreselleşme ve yerelleşme bağlamında Türk Aleviliğinin pozisyonunun değerlendirilmesi amaçlanmaktadır. Bu amaçla teorik analiz yöntemiyle disiplinlerarası ortak bir çalışma yapılmıştır. Hem sosyolojik anlamda hem de dinler tarihi anlamında konu analiz edilmeye çalışılmıştır. Materyal olarak ise alanın önde gelen kitap, dergi ve makaleleri kullanılmıştır.

Yirminci yüzyılın ikinci yarısında yoğun bir şekilde değerlendirmeye alınmaya başlanan küreselleşme olgusunun ne olduğunun anlatılacağı birinci bölüme bu aşamada başlanabilir.

1. Küreselleşme

Aslında, işlenmesi bakımından eskiye dayanan bir olgu olan küreselleşme gerçekliğini, Platon'a ve Arisyo'ya kadar götürülenler olduğu gibi, Comte'tan, Saint Simon'dan ve Marks'tan başlatanlar da olmuştur (Talas, 2003:12).

Nereden başlatılırsa başlatılsın, küreselleşme, dünya gündemini yirminci yüzyılın son on yılından beri meşgul eden bir olgudur. İnsanlığı bu kadar çok meşgul etmesi sebebiyle, artık harc-ı alem bir terim olmayı başarmış olan küreselleşme; sokakta, mecliste ve yaşanan her ortamda yaygınlaşmış ama literatüre girişi 1960'lı yıllara rastlayan bir kavramdır (Koç, 2004:52).

Küreselleşme, kavram olarak dünyanın sıkışması ve tek bir yer olarak algı-lama bilincinin artışı olarak tanımlanmaktadır (Aslanoğlu, 1998:124-125).

Bilim adamları, küreselleşmeyi çoğunlukla dünyanın coğrafik büyüklüğünün anlamını yitirmesine sebep olan ve küçülmesini sağlayıcı bir faktör olarak görmektedir. Bunun sebebi küreselleşme sürecinin bir devrim niteliğinde

değişim süreci olmasıdır. Bilişim ve iletişim teknolojilerindeki değişim, taşıma/ulaştırma maliyetlerindeki azalış ve bunların üretim teknikleri ve piyasaların bütünleşmesi üzerinde yarattığı köklü değişiklikler söz konusu devrimsel dönüşüme verilebilecek örneklerdir (Şenses, 2004:2). Bilim insanları, bu dönüşümler meydana gelirken, iletişimin getirdiği faydalar ile birlikte dünya kültürlerinin daha fazla iç içe girmeye başladığını ve dünyanın bir ağ şeklinde örülü olduğu bir sistem şekline dönüştüğünü de öne sürmektedirler.

Ulaşım ve iletişim maliyetlerindeki azalışa paralel olarak, imkân ve fırsatlardaki artış, mal, hizmet, sermaye, bilgi ve insanların sınırları aşmasının önündeki engelleri ortadan kaldırmaya başlamıştır. Bununla beraber, toplumlarda var olan kurumsal yapılanmalara ilâve olarak, sınırları aşarak çalışabilecek kurumların ortaya çıkmasına neden olmuştur. Böylece sermaye, mal, hizmet ve teknolojiyi sınırlar arasında dolaştıracak kuruluşlar ihdas edilmiştir (Stiglitz, 2002:31).

Farklı görüş açısına sahip bilim insanlarının bu yorumlarına ayrıntılı bakabilmek mümkündür:

Küreselleşmeyi bazı sosyal bilimciler ekonomik olgu olarak görmüştür. Bu şekilde gören bilim insanlarından biri küreselleşmeyi dünya denilen gezegen çapında işleyen kapasite ile donatılmış ekonomi olarak tarif ederken (Castells, 1996:2) bir başkası ise piyasanın hakimiyeti, devletin küçültülmesi, özelleştirme ile birlikte kapitalin sınırsız bir biçimde hareketi şeklinde tanımlamayı uygun görmüştür (Şaylan:1995:208). Küreselleşmeyi ekonomik olgunun ötesinde bir kültürlenme ve bilinçlenme olarak gören bilim adamları da mevcuttur. Bunlardan biri küreselleşmeyi dünyanın küçülmesi ve dünya bilincinin bütünsel olarak güçlenmesi şeklinde ele alırken (Robertson, 1999:21-22) bir diğeri, insan yaşamı üzerinde dünya çapında etkiye sahip olan pratikler, değerler ve teknolojinin yayılması şeklinde ele almıştır (Albrow, 1997:88). Bir başka grup sosyal bilimci ise küreselleşmenin sosyal, ekonomik ve kültürel yönüne bütün olarak atıfta bulunmak suretiyle küreselleşmenin mal, hizmetler, para, insan ve kültürün karşı sınırlardaki akışında meydana gelen artışla ortaya çıkan bir yakıt ikmali süreci olduğunu öne sürmüştür(Guillen, 2002:1). Bir grup sosyal bilimci küreselleşmeyi, sosyal hayat içinde ortaya çıkan yeni bir durum olarak değerlendirirken (Keyman ve Sarıbay, 1998:9-10), bir başka sosyal bilimci grubu modernliğin sonucu olarak görmektedir. (Giddens:25-28). Sosyal bilimcilerin çok önemli bir kısmı da coğrafi anlamda küçülme ve iletişim kolaylığı sağlayan bir faktör olarak küreselleşmeyi ele almaktadır. Dünyanın küçültülmesi anlamında bazı sosyal bilimciler modern dünya görü-

şünde birbiriyle içinden çıkılmaz bir şekilde sürdürülen iki boyutlu zaman ve mekan arasında uzaklık olarak tarif ediyor (Giddens, 1991:21; Harvey, 1989; Mitleman, 1996:1-19, Waters, 1995:3). Son olarak bir grup sosyal bilimci ise küreselleşmeye sistem şeklinde yaklaşmıştır. Bu sosyal bilimcilerden Wallerstein “dünya sistemi” yaklaşımı ile dünyanın merkez ve çevre ülkeleri şeklinde bir sistem oluşturduğunu; dünyadaki ekonomik ve sosyal pozisyonların bu şekilde tesis edildiğini ifade etmesiyle farklı bir küreselleşme yaklaşımı ortaya koymuştur(Wallerstein:1996:48).

Bu şekilde farklı anlayışlarla izah edilebilecek olan küreselleşme; bakılan pozisyona göre değişik anlam kazanabilmiştir. Bugün, küreselleşme, buradaki teorilerden çok daha farklı olarak değerlendirilebilecek çok boyutlu bir kavram haline gelmiştir (Talas, 2008b:13-14). Sermaye, mal, hizmet ve insanın serbest bir şekilde dolaşımının önündeki bütün sosyal, siyasal ve kültürel engellerin kaldırılması ana fikrine sahip olan küreselleşme; artık bu ana fikrinin karşısında yer alabilecek her görüşü “akıl dışı” olarak nitelendiren bir ideoloji halini almıştır. Küresel güçler, Güçlü Kuzeyli ülkeler ve ellerindeki uluslarüstü kuruluşlar ile bütün dünyayı istedikleri gibi dizayn etme ayrıcalığını içeren tedbirler ile bütün “çevre ülkeleri” kontrol etmeyi amaçlayarak neo-liberalist bakış açısını vazgeçilmez kılmaya çalışmaktadırlar. Bu söylemleri ile bütün kalkınma teşebbüslerini anlamsız kılmayı amaçlamaktadırlar (Yeldan, 2002:1-3).

Her anlayışa ve hatta her kitaba göre farklı bir tanıma kavuşmuş olan küreselleşme için; dünyanın coğrafi büyüklüğünün anlamını yitirip küçülmesi ve tek bir yer olarak algılama bilincinin yaygınlık kazanması anlamıyla sonuç ifadesi kullanılabilir.

Bu popüler kavramın en fazla bir arada kullanıldığı kavram yerelleşme kavramıdır. Bu kadar iç içe girmiş olan yerelleşme kavramını değerlendirmeye almak gerekmektedir. Bu aşamada, yerelleşme kavramına teorik bir yaklaşımla bakılabilir.

2.Yerelleşme ve Küreselleşme

Dünyadaki değişim gözlemlendiğinde, küreselleşme ile birlikte dikkati çeken bir diğer olgunun yerelleşme olduğunu görmekteyiz.

Yerelleşme; eski dildeki söylenişi ile adem-i merkezîyet sistemiyle devlet ve toplum sistemlerinin organize edilmesi anlamına gelmektedir. Bir boyutu ile küreselleşmenin iç içe olduğu yerelleşme; bir başka boyutuyla küreselleşmenin uluslararasılaşma hedefinin karşıtı olmaktadır (Demircan, 2007:153-155). Bu çift yönlü anlamına rağmen, yerelleşme, küreselleşmenin etki alanı

kapsamında olan bir kavramdır. Yani küreselleşme ve yerelleşme karşılıklı ilişki ve etkileşim halindedir.

Küreselleşme yerelleşme ilişkisi, aslında, bir tek kavramda birleştirildiğinde literatürde farklı bir yer edinmeyi başarmıştır. İngilizce küreselleşme ve yerelleşme kelimelerinin birleştirilmesiyle oluşturulmuş olan “glokalleşme” (glocalization) kavramı, son zamanlarda, yaygın olarak benimsenen ve kullanılan kavramlardan birisi olmayı başarmıştır. Glokalleşme veya küreseleşme, kısaca “uluslararası ilişkilerde global gerçeklerden hareket ederek global düşünmeyi, baskıcılık yerine dışa açılmayı, dünya ekonomisi ile bütünleşmeyi; ülke içinde ise merkezi yönetim kanalıyla ekonomiyi ve siyaseti yönlendirme yerine yerel yönetimleri daha fazla güçlendirmeyi” ifade etmektedir (Aktan, 1998:3).

İngilizce küresel anlamında “global”, yerel anlamında “local” kelimelerinin birleşmesinden yeni bir deyim ortaya çıkmaktadır. Bu deyim “Glocal”dir. “Glokal” yerel ile küresel arasındaki ilişkinin biçimini ortaya koymaktadır. Küresel yerelin oluşumuna verilen ad olan “küreseleşme”, yerel içinde olanın küreselle olan etkileşmesini işaret etmekte olan bir terim olarak karşımıza çıkmaktadır (Akşit, 2006:9). Bu bağlamda, “küreselleşmenin yerel koşullara göre uyarlanması anlamına gelen küreseleşme, küreselleşmenin Batılılaşma, Amerikanlaşma ve hatta McDonaldslaşmadan farklılaşmasına neden olur. Küreselleşme artık, yerel değerleri de içerecek şekilde kendini uyarlamaktadır” (Dulupçu ve Demirel, 2005:15-16).

Küreselleşmenin yoğun bir biçimde yaşandığı günümüz dünyasının, yerelleşmeye de küreselleşme ölçeğinde muhtaç olduğunu ve bu muhtaçlığını yerelleşmenin siyasal gücün tek elde toplanmasını önleyebilme ve böylece yerel demokrasiyi güçlendirebilmeyi temin etmekte olduğunu öne sürmek mümkündür (Çukurçayır, 2005:21).

Yerinden yönetim ya da adem-i merkezîyetçi yönetim kavramlarının da yerelleşme ile aynı anlama gelen kavramlar olduğunu söyleyebilmek imkânı mevcuttur. Bir başka deyişle, yerelleşme bir diğer küresel gerçektir. Bir anlamda, yerelleşme, artık dünyada küresel bir değer olarak kabul edilmektedir (Aktan, 1998:2). Küresel etkilerin ortaya çıkması sonucunda, yerel kültür biçimlerinin yeniden canlanması olanaklı hale dönüşmektedir (Berger, 2003:19).

Küreselleşme olgusuyla yerelleşme olgusu eşzamanlı olarak gündeme gelmiştir. Bir bakıma, dünya yalnız küreselleşmekle kalmamakta, aynı zamanda yerelleşmektedir. Aslında, yerelleşme kavramı, bütüne ilişkin ve bü-

tünün içindeki yerellerin niteliğine ilişkin bir kavram olmaktadır (Çukurçayır, 2005:5-6).

Küreselleşme iki çeşit yerinden yönetim kavramını gündeme getirmiştir. Birincisi yetki devri şeklindedir. Bu tür yerinden yönetim, ülke içinde nüfusun artıp kentleşmenin ortaya çıkması ile toplumdaki ihtiyaçların değişimiyle beraber ülkenin tek bir merkezden yönetilmesinin güçleşmesi sonucunda bazı yetkilerin il teşkilatlarına ve giderek seçilmiş yerel yönetimlere devri şeklinde olmaktadır (Mengi, 2008:.2). Türkiye’de 1985’te kabul edilen 3194 sayılı yasayla alansal-imar planlama yetkilerinin yerel yönetimlere devri bu nitelikteki yerinden yömetime örnek olarak verilebilir. İkinci tür yerinden yönetim; yerelleşmenin ağır bastığı ve merkezi yönetimde gerilimin arttığı durumlarda bazı yetkilerin yerel yönetimlere devredilmesi şeklinde olmaktadır. Bu şekildeki yerinden yönetim yoluyla gerilimin azaltılması amaçlanmaktadır (Özer, 2008:32). Bu tür yerel yönetim Türkiye’den çok Batılı ülkelerde görülen yönetimlerin yerele devredildiği emniyet, sağlık ve eğitim vs. gibi kuruluşları için kullanılan yerel yönetim şeklidir.

Birleşmiş Milletler ile Dünya Bankası’nın çeşitli kaynaklarında (desantralizasyon) dört tip yerelleşmeden bahsedilmektedir. Bunlar (Çukurçayır, 2005:7):

“Birinci tip yerelleşme: Merkezden (başkentten) taşra örgütüne yetki devri, deconsantration, bizim yetki genişliği olarak adlandırdığımız tür.

İkinci tip yerelleşme: Merkezden (başkentten) ve taşra örgütünden yerel yönetimlere yetki devri, devolution, bizde genellikle buna desantralizasyon denmektedir.

Üçüncü tip yerelleşme: Yetkilerin merkezden-taşradan ve yerel yönetimlerden sivil toplum kuruluşlarına (STK-STÖ-NGO) devri, genellikle sivilleşme olarak adlandırılan tür. Toplumsal hizmetlerin cemaatlere ve toplum dayanışmasına terk edilmesi.

Dördüncü tip yerelleşme: Yetkilerin her kademedden özel sektöre devri, özelleştirme olarak bilinen süreç. Merkez+taşra+yerel yönetim toplamından yerli ve yabancı sermayeye devirler”.

Bu dört tipin kimi durumlarda biri, kimi durumlarda diğeri, kimi durumlarda da bir kaç birden toplumsal hayatta hakimiyet sürdürmektedir. Toplumsal ve siyasal yapının şekillenmesine göre varlık kazanan yerel yapılanmalar hem olumlu hem de olumsuz şekilde toplumsal bir değer olarak toplumsal hayata dahil olmaktadır.

Yerel değerlerin öne çıkarılması ve yerel yönetimlerin güçlendirilmesi sayesinde, liberal politikaların küreselleşmeyle birlikte ortaya çıkardığı eşitsizlik durumunu gidermede yararlı olabileceği gibi; yerel topluluğun güçlenmesi, yerel ekonominin, sosyal yaşamın ve kültürün kendini koruması ve üreterek küresel sistemle yaşayabilmesine de katkıda bulunabilecektir. Bu bakımdan yerelleşmenin ya da yerel yönetimlerin güçlenmesinin küreselleşme sürecinden kopuş olarak algılanmaması gerekmektedir. Hatta küreselleşme politikalarının zararlı sonuçlarını da önleyeceğine inanılmaktadır (Çukurçayır, 2005:23).

Yerelleşme kavramının kamu yönetimi sistemine yerleştirilmesiyle, demokratik düzende açıklık, kamu hizmetlerinin daha hızlı, daha az maliyetle ve daha isabetli bir biçimde yerine getirilmesi, kamu bürokrasisinin israf, savurganlık, verimsizlik, yolsuzluk hastalıklarından olabildiğince kurtulması ve merkezi yönetimlerin esas sorumluluk alanlarında daha etkili olması, kamu bürokrasisi, özel sektör ve sivil toplum örgütlerinin bir arada rol aldığı çok aktörlü bir yönetim anlayışının sergilenmesinin gerçekleşmesi sağlanacaktır (Parlak, 2003:375).

Gülten Kazgan, yerelleşmenin katılımcı demokrasi ve demokrasiyi derinleştirir diye dayatıldığını ifade etmektedir. Ona göre yerelleşme ve eyaletleşme pek çok ülke için yerel, dinsel ve etnik hareketlere güç kazandırmak yoluyla “parçalanma” getirebilecektir. Böylece ulus devletin tekellere direnme gücü yok edilecek ve böylelikle çevrenin gündeminden etnik-dinsel çatışmalar hiç düşürülmeyecektir Kazgan’ın tespitlerine göre, Yerel özerkliğin etnik-dinsel çatışmalara çözüm üretemediği İspanya ve Belçika örneğiyle ortadadır (Kazgan, 2005:241-245). Bir bakıma yerelleşme, dünyanın bazı bölgeleri için kültürlerini ayakta tutabilmenin aracı olurken, bazı bölgeleri için etnik mikromilliyetçilik akımlarına yol açan bir tehdit niteliğinde olmaktadır (Erbay, 1998:170).

Küreselleşme ile ortaya çıkan yeni durum, finans kaynaklarının dolaşımını kontrol etmeyi ve yönlendirmeyi ulus devletten alıp yeni anlayışa göre dizayn edilmiş yerel eğilimler, cemaatler ve kimlik siyaseti güden postmodern sosyal gruplara vermek istemektedir. Bu sayede toplumsal dönüşüm sağlanması amaçlanmaktadır. Türkiye’de son dönemlerde yaşanan olayların da küresel süreçten etkilenmemesi imkânsızdır. Türkiye’deki sosyo-politik ve sosyo-kültürel değişim ve dönüşüm, bir anlamda dünyada yaşanan olguların küresel dönüşümün Türkiye’deki izdüşümü olduğunu öne sürmek mümkündür. Küresel ilişkiler sisteminin bir parçası haline gelmiş yerel cemaat örgütlenmele-

rinin dış dünya ile ilişki biçimleri tabloyu net bir biçimde bize yansıtmaktadır (Gökçer ve Özel: 2009:16-17).

Yerelleşme ve yerel yönetimlerin güçlendirilmesinin demokratikleşmeyi getireceği düşüncesi, Türkiye’de yerelleşme tartışmalarındaki en yaygın ve hakim eğilim olma özelliğine sahiptir. Söz konusu eğilimin arka planında hakim olan düşünce; “yerel yönetimlere güç aktarımının, yerel-bölgesel düzlemde katılımı arttıracacağı, yerelin taleplerini dile getirebileceği ve kendi kendini yönetme yeteneğini geliştireceği üzerine kuruludur. Yerelleşme ile demokratikleşme arasında kendiliğindenci bir biçim için yararlanılan kaynak, batı merkezli projelerdir. Keynesçi dönemin büyük bürokratik devlet örgütlenmeleri, daha küçük parçalara bu sayede ayrılmakta ve piyasanın en yeni yarışma kuralları arasında kent mekânındaki çeşitlilik de artmaktadır. Böyle bir karmaşa durumunda yerele güç aktarmak, yerel devlete daha fazla denetim, yatırım, kısaca kentin yönetimine daha kolay ağırlığını koyma şansı verecektir” (Onur, 2003:1).

Sonuç olarak, demokratikleşme, yerinden yönetim, küreselleşme, süratli ve etkin politika yapma yeteneğinin geliştirilmesi şeklinde fonksiyonlarından bahsedilen yerelleşme, bugün için, az gelişmiş toplumların bağımlılıklarını arttıran ve bir anlamda zengin ülkelerin hakimiyetini pekiştiren kaldıraçlardan biri olarak görülmektedir denilebilir.

Türk sosyal sisteminin geleceğe etkin ve küresel güç olarak ulaşmasını engellemeyi tasarlayan küresel kapitalist güçlerin küresel-yerel bir argüman olarak kullanmak durumunda kaldıkları en önemli sosyal yapı sorunlarından biri olan Alevîliği, diğer toplumlardaki şekilden ayıran yönleriyle birlikte, izah edeceğimiz üçüncü bölüme başlanabilir.

3.Alevilik ve Türk Aleviliği

Alevîlik-Bektaşîlik, Türkiye’de son dönemlerde öne çıkan problemlerden biridir. Bunun sebebi Alevîlik-Bektaşîliğin Türkiye’nin çözüm bekleyen meselelerinden biri olmasıdır.

Bütün politik bakışların ötesinde, Türkiye’nin bir realitesi olan Alevî-Bektaşî meselesinin en önemli gerçeği, Alevîlerin Müslümanlığın içinde bulunmasıdır. Bütün farklı yaklaşımlara ve uygulamalara rağmen, hem Alevîlerin ezici bir çoğunluğu açısından hem de diğer Müslüman gruplar açısından Alevîlik Müslümanlığın dahilindedir düşüncesi hakim düşünce şeklindedir (Bozkuş, 2006:1).

Alevî-Bektaşî meselesinin önemine bağlı olarak yazın hayatının yaygınlaştığı görülmektedir. Genişleyen bu yazın dünyasında, soruna yaklaşımda bu-

lunanlar arasında, ciddi seviyeli çalışmalar olduğu gibi gayri ciddi ve kısmen ard niyetli etüdler de olabilmektedir (Bolay, 1995:1).

Alevî-Bektaşî meselesi üzerine kültürel araştırma yapmak çok çeşitli güçlüklerle sahiptir. Bu güçlüklerin en başta geleni kültür araştırmalarının doğasından kaynaklanan her kültürün kendince özgün olması gerçekliğidir. İkincisi ise, Alevîliğin kendine özgü sözlü kültür geleneğine dayalı yapısından kaynaklanan güçlüktür. Bir başka güçlük ise, Alevî kültürü araştırmacılarının Alevî-Bektaşî kimliğini tanıyamamasından dolayı ortaya çıkmaktadır. Bahsedilen bütün zorluklarıyla beraber, kültür araştırmasının gerçekleştirilmesi, toplumsal dinamiklerin farklı boyutlarıyla keşfedilmesini temin etmesinden dolayı, çok gerekli ve önemlidir.

Alevî-Bektaşî kültürünü araştırma konusundaki eksiklik sebebiyle, Alevî-Bektaşî kültürü çok yönlü kültür analizlerine muhtaç bir meseledir. Bu eksiklik, özellikle, alan araştırması şeklindeki deneysel araştırmalarda daha fazla kendini hissettirmektedir. Alevî-Bektaşî geleneği ile ilgili olarak, “titizlikle hazırlanmış”, katılımcı gözlem ve mülakata dayalı araştırma sayısı bir elin parmaklarını geçmeyecek kadar azdır. Bugün yapılan çalışmaların büyük çoğunluğunu Alevî öğretisinin tarihi gelişimi ve sistematliğini içeren teorik yaklaşımlar oluşturmaktadır. Eksik olan ise, yaşayan Alevî kültürünü bir sosyal olgu olarak grup içi ve grup dışı yaklaşımlarla analiz eden deneysel araştırmalardır. Alevî topluluğunun bilinç dünyasını, dış dünyayı algılama biçimlerini ve grup içi-dışı olaylar hakkındaki yorumlarını bilmek için bizzat katılımcı gözlem yolu ile alan araştırması yapmak, Alevîlerle birlikte yaşamak gereklidir (Türkdoğan, 1995:21).

Bu çalışmada, Türk Alevîliğinin, küreselleşme ve yerelleşme olguları ekseninde değerlendirilmesi yapılmıştır. Öncelikle, kavramsal bakımdan Alevîliğin ne demek olduğunu ve Türk Alevîliğinin karakteristik özelliklerini beyan etmek gerekmektedir.

Alevî kelimesinin anlamı “Hz. Ali’ye mensubiyeti olan ve bağlılığı olan” (Önder, 2007:117) şeklinde iken; Alevîliği terimsel olarak “Hz. Ali taraftarlığına dayalı ve Hz. Ali’yi tutanların oluşturduğu” (İslâm Ansiklopedisi, s.363) bir akım anlamında kullanmak mümkündür. Bir başka söyleniş ile, “Hz. Ali ile beraber Hz. Ali’nin ailesinin oluşturduğu Ehl-i Beyt’in sevgisi” saf anlamda Alevîliğe atıfta bulunmaktadır (Talas, 2003b:289-290).

Alevîliğin saf anlamında “Hz. Ali ve Ehl-i Beyt Sevgisi” şeklinde izah edilmesi, bazı soruların cevaplarının bulunmasını gerekli kılmaktadır. Bu soruların en başta geleni:”Hz. Ali ve Ehl-i Beyt Sevgisi Türk Alevîliği dışındaki Alevîlik-

lerde de yok mudur?” şeklinde düşünülebilir. Nusayriler, Caferiler, Şiiler isimleriyle anılan çeşitli Alevî gruplarının var olması ve bu gruplarda da Hz. Ali ve Ehl-i Beyt sevgisinin mevcut olmasına bakılacak olursa bu durum daha iyi anlaşılacaktır. Yani, özet olarak, Hz. Ali ve Ehl-i Beyt sevgisi, Türk Aleviliği dışında kalan Alevi gruplarında da var olan bir gerçekliktir.

Hz. Ali sevgisi şeklindeki ana hatların dışındaki farklı yönler, Türk Aleviliğinin özgün yapısını ortaya koymaktadır. Özellikle; yaşam biçiminin göstergeleri olan dualar, atalar ruhuna kesilen kurban adetleri, ölüm adetleri, eğlence biçimleri gibi gelenek, görenek ve inançların Türk Aleviliğinin İslâm çerçevesi içindeki diğer Alevîlik anlayışlarıyla belirgin farklılıklar içerdiğini ve bunların farklılığa dair çok önemli ip uçları olduğunu ifade etmek mümkündür.

Aslında Türk Aleviliği, kökleri Türklerin İslâmı kabul edişine kadar uzanan ve bugüne gelen tarihi, içtimâî, iktisadî, coğrafi ve kültürel şartların teşekkül ettirdiği sosyal, kültürel, tarihî ve dinî bir olgudur. İslâma bakış açısı, İslâmı yorumlayış ve yaşayış tarzı bakımından, Aleviliğin, İslâm tasavvufunun ve İslâm öncesi inanç ve kültürün oluşturduğu bir yaşam biçimi olduğu çok büyük bir rahatlıkla söylenebilir (Fiğlalı, 1995:11).

Türklerin İslâm öncesi dinî anlayışlarında; Tanrı'nın birliği, ruhun ölümsüzlüğü, ahiret-hesap günü anlayışı, cennet-cehennem bilgisi, melekler ve Tanrı'ya karşı ödev ve sorumluluklara dair sistematik düşünceler mevcut idi. Bu altyapı, Alevî ve Sünnî ayrımı olmaksızın bütün Türklerde, İslâmiyetin özümsemesinde benzersiz bir bilinç ve samimi duygular yaratmayı başarmıştır (Özdağ, 1998:1-2). Türk Milleti, İslâmiyet ile birlikte ve bütünleşmiş bir millet olmayı, İslâmiyetten önceki bu sağlam altyapının üzerine sağlam bir bina gibi İslâmiyetin tesis edilmesiyle, kazanmıştır denilebilir.

Türklerin, İslâmı kabul edişleri ile beraber, konar-göçer özelliklerini uzun bir süre devam ettirdikleri, bu devam edişleriyle beraber de devlet idaresinin yerleşik hayata zorlayışlarına tepki anlamında Anadolu'da Alevî-Kızılbaş geleneğini sürdürdüklerini öne sürmek mümkündür. Anadolu'da Alevî-Kızılbaş geleneğinin temelini oluşturan konar-göçer kültürün özgün yapısı, yerleşik hayata geçiş söz konusu olunca, kaybolup Sünnileşme olmuştur. Buna karşılık, Osmanlı Devleti'nin daha fazla vergi almak gerekçesiyle konar-göçerleri yerleşik hayata zorlaması, karşı koyan grupların Alevî-Kızılbaş olarak dağlık bölgelerde yaşamlarını sürdürmeleri sonucunu ortaya çıkarmıştır. Bu durum, İran Türkleri için, Anadolu'dakinin aksine, yerleşik hayata geçenlerinde Şiileşme olarak kendini ortaya koymuştur (Taşğın, 2009:214-219).

Alevî-Bektaşî toplulukları; inanç, dünya görüşü ve felsefî yaşantılarıyla Sünnî gelenekten gelen toplumun diğer kesiminden elbette farklıdır. Bu farklılığı devam ettiren dinî norm ve değerler, gurubu ayakta tutmaya çalışan gelenek ve törelere dayalı dinî iklim meydana getirir ve manevî bir doku şeklinde kendini idame ettiren bir yapıya bürünür (Türkdoğan, 2005:12). Doğal olarak, Alevî-Bektaşî geleneği, canlı, dinamik ve farklı yapısını devam ettirmesi sayesinde, yüzlerce yıl toplumda kendi yaşam alanını sürdürmeyi başarmıştır.

Alevî ve Bektaşîlerin farklılığı gerçeğinin yanında, ana kültür kalıbı olan Türk Kültürünün karşısında olan düzeyde bir farklılıktan bahsetmek mümkün değildir. Yani Alevî-Bektaşî kültürüne mensup insanlar, sosyolojik anlamda, karşıt kültür veya farklı bir etnik yapı değildirler. Bir grubun farklı etnik grup olabilmesi için ana kültür kalıbından bütün yönleriyle farklı olması gerekmektedir. Din, dil, ırk, mezhep, edebiyat, musıkî, mimarî vs. gibi konular bakımından tamamen farklı olan bir gruba etnik grup denir. Karşıt kültür ise, protest bir tarzda, toplumun bütününe bilinçli bir politikanın ürünü olarak karşı durmak şeklinde kendini gösteren kültürel yapılanmalara denilmektedir (Erkal, 1999:147-150). Oysa, bu tür bir farklılık ve karşıtlık, Türk Aleviliği için geçerli değildir. Alevîlik, bunların aksine, ana kültür kalıbından ana hatlar bakımından pek fazla farklılık göstermeyen alt kültür grubuna (Eröz, 1980:141) örnek olabilecek bir farklılığı içeren kültürel gruplardandır. Bir başka ifadeyle, köklerinde birlik taşıyan insan gruplarının dallar bakımından ortaya çıkabilecek ayrılıkları, aynı sistemin bir parçası olduklarının göstergesi olacaktır (Türkdoğan, 1995:24).

Toplumun büyük kitlesinden farklı bir yapıya sahip olunması, Alevî-Bektaşîleri daha sıkı gelenekçi olmaya itmiştir. Bir anlamda, bu, bir zorunluluk halini almıştır. Bu zorunluluğun doğal bir sonucu olarak da, Alevî-Bektaşî topluluklarında dayanışmacı, birlikteliğe önem veren, cemaat bilincini güçlendiren dengeleyici kurallar ve kurumlar teşekkül etmiştir. Bu kurumların başında “ocak” gelmektedir. Nokta bir kültür kümesi olarak görülebilecek olan ocak, Alevî-Bektaşî geleneğinde, dinî liderlerin soy, rol ve yerini belirtmede bir şemsiye gibi görev ifa etmektedir. Ocak kavramı sayesinde Ehl-i Beyt soyuna veya Hacı Bektaş soyuna mensup olup olmama konusu netleşmektedir. “Seyyit” veya “dede” adlı dinî liderler, ocak ile alâkalı olmakta olup ocak kültürü olmadan varlığını sürdüremeyecek kurumsal yapılanmalardır (Türkdoğan, 2005:12, Şener, 25). Dede ve babalar; toplumda sahip oldukları dayanışmacı, birleştirici, düzenleyici ve öğretici rolleri ile, Alevî ve Bektaşî topluluklarının bugünlere kadar özgün yapılarıyla uzanmalarında önemli görevleri yerine ge-

tiren kurumsal yapılanmalar olarak öne çıkan değerler olmuşlardır. Toplumda dinî ve toplumsal birtakım görevleri yerine getiren otorite kaynağı olarak kız istemeden dargınları barıştırmaya kadar, çok çeşitli görevleri başarıyla yerine getirecek topluma huzur kaynağı olabilmişlerdir (Özdemir, 68-69).

Kurallar bakımından da dayanışmayı ve birlikteliği sağlayıcı fonksiyona sahip kurallara verilebilecek en önemli örnek “düşkün olma”dır. Toplumun beklentileri dışında davranan grup üyelerini sosyal ve kültürel bir dışlanmaya maruz bırakma şeklindeki bu kural, uzunca süre, cemaat yapısını canlı tutmada önemli bir görevi yerine getirmiştir.

Alevî-Bektaşî geleneğindeki en önemli özelliklerden biri de “atalar kültü” denilen ve ataların ruhuna saygı anlamında ataların yaşadıkları yerlere kutsiyet verilmesi olayıdır. Bu genel olarak, Alevî geleneğinde, on iki imamın yaşadığı, hatıralarının bulunduğu ve hatta yaşamlarının son bulduğu yerler (Uyar, 2004:228-229) için kullanılmakla beraber, Türklerde, bu yerlerin kutsallığına ilâve olarak, büyüklerin ruhuna kurban kesme (Talas, 2005:287-289) ve etinden hayır yerine geçecek yemekler (lokma) yapılıp bunu bir şenlik havasına dönüştürme geleneği şeklinde farklılık göstermesi dikkat çekmektedir.

Ataların yaşadığı, öldüğü ve gömülü olduğu yerler de bu atalar kültürünün bir ürünü olarak kutsal mekânlar haline dönüştürülürler. İslâmiyet öncesinde var olduğu kaya ve duvar resimleriyle (Demir, 2009:5-19) de sabit olan bu anlayış, İslâmiyet sonrasında bütün Türklerde yaşamını sürdürmüştür. Alevîler için de Kerbelâ, Necef ve Küfe, Alevîliğin bütün farklı tezahürlerinde, On İki İmamın birincisi olan Hz Alî ve ikincisi olan Hz. Hüseyin’in yaşadığı ve şehit edildiği yerler olarak kutsiyet kazanmış yerlerdir. Özellikle Kerbelâ sembolik bir değer kazanmıştır. Bu sembolik nitelikten dolayı Kerbelâ’nın toprağı bile kutsal kabul edilmektedir (Uyar, 2004:229). Türklerde ise, bu kutsiyetlere, Hacı Bektaş Veli, Abdal Musa, Kaygusuz Abdal, Hasan Basri vs gibi pek çok atalar ve babalar dergâhı eklenmiştir. Türk olmayan Alevîlerde hiç olmadığı kadar çok kutsal mekân ve bu kutsal sayılan mekânlarda törenler, şenlikler ve lokma dağıtma merasimleri artık geleneksel bir karakter kazanmıştır. Öyle ki bu durumun Türklere özgünlüğünün en önemli göstergesi olarak Hıdırellez Şenlikleri şeklinde Alevî- Bektaşîlerde olduğu şekilde Sünni Türklerde de yaşayan bir kültür olması örnek verilebilir. Ataların ruhuna kurban kesmek için yüksekçe yerlerin seçilmesi, Alevî-Bektaşî geleneğinde var olduğu gibi, Hıdırellez şenlikleri şeklinde Sünni çevrelerde de mevcut olmaktadır.

Türk Alevîliğinin bir diğer ayırt edici özelliği, dualarında ve dua niteliğindeki gülbanklarında ibadet dili olarak Türkçe’nin kullanılması gerçeğidir. Üstelik

bu durum, günlük hayatın başka kesitlerinde Kurmança ve Zazaca konuşan Alevî toplulukları için de istisnasız geçerlidir. Bunun yanı sıra, günlük hayatta kullanılan Kurmança ve Zazaca'nın da yarıdan fazlasının zaten Türkçe olduğu, ciddi bir sosyo-kültürel araştırmayla ortaya çıkarılabilecektir. Bu duruma dayanılarak, "Türkçe Dışında Dil Konuşan Alevîler" konusunun, dini geleneklerin yaşatılan kısmının Türkçe olması bakımından ilginç bir araştırma mevzusu olduğu ileri sürülebilir (Fırat, 2007:55-56). Her ne kadar Arapça'nın da Müslümanların ibadet dili olduğunu öne süren görüşler ile bu durumun üstü örtülmeye çalışılsa da, dikkatli ve özenli bir yaklaşımla yapılabilecek ilâve araştırmalar, Türkiye'deki Kurmança ve Zazaca konuşan Alevî topluluklarının geleneksel inançlarının gereğine göre Türkçe'yi kullandıkları ifade edilebilir. Bunun en önemli göstergesi, bu Alevî gruplarının Türkçe'deki derinliğin farkında olmaları ve ezberlenmeyen ama idrakli bir biçimde konuşulan ve rahat bir şekilde anlaşılabilir bir Türkçe'yi kullanmalarındadır. Bir sosyo-kültürel araştırmayla bunun tespit edilebilmesi imkânı mevcuttur.

Türk Alevî-Bektaşî geleneğinin en spesifik göstergelerinden biri de ölüm geleneklerinde ortaya çıkmaktadır. Alevî-Bektaşî geleneğinde ölüm "don değiştirme" şeklinde ifadesini bulan bir halden başka bir hale geçişi ifade etmektedir. Bu anlayışa göre, ölüm yok olmayı değil de misafir olarak bulunduğu bu dünyadan gerçek istirahatgâhına geçiş olarak değerlendirilen bir gerçeklik şeklinde karşımıza çıkmaktadır. Don değiştirmenin haricinde, Alevî-Bektaşî geleneğinde, ölümün karşılığı olarak, "Hakka yürümek, gerçeklere kavuşmak, kalıp değiştirmek, kalıbı dinlendirmek, sır olmak, emaneti teslim etmek, Cemâl'e ve Didar'a kavuşmak" gibi deyimler de kullanılmaktadır (Yıldız, 2007:93-94). Ölüme karşı yaklaşımın haricinde, ölüm sonrası adetler bakımından da, Alevî-Bektaşî topluluklarının anlayışlarının İslâm öncesi Türk geleneklerine daha fazla yakın oldukları söylenebilir. Özellikle Eski Türklerde var olan "Yuğ" törenlerini andıran bazı adetler ile bu derinliklerini ortaya koyabilmektedirler. Yaslı kişilerin siyah giyerek karalara bürünmesi ve hatta bazen yas yerine siyah bayraklar asıldığı görüldüğü bu gelenekten kaynaklanmaktadır (Eröz, 1977:340).

Sonuç olarak, Türk Alevîliğinin inanç sistemi ve yaşama biçimi örnekleriyle birlikte değerlendirmeye alındığında, "İslâmiyetin Türklerin eski dönem inançlarının ve konar göçer kültürünün etkisinde kalan yorumu" (Önder, 2007:117-118) olduğunu öne sürmek mümkündür. Bunu pek çok yapısal örnekle anlamak kolaydır. Yukarıda anlatılan örneklere daha fazlasını ilâve etmek olasıdır. Çalışmanın sınırlandırılmasının bir gereği olarak bu örneklerle yetinilebilir.

Bu aşamada, bu önemli meselenin, günümüz dünya sorunlarıyla birlikte değerlendirileceği makalenin son bölümüne başlangıç yapmak mümkündür.

4.Küresel Yerel Ekseninde Türk Aleviliği

Eş anlı olarak ortaya çıktığı söylenen ya da en azından insanlığı etkilemesi bakımından eş anlı olan küreselleşme ve yerelleşme, toplumsal yapıları ve kültürel dokuları çok ciddi değişimlere zorlamaktadır. Toplumsal yapılar bir taraftan barışçıl, özgürlükçü ve demokratik bünyelere kavuşmak gibi olumlu sonuçlar ile karşı karşıya kalırken; diğer taraftan da “dünya toplumları ligi” denilebilecek ligde, zayıfların iyice zayıflığa mahkum, güçlülerin zayıflarla aralarındaki mesafeyi açan bir görüntüye sahip olduklarına tanık olmak şeklinde manzara ortaya koymaktadırlar.

Kültürel yapılar ise; çok kültürlü anlayışların arasında yaşamlarını devam ettirmektedirler. Kültürel bakımdan da, toplumların küresel iklimlerine göre biçimlenişinin söz konusu olduğunu ifade etmek abartı olmayacaktır. Bir yönüyle toplumsal yapının iç dinamiklerinden kaynaklanan ve hiçbir zorlama olmaksızın kültürel çeşitlenmelerin olduğu toplumlar insanlığın karşısında bulunmaktayken, bir başka yönüyle de toplumsal yapının zorlama tedbirler ve yönlendirmeler ile kültürel çeşitliliklere maruz bırakıldığı görülmektedir (Talas, 2008a:35-40).

Küreselleşen dünyada kültürlerin heterojenlikten ziyade homojenleşmesinin ve birbirine karışımının fazlasıyla söz konusu olduğu bir dönemde, dünyanın bazı bölgeleri için öngörülen kültürel politikalar ile bazı bölgeleri için istenen politikalar, çok temel bir çelişkiyi ortaya çıkarmaktadır. Bazı bölgelerde kendi kaderini tayin etme serbestisi önerilirken; bazı bölgeler için yeni kültürel haritaların dayatılması, anlayış farkının ortaya çıkarılması bakımından önemlidir.

Küresel bağlamda, yeni çizilecek kültürel ve siyasal haritaların alacağı şekilde, yerel sorunlar çok büyük bir öneme sahiptir. Özellikle küreselleşmenin zorlayıcı değişim önerilerinin yerelleşmeden sinerji alması çok önemli bir detaydır. Yerel politik örgütlenmeler, sivil inisiyatif grupları (Canbolat, 2002:9), genellikle, toplumsal yapıyı yeniden biçimlendirme konusunda kaldıraç olarak kullanılan unsurlar olmaktadır (İlhan, 2004:29-31).

Türkiye açısından düşünüldüğünde, Türkiye'nin yerel ulusal sorunlarının en başta geleni Alevilik meselesidir. Bu anlamda, Aleviliğin, bir alt kültür grubu yapısından uzaklaştırılıp karşıt kültür haline getirilmesi veya farklı etnik yapıya büründürülmesi küresel yerel eksenli toplumsal ve politik yeniden ya-

pılanmanın en temel argümanı olduğunu öne sürmek kolaylıkla mümkündür (AB İlerleme Raporu, 2007:23).

Türkiye'nin dış ilişkiler sistemi ile ilgili bir analiz yapıldığında, AB ve ABD eksenli kurumsal ilişkilerin odağında olmayı başaran en önemli meselelerden birinin Alevilik olması, küresel yerel eksenli toplumsal ve kültürel dönüştürme politikalarının durumunu net bir biçimde ortaya koymaktadır.

Sivil örgütlenmeler, kurumsal yeniden yapılandırmalar, kültür değişimleri, toplumsal yapı sorunları, uluslar arası ilişkiler gibi çok çeşitli değişkenler bakımından düşündüğümüzde, Alevilik meselesi, Türk sosyal sisteminin en ciddi konularının başında gelmektedir. Sosyal sistemin sancı yaratabilecek önemli boyutlarından birini oluşturmaktadır. Bu tablonun farkında olan ABD ve AB gibi etkin küresel güçlerin hepsinin ilgilerinin odak noktasını teşkil eden Alevilik, küresel-yerel ekseninde belirlenen ayrımcı ve ayrılıkçı politikaların hedefi niteliğindedir. Haklı ve yerinde olan talepleri bir tarafa bırakacak olursak, Türk Aleviliğini Türklükten koparmayı amaç edinen taleplerin yoğunlukla AB merkezli katılım ortaklığı belgeleri ve ilerleme raporlarında yer aldığını öne sürmek mümkündür (Türkiye 2007 İlerleme Raporu:16). Bu sebeple, Türkiye açısından Alevilik meselesi, çok daha büyük öneme sahiptir. Bu öneminden dolayı meselenin yeni sosyo-kültürel analizlerle desteklenen sistematik çalışmalarla açıklığa kavuşturulmasında çok büyük faydalar bulunmaktadır.

Kültürel bakımdan Alevî araştırmaları, Türk sosyal bünyesini tanıyamayan araştırmacıların ağırlıklı olarak araştırma yaptıkları bakir bir alandır. Bu alana, Türk sosyal sistemini ve kültürel dokusunu tanıyabilme ayrıcalığına sahip bilim insanlarının da araştırmalarıyla katkıda bulunmasında büyük fayda vardır.

Aleviliğin toplumsal yapıda sıkıntılı bir konu olması; çok büyük oranda, Alevî-Bektaşî kültürünü tanımadan ve derinliklerini anlamadan (Talas, 2003c:16), söz konusu zengin kültür hakkında tarihi süreç içerisinde yapılmış veya yapılagelen temelsiz iddialara dayalı tanımlama ve yorumlamalara bağlı olmaktadır.

Küreselleşme çağında da, daha önceki dönemlerden farksız bir biçimde, Türk toplumunun yeniliğinin, aydınlığının ve gelişmişliğinin göstergesi olarak görülmesi gereken Alevî-Bektaşî geleneğinin bir realite olduğunun artık herkesçe kabul edilmesi gerekmektedir. Bu anlamda, ayrıştırıcı bir kuvvet olarak görmek yerine, birleştirici ve bütünleştirici bakış açılarıyla desteklenen bir Alevî-Bektaşî geleneğinin Türk sosyal sisteminin bütününü ayağa kaldıracak bir potansiyel güç olduğunu görmek gerekmektedir.

Toplumsal yapıda aksayan yönler ve dinî tercihlerde ihtiyaca cevap veremeyen anlayışları bırakıp vatandaşını memnun etme işini dış ilişkiler sistemine bağlamadan halletmenin yolları aranmalıdır. İnanç bir ihtiyaç olduğuna göre ihtiyaçların tatmininin önündeki engelleri kaldırmak gerekir. Ancak bunun vatandaş bölme amaçlı politikalarla karıştırılmadan yapılmasında fayda bulunmaktadır. İhtiyaç dışı taleplerin ve dayatmaların karşısında boyun eğmeyen, ama, vatandaş rahatlatan taleplere açık olan bir politik anlayışı geliştirmek gerekmektedir.

Küreselleşmenin bütün toplumsal doku ve sorunları etkilediği günümüzde Aleviliğin de küreselleşmeden etkilendiği bir sosyal realitedir. Küreselleşme Aleviliğe de iki boyutlu katkı ve etkide bulunmuştur denilebilir. Bunlardan birisi olumlu etki ve katkıdır. İletişim imkânlarının artışıyla beraber Alevî kültür ve geleneğinin öğrenilmesi ve Alevilerin sorunlarının evrensel bir biçimde muhatap bulabilecek boyut kazanması olumlu etkiye örnek olabilecektir. Bir diğer etki ise, olumsuz boyutludur. Bunlar, toplumsal yapıyı derin çizgilerle ayıran ve tehdit eden yaklaşımlarla Aleviliğin ana kültür kalıbından ayrı ve ona karşı zıt bir kültüre doğru götürme teşebbüsleri şeklinde olmaktadır. Yapılacak çalışmaların bu ince çizgiyi dikkate alarak hazırlanması gerekmektedir.

Sonuç olarak, Türklüğün ve Müslümanlığın özgün temsilcileri olarak düşünülmesi gereken Alevî- Bektaşî meselesi daha fazla iletişim ve daha çok karşılıklı tanıma ve anlamayla sorun olmaktan çıkarılabilir diyoruz.

Sonuç ve Öneriler

Dünya toplumları üzerinde çok önemli etkiye sahip olan ve birbirleriyle iç içe geçmiş olan iki önemli olgu vardır. Bunlar; küreselleşme ve yerelleşmedir.

Dünya toplumlarının ekonomik, sosyal, siyasal ve kültürel anlamda iç içe geçerek dünya çapında yaygınlaşması olarak ifade edilebilecek olan küreselleşme; getirdiği fırsatlar ve tehditler ile dünya gündemini meşgul etmeye devam etmektedir. Küresel güçler, küreselleşme ile artık iç içe girmiş olan yerelleşme ile, dünya toplumları içerisinde etkinlik alanlarına dahil edecekleri toplum ve gruplar üzerinde hegemonya kurmak için kullandıkları argümanlardan biri olarak dikkat çekmektedir.

Türk toplumu özelinde bu meseleyi analiz ettiğimizde; Türk toplumunun küreselleşme-yerelleşme eksenindeki en önemli gündem maddelerinden birini Alevilik oluşturmaktadır.

Yapı bakımından Kafkaslar, Ortadoğu ve Balkanlarda bulunan diğer toplumların Aleviliğinden çok farklı olan Türk Aleviliği; aslında İslâmiyetin eski

göçebe Türk anlayışlarının etkisinde kalan yorumu diye özetlemek istediğimiz bir Aleviliktir. Hz. Ali ve Ehl-i Beyt sevgisi bakımından diğer Alevilikleri çağrıştıran, fakat bu temel noktanın dışındaki pek çok yönden Türk Milleti'nin karakteristik yapısıyla doğrudan ilintili özelliği olan Türk Aleviliği; bugün için, küresel istila politikalarının tehdit alanında bulunmaktadır. Küresel politika tayin edicilerinin Türkiye açısından en önemli yerel malzemelerden biri olarak değerlendirilen Alevilik, çok önemli bir inanç sistemidir. Ancak küresel dünyanın lokomotif konumundaki ülke, grup ve kuruluşlarca farklı bir din olarak algılanıp, sosyal yapıda ayrıştırıcı bir unsur şekline dönüştürmek konusunda çok ciddi çalışmalar yapıldığını ileri sürmek mümkün olmaktadır.

Bu durumda, Türk sosyal sisteminin mensuplarının bu alanı boş bırakmaması gerekmektedir. Bu alanda karşıt çalışma yapanlara cevaplar niteliğinde kendi tezlerini hazırlamaları gerekmektedir. Bunun dışında yapılacak olanları şu şekilde sıralamak mümkündür:

-Devletin çok yönlü tedbirler alması,

-Din eğitime önem verip, bunun, Aleviliği de kapsayacak şekilde yeniden düzenlenip Türk insanına sunulmasının sağlanması,

-Alevî-Bektaşî kültürünün tanınmayacak kapalı görüntüsünden kurtarılıp iletişim ve etkileşimin özendirilip geliştirilmesi,

-Yerel ve cemaate dayalı sivil örgütlenmelerin ciddi bir şekilde denetlenip, kontrolünün sağlanması ve bütünlüşme yönünde kullanılmasının sağlanması,

-Aleviliğin farklılığının kabul edilmekle beraber İslâm'dan ayrı bir din olmadığına herkese öğretilmesi ve bu öğretim konusunun önündeki engellerin kaldırılması,

-Türk Halk kültürünün her kesimden insana öğretilmesinin sağlanması ve bu konularda teşvik sistemlerinin geliştirilmesi,

-Cemevlerinin her kesimden insana açık kültür evleri ve ibadethane olduğunun herkese öğretilmesi ve anlatılması, dışı kapalı bir yapı olmadığının hissettirilmesi.

Yukarıdaki şekliyle sıralandırılabilecek ve sayısının arttırılabileceği öneriler ile birbirine kapalı insan gruplarının birbirini tanıma fırsatı bulabileceği düşünülebilir. Türk insanının, dünyanın değişik yerlerinden gelen küresel istilâlara neden çok açık olup da; yanı başındaki kendi insanlarına kapalı olduğu tarafımızdan merak edilmektedir. Birbirini tanıyan ve birbirine muhabbetle bakan insanların farklılıklarının herhangi bir önemi olmadığını, Türk Milleti'nin bir arada yaşamanın en güzel örneklerine geleneksel bir biçimde sahip olduğunu

unutmamak gerekmektedir. Mazlumlara kucak açma becerisini her din ve kültürden insan için ortaya koymuş bir millet olan Türk Milleti'nin birlik ve bütünlüğünün kendi iç dinamiklerinden kaynaklandığını bilmek gerekir. O halde, Aşık Veysel'in sözü küresel ve yerel bütün güçlere çok önemli cevap olarak sunulabilir (Özdağ, 1998:59-60):

“Asım Türktür. Elhamdülillah Müslüman.
Şükür amentüye etmişiz iman.
Kalbime yaraşmaz şirk ile güman.
Gönlümüz nur ile doludur kardeş.”

“Allah birdir, Peygamber Hak.
Rabbül Alemindir mutlak.
Senlik benlik nedir bırak.
Söyleyeyim geldi sırası.

Yurtta sapma sağa, sola.
Sen Allah'dan birlik dile.
İkilikten gelir bela.
Dava insanlık davası.
Yezit nedir, ne Kızılbaş?
Değil miyiz hep bir kardeş?
Bizi yakar bizim ateş.
Söndürmektir çaresi.”

KAYNAKÇA

AB İlerleme Raporu (2007) Türkiye Cumhuriyeti AB Genel Sekreterliği, http://www.abgs.gov.tr/files/AB_Iliskileri/AdaylikSureci/IlerlemeRaporlari/2007karsilastirmalitable.pdf Tarih:18.06.2009

Akşit, Bahattin (2006) “Küreselleşme, Kültür ve Uygarlık: Karşılaştırmalı Sosyolojik Araştırmalar İçin Bir Kuramsal Çerçeve Denemesi” Uluslararası Küreselleşme ve Türk Uygarlığı İçinde, Bişkek: Kırgızistan-Türkiye Manas Üniversitesi Yayınları, s. 27-41

Aktan, Coşkun Can (1998) “Globalleşme, Bölgeselleşme ve Yerelleşme”, Dış Ticaret Dergisi, Yıl:3, Sayı:10, Temmuz, www.canaktan.org/canaktan_personal/canaktan-arastirmalari/degisim/aktan-globallesme-bolgeselleme.pdf s.1-5.

Albrow, Martin (1997) The Global Age, Stanford CA: Stanford University Press, 1997.

Aslanoğlu, Rana (1998) Kent, Kimlik ve Küreselleşme, Bursa.

Berger Peter L. (2003) “Küreselleşmenin Kültürel Dinamikleri”, Bir Küre Bin Bir Küreselleşme, Ed. Peter L. Berger, Samuel P. Huntington, (Çev. Ayla Ortaç), Kitap Yay., İstanbul, 2003, s.9-26.

Bolay, Süleyman Hayri (1995) “Açılış Konuşması: Günümüzde Alevilik-Bektaşilik” Günümüzde Alevilik Bektaşilik kitabı içinde, Türkiye Diyanet Vakfı yayınları, Ankara.

Bozkuş, Metin (2006) “Alevî Yurttaşlara Yönelik Dinî Hizmetlerin İcrası Bağlamında Bir Teklif Denemesi” Cumhuriyet Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi, Cilt X/1, S. 1-12, Haziran, Sivas, s.1-12.

Canbolat, İbrahim (2002) Küreselleşen Dünya ve Türkiye, Vipaş Yay., Bursa.

Demir, Necati (2009) “Türk Tarihinin ve Kültürünün Kaynağı Olarak Kaya Üzeri Resimler (Petroglifler) ve Yazılar” Zeitschrift für die Welt der Türken Journal of World of Turks, Vol. 1, No. 1, s.5-19.

Demircan, Esra Siverekli (2007) “Yeni Ekonomik Düzendeki Küreselleşme Yerelleşme Bağlamında Belediyelerde Yeni Malî Yönetim Anlayışı”, Erciyes Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi, Sayı: 29, Temmuz-Aralık 154 2007, s.135-159

Dulupçu, Murat Ali ve Demirel, Onur (2005) Küreselleşme ve Uluslararasılaşma, Isparta.

Erbay, Yusuf (1998) "Kavram Olarak Globalleşme", Yeni Türkiye, 1998, Sayı:19, s:168-173.

Erkal, Mustafa (1999) Sosyoloji, Der Yayınları, İstanbul.

Eröz, Mehmet (1977) Türkiye'de Alevilik ve Bektaşilik, Otağ Matbaacılık, İstanbul.

Eröz, Mehmet (1980) "Millî Kültür İçinde Alt Kültür Grupları", Kültür ve Sanat, Boğaziçi Yay., İstanbul, s.124-141.

Fiğlalı, Ethem Ruhi (1995) "Ana Hatlarıyla Alevilik" Günümüzde Alevilik Bektaşilik kitabı içinde, Türkiye Diyanet Vakfı yayınları, Ankara.

Castells, Manuel (1996) The Rise of the Network Society, Cambridge, MA, Blackwell, 1996; zikreden: M.Guillen, "Is Globalization Civilizing, Destructive or Feeble", Institute for Advanced Study, Princeton University of Pennsylvania,

Çukurçayır, Akif (2005) Küreselleşme ve Yerel Yönetimler Ders Notları, Konya.

De Vries, Wouter-Visscher, Anne ve Gerritsen, Don Misha (2005) Bauman's (Post) modernism and Globalization Geographical Approaches , 01.12.2005, İnternet adresi. <http://socgeo.ruhosting.nl/html/files/geoapp/Werkstukken/Bauman.pdf>

Fırat, M. Şerif (2007) Doğu İlleri ve Varto Tarihi, IQ kültür ve Sanat Yayıncılık, İstanbul.

Giddens, Anthony (1998) Modernliğin Sonuçları, (Çev.Ersin Kuşdil), Ayrıntı Yay., İstanbul.

Giddens, Anthony (1991) Modernity and Self – Identity, Cambridge, MA:Polity Press, 1991.

Gökçer, Özgür ve Özel, Hüseyin (2009) "Kapitalizm, Küreselleşme ve Yerelleşme: Sermayenin Gerçek Boyunduruğu" Orta Doğu Teknik Üniversitesi Ekonomi Topluluğu Web Sayfası <http://www.econt.metu.edu.tr/Arsiv/KapitalizmKuresellesmeYerellesme.pdf> 17.06.2009

Guillen, Mauro F.; "Is Globalization Civilizing, Destructive or Feeble", Institute for Advanced Study, Princeton University of Pennsylvania, internet: <http://www.gsm.uci.edu/econsoc/Guillen.html> , 15.02.2002.

Harvey, David (1989) The Condition of Postmodernity Oxford:Blackwell, 1989, zikreden: M.Guillen, a.g.m., s.1

İlhan, Suat (2004) Türkiye'nin Zorlaşan Konumu, Ötüken Yayınları, İstanbul.

- Mittelman, James H. (1996) "The Dynamics of Globalisation", in Globalisation: Critical Reflections, edited by James H. Boulder, Lynne Rienner Publishers, s.1-19
- Keyman, E. Fuat – Sarıbay, A. Yaşar Küreselleşme, Sivil Toplum ve İslâm (1998), Vadi Yay., İstanbul.
- Koç, Mustafa (2004) "Küreselleşmenin Sosyolojik Boyutları" Küreselleşme ve Psikiyatri kitabı içinde, Türk Tabipler Birliği Yayınları, Ankara, s.52-63.
- Mengi, Ayşegül (2008) "Yerinden Yönetim: Avrupa Birliği'nde Bölgeler Ulus Devlete Karşı mı?", Mülkiye Dergi, Sayı:245, s.1-10.
- Okur, Fatma ve Çakıcı Ahmet Burhan (2009) "Küreselleşme Sürecinde Yerelleşme ve Yerel Demokrasi, Akademik Bakış Dergisi, Sayı:11, E-Dergi internet adresi: www.akademikbakis.org/sayi11/makale/fatmaokur.doc 17.06.2009.
- Önder, Ali Tayyar (2007) Türkiye'nin Etnik Yapısı, Fark Yayınları, Ankara.
- Özdağ, Muzaffer (1998) Türk Aleviliğinin Yükselişi, Türk Dünyası Araştırmaları Vakfı Yayınları, İstanbul.
- Özdemir, Şuayip (2007) "Malatya Örneği Düzleminde Tarihsel Süreç İçerisinde Alevî Toplumunca Dinî-Sosyal Otorite Olarak Kabul gören Dedeliğe Günümüz Aleviliğinin Bakış Açısı" Türk Kültürü ve Hacı Bektaş Veli Dergisi, Sayı:47, s.67-92.
- Özer, Akif (2008) "Küreselleşme Kıskaçında Yönetim", Çimento İşveren Dergisi, Temmuz, Ağustos, s.22-39
- Parlak, Bekir (2003) "Küreselleşme Sürecinde Modern Ulus-Devlet ve Kamu Yönetimi", Çağdaş kamu Yönetimi, Nobel Yayıncılık, Ankara, s.347-391.
- Robertson, Roland (1999) Küreselleşme Toplum Kuramı ve Küresel Kültür, Çev. Ümit Hüsrev Yolsal, Bilim ve Sanat Yayınları, İstanbul
- Say, Ömer (2005) "Kimlik, Devlet, Uluslararası İlişkiler Çerçevesinde Küreselleşme ve Sofistlerin Dünyası" Türk Dünyası Araştırmaları Dergisi, Sayı:159, Kasım-Aralık, s.173-181.
- Stiglitz, E. Joseph.; (2002), Küreselleşme-Büyük Hayal Kırıklığı (Çev:Arzu Tasçioğlu-Deniz Vural), Plan B Yayıncılık, İstanbul.
- Şaylan, Gencay (1995) Değişim, Küreselleşme ve Devletin Yeni İşlevi, İmge Kitabevi, Ankara.

- Şenses, Fikret (2004) "Neoliberal Küreselleşme Kalkınma için Bir Fırsat mı, Engel mi?" ERC Working Paper in Economic, METU, 04.09.2004
İnternet adresi: www.erc.metu.edu.tr/menu/sayfa.php?icerik=04_09&lang=eng&nav=yes
- Talas, Mustafa (2003a) Küreselleşme ve Türkiye'de Kültür Politikaları, Yayınlanmamış Doktora Tezi, Malatya.
- Talas, Mustafa (2003b) "Mehmet Eröz'de Bir Din, Mezhep ve Kültür Konusu Olarak Alevîlik-Bektaşîlik", Hacı Bektaş Veli Araştırma Dergisi, Sayı:27, Güz, s.287-308.
- Talas, Mustafa (2003c) "Mehmet Eröz'de Alevî-Bektaşî Meselesi" Türk Dünyası Tarih Kültür Dergisi, Ekim, Sayı:203, s.14-16.
- Talas, Mustafa (2005) "Eski Türk Dini Olan Gök Tanrı İnancı ve Türk Alevîlik-Bektaşîliğinin Benzerlikleri", Hacı Bektaş Veli Araştırma Dergisi, Sayı:33, Bahar, s.281-292.
- Talas, Mustafa (2008a) Çok Kültürlülük Kısacasında Ulus Devlet ve Türkiye, Doğu Kütüphanesi, İstanbul.
- Talas, Mustafa (2008b) "Giriş: Kavramsal Olarak Küreselleşme", Farklı Yönleriyle Küreselleşme Editörler: Mustafa Talas, S.Salih Bildirici, Doğu Kütüphanesi Yayınları, İstanbul.
- Taşğın, Ahmet (2009) "Safevî-Osmanlı Savaşı'ndan İtibaren Dinî Söylemin Siyasal Propaganda Aracı Olarak Kullanılması: Dede Kargın Örneği" Türk Kültürü ve Hacı Bektaş Veli Dergisi, Sayı:49, s.209-224.
- Tekeli, İlhan (04.03.2006) <http://yym.marmara.edu.tr>
- Türkdoğan, Orhan (1995) Alevî-Bektaşî Kimliği, Timaş Yayınları, İstanbul.
- Türkdoğan, Orhan (2005) "Alevî-Bektaşîlerde Norm ve Statü Dağılımı" Türk Dünyası Araştırmaları Dergisi, Ocak-Şubat, Sayı.154, s.11-24.
- Türkiye 2007 İlerleme Raporu (Com(2006) 663) AB Komisyonu Brüksel, 6 Kasım.
- Şener, Cemal (Tarihsiz) Alevîlerin Etnik Kimliği, Doğan Yayıncılık, İstanbul.
- Uyar, Mazlum (2004) "İrak ve İran Şiîliği" Türk Dünyası Araştırmaları Dergisi, Ocak-Şubat, Sayı.151, s.
- Wallerstein, Immanuel; Tarihsel Kapitalizm, Metis Yay., (çev. Necmiye Alpay) İstanbul, 1996, s.48
- Waters, Malcolm (1995) Globalisation, New York:Routledge.

Yeldan, Erinç (2002) “Neoliberal Küreselleşme İdeolojisinin Kalkınma Söylemi Üzerine Değerlendirmeler” Praksis www.bilkent.edu.tr/~yeldane/Praksis-2002.pdf , s.1-14.

Yıldız, Harun (2007) “Alevî Geleneğinde Ölüm ve Ölüm Sonrası Tören ve Ritüeller” Türk Kültürü ve Hacı Bektaş Veli Dergisi, Sayı:42, s.93-112.

Yılmaz, Onur (2003) “Türkiye’de Yerelleşme Tartışmaları” Sendika.Org Web Sayfası, internet adresi: http://www.sendika.org/yazi.php?yazi_no=88 , 23.09.2003

TARİHİ VERİLERLE KARAMANLI ORTODOKS TÜRKLER

KARAMANIAN ORTHODOX TURKS ON HISTORICAL DATAS

Yonca ANZERLİOĞLU¹

ÖZET

Tarih boyunca geniş bir coğrafyada hüküm süren Türkler arasında eşine az rastlanır bir hoşgörü ortamında Budizm, Maniheizm, Yahudilik, Müslümanlık ve Hıristiyanlık gibi farklı inançlar varlıklarını devam ettirebilmiştir. Bu bağlamda, Hıristiyanlığın, özellikle de doğu Hıristiyanlığının, İç Asya'ya ulaştığı ve Nasturi kilisesinin Türkler arasında kabul gördüğü ve hatta Horasan'dan bir Türkün bir süre bu kilisenin patrikliğine yaptığı da bugün kabul edilen bir tarihi gerçektir (1281-1317). Bunun dışında Karadeniz'in kuzeyi ve oradan da Balkanlara ulaşan Türkler arasında da Bizans Kilisesi'nin belirli bir misyon yürüttüğü ve bu misyon sonucunda da Ortodoksluk inancının anılan coğrafyada yaşamaya başlayan ve Bizans için önemli bir problem haline gelen Hunlar, Bulgarlar, Peçenekler, Uzlar ve Kuman-Kıpçaklar arasında kabul gördüğü de bilinmektedir. Bizans kilisesinin bu misyonu çerçevesinde Hıristiyanlığın yayılması Kilise açısından önemli olduğu kadar Bizans devlet siyaseti açısından da ayrı bir öneme sahip olmuştur. Balkanlardaki Türk varlığının Bizans açısından bir tehlike oluşturması karşısında Türk topluluklarını birbirine karşı kullanan Bizans devleti yine bu siyaset çerçevesinde Türk topluluklarına mensup Hıristiyan olan birçok Türkü, Bizans ordusunda hizmete aldığı ve Anadolu topraklarına özellikle de Kapadokya bölgesine yerleştirdiği bilinmektedir. Bu çerçevede 1071 Malazgirt Savaşı ve sonrasında Miryakefalon Savaşı sırasında Bizans ordusunda görev yapmış binlerce Türkten Bizans tarih yazıcılarının bahsettiği de bilinmektedir.

Benzer şekilde, Bizans Kilisesinin Türk topluluklarına yönelik misyonu kadar Roma Katolik kilisesinin de benzer bir misyon yürüttüğü de bilinen bir diğer gerçektir. Bu bağlamda, 14.yy. başlarına ait olan Codex Cumanicus adlı eser bunun önemli verilerinden birisidir. Sonuçta, gerek Roma Katolik kilisesi gerek Bizans kilisesi gerekse Nasturi kilisesi faaliyetleri sonucu Hıristiyanlık mezhepleri Türkler arasında yayılma imkanı bulmuştur denilebilir. Tüm bu gerçekler çerçevesinde; Osmanlı idaresi altında yaşamış ve var olan millet sistemi dahilinde Ortodoksluğu benimsemiş diğer tüm topluluklar gibi Rum milleti kategorisine dahil edilen Karamanlılar da bu tarihi gerçekliğin bir parçası mıdır? Onlar, Türk yönetiminin baskıları sonucu inançlarını terk etmektense dillerini terk etmeyi tercih ederek Rumcadan vazgeçen ve Türkçe konuşmak zorunda kalan Hıristiyan Rumlar mı, yoksa Hıristiyanlığı kabul eden Türkler midir?

Bizans kilisesinin misyonu sonucu Balkanlar'daki Türkler'in Ortodoksluğu benimsediği şekilde acaba Anadolu'daki Türklerden de bu inancı benimseyenler olmuş mudur? Osmanlı idaresi sonrasında yeni Türk devletinin Lozan Barış Antlaşması'nın imzalanmasından önce Yunanistan ile imzaladığı Türk-Yunan Ahali Mübadelesi antlaşması çerçevesinde Yunanistan'da yaşayan batı Trakya hariç, Müslümanlar Türkiye'ye, Türkiye'de yaşayan

¹ Doç. Dr., Hacettepe Üniversitesi Atatürk İlkeleri ve İnkılap Tarihi Enstitüsü Öğretim Üyesi

İstanbul hariç, Rumlar Yunanistan'a zorunlu olarak göç ettirilirken Anadolu'daki milli Mücadeleye Papa Eftim önderliğinde destek olmuş Fener Rum Patrikhanesinden bağımsızlığını ilan ederek Kayseri'de bir Türk Ortodoks kilisesi kurarak ve Anadolu'da Ortodoksluk Sedası adıyla bir de gazete çıkararak Türklüklerini dile getirmeye çalışan Karamanlı Ortodokslar gerçekten Türk dünyasının bir parçası mıdır?

Zihinleri meşgul eden bu meseleden hareketle bu makalede, adı geçen Karamanlı Ortodoksların tarihi süreçteki izleri tarihi veriler ışığında ve 2000 yılında Yunanistan'da yapılan saha çalışmasında elde edilen veriler çerçevesinde incelenmeye çalışılmaktadır. Sonuç olarak konuştukları duru Türkçeleri, sahip oldukları adet, gelenek ve görenekleri dışında bugün Gagauz Türklerinin Anadolu Türklüğü ile bağlantısının açıklanmasında önemli bir tarihi gerçek olarak İzzeddin Keykavus'un kardeşi ile yaşadığı taht mücadelesi sonrası Bizans devletine sığınmasını takiben ortaya çıkan gelişmelerle paralel bir biçimde Bizans ordusunda hizmet eden binlerce Uz, Kuman, Peçenek Türkü yanında ayrı bir askerî birim olarak Bizans ordusu bünyesinde önemli bir yere sahip olan Türkopollerin Anadolu Türkmenleri oldukları, Karamanlı ismi ile anılan Bizans ordusunda görev yapan Türklerin olduğu bugün Yunan ve batı kaynaklı birçok bilimsel eserde zikredilmektedir. Bunu destekleyecek şekilde Osmanlı Şer'îye Sicilleri ve Tapu Tahrir Defterleri de incelendiği takdirde Anadolu'nun farklı noktalarında birçok yerleşim biriminde yaşamakta olan Müslüman Türklerde dahi rastlanmayacak oranda öz Türkçe isimler taşıyan Ortodoks nüfusun varlığı ile karşılaşılacaktır. Bu bağlamda, özellikle Karamanoğulları Beyliği'nin hüküm sürdüğü orta Anadolu ve yine benzer şekilde güney Marmara bölgesi oldukça dikkat çekici bir özelliğe sahiptir denilebilir. Dolayısıyla, bugün artık eldeki tarihî veriler göstermektedir ki, bir zamanlar kendi gazeteleri ve kiliseleri ile Türk olduklarını tüm dünyaya ilan etmelerine rağmen zorunlu bir biçimde Yunanistan'a gönderilmiş olsalar da hiçbir zaman Yunan toplumu içinde benimsenemeyen ve sürekli Türkospori yani Türk tohumu olarak isimlendirilen Karamanlı Ortodokslar geniş Türk inanç hoşgörüsü coğrafyasının bir parçasıdır.

Anahtar Kelimeler: Karamanlılar, Ortodoksluk, Papa Eftim, Hıristiyan Türkler, Türkopoller.

ABSTRACT

In the past, Buddhism, Maniheim, Jewish, Christianity and Islam could spread among the Turkish people from the inner Asia towards the Balkans. In this manner, It is known that the Nestorianity could reach Asia and the some Turkish people accepted the Nestorian Christianity and also a Turk from Horasan became the patriarch of the Nestorian Church for a time(1281-1317). Beside that, it is also known that Turks like Huns, Bulgarians, Pecheneks, Uzes and Cuman-Kıpçaks living in the North of Black Sea and in Balkans were in the interest of Byzantine Church. With the mission of this Church some Turkish people mentioned above accepted Orthodox Christianity. This was an important event for the Orthodox Church in the missionary manner but it was important in administrative manner for Byzantine Empire too. The emergence of Turks in Balkan regions created serious problems for the Byzantine Empire. So, the Byzantines first tried to use one Turkish group against the other. In time, these Turks became a member of Byzantine army too. But before enrolling in the army, they must convert to Christianity. Because it was the prerequisite of enrolling in Byzantine army. So, they accepted Christianity and then enrolled in Byzantine army. Later, they were settled particularly at the border lands of Byzantine

Empire in Anatolia, against first Arabs and Persians and then to the Turks coming from the east. In this manner, it is wellknown that there were Turkish soldiers in Byzantine army at Malazgirt Battle in 1071 and later in Mryakefalon Battle took place between Byzantine and Seljuks. The Byzantine Chronicals gives some details about these Turks enrolled in Byzantine army.

Beside the mission of Byzantine Church, because of the missionary activities of Roman Church, the Catholic Christianity was accepted by some Turks living especially at the North of Black Sea. The Codex Cumanicus is an important historical data for Catholic missionary towards these Christian Turks. So, because of the missionary movements of Roman Catholic Church, Byzantine Orthodox Church and Nestorian church, the Christianity could spread among Turkish people living in an area stretched from the inner Asia to Balkans.

In this perspective, there was a Christian group in Anatolia called Karamanians under the reign of Ottoman Empire. They were the members of Greek Orthodox Church. They lived particularly in the inner part of Anatolia, in Cappadocia which had been the border between Byzantine and its enemies coming from the east like Arabs and Turks, and in some other regions of Anatolia. Though they were Orthodox Christians and the members of Greek Orthodox Church in Istanbul, they did not speak Greek, even not knew any Greek word. Instead they spoke Turkish and prayed in Turkish. Their names were genuine Turkish names, different even from Muslim Turks Who, in many times, had Arabic or Persian names. Beside that, their customs and rituals were the same as their Muslim neighbours .

The question that Who the Karamanian Christians are has been an important subject of history. There are two thesis about their origins. One of them is that the Karamanian Christians were Greek people of Anatolia, because of the pressure of Turkish administration, they forgot their mother tongue and begun to speak Turkish. Beside that, the trade relations between Muslim and Christians motivated them to speak Turkish too. The other thesis is that they were the Christian Turks.

In this context, there are some questions: Was there any relation between Karamanians and the Christian Turks enrolled in Byzantine army and settled at the Byzantine frontiers against Arabs, Persian and Turks? Or were there any Turks converted to Christianity in Anatolia? Who were the Karamanians? Why did they declare their independence from the Greek Orthodox Church and establish an independent church in Kayseri under the leadership of Papa Eftim and denounce the Greek invasion of Anatolia during the Turkish National Struggle period? Why did they publish a newspaper named the 'voice of the Orthodoxy in Anatolia' (Anadolu'da Ortodokslik Sadası)and declare that they were not Greeks but Turks. And Why did they support wholeheartedly the Turkish National Government in Ankara?

It is known that the Gagauzes are the Christian Turks and that there is a link between Gagauzes and Anatolian Turks. The developments took place after the throne conflict between İzzeddin Keykaus and his brother Kılıçarslan II, explained this relation clearly. If so, Is it possible to think that Karamanians with their Turkish language, names, customs and rituals, are also the Christian Turks? Because it is known that beside the Turkish soldiers coming from the North of Byzantine Empire like Bulgarians, Pecheneks, Uzes and Cumans, there was a group of soldiers in Byzantine army under the name of "Turcopols"

who were the real Turcomans of Anatolia. They, like the other Turks, first converted to Orthodox Christianity and then enrolled in the Byzantine army. It is well known that the Turcopols were an important part of Byzantine army particularly in 13th and 14th centuries.

The historical sources of Ottoman Empire like Ottoman Şeriye Sicilleri and Tapu Tahrir Defterleri pointed out that there was an undinaible Christian population with Turkish names in many parts of Anatolia, especially in the lands where Karamanoğulları ruled before the Ottomans in inner and the sothern part of Anatolia too.

Today, Karamanians are living in Greece. They sent to Greece according to the population exchange agreement signed between Turkey and Greece during the Lousanne Conference in 1923. According to this agreement the Muslim population of Greece except the western Trace sent to Turkey and the Orthodox population of Turkey, except Istanbul, sent to Greece. Though they were sent to Greece and living there today, they have been never accepted as Greek with their Turkish language, names and customs. They called always "Turkospori", Turkish descendants, in Greek society.

So, in this article, it is tried to evaluate the Karamanian Orthodoxes under the light of datas of fieldwork performed in Greece in 2000 and of the datas in historical sources and it can be pointed out clearly that the Karamanian Christian peoples are not the Greeks lost their mother tongue but they were the Christian Turcomans of Anatolia.

Key Words: Karamanians, Papa Eftim, Orthodox Christianity, Christian Turks, Turcopols.

Tarihî Verilerle Karamanlı Ortodoks Türkler

Giriş

Lozan görüşmelerinin devam ettiği dönemde 1923 yılı Ocak ayında Türkiye ile Yunanistan arasında imzalanan Türk-Yunan Ahali Mübadelesine ilişkin Sözleşme ve Protokol gereği Batı Trakya hariç olmak üzere Yunanistan'da yaşayan Yunan uyruklu Müslümanlar ile İstanbul hariç, Türkiye'de yaşayan Türk uyruklu Rum Ortodoksların karşılıklı mübadeleye tabi tutulmasına karar verilmiştir. Bu bağlamda, Yunanistan'da yaşayan Müslümanlarla Anadolu'da yaşayan tüm Ortodokslar karşılıklı göç etmek zorunda kalmıştır.

Bu göçün tüm Milli Mücadele dönemi boyunca Yunan ordusunun ilerleyişine destek olan Rum Ortodoksları kapsamı dışında, onların tam tersi bir tavır takınıp Anadolu'nun işgaline ve Fener Rum Ortodoks Patrikhanesinin Anadolu'da girişmiş olduğu Osmanlı ve daha sonrasındaki dönemde de Ankara hükümeti karşıtı faaliyetlerine karşı gelerek Ankara hükümetinin yanında yer alan ve kendilerine son dönemde kurmuş oldukları Anadolu Türk Ortodoks Patrikhanesi çatısı altında toplanarak *Türk Ortodokslar* diyen *Karamanlı Ortodoksları* da kapsamıştır.

Yukarıda belirtildiği gibi Milli Mücadelenin son döneminde kendilerini açık bir biçimde *Türk Ortodoks* olarak adlandıran ve tarihi süreçte ise Ortodoks

Rum toplumu içerisinde ayrı bir kimlikle *Zımmiyan-ı Karaman* veya *Karaman-yan* olarak adlandırılan bu topluluk üyelerinin kim oldukları bugüne kadar tartışılan bir konu olmuştur. Bu makalede Karamanlı Ortodoksların tarihî süreçteki izleri eldeki veriler ışığında incelenmeye çalışılacaktır.

Din ve Dil

Osmanlı idaresi altında dinin esas alındığı Millet sistemi dahilinde Ortodoks milleti bünyesine dahil edilen Karamanlıların, tüm diğer topluluklar gibi, toplumsal bilinçlerinin en temel unsurunu dinleri oluşturmuştur. İçinde yaşamış oldukları topluma bakıldığında dinleri onları diğerlerinden ayıran önemli bir özellikleriydi. Ancak, bu özellikleri kadar, onlara hitaben kaleme alınan Yunan alfabesiyle Türkçe yazılan ve literatürde *Karamanlıca* eserler olarak ayrı bir isimlendirmeye tabi tutulan eserlerin hitapları ve bunun dışında en önemli özellikleri olarak eserlerin dili dikkat çekmektedir. Karamanlıca eserlerde *Hıristiyanlar* veya *Anadolu Hıristiyanları*, *Ortodoks Hıristiyanlar*, *kardeş Hıristiyanlar* ve *dındaş* olarak hitap edilmiştir (Balta 1990: 82) ve onlara hitaben yazılan bu kitaplar Yunanca değil, Türkçedir.

Osmanlı idaresi altında kimliği belirleyici etkenin din olması yanında Patrikhanenin de anlayışına göre din ve soy arasında bağ olduğu inancı karşısında din temelli hitapların ön plana çıkması doğal olarak kabul edilebilir. 19. ve 20. yüzyıllarda ulus-devletlerin oluşum sürecinde, Fener Rum Ortodoks Patrikhanesinin tüm çabalarına rağmen, bu insanların kendilerini birer Yunanlı olarak ifadelendirmedikleri de dikkat çekicidir.

Yunanistan bir Karamanlı için vatan ya da memleket diyebileceği bir yer değildir. Onun için vatan, memleket Anadolu'dur. *Elines-Yunan* sözcüğü Yunanlıların konuştukları dili nitelemek için kullanılan bir tabirdir. Tüm bunlar bir yana, kendileri de Yunanca konuşmamaktadır ve Yunanlı değildir, Onlar *Anadolu Rum*'udur. Konuştuğu dil ise *yavan Türkçedir*, *sade Türkçedir* (Balta 1990: 84).

Diğer taraftan ise inanç olarak onlar Yunanistan ile aynı dini paylaşmakta olup Ortodoks kilisesine mensupturlar. Resmîyette Yunanlılarla aynı dini paylaşan Ortodoks kilisesi mensubu olsalar da, bu onların Yunan ulusal bilinci taşıdıkları anlamına gelmemiştir. Çünkü, 19. yüzyıl boyunca var olan milliyetçilik hareketleri ile Patrikhanenin Yunanistan destekli faaliyetleri çerçevesinde kendilerinin aslen Yunan etnik kimliğine sahip oldukları propagandaları¹ karşısında çok az Karamanlı olumlu cevap vermiştir. Büyük oranda

¹ Karamanlı Ortodokslar ile ilgili detaylı bilgi için bakınız: (Anzerlioğlu 2003; Agustinos 1997).

Yunanistan'daki olaylara karşı sessiz ve hatta ilgisiz kalarak Yunanistan'ın istediği olumlu yaklaşımı göstermemiştir (Benlisoy ve Benlisoy 2000: 83-84).

Karamanlılar inanç olarak Yunanlılarla aynı kiliseye mensup olup Ortodoks inancının gereği sahip oldukları değerler dışında Yunanlı Ortodokslarla fazla bir benzerlikleri olmayıp din dışında, sosyo-kültürel yapıları çerçevesinde daha çok Müslüman Türk komşularıyla ciddi benzerlikler göstermektedirler. Bu durum ise, Karamanlıların zihinlerinde kaçınılmaz olarak bir ikileme sebep olmuştur. Bu ikilemin en çarpıcı unsurunu da dil oluşturmuştur denilebilir. İnanç olarak Ortodoks olup konuştukları dil açısından Müslüman Türklerle aynı kategoride yer almalarının yaratmış olduğu ikilem şu dizelerde açıkça görülebilmektedir:

Gerçi Rum isek de Rumca bilmez Türkçe söyleriz

Ne Türkçe yazar okuruz ne de Rumca söyleriz

Öyle bir mahludi hattı tarikatimiz vardır

Hurufumuz Yonanice Türkçe meram eyleriz(Şakiroğlu 1974: 761).

Dil, toplumların sahip oldukları kültürlerinin sürekliliğini sağlayan en temel öge durumundadır. Dolayısıyla, toplumların tüm kültürel varlıklarının kuşaklar arası aktarımında önemli bir yere sahiptir. Bu açıdan bakıldığında, bugün hayatta olan birinci kuşak yanında ikinci kuşak Karamanlı mübadillerin arasında Türkçe'nin korunduğu açık bir biçimde belirtilebilir². Geçmişte Osmanlı idaresi altında Karamanlıların yoğun olarak yaşadıkları coğrafi alan, ve aynı zamanda Osmanlı karşısında kuvvetli bir Türkmen beyliği olarak uzun süre mücadele etmiş olan Karamanoğullarının hüküm sürdüğü, Orta Anadolu'nun esas alınarak yapılan incelemelerde ortaya ilginç sonuçlar çıkmıştır. Bu bağlamda, Türkçe konuşan Ortodoks nüfusun yoğun olduğu bu bölgede Rumca konuşan köylerin de var olması dikkat çekici bir durum yaratmaktadır. Şöyle ki, Orta Anadolu'da toplam 81 cemaat içerisinde Türkçe konuşan Ortodoks cemaat sayısı 49 iken Rumca konuşanlar sadece 32 cemaatten oluşmaktaydı. İç batı Anadolu'da ise mevcut 19 yerleşim biriminden 14'ü Türkçe, 5'i Rumca, Antalya ve civarında var olan 6 yerleşim biriminin tamamı ise Türkçe konuşan Ortodokslardan oluşmaktaydı (Dawkins 1916: 10-38; Paschalidis ve Aleksandris t.y.: 20).

² 2000 yılı Eylül ve Ekim aylarında Yunanistan'ın farklı şehir ve köylerinde Karamanlı mübadillerle yapılan mülakatlar.

Bu verilere dayanarak Türkçe konuşan Ortodoks nüfusun varlığını Müslümanlarla bir arada yaşamaya, ticari ilişkiye veya baskıya dayandırarak açıklamak pek mümkün görünmemektedir. Eğer Türkçe konuşan Ortodokslar açısından çevrelerindeki yoğun Müslüman nüfus sosyal yaşamın gereklerini yerini getirmede bir baskı oluşturuyorsa bu baskının tüm Ortodoks nüfusa sahip köyler üzerinde hissedilmesi gerekmektedir. Oysa verilere göre durum hiç de bu şekilde değildir.

Diğer taraftan, 2000 yılında Yunanistan'da yapılan saha çalışması bugün dahi Yunanistan'da yaşamakta olan Karamanlılar arasında Türkçe'nin varlığını devam ettirmekte olduğunu açık bir biçimde ortaya koymuştur. Yunanistan'ın farklı yerleşim birimlerinde mülakatlar yapılan Karamanlıların mübadele öncesi Anadolu'daki köylerinde konuşulan dil ile ilgili olarak verdikleri bilgiler önemli bir veridir. Bu bağlamda, Yunanistan'da Karditsa'ya bağlı Kapadokiko köyü sakinlerinin günlük yaşamlarında kendi aralarında Türkçeyi devam ettirmeleri ve genç kuşaklara *bizim dilimiz* dedikleri Türkçeyi öğretmeye çalışmaları önemli bir örnek oluşturmaktadır³. Köy halkının mübadele öncesi yaşadığı yer olan Kayseri'ye bağlı Çukur Köyü, Müslüman ve Ortodoks mahallelerinden oluşan karışık bir köydür. Bu köyden 78 yaşındaki Maria Sütöğlü köylerinde konuşulan dil ile ilgili şunları söylemektedir: “*Türkçe konuşuyorlardı. Buraya gelincik de Türkçe konuşuyorduk. Urumca bilen yok idi. Çocuklarımız bilmiyordu Urumca. Yasak ettiler bizim dilimizi mektepte*”⁴. Karışık bir köy olarak Çukur örneği bir tarafa bırakılarak nüfus yapısı olarak sadece Ortodokslardan oluşan Kayseri'ye bağlı Taşlık köyüne bakıldığında ise konuşulan dil ile ilgili Serafim Papadopoulos: “*...Urumcayı burda öğrendiler*” demektedir. Serafim Papadopoulos'un ağabeyi Mihail Papadopoulos ise köyün durumunu şu şekilde açıklamaktaydı: “*vardı 185 hane. Alayı da Rumudu, Türk yoğudu*” demek ve köylerine yakın bir mesafede Müslüman köyü de bulunmadığını belirtmekteydi⁵. 88 yaşındaki Sultan Çiçekoğlu ise köyde yine “*Türkçe... Urumca kim biliyor... Türkçe...*” konuşulurdu derken başka bir konuya dikkat çekmekte ve kilisede ibadet ederken de: “*Türkçe, Türkçe okurlardı*”⁶ diyerek konuşma dili yanında ibadet dili olarak da Türkçenin kullanıldığına vurgu yapmaktaydı.

³ Ekim 2000 tarihinde Karditsa-Kapadokiko köy sakinleriyle yapılan mülakatlar.

⁴ Maria Sütöğlü ile 2.10.2000 tarihinde Karditsa-Kapadokiko'da yapılan mülakat.

⁵ Serafim Papadopoulos ile 5.10.2000 tarihinde Larissa şehrinde yapılan mülakat; Mihail Papadopoulos ile 6.10.2000 tarihinde Agios Konstantinos köyünde yapılan mülakat.

⁶ Sultan Çiçekoğlu ile 6.10.2000 tarihinde Farsala-Zoodohos Pigi köyünde yapılan mülakat.

Ürgüp'e bağlı, iki Müslüman köy arasındaki Potamya-Başköy ve Melekopi-Derinkuyu köyleri ise nüfus yapısı itibarıyla sadece Ortodoks nüfus barındıran iki köy olup günlük konuşma dili Rumcadır. Potamya-Başköy'de konuşulan dil ile ilgili 84 yaşındaki Suzanna Evyenidou evde Rumca konuşulduğunu, halı dokumacılığına dayanan ticari ilişkilerini yürütürken de Türklerle Türkçe konuştuklarını belirtmektedir⁷. Yine, Ekaterini Evyenidou'da köyde Rumca konuşulduğunu, köy halkının Türkçeyi de anladıklarını, gerektiğinde de konuşabildiklerini dile getirmektedir. Evyenidou'nun evde Rumca konuşulduğunu belirtmesi bir tarafa, konuşması sırasında ilginç bir noktaya da temas etmiştir. Evyenidou'nun annesi gece yatmadan önce şu duayı etmektedir:

“Anam söyledi: Aman Panaiyam, tatlı panaiyam sağdan sola yokla panaiyam. Yoklayasında bekleyesin. Hristos efendinin kilitleri başıma yastık. Yattım sağıma döndüm soluma melekler şahad olsun datlı canıma, gümüş dinime, altın imanıma. Ben de proskinis (?) edeyim gideyim mekanıma”⁸.

Bu duanın “Yattım sağıma, döndüm soluma şahit olsun melekler dinime imanıma eşhedüenlailaheillallah ve eşhedüennamuhammedünresulallah” şeklindeki Müslüman Türkler tarafından edilen duaya benzerliğine burada dikkat çekmek gerekmektedir. Rumca konuşulan bir köyde gece dua ederken Türkçe bir dua edilmesinin sebebi anılan kişinin Rumca konuşan bir aileye gelin giden ana dili Türkçe olan bir kişi olması ihtimalini akla getirirken, diğer taraftan köyün Anadolu'ya Rum kültürünün nüfuz ettirilmesi ve özellikle Türkçe konuşan Ortodoksların asıl kökeninin Yunanlı olup yeniden Helenleştirilebilmeleri adına açılan Rum okullarının en önemlisi denilebilecek bir yer olarak Sinasos'a (Mustafa Paşa) yakın olmasının köydeki Rumca kullanımına etkisinin olup olmadığı da diğer bir ihtimal olarak değerlendirilebilecek bir durum denilebilir.

Evlerinde ve köyde konuşulan dil ile ilgili olarak başka bir örneği Yunanistan'da Selanik şehrinde yaşayan 55 yaşındaki bir mübadil Chrisula Oikonomidou oluşturmaktadır. Oikonomidou'nun anne ve babası mübadele öncesi Niğde'nin Ovacık köyünde yaşamaktaydılar. Köylerinin Müslümanlarla karışık olup köyde Türkçe konuşulduğunu belirten Oikonomidou, evlerinde ise sadece dedesinin Türkçe konuştuğunu diğer aile üyelerinin Rumca konuştuğunu belirtmektedir.⁹

⁷ Suzanna Evyenidou ile 5.10.2000 tarihinde Larissa şehrinde yapılan mülakat.

⁸ Ekaterini Evyenidou ile 4.10.2000 tarihinde Larissa şehrinde yapılan mülakat.

⁹ Chrisula Oikonomidou ile 28.9.2000 tarihinde Selanik'te yapılan mülakat.

Bu şekilde yukarıda verilen örnekleri çoğaltmak mümkündür. Burada dikkat edilmesi gereken nokta karışık bir köyde Türkçe konuşulması normal kabul edilebilecekken insanların kendi evleri içinde Rumca konuşmaları, gerektiğinde Türkçe kullanmaları gibi sadece Ortodoks nüfus barındıran, Müslüman köylerle teması bulunmayan köylerde sadece Türkçe konuşuluyor olması Türk yönetiminin baskısı yada hayat şartlarının gereği ile açıklanamaz bir durum ortaya koymaktadır.

Tarihî Verilerde Karamanlı Ortodokslar

Genelde tarihte Ortodoks Karamanlı isimlendirmesine ilk olarak 16. yüzyıl seyyahlarından Alman Hans Dernschwam'ın eserinde rastlandığı üzerinde durulmaktadır. İstanbul ve Anadolu'yu dolaşan Dernschwam'a göre Karamandan gelerek İstanbul'da Yedi kule'de bir mahallede oturan ve Karamanos denilen Ortodoks Hıristiyan bu topluluğu İstanbul'a getiren Sultan I. Selim'dir. Sultanın emriyle İstanbul'a getirilen bu insanlar sadece Türkçe konuşmaktadırlar (Dernschwam1992: 78). Evangelios Misailidis ise Karamanlı adının Karamandan geldiğinin altını çizmekte ve bu isimlendirmenin Sultan Murat Han döneminden itibaren varolup İstanbul'un Karamanından kaynaklandığını ileri sürmektedir. Misailidis'e göre Anadolu'dan İstanbul'a gelen ve büyük Karaman ve küçük Karaman olarak adlandırılan mahallelerde yaşayan inşaat ustası ve amelelerin devletin veya kişiye ait binaların inşası sırasında çağrılmalarına bağlı olarak Karamanlı adı ortaya çıkmıştır (Anhegger 1979-1980: 19; Ekincikli 1998: 124).

Diğer taraftan, Türkçe konuşan Ortodokslarla ilgili olarak bir diğer tarihi bilgiye Dernshwam'dan tam bir yüzyıl önce, 15. yüzyılda batı kilise tarihine ait bir raporda rastlamak mümkündür. 1437 yılında Basle Konsili'ne sunulan Latince raporda *Türk kafirlerin* kıyafetlerini giyen din adamlarının, piskoposların ve başpiskoposların Anadolu'da değişik yerlerde dolaştıklarına, Türkçe konuştuklarına ve ibadet sırasında vaazın Türkçe verildiğine dikkat çekilmekteydi (Vryonis 1971: 452-453).

15 ve 16. yüzyıllara ait bu bilgilerin ötesinde, adı geçen topluluk ile ilgili tarihî veriler bugün artık bu yüzyılların da gerisine götürülebilmekte ve Karamanlı isimlendirmesine 13. yüzyılda da rastlandığı anlaşılmaktadır. İstanbul'un Latin hakimiyeti altında bulunduğu bu yüzyılda Edirne'ye düzenlenen bir saldırıya ait bilgilere yer verilen *Essai de Chronographie Byzantine pour Servir à l'examen des annales du Byzantine Empire et particulièrement des Chronographes Slavons* adlı eserde Ulahya ve *Karamanie* krallarının Edirne'yi 1205 yılında kuşatmasına ve 120.000 kişilik Bulgar, Kuman ve Ulah'tan oluşan bu

ordunun Latinleri yenilgiye uğratıp krallarını esir aldıklarına dikkat çekilmektedir. Yine aynı eserde 1304 yılında Anadolu'da Alaşehir'in (Filedefiya) Türkler tarafından kuşatılması sırasında kuşatmaya takviye kuvvetlerin gelmesini engellemek amacıyla Bizans hizmetinde bulunan Alişir ve emrindeki Karamanlılardan bahsedilmektedir. Burada adından bahsedilen Alişir, Bizans hizmetindeki binlerce Peçenek, Uz, Kuman Türkü yanında Bizans'a hizmet etmiş Anadolu Türklerinden birisidir ve emrinde kendilerine *Karamanlılar* denilen askerleri bulunmaktadır (Muralt t.y.: 8, 285).

Bizans devleti bünyesindeki bu Türk varlığının kökenlerine bakılacak olursa ortaya şöyle bir tablo çıkmaktadır: Aslında tarihî süreçte Hıristiyanlık misyon geleneği çerçevesinde gerek Roma Katolik kilisesi gerekse Bizans kilisesi misyonu sonucu Hıristiyanlığı kabul eden Türklerin olduğu bugün bilinmektedir. Yine bu bağlamda Ortodoks dünyasında yaşanan Kristolojik tartışmalar sonucu afroz edilen İstanbul patriği Nestorius'un adıyla anılan Nasturi kilisesi İç Asya'ya kadar uzanan bir etki sahasına sahip olmuş hatta bir Türk, kiliseye bir süreliğine patriklik de yapmıştır (Anzerlioğlu 1999: 121). Katolik kilisesinin özellikle Kuman-Kıpçaklara yönelik misyonu hakkında en önemli kaynaklarından birisini Codex Cumanicus'un oluşturduğu da bilinmektedir (Kurat 1972: 100-101).

Özellikle Bizans kilisesinin yürüttüğü misyon¹⁰ sonucu Karadenizin kuzeyi ve Balkanlara hakim olmaya başlayan Hun, Bulgar, Peçenek, Uz ve Kuman-Kıpçak Türklerinden Hıristiyanlığı benimseyenler olmuştur. Bizans kilisesinin bu misyonunun siyasi saha açısından da ayrı bir önemi olduğuna burada dikkat çekmekte fayda vardır. Bizans Devleti açısından Balkanlarda Türk varlığının ortaya çıkması bir tehdit oluşturmuş ve bu tehdit Bizans tarafından Türk boylarının birbirlerine karşı kullanılması dışında Hıristiyanlığı kabul etmeleri şartıyla Bizans'a asker olarak hizmet etmeleri ve yine bu hizmet dahilinde Bizans imparatorluk arazilerine ve özellikle sınır bölgesi olarak Anadolu'da Kapadokya bölgesine iskan edilmeleri sağlanarak bertaraf edilmeye çalışılmıştır. Bizans ordusunda hizmet eden Türklerin varlığına yönelik olarak özellikle 1071 Malazgirt Savaşı ve onu takiben Miryakefalon Savaşı Bizans tarih yazıcılarının eserlerinde de yer aldığı gibi önemli örnekler olarak tarihteki yerini almıştır denilebilir. Ancak, Bizans ordusunda hizmet eden ve imparatorluk topraklarına iskan edilen Türkler Balkanlardakilerle sınırlı kalmamıştır. Bu bağlamda, Anadolu Türklerinden de Bizans ordusunda görev yapanlar oldu-

¹⁰ Detaylı bilgi için bakınız: (Prokopios 1990: 51); (Muralt t.y.: 326); (Moravscik 1958: 26); (Rasonyi 1982: 135); (Kurat, 1972: 239).

ğu bilinmektedir. Hatta, Anadolu Türkleri diğer Türk boylarından ayrı olarak *Türkopoller* isimlendirmesi ile anılmışlar ve 13 ve 14. yüzyıllarda Bizans ordusunun standart birlikleri olarak Bizans tarihindeki yerlerini almışlardır¹¹.

Tüm bu tarihi verilerin dışında Selçuklu tarihinde Karamanlılar açısından önem arz eden tarihi bir olaydan ve ona bağlı gelişmelerden de kısa bir şekilde bahsetmek gerekmektedir. 13.yüzyılda Selçuklu Sultanlığı'nın Konya merkez olmak üzere batı kesimini idare eden Sultan İzzeddin Keykavus ile sultanlığın doğu kesimini idare eden kardeşi Rukneddin Kılıçarslan arasındaki taht mücadelesi 1259 yılında Sultan Keykavus'un, Bizans'a sığınması ile son bulmuştur. İşte bu tarihten sonra sultanı takip ile Anadolu Türklerinden aileleriyle birlikte Bizans topraklarına iskan edilenler olmuştur. İskan bölgesi, Gagauz Türkleri'nin yaşadıkları saha göz önüne alınırsa, ağırlıklı olarak Dobruca bölgesi olmuştur. Bizans'a hizmet gereği veya zaman içerisinde Müslümanlığın kaybedilerek Hıristiyanlığın kabulü ile bugünkü Gagauz Türkleri'nin kökenlerinin dayandığı, Peçenek, Uz ve Kuman Türkleri yanında, Anadolu Türkleri'nin arasında Selçuklu Sultanı Keykavus'a verdikleri destekle tanınan Karamanlıların var olup olmadıkları konusunda sanırız yukarıda anlatılan, özellikle Alaşehir olayındaki Karamanlılar önemli bir tarihî veri durumundadır denilebilir. Bundan sonra ise 14. yüzyılın başlarında, 1311 yılında Dobruca bölgesindeki Türklerden bazılarının Anadolu'ya geri döndükleri de bilinmektedir. İşte bu noktada, Anadolu'ya dönen Türkler arasında Hıristiyanların da olabileceği ihtimali gündeme gelmektedir (Witteck t.y.: 666). Bu konuda İsmail Hakkı Uzunçarşılı'nın Anadolu Beylikleri adlı eserini ve İrene Beldiceanu'nun Bitinya bölgesi gayrimüslim nüfusu üzerinde tahrir defterlerine dayanarak yapmış olduğu çalışmasını dikkatle incelemek gerekmektedir. Uzunçarşılı (1982: 96), Anadolu'ya dönen Dobrucalı Alevi Türkmenlerin Çanakkale-Balıkesir bölgesinde hüküm süren Karesi Beyliği topraklarına yerleştiğine dikkat çekerken, Beldiceanu (1997: 18) ise 15.yüzyılda aynı bölgeye ait tapu tahrir defterlerinde yazılı bulunan gayri Müslim nüfus arasındaki öz Türkçe isimli Ortodoksların yoğunluğu karşısında ve özellikle doğrudan Yüreğir ve Çepni isimleriyle anılan köylerde, Yüreğir'in tüm nüfusu ile Çepni köylülerinin yarısının Hıristiyan olarak belirtildiklerini, köylerde Grek Ortodoks takviminden isimlerle birlikte öz Türkçe isimlerin de yer aldığını vurgulamakta ve buna bağlı olarak da Hıristiyanlık inancını benimseyen bir Türk-Tatar topluluğunun

¹¹ Bizansa hizmetindeki Anadolu Türkleri, Türkopoller için bakınız: (Megali Elleniki Egkylopedia, 1933;, c.23); (Savvides 1993); (Ellinika, 1933: v.40, 325); (Brand 1989); (Anzerlioğlu, 2003: 79-95).

var olduğuna dikkat çekmektedir. Beldiceanu'nun bu tespitleri dışında, tüm Osmanlı imparatorluğu idaresi boyunca ağırlıklı olarak bir zamanlar Karamanloğullarının hüküm sürdüğü topraklarda, Orta Anadolu bölgesindeki bir çok şehre ait tapu tahrir defterinde de benzer bir durumla karşılaşılmaktadır. Nitekim, Kayseri, Niğde, Nevşehir, Ankara, Tokat, Sivas gibi illerde yaşayan Ortodoks nüfus arasındaki Türkçe isim kullanımının yoğunluğu oldukça dikkat çekicidir. Bu konuda Sivas Sancağını esas alarak kişi adları üzerinde bir çalışma yapan Yılmaz Kurt, adı geçen sancağa bağlı olan Tokat Zile-Artıkabad yöresindeki gayri müslim nüfus arasında Türkçe isim yoğunluğuna dikkat çekerek (%50.7), bu durumun Türkçenin Ortodoks nüfus üzerindeki etkisiyle, ticarî ilişki zorunluluğuyla veya baskı ile açıklanamayacağını vurgulamaktadır(Kurt 1993: 233-239)¹². Yine, Ömer Lütfi Barkan(Ekim 1955-Temmuz 1956:13,19) Süleymaniye Camii ve imaretinin inşaatına ait mufassal muhasebe defterlerini incelerken karşılaştığı gayri müslim isimlerinin dikkat çekici bir biçimde öz Türkçe isimlerden oluştuğunu vurgulamaktadır.

Bu örneklerin dışında Osmanlı Şer'iye sicilleri de incelendiğinde Ortodoks nüfus içinde benzer isimlerin yer aldığı görülecektir. Bugün Kayseri iline ait olan şer'iye sicilleri Erciyes Üniversitesi bünyesinde yer alan Kayseri Araştırmaları Merkezi (KAYTAM) bünyesinde yapılan tez çalışmalarıyla gün ışığına çıkarılmaya çalışılmaktadır. Adı geçen merkezde yer alan tezlerden bazıları tarafımızdan yeniden gözden geçirilmiş ve aşağıda yer verilen ilginç isimler tespit edilmiştir. 1609-1611 yıllarına ait Kayseri Şer'iye Sicilinde yer alan gayri müslimlerin taşıdığı Türkçe isimler arasında:

Tanrıverdi veled-i Timur, Yağmur, Sefer ve Altun (?), Beşe Balı ve Devlet ve Öksüz oğlu, Sinan veled-i Uğurlu, Meryem bint-i Beyler, Sultan, Şahin (?) veled-i Balı, Dede Balı veled-i Şahbalı, Küçük veled-i Tarşad(?), İbrahim veled-i İse Balı, Bulgar veled-i Mihal ve İne, Karaman ve Sultan ve Yovan, Murad ve Bayram, Beğli veled-i Todori, Dostum veled-i Karaca. Uğurlu veled-i Yardımcı. Erkilet nam Karyeden; Nurlu veled-i Sefer, Yovan veled-i Kel Murad. Umur veled-i Aydın, Kumrı veled-i Keşiş, Gülabi veled-i Kayser (Ertürk 1994: varak 50) isimlerinin yer aldığı tespit edilmiştir.

Diğer taraftan, bir gayri müslim ailenin üç kuşak boyunca taşıdıkları isimlerine bakıldığında "Kayseri'ye müzafatından İstefane nam karyeden Hüseyin bin Abdullah nam kimesne mahfil-i kazada *Mihail* veled-i Saka nam yetimin

¹² Konu ile ilgili daha geniş bilgi için bakınız. (Ongan 1958); (Önen 1959: sa.3-4); (Turgal, t.y.: c.4, sa.2).

vasi-i şer'isi olan *Anna Peşe* nam zimmiye üzerine takrir-i dava edüp Kar-ye-i mezburede Tavlı tarlası demekle maruf ma'lümetü'l-hudud bir kıt'a tarla dedem *Küçük* tarlası olup, *Küçük* mürd olup babam *Karlı*'ya kaldı. *Karlı* mürd olup bana kaldı. Şer'e sual olunmasın taleb ederim..... 1019/5 Nisan 1610" (Ertürk 1994: varak 50) denildiği görülmektedir. Babasının adı Abdullah olan Hüseyin (bin Abdullah) bir Hıristiyanken Müslüman olmuştur. Dedesi *Küçük*'ün ve babası *Karlı*'nın *mürd olmak* tabiriyle nitelenmesi bu kişilerin Hıristiyanlığına bir delil teşkil ederken, bu ailenin her ne kadar Hüseyin'in Müslüman olmadan önceki ismi belirtilmemişse de, dedesi ve babasının taşıdığı isimler oldukça ilgi çekici görünmektedir.

Şer'iyeye Sicilleri dışında Tapu tahrir defterleri de benzer örnekler içermektedir. Bu bağlamda, 16.yy. Tapu tahrir defterinde yer alan isimlere bakıldığında bugün Yunanistan'ın Kapodokiko köyünde yaşayan Karamanlıların Türkiye'deki yerleşim yerleri olan Çukur ilginç bir örnek oluşturmaktadır:

Karye-i *Çukur*'da: mahalle-i Kor: *Karlı veled-i Aydoğdu ve Hızır veled-i O (yani Karlı'nın oğlu Hızır), Yağmur veled-i Aydoğdu, Satılmış veled-i İneverdi ve Yardım birader-i O (yani Satılmış'ın kardeşi Yardım), Aydoğdu veled-i O (Yardım'ın oğlu Aydoğdu), Kademşah veled-i Aydoğdu, Ağabalı veled-i O, Emir veled-i Tutuk ve Yörük birader-i O (emir'in kardeşi Yörük), Ayurdı veled-i Yahşi ve Budak veled-i O ve Sefer veled-i O, mirerşah veled-i Uğurlu, Tekir veled-i O, Garip veled-i Ayurdı ve Durmuş birader-i o, Sefer veled-i Çalapverdi ve Gökçe birader-i O ve Döğenci birader-i O, Sefer veled-i Küçük ve Mihail veled-i O, Hızır veled-i Küçük ve Yardım birader-i O, Kayser birader-i O, Yardım veled-i Karaca, Tanrıverdi veled-i Yörük ve İnebey birader-i O ve Yasef birader-i O ve Bahadır veled-i O, Tanrıverdi veled-i Yörük ve İnebey veled-i O, Aydığdu veled-i Seydi, Hızır veled-i Hızır ve Sefer veled-i O, Balıcan veled-i Hızır*(Kırpık 1997: 60-62) isimlerine rastlamak mümkündür.

Bu örneklerin sayısını artırmak mümkündür. Bu şekilde, özellikle Karamanlıların yoğun bir şekilde yaşadıkları yerlerdeki gayrimüslim nüfus arasında Türkçe isim kullanımının yoğunluğu kadar sahip oldukları adet, gelenek ve görenekleri ve bugün dahi dilimiz dedikleri Türkçeyi konuşmaları Karamanlıları Anadolu'da yaşamış olan Rum Ortodoks nüfustan ayıran en önemli özellikleridir. Ancak, geçmişte onları Rumlar'dan ayıran başta dilleri olmak üzere, tüm bu özellikleri kadar, yine onları büyük benzerlikler gösterdikleri Müslüman Türkler'den ayıran dinleri kimlikleri konusunda bazı Karamanlılar'ın hafızasında bir ikilem yaratmıştır denilebilir. Diğer taraftan ise, bu ikilem sorununu yaşamayan binlerce Karamanlı için ortada aslında bir sorun yoktur.

Çünkü onlar sadece din açısından farklılık gösterdiği Müslüman Türkler ile aynı soydan gelmektedir. Yukarıda da açıklanmaya çalışılan bu tarihî gerçeği bilen Karamanlılar bilindiği gibi Papa Eftim önderliğinde tüm Milli Mücadele boyunca Ankara hükümetinin yanında yer alarak ve her fırsatta Türklüklerini tüm dünyaya haykırarak Anadolu'nun işgaline karşı mücadele etmişlerdir. Ancak sonuç onlar açısından büyük bir olumsuzlukla noktalanmıştır.

Hakimiyeti altında yaşadıkları Osmanlı idaresi altında dini esas alan Millet sistemi dahilinde Ortodoks milletine dahil edilmelerinin yarattığı ortamı Cumhuriyetin ilk yıllarında gerçekleşen ve yine dinin esas alındığı bir mübadele süreci izlemiştir. Bu süreçte İstanbul hariç olmak üzere Anadolu'da yaşayan tüm Ortodoks Hıristiyanların Yunanistan'a gönderilmeleri kararı alınmıştır. Ancak bu karardan Türk Ortodoks Patrikhanesi patriği Papa Eftim ve ailesi muaf tutulmuştur. Bu noktada Karamanlı Ortodoks Türklerin Yunanistan'a gönderilmeleri ile Türkiye ve Yunanistan açısından o günlerde homojen bir nüfusa sahip olma düşüncesinden hareketle, ki bu homojenlik de maalesef din bazında olmuştur, iki ülke arasındaki sorunlar belirli bir oranda çözüme kavuşmuş olabilir. Ancak, bu süreç sonunda en az Müslüman Türkler kadar mücadele eden Karamanlıların Türkiye'yi terk etmek zorunda kalmaları onlar açısından ciddi bir hayal kırıklığı yaratmıştır. Diğer taraftan, Türkiye'yi terk etmeyen Papa Eftim açısından mücadele sona ermemiştir¹³. Çünkü her ne kadar patrikhane cemaatini kaybettiyse de, bu defa az sayıdaki aile mensuplarıyla Fener Rum Ortodoks Patrikhanesine karşı Türk Ortodoks kimliğiyle ayakta durmak için mücadele etmiş ve bunda da tüm olumsuzluklara rağmen büyük bir başarı elde ederek kendinden sonra da Türk Ortodoks Patrikhanesinin varlığını devam ettirmesi için uygun ortamı hazırlamıştır.

¹³ Türk Ortodoks Patrikhanesi ile ilgili olarak ayrıntılı bilgi için bakınız. (Şahin 1996); (Çetin 2004); (Cihangir 1996); (Ergene 1951); (Ercan 1967); (Ekincikli, 1998); (Anzerlioğlu 2003); (Özkan 2003).

KAYNAKLAR**Kitap ve Makaleler**

- AMANTOS, K. (1933): “ Tourcopoloi”, Ellinika, v.40.
- ANHEGGER, Robert (1979-1980): “Hurufumuz Yunanca. Ein Beitrag zur Kenntnis der Karamanisch-Türkischen Literatur”, Anatolica, no.VII.
- ANZERLİOĞLU, Yonca (1999): ‘İç Asya’da Nasturilik’, KÖK Araştırmalar, 1/1, Bahar.
- ANZERLİOĞLU, Yonca (2003): Karamanlı Ortodoks Türkler, Ankara.
- AGUSTİNOS, Gerasimos (1997): Küçük Asya Rumları, Ankara.
- BALTA, Evangelia (1990): “Anadolulu Türkofon Hıristiyan Ortodoksların “Ulusal Bilinçlerini” Araştırmaya Yarayan Kaynak Olarak Karamanlıca Kitapların Ön Sözleri”, Tarih ve Toplum, 13/74, Şubat.
- BARKAN, Ömer Lütfi (Ekim 1955-Temmuz 1956): “Türk Yapı Malzemesi İçin Kaynaklar”, İktisat Fakültesi Mecmuası, c.17.
- BELDİCEANU, İrene (1997): “Bitinya’da Gayri Müslim Nüfus (14. yüzyılın ikinci yarısı- 15. yüzyılın ilk yarısı), Osmanlı Beyliği, der. Elizabeth Zachariadou, İstanbul.
- BENLİSOY, Foti ve Stefo BENLİSOY (2000): “ Nevşehir Mektepleri”, Tarih ve Toplum, Şubat.
- BRAND, Charles M. (1989): “The Turkish Element in Byzantium, eleventh-twelfth centuries”, Dumbarton Oaks Papers, vol. 43.
- CİHANGİR, Erol (1996): Papa Eftim’in Muhtıraları ve Bağımsız Türk Ortodoks Patrikhanesi, İstanbul
- ÇETİN, Ensar (2004):Toplum Bütünleşmemizde Bağımsız Türk Ortodoks Patrikhanesi, İstanbul.
- DAWKİNS, R.M. (1916): Modern Greek in Asia Minor, Cambridge.
- DERNSCHWAM, Hans (1992): İstanbul ve Anadolu’ya Seyahat Günlüğü, çev. Prof. Dr. Yaşar Ören, Ankara, Kültür Bakanlığı Yayınları.
- EKİNCİKLİ, Mustafa (1998): Türk Ortodoksları, Ankara.
- ERCAN, Yavuz (1967): “Fener ve Türk Ortodoks Patrikhanesi,” DTCF Tarih Araştırmaları Dergisi, sa.XIII-IX, Ankara.
- ERGENE, Teoman (1951): İstiklal Harbinde Türk Ortodoksları, İstanbul,;

- ERTÜRK, Mustafa (1994): Kayseri'nin 13 nolu Şer'îye Sicili, Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi Kayseri, Erciyes Üniversitesi, Tarih bölümü.
- KIRPIK, Güray (1997): Kayseri, Niğde ve Aksaray Livalarında Hıristiyan Türkler, Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Ankara, G.Ü. Eğitim Fakültesi.
- KİTROMİLİDES, Paschalidis M. ve Alexis Aleksandris (t.y.): "Ethnic Survival, Nationalism and Forced Migration, The Historical Demography of the Greek Community of Asia Minor at the close of the Ottoman Era", Deltio, c.4.
- KURAT, Akdes Nimet (1972): IV-XVIII.yüzyıllarda Karadeniz Kuzeyindeki Türk Kavimleri ve Devletleri, TTK, Ankara.
- KURT, Yılmaz (1993): " Sivas Sancağı Kişi Adları", OTAM; sa.4.
- MORAVSCİK, Gyula (1958): Byzantino Turcica, II, Sprachste der Türkvölker in den Byzantine Quellen, Leiden.
- MURALT, Edouard de (t.y.): Essai de Chronographie Byzantine pour Servir à l'examen des annales du Byzantine Empire et particulièrement des Chronographes Slavons 395 á 1057, Petersburg, c.1,2.
- ONGAN, Halit (1958): Ankara'nın I Numaralı Şer'îye Sicili, TTK, Ankara,
- ÖZKAN, Salih (2003): Kayseri'de Türk Ortodoks Kilise Kongresinin Toplanması ve Anadolu'da Ortodoksluk Sadası Gazetesi, Kayseri.
- ÖNEN, Ragıp (1959): "Bor Halil Nuri Bey Kütüphanesindeki Mahkeme-i Şer'îye Sicilleri ve bunlarda Görülen Türkçe Kişi ve Köy İsimleri", Türk Etnografya Dergisi, Ankara.
- PROKOPIOS (1990): Bizans'ın Gizli Tarihi, İstanbul.
- RASONYÍ, Lazlo (1982): Tarihte Türklük, Türk Kültürünü Araştırma Enstitüsü Yayınları, Ankara.
- SAVVİDES, Alexis (1993): "Late Byzantine and Western Historiographers on Turkish Mercenaries in Greek and Latin Armies: Turcoples/Tourkopouloi", in Making of Byzantine History, studies dedicated to Donald M. Nicol, ed. Roderick Beaton and Charlotte Rouche, Variorum.
- ŞAHİN, Süleyman (1996): Fener Patrikhanesi ve Türkiye, İstanbul.
- ŞAKİROĞLU, Mahmut (1974): "S. Salaville ve Dallegio, Karamanlıdık, Bibliographie Analitique D'ouvrages en Langue Turque Impremes en Caracteres Grecs, III, 1866-1900", Belleten, c.XXXVIII, sa. 149-152, Ankara.
- "TOURCOPOLOİ" (1933): Megali Ellniki Egkylopedia, c.23,

TURGAL, Hasan Fehmi (t.y.): “Anadolu’da Gregoryen ve Ortodoks Türkler”, Ülkü, c.4, sa.2.

UZUNÇARŞILI, İsmail Hakkı (1982): Osmanlı Tarihi, I, Ankara.

VRONİS, Speros (1971): The Decline of the Medieval Hellenism in Asia Minor and the Process of Islamization from 11th through the 15th centuries, Los Angeles.

WITTEK, Paul (t.y.): “Yazıcıoğlu Ali on the Christian Turks of the Dobrudja”, Bulletin of the School of Oriental and African Studies, University of London, vol. 14, part: 3, s.666.

Mülakatlar

Ekim 2000 tarihinde Karditsa-Kapadokiko köy sakinleriyle yapılan mülakatlar.

OİKONOMİDOU, Chrisula ile 28.9.2000 tarihinde Selanik’te yapılan mülakat.

EVYENİDOU, Ekaterini ile 4.10.2000 tarihinde Larissa şehrinde yapılan mülakat.

SÜTOĞLU, Maria ile 2.10.2000 tarihinde Karditsa-Kapadokiko’da yapılan mülakat.

PAPADOPOULOS, Mihail ile 6.10.2000 tarihinde Agios Konstantinos köyünde yapılan mülakat.

PAPADOPOULOS, Serafim ile 5.10.2000 tarihinde Larissa şehrinde yapılan mülakat.

ÇİÇEKOĞLU, Sultan ile 6.10.2000 tarihinde Farsala-Zoodohos Pigi köyünde yapılan mülakat.

EVYENİDOU, Suzanna ile 5.10.2000 tarihinde Larissa şehrinde yapılan mülakat.

ALİ BABA SULTAN GELE ULAŞA

Bindim eşk atına çok beller aştım
Ali Baba Sultan gele ulaş
Geldim Divriğine deryaya düştüm
Ali Baba Sultan gele ulaş

Heze'ye vardım Heze alaca
Üst tarafında Divriğin nice
Adamlu belleri yüceden yüce
Ali Baba Sultan gele ulaş

Eski Heze, Yeni Heze bir oldu
Çok muhabbet ettik hepsi sır oldu
İkrarında kalan yekte nur oldu
Ali Baba Sultan gele ulaş

Üç gece mihman oldum Yuharioba'ya
Allah emeğimizi verme hebiye
Bir evsan eyledim Mehmet Baba'ya
Ali Baba Sultan gele ulaş

Çıktım Asarcuk'a döl yanı hisar
Mümün kullarına eyle bir nazar
Gerçek ere verme intizar
Ali Baba Sultan gele ulaş

Ökürü'ye vardım ganalga verdim
Dokuzlara çıktım murada erdim
Hubuyar Dedeme yüzümü sürdüm
Ali Baba Sultan gele ulaş

Tomara, Gök köy, Çat, Mineyil Sazak
Sakalları uzun bıyığı kazak
Ehlibeyt yoluna dururlar uzak
Ali Baba Sultan gele ulaş

DEMANİ'nin bin derdini bir eden
Hacar'ı at edip binip yürüten
Mümin isen biat olmaz geriden
Ali Baba Sultan gele ulaş
Demani Dede (1843-1919)

HACI BEKTAŞ-I VELÎ

YETİŞTİĞİ ORTAM VE YETİŞTİREN UNSURLAR IŞIĞINDA MÜZİK YÖNÜ İLE ÂŞIK VEYSEL

AŞIK VEYSEL AND HIS MUSIC IN THE LIGHT OF ENVIRONMENT HE GROW UP AND THE FACTORS THAT NATURE

Armağan COŞKUN ELÇİ*

ÖZET

Âşık Veysel ile ilgili sayısız çalışmalar yapılmış; ancak O'nun müzik yönü çok az sayıda çalışmada ele alınmıştır. Bu makalede, Veysel'in müzik yönünü araştırmak için; bu noktaya zemin oluşturması ve ışık tutması sebebiyle O'nun yetiştiği ortam ve O'nu yetiştiren unsurlar ile girişte verilmesini zorunlu gördüğümüz biyografisi kronolojik olarak bir bütün halinde sunulmuştur. Âşık müziğinin genel özelliklerinin yanında, Veysel'in müzik yönü teknik bir analiz çerçevesinde değerlendirilmiştir.

Anahtar Kelimeler: Âşık Veysel, Âşık Veysel'in Yetiştirdiği Ortam, Âşık Veysel'i Yetiştiren Unsurlar, Âşık Müziği, Âşık Veysel'in Müzik Yönü.

ABSTRACT

Although numerous studies have been made about Aşık Veysel; his musical perspective has been mentioned in only a small number of scholar works. Thus to fill this gap, this informative article aims to cover his musical biography in relation to the cultural environment he had been immersed to, including the masters' heritage shaping his music. The paper will be concluded with a technical analysis reporting the outlines of his musical background and cultural preferences supporting his musical production.

Key Words: Aşık Veysel, the upbringing environment of Aşık Veysel, the elements that bring up Aşık Veysel, the Aşık Music, the musical side of Aşık Veysel

I. GİRİŞ

Türk halk şiirinin ve müziğinin mihenk taşlarından olan Âşık Veysel, bilindiği gibi 1894-1895 (Hicrî 1310)'da Sivas/Şarkışla -Sivrialan (Söbealın) köyünde dünyaya gelir. Öncesinde Sivas/Divriği-Kaledibi köyüne yerleşen Veysel'in dedesi Ali Ağa, daha sonra Sivrialan köyüne geçer. Annesi Keçeci-gillerden Gülizâr Hanım, babası ise Şatıroğullarından Ahmet'tir (Karaca Ahmet). Veysel'in bir tane ağabeyi Ali'den sonra dünyaya gelen üç erkek kardeşi yaşamaz; sonra da Veysel ve tek kız olan Elif doğar. Babası Veysel'e Veysel adını, Veysel Karanî'den dolayı verir¹. Yedi yaşında çiçek hastalığından sağ

*Yrd. Doç.Dr. Gazi Üniversitesi Gazi Eğitim Fakültesi Müzik eğitimi Bölümü Öğretim Üyesi

¹ Yöre halkı tarafından Veysel Karanî'nin Yemen çöllerinde kaybettiği devesinin, Beserek Dağı'nda bulunduğu inanılır ve bu sebeple yaz mevsiminin başlarında, bu dağ ziyaret edilerek kurban kesilir ve dualar okunur (Alptekin, 2004: 18).

gözünü kaybeden Veysel'in sol gözüne perde iner ve sonrasında öküzün boynuzunun batması sonucunda onu da kaybeder. İlk evliliğini Esmâ ile yapan Veysel, sekiz yıl evli kalır; bir oğlu ve bir kızı dünyaya gelirse de, ikisini de arka arkaya kaybeder; ayrıldıktan iki yıl sonra Veysel, Gülizâr ile evlendirilir ve altı çocukları dünyaya gelir: Zöhre (1930), Ahmet (1934), Menekşe (1937), Bahri (1941), Sekine (1941), Hayriye (1943) (Alptekin, 2004: 1-20; Aslanoğlu, 1967: 1-9; Makal, 1990: 1-55; Oğuzcan, 1991: 1-34; Özen, 1998: 1-12; Turan, 1994: 1-11).

Başlangıçta ona oyalanması için verilen bağlama, hayat boyu O'nun yoldaşı olur. Ortaköy-Mustafa Abdal Dergâhı'ndan Hakkı Baba, Karaca Ahmet'e Veysel'in çalması için dergâhta bulunan kırık ve bozuk bağlamayı verir (Öz, 2007: 352). İlk olarak Veysel, köyündeki Molla Hüseyin'in yardımı ile yedi yaşındayken bağlamayı öğrenmeye başlar. Çamşihılı Ali Ağa Veysel'in ilk ustası olur (Alptekin, 2004: 21; Buluz, 1982: 45; Oğuzcan, 1991: 6). **Ustamalı** çalıp söyleyen Molla Hüseyin ve Çamşihılı Ali Ağa'nın aracılığı ile Veysel, birer birer çevresindeki şairleri tanır. Çocukken şiir söylemeye heves etmeyen Veysel, ergenlik döneminde de utandığı için şiir söyleyemez. Şiir yazıp söylemenin bir kıza âşık olmakla anlamlandırıldığından Veysel, 1933'e kadar bu yola yönelmez. Öyle ki bu sebepten dolayı Veysel, Ahmet Kutsi Tecer'in rehberliğinde düzenlenen "Sivas Halk Şairleri Bayramı"na şair olarak değil, sazıcı olarak katılır (Alptekin, 2004: 25; Aslanoğlu, 1976: 25; Başgöz, 2000: 2; Buluz, 1982: 45; Oğuzcan, 1991: 6). Molla Hüseyin ve Çamşihılı Ali Ağa'nın yanı sıra Dallı'nın Mehmet, Cört İbrahim ve Zaralı Kürt Kasım ile bu yolculuğa devam eden Veysel'in ilk deyişi, ustası Çamşihılı Ali Ağa'dan öğrendiği Kul Abdal'a ait deyiştir (Alptekin, 2004: 22; Öz, 2007: 353). Ahmet Kutsi Tecer'in rehberliğinde "Bir yandan Türk gençliğinin medeni idealini halk ve köylüye aşımak, bir yandan da köy ve halk içinden süzülüp gelen değerleri umuma tanıtmak" amacıyla kurulan ve sekreterliğini Muzaffer Sarısözen'in yaptığı **Halk Şairlerini Koruma Derneği**, 1931'de **I. Sivas Halk Şairleri Bayramını** düzenler. İşte bu bayram, Veysel için bir dönüm noktası olur ve Ahmet Kutsi Tecer, Veysel'i keşfeder. Bayrama katılan Âşık Süleyman, Âşık Müştak, Âşık Ali, Yarım Ali, Talibi, Yusuf, Karanlı Mehmet, Sanatî gibi halk ozanlarına, halk şairi olduklarına dair belge verilir; ayrıca 1932'de Ahmet Kutsi Tecer, bayramla ilgili bir de kitap yayınlar (Alptekin, 2004: 25; Aslanoğlu, 1976: 25; Başgöz, 2000: 3-4; Demiral, 1982: 42). 1933'e kadar çevresinden ayrılmayan ve usta malı şiirler söyleyen Veysel'in şiirleri Ahmet Kutsi Tecer'in rehberliğinde aydınlığa kavuşur (Alptekin, 2004: 26; Günay, 1993: 25; Oğuzcan, 1991: 6). 1933'de Türkiye

Cumhuriyeti'nin onuncu yılında Veysel, Nahiye Müdürü Ali Rıza Bey'in teşviki ile **Türkiye'nin İhyası Hazreti Gazi** isimli ilk şiirini yazar. Arkadaşı İbrahim ile Ankara'ya üç ayda yürüyerek gider. Yedigün Mecmuası'nın tavsiyesiyle Mes'ut Cemil'e giden Veysel, İstanbul Radyosu'nda **Mecnunum Leylâmi Gördüm** türküsünü seslendirir. O'nu Atatürk de dinler; ancak Atatürk'ün merak ettiği Veysel, bulunamadığı için tanıştırlamaz. Türkiye'de sazla plağa ilk türkü okuyan sanatçı olan Veysel, basında da yer almaya başlar (Alptekin, 2004: 28-29; Özen, 1998: 18). Ankara'ya yürüyerek gidip Atatürk'ü göremeyen Veysel, onu görememenin üzüntüsünü hep hisseder; O'nu göremeyince Hâkimiyet-i Millîye gazetesine giderek Atatürk için yazdığı destanı okur; Veysel'in fotoğrafı ile ilk şiiri yayınlanır ve Veysel'in basınla tanışması başlamış olur (Demiral, 1982: 43). Veysel, Türkiye'yi il il, ilçe ilçe, hatta köy köy uzun süre dolaşır.

1943'te Ankara Halkevi'nde orkestra eşliğinde bağlama çalan Veysel'in şiirlerinin toplandığı ilk kitabı **Değişler**, 1944'te Halkevleri Genel Merkezi tarafından basılır (Canbazoğlu, 2009: 340). Veysel, Sivas Milli Eğitim Müdürü olan Ahmet Kutsi Tecer'in teşviki ile Arifiye Köy Enstitüsü (Adapazarı, 1941), Hasanoğlan Köy Enstitüsü (Ankara, 1942), Çifteler Köy Enstitüsü (Eskişehir, 1943), Gölköy Enstitüsü (Ordu, 1945), Pamukpınar Köy Enstitüsü (Sivas/Yıldızeli, 1945) ve Akpınar Köy Enstitüsü'nde (Samsun/Ladik, 1946) öğretmenlik yapar; Malatya/Akçadağ, Adana/Düziçi, Erzurum/Pulur, İstanbul/Kepirtepe, Çanakkale/Savaştepe Enstitülerinde de konserler verir (Alptekin, 2004: 30; Aslanoğlu, 1976: 25; Demiral, 1982: 43; Oğuzcan, 1991: 7; Özen, 1998: 18; Turan, 1994: 22). Bu arada Veysel'in **Toprak** şiiri bütün yurttan yankı uyandırır. Veysel, yürüdüğü bu meşakkatli yolda, Mes'ut Cemil, Sabâhâttin Eyüboğlu, Baki Süha, Refik Ahmet gibi isimlerin yardımı olduğunu ifade eder. Ayrıca Veysel, Muzaffer Sarısözen ve Nida Tüfekçi gibi ustalara çalıp söyler. Veysel'in ikinci kitabı 1949'da **Sazımdan Sesler** İstanbul'da yayımlanır. Cumhuriyet'in kuruluşundan 1950 yılına kadar devletin ve kırsal bölgelerin kalkınma çabalarında Halkevleri, Köy Enstitüleri gibi kuruluşların faydalarını lirik şiirleriyle köylüye anlatır. 1951'de İstanbul gazeteleri gözlerini açtırmak için teklifte bulduklarında "benim dünyam bana kâfidir" diyerek reddeder (Demiral, 1982: 43). 1952'de Veysel'e İstanbul'da büyük bir jübile yapılır. Türk Folklor Araştırmaları Dergisi'nin sahibi İhsan Hınçer'in ön ayak olmasıyla yapılan geceye Ahmet Kutsi Tecer, Mes'ut Cemil, Behçet Kemal Çağlar, Vedat Nedim Tör, Bedri Rahmi Eyüboğlu gibi isimler katılır (Alptekin, 2004: 29; Buluz, 1982: 45; Demiral, 1982: 43; Oğuzcan, 1995: 7). Ayrıca Bedri Rahmi Eyüboğlu tarafından yazılan bir senaryo ile **Karanlık Dünya** adlı

bir film Metin Erksan tarafından çekilir; ancak film kurgusunda ve gösterimlerinde başarılı olmaz (Alptekin, 2004: 29; Canbazoğlu, 2009: 340; Özen, 1998: 19). 1956-57'lerde Fransa'da Veysel'e ait türkülerden oluşan **Voyages d'Alin Gneerbrand, Âşık Veysel** isimli bir kaset yayınlanır (Başgöz, 2000: 4). Köylünün, işçinin, müdürün, bakanın, cumhurbaşkanının sevdiği Veysel toplumun her kesimine hitap eder; 1963'te Cumhurbaşkanı Cemal Gürsel, Veysel'i kabul ederek onunla kırk beş dakika sohbet eder (Canbazoğlu, 2009: 340). 1964'te (30 Ekim) Veysel, **II. Sivas Halk Şairleri Bayramı'na** katılır (Alptekin, 2004: 26; Aslanoğlu, 1965: 20). 1965'de T.B.M.M tarafından özel bir kanunla ana dilimize ve milli birliğimize yapmış olduğu hizmetlerinden dolayı Veysel'e maaş bağlanır (Demiral, 1982: 43; Oğuzcan, 1991: 7). 1967'de (22-30 Ekim) Konya'da yapılan **II. Âşıklar Bayramı'nda** Veysel, jüri üyeliği yapmıştır (Alptekin, 2004: 26). Hacı Bektaş Turizm Derneği tarafından davet edilen Veysel, 15 Ağustos 1971'de Hacı Bektaş'ta son konserini verir ve rahatsızlığından dolayı konseri tamamlayamaz (Alptekin, 2004: 31; Canbazoğlu, 2009: 340; Özen, 1998: 19).

II. YETİŞTİĞİ ORTAM VE YETİŞTİREN UNSURLAR

Bu bölümde hiç kuşkusuz işe Veysel'in doğduğu ve 1933 yılına kadar yani 39 yaşına kadar çevresinden dışarı çıkmaması sebebiyle kültürel atmosferinden etkilendiği Sivrialan köyü ile başlamak gerekir. Sivrialan, Emlek² yöresi köylerindedir ve bu köylerin çoğu Alevî-Bektaşidir. Bu köylerde sazın da, sözün de, âşığın da eksikliği yoktur. İğdecikli Âşık Veli, Kılıçlılı Âgahî, Kaleli Kemter Baba, Sarıkayalı Âşık Hüseyin (Gürsoy), Ortaköylü Ali İzzet hep bu çevrenin insanlarıdır (Başgöz, 2000: 3). Öz'ün (2007: 350) verdiği bilgilere göre köy, Emlek köyleri içerisinde en son kurulan köylerden biridir. 1800'li yılların ortalarında kurulmuştur. Köy daha çok Sivas Divriği, Malatya, Erzincan'dan göç almıştır. Erzincan /Kemaliye-Ocak köyünden göçen dedelerle, Divriği-Çamşılı yöresi Kaledibi'nden gelen Bektâşiler bu köyü birlikte kurmuşlardır. Beyyurdu köyündeki Hıdır Abdal Ocağı dedelerine köyde arazi verilerek yerleşmeleri sağlanmış; bunun sonucunda da dede-talip ilişkileri içinde cem törenleri gelenekselliğini koruyarak devam etmiş; Bektaşiler de daha çok

² Kul Hüseyin, Kemter Baba, Aşık Veli, Agahî ve daha nice halk ozanlarının yetiştirdiği ozan yurdu Emlek, Şarkışla'nın kırk, Gemerek'in sekiz, Yıldızeli'nin yirmi, Kayseri Saroğlan'ın altı ve Yozgat Akdağmadeni'nin on dört köyünü içeren; Turna, Şeme, Kılıç, Karababa ve Nalbant dağlarından başlayıp, Akdağlar ve Sırkılı dağı ile çevreleyen Kızılırmak havzası içinde bulunan vadiye denilmektedir (Doğan, 1997: 178).

Ortaköy-Mustafa Abdal Dergahı'nda faaliyetlerini sürdürmüşlerdir. Kurnaz (1990: 21-22), "Veysel'in Şiirlerinde Klasik Kültürün Yeri" başlıklı çalışmasında, Veysel'in bilinen yalın ve sade diline karşın, *ehl-i zamir, geşt û gûzâr, fâş, fîsk u fesat, kûşe-i vahdet, râyînâ, küre-i arz* vb. gibi kelimeleri kullanmasından ve bu kullandığı kelimeleri dinleyici çevresinin anladığı noktasından hareketle ve klâsik edebiyatın halka ulaşma şeklini ve dolaylı olarak da Sivrialan'ın o zamanki mevcut kültürel atmosferini şu şekilde tasvir etmiştir:

"Osmanlı toplumunda dokusunu büyük ölçüde dinî-tasavvufî kültürün beslediği mütecanis yapıyı cami, tekke, köy odası ve kahvehanelerde okunan muayyen eserler oluşturuyordu. Başta İstanbul olmak üzere yoğunluk kazanan sanat faaliyetleri 16. yüzyıla gelindiğinde bu kültürün halka intikali iyice hızlanmıştı; okuyucunun zevki ve kültür seviyesi bir hayli yükselmişti. Divân şairleri arasında padişah, emir, kadı, yeniçeri, şekerçi, ipekçi vb. de yer almaya başlamıştı. Böyle sanat faaliyetlerine halkın her kesiminden katılımların olması, ancak yapılan yoğun ve yaygın bir kültür atmosferiyle izah edilebilir... işte klâsik edebiyat halka böyle bir ortamda ulaşır. Halk ise onu kendi kültür biçimi ve zevki nisbetinde özümlemeye çalışır. Bunun sonucunda ortaya çıkan eserler Halk edebiyatını Klâsik edebiyata bağlayan "ara örnekleri" mahiyetindedir. Veysel'in şiirlerinde görülen bu tür özellikleri, böylesi bir geleneğin yansması olarak görmek gerekir. Veysel, âşık-rakib-sevgili üçlüsünü çerçevesinde ele aldığı aşk hadisesini, Âşık edebiyatının klâsik edebiyattan aldığı ölçüler içinde takdim eder. Sevgili Leylâ, gül, şem(=mum)dir; âşk ise mecnun, bülbül ve pervâne. Sevgilisinden ayrı düştüğünü mü söyleyecek; "Leylâsını yitiren Mecnun ben oldum" deyiverir." (Kurnaz, 1990: 21-22)

Bu düşüncelere koşut olarak Günay (1993: 21-23), Veysel'in babasının saz şiirine meraklı oluşunun kişisel tercihi olmadığını şöyle değerlendirir:

"XVI. yüzyıldan itibaren bütün imparatorluk topraklarında ilk milli Türk şiiri geleneğinin İslamiyet, yerleşik medeniyet, çağın kültür ve bilgi birikimi, beklenti ihtiyaç ve zevklerine göre şekillenerek Âşık Edebiyatı geleneği halinde gelişmiştir... Batıya göre muhafazakar bir hayat tarzının hakim olduğu Doğu Anadolu Bölgesinde tarihi biçimine sadık kalarak yeni kabullerin bir bölümünü özümseyerek içlerinde Âşık Veysel gibi başarılı temsilcilerin de bulunduğu kalabalık saz şairi kadrosuyla hayatini günümüze kadar sürdürmüştür. Sivas ili de bu geleneği canlı olarak yaşatan bölgelerimizden biridir. Bu sebeple Veysel'in babasının kör olduğu için hayatını kendi kendine yeterek sürdürmesi güç olan oğlunu saz şairliğine yönlendirmesi tesadüf değildir. Âşık Tarzı Edebiyat geleneği Veysel'in doğduğu ve yetiştiği dönemde bütün bu bölge-

nin yaşama ve kendilerini ifade etme tarzlarının belirleyicisi ve öğreticisidir. Bu tabii ortam içinde Veysel de âşık toplantılarının dinleyicisi ve öğrencisi haline gelmiştir. Sakatlığı sebebiyle başkalarına bağımlı, çöken bir kişilik yerine yönlendirilmiş belirli bir öğretim ve eğitimle şiir söyleme ve saz çalma yeteneği kazanarak kendi kendine yeten aynı zamanda toplum hayatına katkıda bulunan, üreten olumlu bir kişilik kazanmıştır.” (Günay, 1993: 21-23)

Veysel halk şiiri geleneğinin önemli ustalarından biri olmakla birlikte, klâsik anlamda bu geleneğin tamamını uygulayan³ âşıklardan değildir (Alptekin, 2004: 35; Gökyay, 1974:6909; Yardımcı, 2003: 180). Usta çırak ilişkisini tam yaşamasa da, O'nun bu anlamda ilerlemesini sağlayan kişileri ve ortamı irdeleyelim. Öncelikle, Veysel'in yetiştiği ortam pek çok dinî-tasavvufî Türk halk şairinin yetiştiği; sazda ve sözde usta olan bir ortamdır (Alptekin, 2004: 35). Bu ortamda O'nu etkileyen çevre şairlerini şöyle sıralayabiliriz: Şarkışla'nın Hardal Köylü Hüseyin; Şarkışla'nın Üyük köylü ve Yassıpınarlı Halimî; Tarsuslu Sıdkı ve Agahi'nin yakın arkadaşı Kul Sabri (Garip Ali); Şarkışla'nın Sivrialan köylü Veysel veya Veyselî (sonradan Çelebi Hamdullah Efendi O'na Visalî mahlasını verir); İğdecikli Aşık Veli'nin ustası Şarkışla'nın Kale köylü Kemter (Dertli Kemter veya Sefil Kemter); Şarkışla'nın İğdecik köylü Veli; Tarsus'tan Şarkışla'ya göç eden Sıtkı (Aslanoğlu, 1973: 16-19; Yardımcı, 2003: 197) Yine bu ortamda Veysel'in sazında ve sözünde O'na yardım etmiş, ustalık etmiş, Molla Hüseyin, Çamşılı Ali Ağa, Dalli'nin Mehmet, Sivrialanlı (Cört) İbrahim ve Zaralı Kürt Kasım'ı zikretmemiz gerekir. Başlangıçta Molla Hüseyin, Veysel'in sazını tamir ederek kara düzen çalmasını öğretir. Yakın akrabası ve komşusu olan; ancak saz çalamayan Dalli'nin Mehmet'den yanık türküler öğrenir. Çamşılı Ali Ağa ise kendisinin de bahsettiği gibi ilk ustasıdır ve ilk deyişi O'ndan öğrenir (Alptekin, 2004: 22; Özen, 1998: 14; Turan, 1994:13).

³ Yardımcı, Âşık Veysel'in şiirlerinde geleneğe ait unsurları saptamak için âşıklık geleneklerini sıralayarak Veysel'in neden bilinen âşıklardan olmadığını şu şekilde açıklar: A. Saz çalma B. Mahlas alma C. Rüya sonrası âşık olma (bade içme) D. Âşık karşılaşmaları a. Atışma-karşılaşma (tekellüm) b. Taşlama-takılma c. Soru-cevap (atışma) d. Çözümlü muamma-muamma atışma e. Barışma, övme, uğurlama E. Leb-değmez (dudak değmez) F. Askı G. Tarih bildirme H. Nazire söyleme. Veysel halk şiiri geleneğinin çağımızın önemli ustalarından biri olmakla birlikte klasik anlamdaki bu geleneklerin tamamını uygulayan âşıklardan değildir. Çünkü Veysel, âşık fasıllarını tam uygulamamaktadır. Örneğin; atışma yapmaz, leb-değmez yapmaz, askı indirmez, muamma çözmez, doğaçlaması yoktur, halk hikâyesi anlatmaz ve usta çırak geleneğini tam olarak yaşamış değildir” (Yardımcı, 2003: 180) Konuyla ilgili olarak bkz. Yardımcı, Mehmet (2003). Âşık Edebiyatı Araştırmaları. Ankara: Ürün Yayınları. s. 180-197; Alptekin, Berat (2004). Âşık Veysel-Türküz Türkü Çağırırız. Ankara: Akçay Yayınları. s. 32-41.

Öz (2007: 353), “Âşık Veysel ve Gelişmesine Katkı Sağlayan Kaynaklar” başlıklı çalışmada bu bilinen isimlerin yanı sıra 1940’lı yılların ortalarına kadar O’na eşlik etmiş olan Sivrialanlı (Cört) İbrahim’in ve Zaralı Kürt Kasım’ın müzikâl anlamda Veysel’in üzerinde önemli etkisi olduğuna dikkat çekmiştir. Veysel’in çocukluk arkadaşı olan Sivrialanlı (Cört) İbrahim türkü söylemede çok başarılıdır. İyi keman çalan ve türkülerini keman eşliğinde okuyan Kasım ise, Veysel’e çalıp söylemede eşlik etmenin yanında kemanın ve sazın tami-rini üstlenmiştir; keza başlangıçta Veysel’in diğer köylere gitmesinde hep Kasım eşlik etmiştir. Veysel, Kasım’ın ısrarıyla Zara’da bir kahvede ilk kez halkın önüne çıkarak çalıp söylemiş ve ilk kez para kazanmıştır. Aynı zamanda bizim bu bölümde zikretmemiz gereken bir kişi daha vardır. O da sazıyla ilk buluşma imkânını sağlaması noktasında, Ortaköy Mustafa Abdal Dergâhı’ndan Hakkı Baba’dır; zira Hakkı Baba, dergâhta bulunan sazı, babası Karaca Ahmet aracılığıyla Veysel’e göndermiştir.

Kökünü Ahmet Yesevi’den, Kaygusuz’dan, Yunus’tan, Pir Sultan’dan alarak Âşık Kerem, Dertli, Ruhsatî, Karacaoğlan vb. ile devam eden çizgisinde Veysel; Kemterî, Agahî, Âşık Veli vb. gibi çevresinin ozanlarından da etkilenmesinin paralelinde; halk ozanlarının Veysel’in evine sık sık olan ziyaretlerinde çalıp çığırmaları ve Veysel’in de çevre köyelerine giderek çalıp çığırması etken bir unsur olmuştur. Veysel’i etkileyen diğer unsurlar arasında Yalıncağ tekkesini; O’nun hayatında çok önemli bir yer tutan Mecit köyündeki Selman Baba’yı; Veysel’in köyünün dedeliğini ve zakirliğini yapan Hıdır Abdal Ocağına mensup olan -ki köye Erzincan / Kemaliye-Ocak köyünden göç ederek yerleşmişlerdir- Hıdır dede ve amcaoğlu Ali Özsoy dedeyi zikretmemiz gerekir. Hıdır dede ve amcaoğlu Ali dede okuma yazma bilen oldukça eğitilmiş kimselerdir. Veysel, özellikle Hıdır dededen ve amcaoğlu Ali dededen müzik yönü ile çok beslenmiş ve etkilenmiştir (Öz, 2007: 353).

Alevi-Bektaşî ortamından bu kadar beslenen ve etkilenen Veysel, hiçbir zaman kuru bir tarikat propagandası yapmamıştır; On İki İmam’dan söz etmemiş, onlara “dûvâzlar” yazmamış; Hz. Ali’yi tek bir şiirinde övmemiş; Hacı Bektaş Veli’yi ancak ömrünün sonuna doğru ziyaret etmiştir. Başgöz’e göre (2000: 8), Veysel Aleviliğin insana sevgisini ve saygısını; insanları birliğe, beraberliğe ve çalışmaya çağırın mesajını; bilime değer vermesini, çağdaş bir felsefe ve dünya görüşü olarak benimsemiştir. Ayrıca Veysel’in dili, Emlek Alevi çevrelerinin konuştuğu, sade duru, renkli ve öz Türkçe deyimleri ve sözcükleri koruyan bir dil olması sebebiyle Veysel’in anlaşılmasında ve sevilmesinde etken olmuştur.

1933 yılında çevresinden çıkarak dairesini genişleten Veysel'in hayatında Ahmet Kutsi Tecer önemli bir yer tutmaktadır. Günay (1993: 25), Sivas'ta yapılan **I. Âşıklar Bayramına** katıldığı dönemde **ustamalı** şiirler söyleyerek gelenek taşıyıcısı durumunda olan Veysel için gelenek içinde sade kişilikten sanatçı kişiliğe geçişi sağlayan rüya motifinin yerini, Ahmet Kutsi Tecer'in aldığı ifade eder. Ahmet Kutsi Tecer'in desteği ve katkılarıyla Veysel'in şair kişiliğinin oluşum süreci tamamlanmış ve Cumhuriyetin 10. yılında **Türkiye'nin İhyası Gazi Mustafa Paşa** adlı ilk deyişini söylemiştir. Ahmet Kutsi Tecer'i takiben, O'nun kadar olmasa da Sabahattin Eyüboğlu'nun, Refik Ahmet'in, Mes'ut Cemil'in, Vedat Nedim Tör'ün, Muzaffer Sarısözen'in bu noktada katkıları önem ihtiva etmiştir.

Kişilerin yanı sıra Veysel'e katkı sağlayan kuruluşlar noktasında kuşkusuz ki Halkevlerinin ve Köy Enstitülerinin ayrı bir önemi vardır. Veysel, bu iki kuruluşa da şiirler söylemiş, vefa göstermiştir. Halkevleri Veysel'in özellikle müzik yönünün gelişmesinde rol oynamıştır. Köy Enstitüleri ise Veysel'in şiirini etkilemiştir; 1941 yılına kadar geleneksel çizgide devam eden şiiri, bu tarihten sonra şeklen geleneğe bağlı olmuşsa da konu olarak geleneksel halk şiirinden uzaklaşmıştır (Özen, 1998: 62). İnan'a (Arısoy, 1975: 5) göre Veysel'i tanıtan Ahmet Kutsi Tecer; ancak ulusal yapan Köy Enstitüleridir. Parlatır'a (1993: 335) göre, kırk yaşına kadar kendi iç dünyasında dertlerini bir yumak gibi ören Veysel'in hayat çizgisi, O'nun yetişmesinde önemli bir rol oynamıştır. Sabahattin Eyüboğlu, halkla aydını buluşturan ve iyi bir gözlemci olan Veysel'in sanatında sahip olduğu kişiliğinin yanı sıra bu anlamda rol oynayan iki çeşit kendindeliğin önemli bir yere sahip olduğunu şu biçimde vurgular:

"İlk bağlandığın ve o gün bugündür artıp da eksilmeyen tarafı olgun insanlığı, sözünde ve işindeki dürüstlüğü, her halinin yerindeliği ve anlayışlı ince-liği oldu... Veysel'deki iki çeşit kendindeliktan biri; türkü geleneğinin özüne ve sözüne derinden bir bağlılıkta, sıkı bir düzen içinde rahatça konuşmakta, uzun bir sabrın meyvesi olarak kazanılmış. Bir de gelenekten az çok sıyrılarak yeni bir yol bulan Veysel var;

Uzun ince bir yoldayım

Gidiyorum gündüz gece

Bilmiyorum ne haldeyim

Gidiyorum gündüz gece" (Oğuzcan, 1991: 11-13)

Veysel'i etkileyen âşıklar arasında Pir Sultan Abdal, Âşık Kerem, Karacaoğlan, Erzurumlu Emrah, Ruhsâtî, Dertli; divan edebiyatı şairleri arasında

Ömer Hayyam, Mevlâna, Hallac-ı Mansur; tekke edebiyatı şairleri arasında Yunus Emre, Hacı Bektaş Veli'yi saymamız mümkündür (Alptekin, 2004: 40; Aslanoğlu, 1973: 16; Buluz, 1982: 45; Oğuzcan, 1991: 7-11; Halıcı, 1991: 19; Kabaklı, 1974: 6910; Kaftancıoğlu, 1974: 6914; Kaplan, 1974: 6930; Parlatır, 1993: 337; Oy, 1974: 6920; Şardağ, 1974: 6911; Yardımcı, 2003: 156). Veysel'de Pir Sultan'ı şöyle buluruz:

Ellerin attığı taş değmez bana

İlle dostun gülü yaralar beni...

Veysel de bu kanıdadır, en ağır taşın dosttan geldiğini söyler:

Veysel bu sevdadan vazgeç dediler

Olup bitenleri yaz geç dediler

Sevdiğim kapıdan az geç dediler

Acı sözü sevdiğimden işittim...

Veysel'de Ruhsâti'yi ise şöyle buluruz:

Bir vakte erdi ki bizim günümüz

Yiğit belli değil, mert belli değil

Herkes yarasına derman arıyor

Derman belli değil, dert belli değil.....Ruhsâti

Dünya geniş idi şimdi daraldı,

Çıkıp gideceğim yer belli değil.

Yetmiş altı yıldır alır satarım,

Deftere bakmadan kâr belli değil.

Evlâttan uşaktan fayda bekleme

Birde bir bulunur, o da tekleme.

Cahil insan gül olsa da koklama

Ayvası, turuncu, nar belli değil.....Veysel (Kaftancıoğlu, 1974: 6916)

Pir Sultan Abdal, Ruhsâti, Erzurumlu Emrah, Karacaoğlan, Âşık Kerem gibi kendinden önce yaşamış; Kemteri, Veli, Agahî gibi yöresinin şairlerinden etkilenen Veysel de kendinden sonra gelen âşıkları etkilemiştir. Veysel'in

Nice güzellere bağlandım kaldım

Ne bir vefa gördüm ne faydalandım

biçimindeki söyleyişinin Gemerekli Âşık Işık'ta;

Nice kullarına ortakçı oldum

Ne bir vefa gördüm ne faydalandım

biçiminde görünüşü; Veysel'in "Gören âşıkları yakar ateşe" biçimindeki dizisinin; "Gören âşıkları yakar ateşe" biçiminde Hüseyin Çırakman'da aynen görünüşü bu etkinin işaretlerindedir (Yardımcı, 2003: 196-197).

III. MÜZİK YÖNÜ

Âşık Veysel'in müzik yönünü doğru bir biçimde anlayabilmek ve ortaya koyabilmek için öncelikle, âşık müzik geleneğinin genel özelliklerine, kısaca da olsa, değinmek gerekir. Bu nedenle, çalışmanın bu bölümünde önce âşık geleneğinin müziksel özelliklerini mantıksal bir hiyerarşi çerçevesi içerisinde özetlemeye çalışalım.

A. Âşık Müzik Geleneğinin Genel Özellikleri:

Âşık geleneğinin de bir parçası olduğu Türk Halk Müziği, Türklerin Orta Asya'dan başlayıp Ön Asya ve Avrupa'ya kadar uzanan tarihsel yolculuğunun anılarını ve izlerini taşımaktadır. Bu özelliğinden dolayı, -dünyadaki diğer tüm halk müziklerinin de olduğu gibi- tarihin birçok farklı açıdan değerlendirilmesinde yararlanılabilecek, başlı başına bir tarih vesikası olduğu ileri sürülebilir. İlk çağlarda Türklere hekimlik, büyücülük, müzisyenlik gibi işleri yapan ve toplum içinde ayrıcalıklı olarak görülen kişileri, farklı topluluklar farklı isimlerle anmışlardır. Sözcüleri; bu kişileri tanımlamak için Altay Türkleri **kam**, Kırgızlar **baksı**, Tonguzlar **şaman**, Yakutlar **oyun**, Oğuzlar **ozan** isimlerini kullanmışlardır. Tarihsel süreç içerisinde, "büyücü-çalıcılık" görevini **kamlar**, "şair-çalıcılık" görevini **ozanlar** üstlenmişlerdir. Ozanların ve oluşturdukları ozanlık geleneğinin yerini 15. yüzyıldan itibaren âşıklık ve âşıklık geleneği almıştır (Köprülü, 1991:353-354; Tanrıkorur, 1985: 559).

Halk müziğinin kaynağı olarak, çoğunlukla bizzat halkın kendisi gösterilir. Bunda, halk müziği eserlerinin **anonim** nitelikte olmasının büyük oranda etkili olduğu düşünülebilir. Bu yaklaşımın, sanılanın aksine pek de gerçekçi olmadığına dair karşı görüş öne süren Tanrıkorur, **anonim** sıfatının kullanımından kaynaklanan bir yanlışlığa dikkat çekmektedir. Tanrıkorur, etimolojik kökeninden hareketle, **anonim**⁴ kelimesinin yaygın kullanımında olduğu üzere "sahibi

⁴ Tanrıkorur burada, anonim kelimesinin Yunanca "isim" anlamına gelen 'onoma' ile "-sız" anlamındaki 'an-' önekini birleşmesinden oluştuğunu dile getirmektedir. Diğer bir anlamıyla anonim, "isimsiz" anlamına geldiği söylenebilir (Tanrıkorur, 1985: 563).

olmayan” değil, “sahibi bilinmeyen” anlamına geldiğine dikkat çekmekte ve “Halk müziği parçalarını bütun bir kır halkının ortaklaşa bestelediği düşü- nülemediği gibi, bu parçaları besteleyenler (halk deyimiyle “yakanlar” veya “bağlayanlar”) en eski ozanlarla daha yenice olan âşıklardır” ifadeleriyle de Türk Halk Müziği’nin gerçek anlamda birincil kaynaklarının âşıklar olduğuna işaret etmektedir (Tanrıkorur, 1985: 563). Hafıza aktarımı bir coğrafyaya ve bu coğrafyada yaşıyan topluma has özgün müzik geleneğinin oluşmasındaki temel araçtır. Her müzik kültürü kendi dayandığı kökler ile bağlarını kuran ve kendi gibi olma özelliğini korumasını sağlayan kalıplar ile aktarılmaktadır. Bu kalıplar belli bir kültürdeki müzikâl ortaklıkları ya da daha genel anlamıyla bir geleneksel müziği hatırlayabilmek ve icra ile aktarabilmek için yerel icranın ihtiyaç duyduğu tüm müzikâl yapı, işaret, formül ve şifreleri içermektedir. İşte birincil kaynak konumunda olan âşıklar, bu kalıplar aracılığı ile aktarımlarını yapabilmektedirler. Oldukça uzun bir tarihsel sürecin içinden yoğrulmuş gelen bu âşıkların ortaya koyduğu müzik geleneğinin temel bakımından iki köklü geleneğe dayandığı dile getirilebilir. Bunlardan ilki, anonim halk müziği, ikincisi ise dini-tasavvufi tekke müziği geleneğidir. Büyük çoğunlukla hece vezninin kullanıldığı şiirler, bu müzik geleneğinin dayandığı iki köklü geleneğe koşut olarak, dini ya da dünyevi konular üzerinedir. Güzel (1989:265), dini içerikli şiirlerde; Tekke şairlerinin fikrî unsur ile dinî vecdi ön planda tuttuğu için kitle iletişimini temin ettiklerini; tekvin, vahdet-i vücud, insan ve insanın değeri, dünya ve dünyanın fâniliği, nefis ve nefis terbiyesi, aşk-zühd-zikir, ah- lak vb. temaların işlendiğini dile getirmiştir.

Müziksel açıdan bakılacak olursa, âşık müzik geleneğinin başlıca özelliği- nin müzik ile şiirin birbirini tamamlaması olduğu söylenebilir ; ayrıca âşık ge- leneğinde ilk dikkat çeken noktanın, neredeyse tüm âşıkların çaldığı **saz** olduğu görülmektedir. Saz çalmak, âşıkların önemli niteliklerinden biridir⁵. Ancak, saz çalmak aşığın nihai amacı değildir. Öncelikle saz, aşığın şiirini kafasında tasarlaması ve hazırlaması için ona zaman kazandıran bir araç niteliğindedir. Bunun yanında saz, âşık şiirlerinin sazla ürettikleri ezgilerle süslenmesinde ve her aşığın kendine özgü söyleyiş tarzının oluşmasında önemli bir yardımcıdır (Şenel, 2007: 74). Âşık müziğinde kullanılan ezgiler, çoğunlukla **âşık havası** olarak adlandırılabilir bir tarzdadır. Bu tarz, **uzunhava**⁶ ve **kırkhava**⁷ ara-

⁵ Buna karşın, bazı yörelerde bir çalgı çalamadığı halde irticalen şiir söyleyebilen halk sa- natçalarına da âşık denildiği bilinmektedir.

⁶ Türk Halk Müziğinde, belli bir ölçüsü olmayan, serbest nitelikteki ezgilere verilen genel isim.

⁷ Türk Halk Müziğinde, belli bir ölçü dâhilinde okunan/çalınan ezgilere verilen genel isim.

sında bir tarzdır. Salt **uzunhava** ve **kırkhava** tarzında olan ezgilere az sıklıkta rastlanır. Ezginin hangi tarzda olacağını, çoğunlukla şiirin konusunun taşıdığı nitelikler belirler (Oğuz , 2001:18;Reinhard ve Reihnard, 2006: 98). Âşık müziğine ait eserlerde, genellikle **resitatif**⁸ söyleyiş biçimi yaygın olarak kullanılır. Bu söyleyiş biçiminin kullanılmasında, şiirin daha kolay anlaşılması amacının etkili olduğu söylenebilir (Reinhard, 1977: 8).

Âşık müziğinde ezgiye tamamıyla şiir yön vermektedir. Bu noktada, şiirin hece sayısı doğrudan etkilidir. Ezgilerin, kolay ve sade nitelikte olduğu dile getirilebilir. Böylelikle, ezgiden çok şiirin ön planda olması sağlanır. Ezgiler, çoğunlukla sık tekrarlayan motiflerden oluşur (Günay, 1993: 33). Âşıklar kendi ezgilerini oluştururken yaşadıkları yöreye ait ezgi kalıplarından ve icra üsluplarından sıklıkla etkilenirler. Kendilerine ait özgün ürünlerin yanında, geçmiş usta âşıklar tarafından yazılan ezgi kalıplarını, ya da kullanılan özel okuyuş kalıplarını, yöresel ağız ve ezgi tarzlarını içeren eserleri de seslendirirler. Âşık geleneğinde bu tür eserlere, **usta malı** adı verilmektedir (Şenel, 2007: 65).

Âşık geleneğine ait eserler teknik bir analiz çerçevesinde değerlendirilecek olursa, çoğunlukla 2/4 ve 4/4'lük gibi basit ve 5, 6, 7, 8 ve 9'lu birleşik usûllerin kullanıldığı görülebilir. Çok sık olmamakla birlikte, 10, 11, 12, 13 vb. gibi vuruş değerlerine sahip karma usûllerin de kullanımına rastlanabilir. Aynı eser içerisinde birkaç farklı usûlün bir arada kullanımıyla da karşılaşılabilir. Bu eserler içerdikleri dizi /ses organizasyonu⁹ bakımından ele alınacak olursa, geleneksel kuram anlayışı açısından en çok kullanılan makamım **hüseyni** olduğu görülebilmektedir; bunu **uşşak, muhayyer, karcıgar, hicaz** ve **rast** makamları izlemektedir. Bu noktada; âşık müziğinde kuramsal yaklaşımlardaki yaygın kullanımına yakın olan farklı anlamları da işaret eden **ayak**,

⁸ Konuşma tarzında ezginin seslendirilmesi.

⁹ Dünyadaki geleneksel müzik kaynakları incelendiğinde ;halk müziği ile ilgili kuram tarihinde yer alan dizi odaklı anlatımlar,ses organizasyonu temelli olduğu için “dizi/ses organizasyonu” kullanımı tercih edilmiştir.

hava, makam¹⁰ kavramları üzerinde durmamız gerekir. Âşık müziğinde kullanılan makam kavramı, Türk Sanat Müziğinde kullanılan makam kavramı ile açıklanamaz. Bu konudaki görüşlere yer verelim. Tüfekçi (1983:330–340), bu noktaya şu şekilde ışık tutmuştur:

“... âşığın makam olarak adlandırdığı ezgiler, Türk Sanat Müziğindeki makam tarifleriyle izah edilemezler... Âşıklar deyişlerini söylerken yeni besteler yapmıyorlar. Yetiştikleri yörelerin müzik tarz ve tavrı içinde kalarak sözlerini eski ezgiler üzerine döküyorlar. Bu ezgisel yapıya bazı yörelerde makam, bazılarında ayak, bazılarında hava vb. adları verilmektedir.”

Özbek (1992:214)'in paralel yaklaşımı da şöyledir:

“Ayaklar (âşık havaları) belli bir besteyi (kompozisyonu), makamlar ise bir besteye esas olacak (dizi, durak, güçlü, seyir gibi unsurların oluşturduğu) kuralları belirtir...”

Şenel (2007: 67), ayak ve makam kavramlarını şöyle açıklamaktadır:

“genel olarak bir takım serbest ritimli vokal ya da vokal-enstrümantal ezgilerin önünde çalınan, giriş ya da hazırlık diyebileceğimiz, çoğu zaman usullü, basit motiv, bölme ya da periyotlardan oluşan, kısa süreli ve birkaç ölçü içinde seyreden, sözsüz ezgileri karşılamaktadır.”

Çobanoğlu (2000: 30), âşık havaları ve varyantlaşmaları üzerine şu bilgileri aktarmıştır.

¹⁰ Bu konuda bakınız: BARTOK, Bela.(1976). Turkish Folk Music From Asia Minor; ÇOBANOĞLU,Özkul.(2000).Âşık Tarzı Kültür Geleneği ve Destan Türü;GÜNAY, Umay.(1986). Âşık Tarzı Şiir Geleneği ve Rüya Motifi / “Halk Şiirinde Ayak Konusunda Düşünceler.” Milli Folklor,C.1,S.8,s.32-34;KIRZIOĞLU, M.Fahrettin.(1964). “Kars İlinde Halk Saz ve Oyun Havalarının Adları” Türk Kültürü,S.2,s.200; OĞUZ, M. Öcal. (1990). “Âşık Makamları Üzerine Bir Değerlendirme” Milli Folklor, 1 (7): 22-29; OĞUZ, M. Öcal. (2001). Halk Şiirinde Tür, Şekil ve Makam. Ankara: Akçağ Yayınları;OZANOĞLU, İhsan.(1940). Âşık Edebiyatı.Kastamonu;ÖZBEK, Mehmet.(1992). “Türk Halk Müziğinde Ayak Tabirinin Yanlış Kullanımı Üzerine” S.Turhan (ed) Türk Halk Musikisinde Çeşitli Görüşler. Ankara. REINHARD.Kurt ve Ursula.(2006). Türkiye'nin Müziği, C.2. Çev: Sinemis Sun. Ankara:Sun Yayınevi; REINHARD,Kurt.(1997). “Typen Von Âşık-Melodien Im Vilâyet Sivas”. I.Uluslararası Türk Folklor Kongre Bildirileri:Anakra:Ankara Üniversitesi Basımevi; ŞENEL, Süleyman.(1997). “Türk Halk Müziğinde Beste, Makam ve Ayak Terimler Hakkında” V.Milletlerarası Türk Halk Kültürü Kongresi Bildirileri.Ankara:Kültür Bakanlığı Yayınları:372; (2007). Kastamonu'da Aşık Fasılları: Türler – Çeşitler – Çeşitlemeler;TAŞLIOVA,Şeref.(1976). “Kars ve Çevresinde Sazla Sesle Söylenen Âşık Makamlarının İsimleri” Uluslar arası Folklor ve Halk Edebiyatı Semineri Bildirileri. Ankara:Konya Turizm Derneği Yayınları. 136-142; TÜFEKÇİ, Nida.(1983). “Âşıklarda Müzik” II. Milletlerarası Türk Folklor Kongresi Bildirileri: Ankara: Kültür Bakanlığı Yayınları. 325.

“... Bir başka özellik âşık havalarının tek güfteye has beste özelliğinde olmayışıdır. Başka bir ifadeyle söyleyecek olursak, âşık tarzı müzikteki “hava”lar, güfteye “özel beste”ler değildir. Konu ve anlatım tutumundan hareketle oluşan “geleneksel ezgi-âşık şiiri” birlikteliği, özelliğinin ifadesi olarak irticalen yaratılan âşık tarzı şiir konusu ve anlatım tutumuna (eda) göre, gelenekselleşmiş müziği (havası) eşliğinde yaratılır... Yukarıda da işaret edildiği gibi, âşık tarzı müziğin havaları, mahallileşme ve belli bir âşık havasını kendi adıyla anılacak kadar kendine has bir şekilde “tavırla” icra eden ve söz konusu icrasıyla meydana getirdiği ezginin kalıplaşması neticesi ortaya çıkan ve kendi adıyla anılan varyant niteliğindeki havaları meydana getiren “hava” yaratıcı âşıkların varlığı başta olmak üzere pek çok nedenle varyantlaşmaya açıktır...”

Kanaatimizce bu kalıp ezgiler, âşık geleneğine ait ürünlerin kuşaktan kuşağa aktarılmasında bellek görevini üstlenmişlerdir; ayrıca âşıklar, bu ezgileri çeşitlendirerek kendilerine ait özgün eserler de oluşturmaktadırlar (Elçi, 2007: 12).

Âşıklık geleneği kuşaktan kuşağa usta-çırak ilişkisi ile aktarılır. Âşıklık yolunda ilerlemek isteyen bir çırak, mutlaka usta düzeyindeki bir âşık rehberliğinde adımlarını atar. Bu adımlardan en önemlisi, şiir ve müzik arasındaki uyumun sağlanmasına ilişkin inceliklerin öğrenilmesidir. Bu inceliklerin öğrenilmesinde çırak, çoğunlukla **usta malı** ezgi ve şiirlerden yararlanır (Şenel, 2007: 66).

B. Âşık Veysel’in Müziğinin Genel Özellikleri:

Cumhuriyet dönemi âşık geleneğinin en parlak ve en tanınmış temsilcisi olan Âşık Veysel, Türk toplumunun ortak duygu ve düşüncesine seslenen birçok değerli eser üretmiştir. Bu eserler, günümüzde de –farklı müzik ortamları ve türleri içerisinde de olmak üzere- sıklıkla seslendirilerek tanınmışlığını sürdürmekte ve yeni kuşaklar tarafından da kolaylıkla sahiplenilmektedir. Bunda, Âşık Veysel’in eserlerinin her dönemde öne çıkacak ve kitleleri etkileyebilecek içerik ve özelliklere sahip olmasının etkili olduğu düşünülmektedir.

Âşık Veysel kendi eserlerinin yanında diğer âşıklara ait birçok eseri de kendisine özgü ağız ve tarz özelliğiyle seslendirmiştir. Dağarcığında, kendisinin yetişmesinde emeği olan Çamşahlı Ali Ağa, Molla Hüseyin, Kul Sabri ve Tarsuslu Sıtkı’nın eserlerine önemli oranda yer vermiştir. Bunların yanında, Karacaoğlan, Ercişli Emrah, Âşık Ağahî, Âşık Budala, Âşık Veli ve Âşık Dertli gibi isimlerin de eserlerini çalmış ve söylemiştir (Beyceoğlu, 1982: 47).

Âşık Veysel’in müziğiyle ilgili söylenebilecek ilk şey, âşık müzik gelene-

ğinin tümünde olduğu gibi, her anlamda göze çarpan nitelikte bir sadeliğin var olmasıdır. Bu durum öncelikle, Âşık Veysel'in türkü okuyuşunda açık bir biçimde görülebilir. Arısoy (1974: 6925), Âşık Veysel'in gösterişten uzak türkü okuyuşunu şu şekilde aktarmaktadır:

“Âşık Veysel'in türkü okuyuşu kendine özgüdür. Okuyuşu dane dane, kelimelerin gerçek anlam ve etkilerini anlaşılır şekilde türküleyen saf, açık seçik, sade, ezik, yanık bir okuyuşu vardı. Onda fazla çırlak, bağırtılı, yapmacıklı, ağız kalabalığı içinde güfteleri yutan bir okuyuş tarzı görülmez.” (Arısoy, 1974: 6925)

Okuyuştaki bu sadeliğin, okunan eserlerin içerdiği müzikal özelliklerle bir uyum gösterdiği söylenebilir. Söz konusu bu uyumun Âşık Veysel'in tanınması ve sevilmesinde önemli ölçüde payı olduğu söylenebilir.

Âşık Veysel'in eserlerinde göze çarpan diğer bir unsur şiirdeki bazı söz gruplarının ezgi içerisinde ardı ardına tekrarlanmasıdır. Bunun için akla gelen ilk örnek, Âşık Veysel'in en bilinen eseri *Uzun İnce Bir Yoldayım*¹¹.

Görüldüğü üzere, dört heceden oluşan “gündüz gece” söz grubu farklı nota grupları üzerinde tam dört kez tekrarlanmaktadır. Benzer bir durum, *Güzelliğin On Para Etmez*¹² adlı eserinde de görülebilir.

Bu eserde ise şiirin bir mısrasının tümünün tekrar edildiği görülmektedir. Buna benzer birçok örneğe Âşık Veysel'in birçok eserinde rastlanabilir. Âşık Veysel'in şiirin belli kısımlarını, farklı nota grupları üzerinde tekrarlarını kullanmasıyla söz ve müzik arasında belirli bir uyumu yakaladığı ve eserin içinde müzikal bütünlüğü ve tutarlılığı sağladığı söylenebilir. Söz konusu uyum, bü-

¹¹ TRT Türk Halk Müziği Repertuarının 2973 numaralı notasına göre inceleme yapılmış ve aktarılmıştır.

¹² TRT Türk Halk Müziği Repertuarının 3070 numaralı notasına göre inceleme yapılmış ve aktarılmıştır.

- Hüseyini makamı
- Uşşak makamı
- Muhayyer makamı
- Bayati makamı
- Neva makamı
- Karcıgar makamıdır (Tanrıkörür, 1985; 565).

Makamın yalnız belirli seslerden bir araya gelmesiyle oluşan bir dizi değil, seyir esnasında bu seslerin arasındaki ilişkilerin ve üstlendikleri görevlerin bir bütünü olduğu düşünülürse, Âşık Veysel'in yukarıda sözü edilen makamlardan birçoğunu eserlerinde kullandığı dile getirilebilir. Bunun tam olarak belirlenmesi, şüphesiz, müzikal teknik bir incelemeye dayalı daha geniş ve ileri bir araştırmayla mümkün olabilecektir.

Âşık Veysel eserlerinde genellikle *inici seyiri* kullanmaktadır. Şiirlerinin ilk mısrasını görece daha tiz seslerden başlatan Âşık Veysel, sonraki mısralarda dizi seslerini sıralı kullanarak karar sesine ulaşmakta ve ezgiyi sonlandırmaktadır. Bu durum, kimi zaman geniş ses aralıklarından oluşan eserlerin meydana gelmesine yol açmaktadır. Âşık Veysel'in birkaç eserinde kullandığı en geniş ve en kalın seslere ilişkin örnekler aşağıda gösterilmiştir.

Ağlayalım Atatürk'e	Allah Birdir Peygamber Hak	Sen Bir Ceylan Olsan Ben de Bir Avcu	Seherde Ağlayan Bülbül
--------------------------------	---------------------------------------	---	-----------------------------------

Bu örneklerin yanında, Âşık Veysel'in eserlerinde en sık kullandığı ses aralığının şu şekilde olduğu görülebilir.

Bu ses genişliğinin kullanıldığı eserlerde, genellikle, üstteki *sol* sesine *fa diyez*¹⁵ sesi üzerinden gidildiği gözlenebilir. Karar sesi olan *la* sesine ise, çoğunlukla, alttaki *sol* sesi üzerinden varıldığı görülebilir.

Âşık Veysel'in eserleri kullanılan usûller açısından ele alınacak olursa, çok sık olarak 2/4'lük, 4/4'lük, 5/8'lik ve 7/8'liğe rastlanabilir. Özellikle, Âşık

¹⁵ TRT repertuarında çoğunlukla *fa diyez üç koma* olarak gösterilmektedir.

Veysel'in en çok tanınan ve sevilen eserleri 2/4'lük ve 4/4'lük gibi basit usûllerden oluşmaktadır. Sözgelimi, ***Mecnunum Leylamı Gördüm*** 2/4'lük, ***Uzun İnce Bir Yoldayım*** ve ***Dost Dost Diye Nicesine Sarıldım*** 4/4'lüktür.

IV. SONUÇ

Türk tarihinin başlangıcından günümüze kadar uzanan çizgide, farklı isimlerle karşımıza çıkan halk ozanları, bilgi, görgü ve söze dayalı birikim ve deneyimlerini, rehberlik etme yetenekleri doğrultusunda kullanarak topluma her anlamda yön veren unsurların başında gelmişlerdir. Cumhuriyet ile çağdaşlaşma ve uluslaşma yolunda hızlı ve kararlı adımların atıldığı yıllarda, Âşık Veysel toplumun yönlendirilmesi konusunda önemli işlevleri yerine getiren yeri doldurulmaz figürlerden biri olmuştur. Veysel, Anadolu insanının müziğini otantik ve özgün bir karakterde sunarken, dilini olduğu gibi kullanmış ve halkın duygularına tercüman olmuştur. Çağdaşlaşma ve uluslaşma ülküsü doğrultusunda harcanan çabaları, bir anlamda, şiirleştirmiş; bu çabalara sazı ve sözü ile gereken katkıyı her zaman sağlamıştır. Her aşığın olması gerektiği gibi, toplumun önünde olma ve olayları duru ve açık bir biçimde gözlemlene yeteneğine sahip olan Veysel, eserlerinde sadeliği kendine özgü tarzıyla ustalıkla kullanmıştır. O'nun bu üslûbunda konu ve ezgi arasında tarifi mümkün olmayan uyumlu ve kuvvetli bir birliktelik ve bütünlük oluşturmuştur. Geleneksellikle çağdaşlığı birleştiren, halkla aydını kavuşturan, köyle kenti birleştiren, sade ile klasiği buluşturan, farkındalığı netleştiren (*Koyun kurt ile gezerdi, Fikir başka olmasa...* vb) Veysel, Başgözün de (2000: 4) belirttiği gibi, "Alevi-Bektaşî âşıklarından öğrendiği geleneği yaşadığı devrin yeni duygu ve görüşleri, konuları ve değerleri ile akıllıca kaynaştırarak; Ziya Gökalp'in işaret ettiği şekilde Türk halk kültürünü Batı'nın sanat tekniği ve değerleri ile uzlaştırıp çağına damgasını vurmuştur." Daha önceden de belirtildiği gibi, Âşık Veysel, çağdaş Türkiye'de âşıklık geleneğinin önemli temsilcilerinden biri olmuş ; bu geleneğin yaşanmasında ve yaşatılmasında büyük bir rol oynamıştır. Buna en güzel kanıt, kendinden önceki âşıklar tarafından da kullanılmasına karşın, kullandığı bağlama düzeninin onun adıyla, ***Veysel düzeni*** olarak anılması gösterilebilir. Âşık Veysel'in yalnız âşıklık geleneği için değil, halk müziği için de ne anlama geldiğini Sadi Yaver Ataman şu sözlerle açıklamaktadır:

"Âşık Veysel hiç şüphesiz değerli bir halk aşığı idi. Onu klasik âşıklardan bir noktada ayıran yönü vardır ki; O, geleneksel âşık tarzı musikinin ölçülerine ve kalplarına bağlı kalmamış, bir halk musikisi zevkinin diriliğini ortaya koyan türkü estetiği ile deyişlerinde ki inceliği tellere döküp, ezgiye aktarmakta da

ustalık gösteren bir halk musikisi san'atçısı olarak da ün kazanmıştır.” (Beyceoğlu, 1982: 47)

Özetle, Âşık Veysel içinde yetiştiği âşıklık geleneğinin -adeta kurallaşmış- müzikal unsurlarını kendine özgü bir biçimde ustalıkla kullanmış, kimi zamanda bu unsurları zorlayarak, her biri Türk Halk Müziği'nin dağarcığında önemli bir yere sahip olmuş birçok değerli eser bırakmıştır. Her geçen gün değerleri katlanarak artan bu eserler, toplumun yüreğinde ve zihninde yeni müzikal açılımların oluşmasına öncülük etmektedirler.

KAYNAKLAR

- ALPTEKİN, Ali Berat. (2004). *Âşık Veysel-Türkün Türkü Çağırırız*. Ankara: Akçağ Yayınları.
- ASLANOĞLU, İbrahim. (1965). *Sivas Halk Şairleri Bayramı*. Sivas.
- ASLANOĞLU, İbrahim. (1967). *Âşık Veysel*. Sivas: Ata Kitabevi.
- ASLANOĞLU, İbrahim. (1973). “Veysel’i Yetiştiren Çevre Şairleri” *Sivas Folkloru Dergisi*, 1(5) Haziran: 16-19.
- ASLANOĞLU, İbrahim. (1976). “1970 Yılından Beri Kaybettiğimiz Sivas Halk Şairleri, Âşık Veysel” *Sivas Folkloru Dergisi*, 43 Ağustos: 23-27.
- ARISOY, Süleyman. (1975). “Âşık Veysel” *Sivas Folkloru Dergisi*, 26: 3-6.
- BAŞGÖZ, İlhan. (2000). “Dostlar Seni Unutmadı Âşık Veysel” *Kültür Bakanlığı CD Çalışması*. Ankara: Kültür Bakanlığı.
- BEYCEOĞLU, Ö. Faruk. (1982). “Veysel’in Müziği” *Maya Dergisi*, 41(4): 47.
- BULUZ, Hüseyin. (1982). “Hemşehrim Âşık Veysel” *Maya Dergisi*, 41(4): 45.
- CANBAZOĞLU, Cumhur. (2009). *Kentin Türküsü Anadolu Pop Rock*. İstanbul: Pan Yayıncılık.
- COŞKUN ELÇİ, Armağan.(2007). “Cem’de Âşık ile Müziğin Yeri ve Önemi” Yaşayan Âşık Sanatı Sempozyumu Bildirileri (Yayınlanmamış)
- ÇOBANOĞLU, Özkul .(2000). *Âşık Tarzı Kültür Geleneği ve Destan Türü*. Ankara: Akçağ Yayınları
- DOĞAN, Ziya. (1997). “Ozan Yurdu Emlek Beyyurdu” *Folklor/Edebiyat*, II(12): 178-191.
- DEMİRAL, Abdullah. (1982). “Âşık Veysel’in İlk Yılları” *Maya Dergisi*, 41(4): 42-43.

- DURUCAN, Muhsin. (1974). "Veysel Baba'nın Ardından" *Türk Folklor Araştırmaları Dergisi*, 296(15): 6931-6932.
- GÖKYAY, O. Şaik. (1974). "Veysel, Şiirleri ve Yaptığı" *Türk Folklor Araştırmaları Dergisi*, 296(15): 6909.
- GÜNAY, Umay. (1993). "Âşık Veysel ve Âşık Tarzı Şiir Geleneği" *Hacettepe Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Dergisi*, 10(1): 21-42.
- GÜZEL, Abdurrahman (1989). "Tekke Şiiri" *Türk Dili Dergisi*, LVII(445-450):251-454
- HALICI, Feyzi. (1991). "Âşık Veysel" *Türk Dili*, 4(69): 15-22.
- KABAKLI, Ahmet. (1974). "Ne Sen Var, Ne Ben Var..." *Türk Folklor Araştırmaları Dergisi*, 269(15): 6910.
- KAFTANCIOĞLU, Ümit. (1974). "Veysel (e)' Ağlamanın Zamanı Geldi" *Türk Folklor Araştırmaları Dergisi*, 269(15): 6914-6917.
- KAPLAN, Mehmet. (1974). "Veysel İçin Ne Dediler" *Türk Folkloru Araştırmaları Dergisi*, 269(15): 6930.
- KÖPRÜLÜ, M.Fuad (1989). Edebiyat Araştırmaları 1. Ötüken Yayınları; (1991) Türk Edebiyatında İlk Mutassavıflar. Ankara: Diyanet İşleri Başkanlığı Yayınları
- KURNAZ, Cemal. (1990). "Veysel'in Şiirlerinde Klasik Kültürün Yeri" *Milli Kültür*, 70:21.
- MAKAL, T. Kutsi. (1990). *Halkbilim ve Edebiyat*. İstanbul.
- OĞUZ, M. Öcal (2001). Halk Şiirinde Tür, Şekil ve Makam. Ankara: Akçağ Yayınları; (1990). 'Âşık Makamları Üzerine Bir Değerlendirme', *Milli Folklor* 1 (7): 22-29.
- OĞUZCAN, Ü. Yaşar. (1991). *Âşık Veysel Şatıroğlu/Dostlar Beni Hatırlasın*. İstanbul: Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları.
- OY, Aydın. (1974). "Görmeyen Gözlerdeki Aydınlık" *Türk Folkloru Araştırmaları Dergisi*, 269(15): 6920-6921.
- ÖZ, Gülağ. (2007). "Âşık Veysel ve Gelişmesine Katkı Sağlayan Kaynaklar". *2. Uluslararası Türk Kültür Evreninde Alevilik ve Bektaşilik Bilgi Şöleni*. 17-19 Ekim, Ankara.
- ÖZBEK, Mehmet. (1992). "Türk Halk Müziğinde Ayak Tabirinin Yanlış Kullanımı Üzerine". *Türk Halk Musikisinde Çeşitli Görüşler*. Ankara; Kültür Bakanlığı

Yayınları.

ÖZEN, Kutlu. (1998). *Âşık Veysel/Selam Olsun Kucak Kucak*. Sivas: Dilek Ofset Mabaacılık.

PARLATIR, İsmail. (1993). "Dağlar Çiçek Açar Veysel Dert Açar" *Türk Dili*, 497: 333-341.

REINHARD, Kurt ve Ursula. (2006). *Türkiye'nin Müziği*, Cilt 2. Çev: Sinemis Sun. Ankara: Sun Yayınevi

REINHARD, Kurt. (1977). "Typen Von Âşık- Melodien Im Vilâyet Sivas". I. Uluslararası Türk Folklor Kongre Bildirileri: Ankara: Ankara Üniversitesi Basımevi

ŞARDAĞ, Rüştü. (1974). "Halkı Aydına Getiren Sanatçı: Âşık Veysel" *Türk Folkloru Araştırmaları Dergisi*, 269(15): 6911-6912.

ŞENEL, Süleyman. (1993). "Âşık Musikisi" *İstanbul Ansiklopedisi c.1*. s. 363-364.

ŞENEL, Süleyman. (2007). *Kastamonu'da Âşık Fasılları: Türler- Çeşitler-Çeşitlemeler*. İstanbul: Kastamonu Valiliği Yayını-12.

TANRIKORUR, Çinuçen. (1965). "Türk Halk Musikisi ve Klasik Türk Musikisi" *Erdem*, 1(2): 564-576.

TURAN, Metin. (1994). *Aşık Veysel: Yaşamı, Sanatı, Şiirleri*. Ankara: Ürün Yayınları.

YARDIMCI, Mehmet. (2003). *Aşık Edebiyatı Araştırmaları*. Ankara: Ürün Yayınları.

YILDIRIM, Dursun. (1999) "Dede Korkut'tan Ozan Barış'a Dönüşüm" *Türk Dili*, 570: 506-530.

ALİ BABA SULTANI TAVAF EYLEDİM

Sivas vilayeti bir ulu şehir
Ali Baba Sultanı tavaf eyledim
Niyazım sanadır, evveli ahir
Ali Baba Sultanı tavaf eyledim

Dün gece düşümde verdi bademi
Arz ettim görmeye geldim dedemi
Evlatların irşad eder ademi
Ali Baba Sultanı tavaf eyledim

imânı olmayan ne bilir seni
Dergahında olur ayini cemi
İmân ikrar verdim kabul et beni
Ali Baba Sultanı tavaf eyledim

Hacı Bektâş destur verdi yürüdün
Kabak Yazısı rna mekanın kurdun
İmân etmediler fırına girdin
Ali Baba Sultanı tavaf eyledim

Bu dünyanın tadı tuzu neydi?
Kurtlar ne yapardı kuzu neydi?
Divitsiz kalemsiz yazı neydi?
Ali Baba Sultanı tavaf eyledim

Kutbül arifsin içirdin bir dolu
Rehberim Muhâmmed, Mürşidim Ali
Bilmezdim öğrettin erkanı yolu
Ali Baba Sultanı tavaf eyledim

Arifler mektebini açtın okuttun
Hep Ehlibeyt sevgisini dokuttun
Keramet gösterip suyu akıttın
Ali Baba Sultanı tavaf eyledim

Ali Baba batından gelince zahir
Pir Sultan, Kul Himmet eyledi zuhur
Yolunuzu sürer AŞIK KUL TAHİR
Ali Baba Sultanı tavaf eyledim.

Ali Baba Sultan Evlatlarından KUL TAHİR DEDE

METİN DİL BİLİMİ AÇISINDAN HACI BEKTAŞ VELİ'NİN ŞİİRLERİ

THE POEMS OF HACI BEKTASH VELI IN TERMS OF TEXT LINGUISTICS

Asiye DUMAN¹

ÖZET

Dil incelemelerinde artık metin esas alınmaktadır. Metnin hangi ölçütlere göre değerlendirilmesi gerektiği sorgulanırken metin dil bilimi kavramı doğmuştur. Metin dil bilimi, metni bağlam ve amacına göre kendi bütünlüğü içinde değerlendirmek esasına dayanır. Bir metin olarak şiir de metin dil bilimi açısından değerlendirilmelidir. Ancak şiirin kendine özgü nitelikleri, genel kabul gören metin değerlendirme ölçütleri yanında başka ölçütler de belirlenmesini gerektirir. Çağrışımlardan yararlanma, bağdaştırma, anlam olayları ve ahenk, şiiri değerlendirirken esas alınabilecek ölçütlerdendir. Bu ölçütler de şiirin, bağlam ve amaca göre dolayısıyla metin dil bilimi çerçevesinde incelenmesini sağlar.

Hacı Bektaş Velî'nin bu çalışmada ele alınan şiirleri, anılan ölçütlere göre şiir özellikleri taşımaktadır.

Anahtar Kelimeler: Hacı Bektaş Velî, metin dil bilimi, şiir, çağrışım, bağdaştırma, mecaz, ses uyumu.

ABSTRACT

The text is based on in the language study. The concept, text linguistics aroused while which criteria the text should be evaluated was being discussed. Text linguistics is based on the evaluation of text in terms of context and purpose. As a text, the poem also should be evaluated in terms of text linguistics. However, the other criterions of poem together with the features of poem unique to itself and general evaluation criterion of the text linguistics should be determined. Benefiting from association, reconciliation, meaning affairs and harmony are the main criterion in the evaluation of poem. These criterions enable poem to be evaluated according to context and purpose in frame of text linguistics.

The poems of Hacı Bektash Veli which were handled in this study have the features aforementioned.

Key Words: Hacı Bektash Veli, text linguistics, poem, association, reconciliation, metaphor, harmony

İletişimde ve dil incelemelerinde cümlenin temel birim olamayacağını kabul edilmesi, araştırmacıları metin kavramına yöneltmiştir. *İletişim amacıyla oluşturulan anlamlı ve amacın gerçekleşmesi için gerekli nitelikleri taşıyan dil birimi*, şeklinde ifade edebileceğimiz metin kavramı için tek bir tanım vermek

¹ Gazi Üniversitesi Gazi Eğitim Fakültesi Öğretim Üyesi asiyed@gazi.edu.tr

mümkün değildir. Bu kavram, araştırmacılar tarafından farklı şekillerde tanımlanıp açıklanmıştır. Metnin özellikleri dikkate alındığında bu tanım ve açıklamaların hepsinin doğru ve birbirini tamamlar nitelikte olduğu görülmektedir.

Kılıç'a (2002: 22) göre "Metin ya bir dil dizgesi ya da işlevi açısından, örneğin, uyarma, bilgilendirme, söz verme vb. edimleri olan dil parçasıdır. Hangi açıdan bakılırsa bakılsın bir metni, oluşturduğu bağlama gönderme yapmadan anlamak hemen hemen olanaksızdır. Metin, tek bir sözcük olabildiği gibi bağlamına uygun olarak bir tümce ya da tümcelerden oluşabilir veya daha büyük bir dilsel birim de olabilir." Zaman zaman bağlam o kadar önem taşımaktadır ki bazı dil bilimcileri, kelimenin anlamının değil bağlamının önemli olduğunu ileri sürmektedirler.

Gerçekten de örneğin, "Sınavlar yarın başlıyor." cümlesi, o sınavlara girecek kişiler arasında önemli bir bildirişim işlevi görürken sınavlarla ilgisi olmayanlar için aynı derecede önemli ve anlamlı değildir. Hatta hiçbir anlam taşımayabilir. Aynı cümle, ortama ve bağlama göre bir metin olarak kabul edilebilir de edilemez de. Çünkü bahsedilen sınavlarla ilgili birçok sorunun cevabı bağlamda gizli olabilir. Bu da cümlenin metin olup olamayacağını belirler.

"Sınavlar yarın başlıyor." cümlesi, bağlam yanında söyleyenin beden diline göre şu anlamlara da gelebilir:

- Hazırlanmak için zaman yok.
- Sınavın yapılacağı yer çok uzak, yetişemezsin.
- Halâ sınav programını almadın mı?
- Aileme kavuşmama az kaldı.
- Sinema davetini kabul edemem.
- Ben halâ hastayım.

Sayısını artırabileceğimiz bu örnekler, metinleri dilsel metinler ve semiyotik metinler olmak üzere iki gruba ayıran Akyol'un metne bakış açısını doğrulamaktadır. Akyol'a (2003: 49- 50) göre "Dilsel metinler hikâyeler, kitap bölümleri, şiirler, makaleler, masallar vb. yazılımlardan oluşurken semiyotik metinler; resimler, fotoğraflar filmler, şarkılar, dramalar, haritalar, grafikler, beden dili vb. işaret ve çizimlerden oluşmaktadır. Geniş anlamda düşünüldüğünde kapsamlı bir şekilde anlam kurma, dilsel ve semiyotik metinlerin birlikte yorumlanmasıyla mümkündür."

Akyol, dilsel metin olarak daha uzun birimleri, daha üst yapıları örnek verse de yerine göre bir kelimenin, yerine göre de bir romanın metin kabul edilebileceği unutulmamalıdır. Mesela bir mağaza girişindeki "İtiniz." kelimesi;

çocuğu sokakta oynayan bir annenin ona yönelik olarak söylediği “ Artık eve gel.” cümlesi, o bağlamda bildirişimi sağlamaya yeterli olduğu için birer metindir. Ama bir yazar, okuyucuyla paylaşmak istediği duygu ve düşüncelerini bütün hâlinde bir romanda dile getirmişse o romanın bir cümlesi veya bir bölümü yazarın amacını gerçekleştirmeye yetmeyeceği için metin değildir. Aynı romanın bir paragrafı betimleme örneği olarak kullanılmak üzere alınır ve bu yöndeki amacı gerçekleştirmede yeterli olursa bu paragraf bir metindir. Günay’ın (2001: 33) tanımı da metnin bu yönünü işaret etmektedir: “Metin, bildirişim değeri taşıyan, eyleme yönelik devingen bir bütündür. Bildirişim işlevi olmayan yazılı ya da sözlü bir belge, metin değildir.”

Kaynaklarda verilen tanım cümleleri farklı olsa da “genellikle metnin cümle birimlerinden oluştuğu, insan için bir bildirişim değeri taşıdığı, kurucu cümleleri arasında değişik türde ilişkilerin bulunduğu ilişkiler bütününden söz edilmiştir. İşte bu anlamlı bütünün hangi anlam katmanlarından oluştuğunu, başka bir deyişle sözünü ettiğimiz bu bütünü teşkil eden cümlelerin birbirine nasıl bağlandığını ve bunların metne nasıl yansıdığını araştıran metin dil bilimi, ortaya koyduğu bulgularla her gün çeşitli iletişim ortamlarında karşılaştığımız değişik türdeki metinlerin daha iyi anlaşılmasını ve yorumlanmasını amaçlar” (Aktaş,1994: 53) .

Oluşturulan metinlerin daha iyi anlaşılıp değerlendirilmesi yanında daha nitelikli metinler oluşturulmasını da amaçlayan dil bilimi araştırmacıları tarafından metinsellik ölçütleri ortaya konmaya çalışılmıştır. Bu konudaki tartışmalar sonucunda tam bir uzlaşma sağlanamamışsa da metinselliğin bağlaşıklık, bağdaşıklık, amaçlılık, kabul edilirlilik, bilgisellik, durumsallık ve metinler arasıklık olmak üzere yedi ölçütü bulunduğu genel kabul görmüştür (Kocaman,1999:6).

Bir metin olarak şiiri sadece bu yedi temel ölçüt açısından değerlendirmek mümkündür. Mesela Arif Nihat Asya’nın o, ruhumuzu ve şuurumuzu besleyen şiiri “Bayrak”, şiir türünün özellikleri açısından başka ölçütlere göre ele alınabileceği gibi bu yedi ölçüt açısından da değerlendirilebilir. Özellikle bağlaşıklık, bağdaşıklık ve amaçlılık ilkelerinin bir şiirde nasıl uygulandığının iyi bir örneğidir Bayrak. Burada, sadece anılan şiirdeki “*Senin...Sana...Seni...*” gibi kelimelerin hem bağlaşıklığı hem de bağdaşıklığı sağlayan öğelerin açık örneklerinden olduğunu belirtmek yeterli olacaktır.

Konuya, bir edebî tür olarak şiiri diğer türlerden ayıran özellikler açısından da bakmak gerekir. “Şiir, yapısal olarak diğer edebî türlerden farklı niteliklere sahiptir. Kendine özgü kuralları ile var olan şiir, özel bir söylem aracı olarak

kullanılmaktadır. Bu yüzden şiirde kullanılan dil kullanıcının amacı doğrultusunda özel bir yapı olarak karşımıza çıkmaktadır” (Aytaş, 2008: 37). “Her şiir genel olarak gözlenen bir dizi ölçüye dayanan, bu arada görece bir özgürlüğe de olanak tanıyan, daha yüksek düzlemde kendi başına bir birimdir”(Stankiewicz'den çev. Kocaman, 1980: 554).

Şair, kelimeleri, sesleri, kendisinden başka kimsenin aklına gelmeyecek şekillerde ve anlamlarda kullanabilir. Dil bilgisi ve yazım kurallarından çok farklı şekillerde yararlanabilir. “Şiir dilinin en belirgin özelliği kısa ve eksiltilli kullanılmasıdır... Çünkü kısa anlatımla, anlam bakımından çok zengin bir dil kullanımı söz konusu olduğundan yan anlamlardan, eş adlardan, çok anlamlılık durumundan, sözcüklerin karşıtlıklarından, benzetmelerden, ses ögesi ile yapılan benzerlik ya da çağrışımlardan ve uzak çağrışımlardan yararlanır”(Günay, 2001:218).

Bazı araştırmacılar şiir gibi edebî eserleri sadece dil bilimi açısından incelemenin doğru olmadığını, bu eserlerin özellikle edebî açıdan incelenmesi gerektiğini savunsalar da (Özünü, 1982: 77) “şiir dilinin incelenmesi, her şeyden önce dil biliminin görev ve yetki alanına girmektedir” (Boztaş, 1994:174). Çünkü şiir, yukarıda da belirtildiği gibi dilin en ince niteliklerini, kelimelerin en derin anlamlarını sergileyen, dilin en üst seviyede kullanıldığı bir edebî türdür.

“Sözü şiir yapan uyum, ritim gibi başka nitelikler de vardır. Şiir, bu niteliklerin kimi zaman biri, kimi zaman birkaçı, kimi zaman da tümüyle şiir olur.” diyen Aksan (1974:559), şiirlerde dil bilimi yardımıyla açıklanabilecek, aydınlatılabilecek nitelikler arasında şunları sayar:

- “1- Sözcüklerin gerçek değerleri dışında kalan değerlerden, çağrışım ve uzak çağrışımlardan yararlanma;
- 2- Değişik kavram birleştirmeleri, yeni bağdaştırmalar;
- 3- Anlam olayları;
- 4- Uyak.”

Hacı Bektaş Veli'nin eserleri birçok araştırmacı tarafından çeşitli yönleriyle ele alınmasına rağmen dil bilimi açısından yeterince değerlendirilmemiştir. Hâlbuki onun toplumu etkilemesini, toplum hafızasında yüzyıllarca yaşamasını sağlayan etkenlerden biri de dilimizin anlam incelikleri ve ifade gücünden yararlanması, Türkçeyi düşünce ve amacına uygun bir şekilde kullanmasıdır. Onun eserleri, bu yönüyle de ele alınmalıdır. Bu anlayıştan hareketle Hacı Bektaş Veli'nin aşağıdaki şiirleri, yukarıda belirtilen dört özellik açısından değerlendirilecektir:

“Dostumuzla beraber yaralanır kanarız
Her nefesde aşk ile yaradan’ı anarız
Erenler meydanına vahdet ile gir de gör
Kırk budaklı şamdanda, kırkımız bir yanarız

***

Malım, mülküm, servetim, hepsi evde kaldı
Oğlum, kızım, akrabam, geçtiğim yolda kaldı
Dostlarımdan birisi, benden hiç ayrılmadı
Allah için yaptığım iyilikler bende kaldı

***

İlim, irfan mürşittir karanlıkları koğar
İnsanları cehalet, gaflet bunalıp boğar
Gönüllerde parlayan, o saadet güneşi
Şark ile garp’den değil, gerçek inançtan doğar...

***

Eğer hakka talipsen, her an ona doğru ak
Kainat kitabına, irfan gözü ile bak
Yolumuzun esası, çalışmaya bağlıdır
Ayağa kalkacaksan bari hizmet için kalk” (Özmen,1998: 49).

***

Değerlendirmelerden önce şiirlerin Hacı Bektaş Veli’ye ait olup olmadığı konusuna değinmek gerekmektedir.

Edebiyat tarihimizde Yunus Emre, Karacaoğlan gibi ünlü, eserleri geniş kitleler tarafından kabul gören şahsiyetlere, kendilerine ait olmayan eserlerin de mal edilmesi yabancı olmadığımız bir durumdur. Bunun sonucu olarak da zaman zaman bu şahsiyetlere ait olduğu belirtilen eserlerin gerçekten onlara ait olup olmadığı konusunda tereddüte düşülmektedir. Hacı Bektaş Veli de kendisine ait olduğu söylenen eserlere şüpheyle yaklaşılacak şahsiyetlerdendir. Bu çalışmada ele alınan şiirlerin de ona ait olup olmadığı tartışılabilir. Ancak şiirlerin alındığı kaynağın Türkiye Cumhuriyeti Kültür Bakanlığı tarafından yayınlanmış olması, bu konuda bir dayanak olarak kabul edilmiştir.

İncelendiğinde görüleceği üzere dörtlükler arasında metin bütünlüğünü oluşturacak bağdaşıklık ve bağlaşıklık unsurları yer almamaktadır. Ancak her dörtlük, kendi içinde tutarlılığı sağlamış ayrı bir metin özelliği taşımaktadır. Örneğin “erenler meydanı” ve “kırk budaklı şamdan” gibi ifadeler birinci dörtlükte tutarlılığı sağlayıp dörtlüğü dostluk çerçevesinde ayrı bir metin hâline getirmektedir. “Cehalet”, “gaflet” ve “karanlık” kavramları arasındaki tutar-

lılıkla “”ilim”, “irfan” ve “güneş” kavramları arasındaki tutarlılık ve bunların dörtlükte kullanılış şekli, üçüncü dörtlüğün, bilginin önemini vurgulayan ayrı bir yapı, ayrı bir metin olduğunu göstermektedir. Şiirlerin alındığı kaynakta da her dörtlükten sonra bölüm sonu işareti konması ve dörtlükleri temsil eden bir başlık verilmemesi fikrimizi doğrulamaktadır. Bu sebeple çalışmamızda dörtlükler, anılan dört nitelik açısından ayrı ayrı değerlendirilecektir.

1-Sözcüklerin gerçek değerleri dışında kalan değerlerden, çağrışım ve uzak çağrışımlardan yararlanma

Çağrışım, Türkçe Sözlük'te, (TDK, 2005)“ Bir düşünce, görüntü vb.nin bir başkasını hatırlatması... Davranışlar, düşünceler ve kavramlar arasında yer ve zaman birliğinin etkisiyle kurulan bağlantılar sonucu, bilinç alanına bunlardan birisi girdiğinde ötekini de bilince çekmesi olayı” şeklinde tanımlanmaktadır. Şiir dilinin en belirgin özelliklerinden biri de çağrışımlara açık olması, onları harekete geçirecek nitelik taşımasıdır. “ Ozanlar şiir yazarken çoğu kez düşünce ve duygularını sözcüklerin yan anlamlarından, onlara verdikleri yeni değerlerden, sözcüklerin duygu değerlerinden ve yarattıkları yakın ve uzak çağrışımlardan yararlanarak dile getirirler” (Aksan, 1974:563).

1.dörtlükte yaralanmak, kanamak ve yanmakta da kelimelerin bu duygu değerinden, insanlara hissettirdiklerinden, yarattıkları çağrışımından yararlanıldığı görülmektedir. Burada gerçekten bir yaralanma, kanama ve yanma söz konusu değildir. Allah yolunda çile çekip ona ulaşmanın zorluğu, bu kelimelerin uyandırdığı çağrışımlardan yararlanılarak anlatılmıştır.

...yaralanır, kanar(ız)

...yaradan'ı anar(ız)

...

...yanar(ız), kelimelerinin ses özellikleri açısından da birbirini çağrıştırdığı görülmektedir.

Yaralanmakla kanamak da ayrıca hem ses hem anlam açısından birbirini çağrıştırmaktadır.

Dörtlükte *kırk budaklı şamdan*, ifadesinin de çağrışımından yararlanılmıştır.

Kırklar, tasavvufta âlemlerin mânen idarecisi durumunda olan kırk ermiş kişiyi ifade eder ki şu mısralar da bunun güzel örneklerindedir:

Yine sordum çiçeğe, kırkları bilir misin?

Çiçek eydür ey derviş kırklar Allah yândır. (Âşık Yunus)

Önüm sıra kırklar, pirlere çekildi. (Pir Sultan Abdal) (Ayverdi, 2006:1682).

Kırk budaklı şamdan, tasavvuftaki bu kırklar anlayışına dayanan ve Bektaş-

şilikte önemli bir motif olan kırklar meclisini çağrıştırmaktadır. Bu ifade tarzı, daha zengin ve etkili bir çağrışım oluşturmaktadır. Bu da yine şiir dilinin çağrışım oluşturma özelliğiyle ilgilidir.

“Şiir düşünce ile ilgili bir iddia değil fakat canlı bir kabul veya en azından düşünme süreçlerinin bir takdimidir. Başka bir ifadeyle, şair belli bazı kanaat ve görüşleri doğru-yanlış bağlamında ileri sürmez; tam tersine belli bazı kanaat ve görüşlere sahip olmanın ne tür bir duygu olduğunu canlandırır. Dolayısıyla, bir şiiri okurken göz önünde bulundurulması gereken husus, şiirin, bizi fikri bir tartışmaya davet eden bir kanıt ya da herhangi bir şeyi anlamamızı isteyen bir izah değil fakat kendisine katılmamızı talep eden bir drama olmasıdır” (Gerald Graff’tan aktaran Koç, 2001: 228). Dörtlükte de canlandırılan düşünce dünyası ve hayat tarzıyla bu drama ortaya konmuştur.

2.dörtlükte *dost* kelimesinin çağrışımından yararlanıldığı görülmektedir. Bilindiği gibi dost, “sevilen, güvenilen, yakın arkadaşı, gönüldaşı, iyi görüşülen kimse”dir (TDK: 2005).

Dostluk; sevgi, güven, paylaşım, huzur, dayanak, sığınak, gönül bağı, arkadaşlık, derde aranan deva, sıcaklık, sırdaşlık, sadakat gibi kavramları çağrıştırır. Bu dörtlükte dünya malının ve dünyevi bağların geçici olduğu, sadece Allah için yapılan iyiliğin kalıcı olduğu anlatılırken dostluk kavramının oluşturduğu bu çağrışımlara başvurulmuştur.

3.dörtlükte *karanlık* ve *güneş* kelimelerinin çağrışımlarından yararlanılmıştır. Karanlık, zorbalık, sıkıntı, kötülük, nefret, sefalet, belirsizlik, çirkinlik, acı veren, düşman gibi insanlık için istenmeyen, zararlı görülen durum ve duyguları bünyesinde toplayan bir kavramdır. Güneş ise karanlığın tam aksine şefkat, iyilik, güzellik, sevgi, mutluluk, net görünen, huzur veren, dostluk gibi insanlık için hep istenen ve faydalı görülen durum ve duyguları ifade eder. Burada bilmenin ve farkında olmanın, inanmanın güzelliği güneş; bilmemenin ve fark edememenin, inançsızlığın getirdiği bunalım karanlık kelimesiyle ifade edilmiştir.

4.dörtlükte çağrışım oluşturan kelimelerden biri *akmak*tır. Akmak gerçek anlamıyla sıvı maddelerin hareketi için kullanılan bir kelimedir. Ancak hızla, tamamen, bütün gücüyle, bütün varlığıyla bir tarafa gitmek anlamlarını daha etkili vermek için bu kelimedenden yararlanır. Akmak, yönelişi, eğilimi, isteği ifade eder ki “akın etmek” deyiminde kelimenin bu anlamı daha açık şekilde görülmektedir.

Eğer Hak’a talipsen her an ona doğru ak, mısrasında akmak fiilinin bu çağrışımlarından yararlanılmıştır.

4.dörtlükte gerçek değeri dışındaki değerinden, çağrışımlarından yararlanan bir kelime de *yo/dur*. Kelime burada düşünce ve inanç sistemi, yaşayış tarzı, hayat anlayışı, kabuller dünyası gibi anlamları çağrıştırmaktadır.

“ Bir kelimenin, belirli çağrışımlar uyandırması genel çağrışımdır. Aynı kelimenin kişilerin özelliklerine bağlı olarak uyandırdığı çağrışım ise özel çağrışımdır” (Erkul, 2004: 98). Örneğin *mürşit* kelimesi bu çalışmada açılanlardan farklı olarak kimisine Atatürk'ün sözünü hatırlatırken kimisine de şeyhleri hatırlatabilir.

Bu bölümde, dörtlüklerde ele alınan dil birimleri uyandırdığı genel çağrışımlar açısından değerlendirilmiştir. Aynı veya farklı birimlerin alıcıda özel çağrışımlar uyandırması da mümkündür.

2- Değişik kavram birleştirmeleri, yeni bağdaştırmalar

Belli bir kavramı anlatmak üzere “ tamlama, deyim gibi söz varlığı içindeki ögeleri ve tümce ya da sözceleri anlamlı, kabul edilebilir birimler hâlinde bir araya getirmeye” (Aksan, 2006: 83) **bağdaştırma** adı verilmektedir. Dilde alışılmış bağdaştırma ve alışılmamış bağdaştırma olmak üzere iki türlü bağdaştırma vardır. Yaygın olan ve kullanıldığında yadırganmayan, zihinde rahatlıkla çözümlenebilen genç adam, kırık testi, “Çocuk dersini çalıştı.” gibi kullanımlar **alışılmış bağdaştırma** örnekleridir. Mavi ondalık, körpe fizik, “Vapur bu limana haftada iki kez sararır.” gibi birbirine ters düşen ögelerin dizilmesiyle oluşturulan ve duyulduğunda yadırganan, iletişimi aksatan ifadeler **alışılmamış bağdaştırmalardır**. Kırık kalp, ömür kuşu, öfkeli otobüs gibi anlatımı daha etkili kılan alışılmamış bağdaştırma türüne ise **sanatlı bağdaştırma** denir. Alışılmamış bağdaştırmaların yaygın kullanılıp genelleşenleri alışılmış bağdaştırma sayılır.(Aksan, 1990:204-208)

1.dörtlükte *erenler meydanı* ve *kırk budaklı şamdan*, alışılmış bağdaştırmalardandır. Erenler meydanı, savaş meydanı, er meydanı gibi ifadeler dilimizde yaygın olarak kullanılmaktadır. Kırk budaklı şamdan da dizim açısından sıradan bir sıfat tamlamasıdır. Ancak *insanın kırk budaklı şamdanda yanması*, sanatlı bağdaştırma. Çünkü şamdanda mum yanar, insan değil. Burada, değişik kavramlar birleştirilerek düşünce daha etkili bir şekilde anlatılmıştır.

2. dörtlükteki *geçtiğim yol*, *yaptığım iyilik* tamlamaları alışılmış bağdaştırmaya örnektir. *Geçtiğim yol*, yaygın şekilde kullanılıp genel kabul gördüğü için alışılmış bağdaştırma olarak kabul edilmelidir

3. dörtlükteki *gönüllerde parlayan saadet güneşi* ifadesi, ayrıca *gönüllerde parlayan* ile *saadet güneşi* kavram birleştirmeleri ayrı ayrı sanatlı bağdaştırma

özelliği göstermektedir. Bu kavram birleştirmeleri, yaygın şekilde kullanılıp genel kabul gördüğü için alışılmış bağdaştırma olarak kabul edilmelidir.

Kainat kitabı, irfan gözü ve her an ona doğru ak ifadeleri, dördüncü dördlükte görülen sanatlı bağdaştırmalardır. Ders kitabı, hikaye kitabı, yemek kitabı gibi örnekler günlük hayatta sık kullanılan alışılmış bağdaştırmalardır. Kainat kitabı kavram birleştirmesi ise yaratılmış bütün varlıkların, gönül gözü ile okunabilecek bir kitap olduğunu işaret etmekte, her varlığın ve bütün olarak kainatın anlamının idrak edilmesi gerektiğini vurgulamaktadır. Bu özelliği ile tamlama sanatlı bağdaştırmanın güzel bir örneğidir. *İrfan gözü* de Hacı Bektaş Veli felsefesi açısından özel bir kavram birleştirmesi, bir sanatlı bağdaştırmadır. *İrfan*ın tasavvufta anlamı “ İlahi bir feyz olarak kainatın sırlarını bilme kudretidir” (Devellioğlu, 1984:533). Dolayısıyla bu bağdaştırma ceylan gözü, çocuk gözü, dolap gözü gibi alışılmış bağdaştırmalardan farklı olarak değerlendirilmelidir.

Kainat kitabına irfan gözü ile bak, mısrası bütün hâlinde de yine bir sanatlı bağdaştırmadır

3-Anlam olayları

“Şiirin, zihni yeni işlemlere, yeni eylemlere zorlayan, ona yeni bir düşünce ve duygu ufukları açan bir dili vardır. Bu işlemlerden bir bölümü, dünya dillerinde şiirin en eski örneklerinden beri görülen ve retorikçilerin söz sanatı olarak adını koydukları birtakım anlam olaylarıdır” (Aksan, 1974:570). Anlam olayları, kelimelerin amaca göre değişik anlamlarda kullanılması sonucunda ortaya çıkan ifade şekilleridir.

“Kelimelerin biri temel anlam, diğeri de yan anlam olmak üzere iki anlam dünyası mevcuttur. Tabii dile göre bir üst dil olan şiir dili, kelimelerin temel anlamlarından çok yan anlamları üzerine oturur. Böylece kelime, ilk anlamının çok ötesinde bir mana değeri kazanır. Söz konusu mana, kelimenin bizzat kendisinden kaynaklanabileceği gibi diğerkelimelerle olan ilişkilerinden de doğabilir. Bu noktada şiir dili, kelime seviyesinde bile bir anlamda tabii dilden bir ‘sapma’dır... Ayrıca şiir dilini zenginleştiren pek çok edebî sanat(mecaz, kinaye, tevriye vb.), kelimelerin anlamları üzerine inşa edilir”(Çetişli, 2002: 21). Hacı Bektaş Veli'nin değerlendirmeye alınan şiirlerinde de çeşitli söz sanatlarına başvurulduğunu görüyoruz.

1.dörtlükte Allah'ın *yaradan* sıfatıyla anılması, kırk makamın *kırk budaklı şamdan* şeklinde ifade edilmesi ad aktarması örnekleridir. “Bu tür aktarmalarda, anlatılmak istenen kavram yerine, onunla ilişkili bir başka kavram ya

da kavramlardan yararlanılarak yine güçlü ve canlı bir anlatım sağlanmaya yönelinir”(Aksan, 2006: 121).

Yaralanır kanarız ve yanarız kelimelerinin ise mecaz anlamda kullanıldığı görülmektedir. Mecaz, Türkçe Sözlük'te(TDK, 2005) “Bir ilgi veya benzetme sonucu gerçek anlamından başka anlamda kullanılan söz... Bir kelimeyi veya kavramı kabul edilenin dışında başka anlamlara gelecek biçimde kullanma” şeklinde tanımlanmaktadır. Anılan kelimeler de gerçek anlamda yanmayı değil Allah yolunda çile çekmeyi ifade ettiği için mecaz anlamdadır.

2.dörtlükte yaşanan, geçen yılların, *geçtiğim yol* şeklinde ifade edilmesi ve iyiliğin, *dost* olarak dile getirilmesi de mecaz anlam için verilebilecek örneklerdendir.

3. dörtlükte karanlıkların *kovulması*, cehalet ve gafletin insanı *boğması*, saadet güneşinin inançtan *doğmasında* mecaz anlam görülmektedir. Bu dörtlükte ilim ile irfana karanlıkları kovup insanın yolunu aydınlatan bir mürşit, bir insan özelliği verilmesi kişileştirme sanatı örneğidir. Bilindiği gibi kişileştirme, insan dışındaki varlıklara insan özellikleri verilmesi sanatıdır. Cehalet ve gafletin insanları bunaltıp *boğmasında* da

aynı sanat vardır.

4.dörtlükte *ona doğru ak ve yolumuzun esas* ifadelerinde mecaz anlam vardır.

Örneklerde de görüldüğü gibi dörtlüklerde söz sanatlarından daha çok mecaz kullanılmıştır.

4 – Uyak

Uyak, şiirde aranan ve onun etkisini artıran, ezberlenmesini kolaylaştıran ahenk unsurlarından biridir. “Şiirin bünyesinde yer alan kafiye'nin asıl fonksiyonu, söze ahenk/musiki sağlamaktır”(Çetişli, 2002: 28). Bu da kafiye olan kelimelerdeki seslerin tekrarıyla sağlanır.

“Uyak (kafiye) dediğimiz şey yüzyıllar boyunca dünya şiirinde, şiirin her türünde o ölçüde yaygın, öyle benimsenmiş bir ögedir ki, bugün birçok ülkede - iyi olsun kötü olsun- içinde uyak bulunan sözler şiir diye adlandırılır” (Aksan, 1974:570). Ele aldığımız dörtlüklerde de bu ahenk unsurundan yararlanıldığı görülmektedir. Bu dörtlüklerin üçünün kafiye düzeni, halk şiirinde en çok görülen a,a,b,a; üçüncü dörtlüğün kafiye düzeni ise a, a, a, a şeklindedir. Dörtlüklerde ses uyumunun sadece dize sonlarında görüldüğünü söylemek mümkün değildir. Dize içinde de ses uyumlarından (Bunlar, aliterasyon vb. değil ses uyumu şeklinde ifade edilecektir.) yararlanılmıştır.

1.dörtlükte *yaralan(ır)* ve *yaradan(ı)* kelimeleri ile *kırk budak(lı)* ve *kırk* kelimeleri arasında ses uyumu görülmektedir. Yine *yaralanmak* ile *kanamak* arasında hem ses hem de anlam bakımından uyum sağlanmıştır. *Yaralanır kanarız* ve *yanarız* kelimeleri kendi arasında ayrı bir ahenk oluşturmaktadır. *Gir* ve *gör* kelimeleri de bir uyum sergilemektedir.

2.dörtlükte *mal(ım)* *mül(küm)* kelimeleri arasında ses uyumu fark edilmektedir. Uyumun fark edilmesinde *mal mülk* ifadesinin yaygın kullanılan bir tekrar grubu olmasının, bu kelimelerin anlam bakımından birbirini kuvvetlendirmesinin etkisi de göz ardı edilemez.

Malım, mülküm servetim...

Oğlum, kızım, akrabam, geçtiğim...

Dostlarımdan...

...yaptığım, kelimelerindeki -m eki de dörtlükte bir ses uyumu oluşturmaktadır.

3.dörtlükte *ilim irfan* kelimeleri hem ilk sesleri ile hem de anlam bakımından uyum sağlamaktadır. *Cehalet* ve *gaflet* kelimeleri de aynı şekilde hem anlam hem de son hecedeki sesler bakımından uyumludur. *Şar(k)* ve *gar(p)* uyağı da dile getirilmesi gereken örneklerdendir.

4.dörtlükte *kainat* ve *kitabı* kelimelerinin başındaki *k* sesleri de uyum oluşturan örneklerdendir.

Hacı Bektaş Veli'nin şiirlerinden seçilen örnekler, dil bilimi çerçevesinde şiirsellik özellikleri açısından değerlendirilmiştir. Buna göre her şiir bir dörtlük hâlinindedir ve kendi içinde tutarlı bir bütünlük göstermektedir. Şiirlerde çağrışımlardan yararlanıldığı tespit edilmiştir ki bu, şiir dilinin en önemli özelliklerindedir. Şiirlerin, yine şiir dilinin özelliklerinden olan "bağdaştırmalardan yararlanma ve yeni bağdaştırmalar oluşturma" yönünden de başarılı olduğu tespit edilmiştir. Şiirlerde, dilimizin anlam özelliklerinden de şiir diline uygun olarak yararlanıldığı görülmüştür.

Sonuç olarak Hacı Bektaş Veli'nin ele alınan şiirleri belirlenen ölçütler çerçevesinde metin dilbilimi açısından şiirsellik özellikleri göstermektedir. Ancak aynı örnekler başka ölçütler açısından da değerlendirilebilir, değerlendirilmelidir.

KAYNAKÇA

1. AKSAN, Doğan (2006): Anlambilim, Engin Yayınevi, Ankara.
2. AKSAN, Doğan (1990): Her Yönüyle Dil Ana Çizgileriyle Dilbilim, 3. Cilt, TDK Yayınları, Ankara.
3. AKSAN, Doğan (1974): “ Dilbilim Açısından Şiir”, Türk Dili ve Edebiyatı Dergisi, C. XXIX, S. 271 s.558- 573.
4. AKTAŞ, Tahsin(1994): “ Metin Oluşumunda Bağlaçların Yeri”, Türk Dili, S.505, s. 53- 64.
5. AKYOL, Hayati (2003): “ Metinlerden Anlam Kurma”, Türklük Bilimi Araştırmaları Türkçenin Öğretimi Özel Sayısı: 13, s. 49- 58.
6. AYTAŞ, Gıyasettin (2008): Çağdaş Gelişmeler Işığında Şiir Tahlilleri, Akçağ Yayınları, Ankara.
7. AYVERDİ, İlhan (2006): Misalli Büyük Türkçe Sözlük, 2. Cilt, Kubbealtı Neşriyatı, İstanbul.
8. BOZTAŞ, İsmail (1994): “Metindilbilim Açısından Şiir”, Dilbilim Araştırmaları, s. 171- 192.
- 9.ÇETİŞLİ, İsmail (2002): Metin Tahlillerine Giriş – Şiir -, Fakülte Kitabevi, Isparta.
10. DEVELLİOĞLU, Ferit(1984): Osmanlıca- Türkçe Ansiklopedik Lûgat, Aydın Kitabevi, Ankara.
11. ERKUL, Rasih(2004): Cümle ve Metin Bilgisi, Anı Yayıncılık, Ankara.
12. GÜNAY, Doğan (2001): Metin Bilgisi, Multilingual, İstanbul.
13. KILIÇ, Veysel (2002): “Bir Metin Çözümleme Denemesi”, Türk Dili, S.90, s. 22-25.
14. KOCAMAN, Ahmet (1999): “ Metindilbilimden Yazın İncelemelerine”, Çağdaş Türk Dili, S.140, s.6- 8. .
15. KOÇ, Turan (2001): “Şiir Dili”, Hece Aylık Edebiyat Dergisi, Yıl: 5, S.53/ 53/ 55, s. 227- 243.
16. ÖZMEN, İsmail(1998): Alevi Bektaşî Şiirleri Antolojisi -1- , T. C. Kültür Bakanlığı Yayınları, Ankara.
17. ÖZÜNLÜ, Ünsal (1982): “Şiir Dilinde Sapmalar”, Türk Dili, C. XIV, S.368, s. 77- 85.
18. STANKIEWICZ, Edward (1980): “ Dilbilim ve Şiir Dilinin İncelenmesi”, çev. Ahmet Kocaman. Türk Dili, C. XLI, S. 348, s. 545- 555.
19. TDK (2005): Türkçe Sözlük, Türk Dil Kurumu Yayınları, Ankara.

ŞAH İSMAİL'İN EŞİ TAÇLI BEGÜM

TAJLU BEGUM, THE WIFE OF SHAH ISMAIL

Tufan GÜNDÜZ^{1*}

ÖZET

Yavuz Sultan Selim ile Şah İsmail arasında yapılan Çaldıran savaşının önemli tartışma konularından birisi de Şah İsmail'in eşi Taçlı Begüm'ün Osmanlıların eline esir düşüp düşmediği meselesidir. Çünkü bu mesele hem Osmanlı hem de Safevî tarihçileri tarafından utanç, cinsiyet, namus, psikolojik üstünlük gibi kavramların gölgesinde takdim edilmektedir. Osmanlı kaynaklarına göre Taçlı Hanım, savaşta esir edilmiş ve Osmanlı bürokratlarından Tacizâde Cafer Çelebi ile evlendirilmiştir. Safevî kaynakları ise onun esaretinden hiç söz etmezler, birkaç gün kaybolduğunu yazarlar. Osmanlı ve Safevî kaynaklarının karşılaştırmalı incelenmesi sonucunda onun bir - iki gün dahi olsa Osmanlıların eline esir düştüğü; ancak, hemen serbest kaldığı ve Şah İsmail'in yanına döndüğü tespit edilmiştir. Bu yüzden onun Anadolu'da kalması ve Tacizâde Cafer Çelebi ile evlendirilmiş olması ihtimal dahilinde değildir. Şah İsmail döneminde sarayın etkili kişilerinden biri olan Taçlı Hanım'ın, Şah İsmail'in ölümünden sonra da ordu ve bürokrasi üzerinde etkinliği sürmüştür. Ömrünün sonlarında ise gözden düşmüş, haremden çıkarılarak Şiraz'a sürgün edilmiştir. Bu makalede Taçlı Hanım'ın Çaldıran Savaşında esir düşüp düşmediği konusu tartışılmış ve onun biyografisine yer verilmiştir.

Anahtar Kelimeler: *Taçlı Begüm, Taçlı Hanım, Şah İsmail, Çaldıran Savaşı, Yavuz Sultan Selim, Safevîler, Osmanlılar.*

ABSTRACT

Another important controversial issue of the Çaldıran war that took place between Yavuz Sultan Selim and Shah Ismail is whether Tajlu Khanum, the wife of Shah Ismail, was taken as a captive by the Ottomans or not. This issue is presented by both Ottoman and Safavid historians in terms of shame, honour, sexuality and psychological superiority. According to Ottoman documents, Tajlu Begum Hanım was taken as a captive and she was made to marry Tacizade Cafer Celebi, one of the Ottoman bureaucrats. As to the Safavid documents, they never mention about her captivity and it is only written that she was lost just for a few days. When Ottoman and Safavid documents are examined comparatively, it is understood that she was taken by Ottoman as a captive at least for a few days but later she was released and she returned to Shah Ismail. So it is impossible that she stayed in Anatolia and was made to marry Tacizade Cafer Celebi. Tajlu Khanum, one of the most influential people in the Palace of Shah Ismail, had a great influence on the Army and bureaucracy even after the death of Shah Ismail. Yet, during the last years of her life, she lost her importance, she was sent out of the harem and was exiled to Shiraz. In this article, the question of whether Tajlu Khanum was taken as captive by the Ottomans or not has been discussed and her biography has been given.

Key Words: *Tajlu Khanum, Tajlu Begum, Shah Ismail, Caldıran War, Yavuz Sultan Selim, Safevids, Ottomans.*

^{1*} Doç.Dr., Gazi Üniversitesi Fen-Edebiyat Fakültesi.

Yavuz Sultan Selim ile Şah İsmail arasında yapılan Çaldıran savaşının önemli tartışma konularından bir de Şah İsmail'in eşi Taçlı Begüm'ün Osmanlıların eline esir düşüp düşmediği meselesidir. Utanç, cinsiyet, namus, psikolojik üstünlük gibi kavramların gölgesinde değerlendirilen bu hadise Osmanlı kaynaklarının pek çoğunda yer alırken, Safevî kaynaklarında hiçbir şekilde bahsedilmez.

Taçlı Hanım'ın asıl adı Bigi Hanım olup Musullu Türkmenlerinden Hamza Bey Bektaşlı'nın oğlu Mihmad Bey'in kızıdır (Kadı Ahmed 1359/1971: I/290)². Onun Musullu Türkmenlerin mensubiyetine dair herhangi bir tereddüt bulunmamakla birlikte (Kadı Ahmed 1359/1971: I/176; Budak Münşî Kazvinî 1378/2000: 121-123), Alem-Ara-yı Şah İsmail adlı eserde Taçlı Begüm'ün Şamlu Türkmenlerinden Abidin Han'ın kızı olduğunu, güzelliği, yiğitliği ve cesareti ile dikkat çektiğini, kardeşi Durmuş Han ile güreşip onu yendiğini; bu vasıflarından Şah İsmail'e bahsedilince onun evlenmek üzere talip olduğunu, fakat kızın ok ve yay ile kendisinden üstün gelecek, güreşte kendisini yenecek bir kişi ile evleneceğini söylediğini, savaşa gitmesine engel olunmadığı sürece Şah ile evlenebileceğini bildirdiğini; Şah İsmail'in de kızın şartlarını kabul ederek onunla evlendiğini kaydetmektedir (Anonim 1349/1971: 80-81). Burada nakledilenler Dede Korkut destanlarında Kam Püre Bey Oğlu Bamsı Beyrek Boyu'nda geçen Banu Çiçek'in Beyrek ile evlenmeden önce öne sürdüğü şartlar ile benzeşmektedir (Gökyay 1985: 59)³. Buradan alınmış olması muhtemel olan bu hikâyenin, aslında Taçlı Begüm'ün Çaldıran savaşına katılmasının kendisinin cesaretinden kaynaklandığını ve Şah İsmail'in onu engellemediğini söylemek üzere kurgulandığı anlaşılmaktadır. Kaldı ki, onun Şamlu Türkmenlerine mensubiyetine dair hiçbir delile sahip değiliz. Walter Hinz ise Taçlı Hanım'ı Akkoyunlu Sultanı Yakup Bey'in kızı olarak kabul eder (Hinz 1992: 78). Ancak o, bu bilgiyi Venedikli seyyah Angiolello'ya dayandırmaktadır, ki bunun tamamen asılsız olduğu açıktır (Gündüz 2005: 82).

Bigi (Taçlı) Hatun, Şah İsmail'in Akkoyunlu Devleti'ni ortadan kaldırdığında Kızılbaşların katliamından kurtulmak amacıyla Murat Bey Cihanşahlı'nın reisliğindeki Musullu Türkmenleriyle birlikte Firuzkûh beldesinin hakimi Hüseyin Kiya Çelavi'ye sığınmıştı (Hurşah b. Kubad el-Hüseyinî 1379/2001: 27-28). Hüseyin Kiya, aslen Şia olmasına rağmen Şah İsmail'in hareketini destekle-

² "Taçlı Begüm'ün Türkmenlere yakınlığı/akrabalığı vardı" (Kadı Ahmed 1359/1971: I/176).

³ Banu Çiçek, Beyrek'e: "... Gel şimdi bey yiğit, seninle ava çıkalım, eğer senin atın benim atımı geçerse, onun binicisini de geçersin. Hem seninle ok atalım, beni geçersen onu da geçersin. Hem de seninle güreşelim, beni basarsan onu da basarsın." der. İkisi yarışmaya başlar. Nihayet Beyrek üstün gelir ve evlenirler.

memiş, hatta ona muhalefet etmiş (Hurşah b. Kubad el-Hüseyinî 1379/2001: 24-25)⁴, Şah'ın adamlarından İlyas Bey Aykutoğlu'nu öldürmüştü. Bunun üzerine Şah İsmail bizzat Hüseyin Kiya'nın üzerine yürümüş, uzun süren kuşatmalardan sonra Gül Handan ve Asta kalelerini zaptetmiş; Hüseyin Kiya'yı da ele geçirip kafese kapatmıştı. Kalede bulunanların büyük bir bölümü esir edilmiş veya katledilmişti. Hüseyin Kiya'ya sığınmış olan Musullu Türkmenleri de bu katliamdan nasibini almış, Murat Bey Cihanşahlı feci şekilde öldürülmüştü (İskender Bey Türkmen 1377/1999: 1/49-50; Budak Münşî Kazvinî 1378/2000: 121-123; Abdi Beg Şirazî 1369/1991: 42). Şah İsmail esirler arasında Bigi Hanım'ı görmüş ve kendisine eş olarak seçmişti (1503) (Hurşah b. Kubad el-Hüseyinî 1379/2001: 27-28)⁵. Cevahirü'l-Ahbar'da onun kardeşleriyle birlikte şahın haremine dahil edildiği kaydedilmektedir (Budak Münşî Kazvinî 1378/2000: 121, 122)⁶. Bu evlilikten sonra o Taçlı Hanım, Taçlı Begüm, Şah Bigi Hanım adlarıyla anılmaya başlanmıştı.

Taçlı Begüm'ün, Şah İsmail'in üzerinde tesirli olduğu, devlet kademesinde yapılan tayin ve azillerde sözünün geçtiği anlaşılıyor (Budak Münşî Kazvinî 1378/2000: 122)⁷. Bu cümleden olarak, Emir Han Musullu, Herat'ta iken, Babür padişahı ile işbirliği yaptığı gerekçesiyle Şiî ulemadan Mir Muhammed Mir Yusuf'u öldürtünce, bu durum Şah İsmail'in çok zoruna gitmiş, onu görevden alıp Tebriz'e çağırtmıştı (1521/22). Emir Han öldürüleceğini düşündüğünden Taçlı Hanım'a sığınmış, bu suretle Şah'ın gazabından kurtulmuştu (Budak Münşî Kazvinî 1378/2000: 127)⁸.

⁴ "Hüseyin Kiya, Şia mezhebinden olmasına rağmen Türkmenlerin kandırmasıyla yoldan çıkıp, Şah'a muhalefet ediyordu." (Hurşah b. Kubad el-Hüseyinî 1379/2001: 24-25)

⁵ "Taçlı Hanım'ın hal tercümesi şöyledir: Bu büyük hanımefendi Musullu taifesindedir. Akkoyunlu Türkmenlerinin fetretî döneminde kavmi ve akrabasıyla birlikte, emniyeti ve ferahlığı olmayan Hüseyin Kiya Çelavi'nin memleketine gitti. Daha önce zikredildiği üzere Asta kalesi feth edildiğinde bu hanımefendi de kalenin içinde idi. Hazret-i Şah Hisarı seyrederken mübarek bakışları esirler arasındaki bu hatuna düştü. Şah onu mutemed adamlarından birine emanet etti. Bir müddet sonra evlendi ve Taçlı Hanım denildi" (Hurşah b. Kubad el-Hüseyinî 1379/2001: 27-28)

⁶ "Asta kalesinin fethinin ardından Begüm Musullu da kız kardeşleriyle birlikte hareme geldi. Güzelliği ile şöhret bulduğundan Şah'a eş olmayı kabul etti. Taçlı Hanım diye söylendi." (Budak Münşî Kazvinî 1378/2000: 121-122).

⁷ "Şah onu çok severdi. Onun sözü Şah üzerinde o kadar etkiliydi ki, saray ileri gelenlerinden veya devlet adamlarından birinin bir müşkili olduğunda ya da Şah'ın gazabına uğradıklarında Taçlı Hanım'a müracaat ederlerdi ve o vartadan kurtulurlardı." (Hurşah b. Kubad el-Hüseyinî 1379/2001: 28)

⁸ "Emir Han Musullu Taçlı Hanım'ın akrabalarından idi." (Budak Münşî Kazvinî 1378/2000: 123); Keza, Ustaclu Türkmenleri Kadı Cihan'ı öldürmek isteyince Begüm Musullu onu korudu ve öldürülmesini engelledi", (Budak Münşî Kazvinî 1378/2000: 149).

Taçlı Hanım'ın Çaldıran savaşına katılması konusuna gelince: Hasan Rumlu (Ahsenü't-Tevarih) ve İskender Bey Münşi Türkmen (Alem Ara-yı Abbasi) gibi devrin önemli tarihçileri başta olmak üzere pek çok kaynak Taçlı Hanım'ın Çaldıran savaşına katıldığına dair haberlerden hiç bahsetmemektedir. Hurşah b. Kubad ise onun Çaldıran savaşından sonra güven içinde olduğu haberinin Şah İsmail'e ulaştırılmasının sevinç yarattığını bildirerek, savaşta yer aldığını ima eder (Hurşah b. Kubad el-Hüseynî 1379/2001: 70)⁹. Anonim Alem Ara-yı Şah İsmail, daha önce Taçlı Hanım'ın cesur ve savaşçı bir hanım olduğundan bahsettiği hikâyesini onun Çaldıran savaşına bizzat katıldığını bildirerek tamamlamaya çalışır (Anonim 1349/1971: 527; Kadı Ahmed 1359/1971: 1/527). Keza yine müellifi belli olmayan Alem-Ara-yı Safevî adlı eser de Taçlı Hanım'ın savaş meydanında olduğunu kaydeder ve bir hikâye anlatır: Güya Taçlı Hanım, savaş esnasında Şah'ın yaralandığı veya öldüğü haberi yayılınca bizzat savaşa dahil olur; Şah onu görünce durumun zor olduğunu, savaş meydanını terk etmesini ister, o da bunun üzerine Çaldıran'dan ayrılır. Savaşı kaybeden ve hızla Dergezin'e çekilen Şah, ertesi gün sabah eşi Taçlı Hanım'ı sorar. Gelmediğini, Tebriz'e gitmiş olabileceğini söylerler. Şah da hemen Tebriz'e adamlar göndererek durumun araştırılmasını ister. İkinci gün Taçlı Hanım'ın Tebriz'de olmadığı haberi gelir. Bunun üzerine Şah derin bir teessüre kapılıp *"Eğer namusumuz Kayser'in eline düştüyse, bize yaşamak haram olur; ocağımız ortadan kalkar"* diye yakınır. Derhal Durmuş Han Rumlu'yu, Taçlı Hanım'ın bulunması için görevlendirir. Bu sırada savaş meydanından yaralı çıkan ve nereye gittiğini bilmeden at sürmekte olan Taçlı Hanım, Şah Hüseyin İsfahanî ile karşılaşır. Bu adamın yardımıyla Şah İsmail'in yanına gider (Anonim 1363/1989: 494-501).

Safevî kaynaklarının suskunluğuna rağmen Osmanlı kronikleri Taçlı Hanım'ın savaş meydanında olduğunu ve Osmanlı askerleri tarafından esir edildiğini kaydetmektedirler (Tansel 1969: 62 vd.)¹⁰. Celalzâde, Çaldıran savaşında sadece Taçlı Hanım'ın değil çok sayıda kadının ele geçirildiğini büyük bir övünç içinde anlatır, kadınların vasıflarını sayarken onların güzelliklerini ön plana çıkarır (Celalzâde Mustafa, 1990: 381). Anonim Tevarih-i Al-i Osman

⁹ "Şah Tebriz'e döndü. Bu sıralarda ümera ve sipahi etrafa dağılmıştı. Toplanmaya başladılar. Taçlı Hanım da bu esnada Hoy'a gitmiş ve Hoy Meliki'nin evinde kalmıştı. O da Tebriz'e geldi. Şah bu durumdan çok memnun olup Hoy Meliki'ne makamlar verdi." (Hurşah b. Kubad el-Hüseynî 1379/2001: 70)

¹⁰ Ayrıca bu makalede zikredilmeyen referanslar için aynı kitabın 246-262 numaralar arasındaki dipnotlara bakınız.

ise Şah İsmail'in eşlerini savaş meydanında bırakarak kaçtığı söyledikten sonra, onun eşlerinden birinin Osmanlıların eline geçtiğini nakleder, ancak bu hanımın ismini vermez (Tevarih-i Al-i Osman 1992: 136)¹¹. Şükrî-i Bitlisî, Şah İsmail'in karısının zırhlar içinde olduğunu, savaş meydanında ordunun merkezinde bulunduğunu nakleder (Şükrî-i Bitlisî 1997: 175). Keza Sucudî de çok güzel kızların Osmanlıların eline geçtiğinden bahseder (Çuhadar 1988: 55). Buna göre Çaldıran savaşında ele geçen esirler arasında çok sayıda kadın da bulunuyordu (Tansel 1969: 62 vd.). Bu husus, savaşa girecek olan askerleri cesaretlendirme arzusundan çok; Safevîlerin askerî yapısından kaynaklanıyordu. Bilindiği gibi, Safevî ordusu bütünüyle Kızılbaş Türkmenlerden oluşuyordu ve hemen hepsi aşiret reislerinin idaresi altında savaşa katılıyordu. Türkmenler sefer esnasında aileleriyle birlikte hareket ediyorlardı. Akkoyunlu Uzun Hasan Bey'i ziyaret eden J. Barbaro bu duruma bizzat şahit olmuş, ailelerin orduda bulunmasının hareket kabiliyetini kısıtlamadığını, hatta şaşılacak derecede hızlı hareket ettiklerini anlatmıştı (Barbaro 2005: 82 vd.). Safevîlerin, Akkoyunlu Türkmenlerine dayandığı göz önünde bulundurulduğunda Çaldıran savaşında çok sayıda kadının ve çocuğun bulunduğu ve bunların bir kısmının esir edildiği yolundaki bilgilerin yanlış olmadığı ortaya çıkar.

Taçlı Hanım'ın esareti konusunda hem fikir olan Osmanlı kronikleri, onun akıbeti hususunda birbiriyle uyumsuz bilgiler nakletmektedirler. Celalzâde, Taçlı Hanım'ın yakalanıp Sultan Selim'in huzuruna getirildiğini, bu sırada huzurda bulunan Kadıasker Tacizâde Cafer Çelebi'ye verildiğini, Taçlı Hanım'ın Anadolu vilayetlerinde yerleşip kaldığı bilgisini vermektedir (Celazâde Mustafa, 1990: 381)¹². Haydar Çelebi Ruznâmesi'nde Çaldıran savaşında ele geçirilen esirlerin muayenesi esnasında altın sırmalı elbiseler giymiş olan bir kadının yakalandığını, tahkik edilince onun Şah İsmail'in karısı olduğunun anlaşıldığını, daha sonra Cafer Çelebi'ye verildiğini naklediyor; ancak kadının ismini zikretmiyor (Haydar Çelebi ? : 77). Tarihçi Lütfî de hanımın Tacizâde'ye verildiği bilgisini tekrarlıyor (Lütfî Paşa 2001: 218). Zaim Mir Mehmet Katibî'ye göre ise Tacizâde Cafer Çelebi kendisine emanet edilmiş olan hanımı nikâ-

¹¹ "İkinci vaktinde Şah İsmail münhezim olup cem'î esbabın ve hazinesi ve avretlerin ordusunda bırakıp Tebriz canibine kaçtı. Ordusun yağma ve talan ettiler. Şah İsmail'in bir avretin dahi tuttular."

¹² Evliya Çelebi de Taçlı Hanım'ın üç yüz kadar cariyesiyle birlikte Tacizâde'ye emanet edildiğini kaydediyor. (Evliya Çelebi 2007: X/61, 359); Tansel, Osmanlı kroniklerine dayanarak onun Anadolu'da kaldığını kesin bir dille kabul ediyor. (Tansel 1969: 61).

hına alarak Sultan Selim'in hışmına uğramıştır (Tansel 1969: 62; Alî 1997: II/1120; Taşköprüzade 2007: 252)¹³.

Öte yandan gerek Celazâde "Tabakatü'l-Memalik" adlı eserinde, gerekse Alî, "Kühü'l-Ahbar"da Taçlı Hanım'ın hem yakalanışı hem de akıbeti hakkında Tacizâde ile ilişkilendirilen hikâyenin dışına çıkarak, onun Mesih Paşazâde tarafından yakalandığını –ya da yakalanıp Mesih Paşazâde'ye teslim edildiğini- savaş gecesi Mesih Paşazâde'nin misafiri olduğunu, ertesi gün onun izniyle serbest kalıp hızlı bir şekilde Hoy'a ulaştığını naklediyorlar. Böylece hiç olmazsa Taçlı Hanım'ın Hoy yakınlarında Şah İsmail'in adamlarına kavuştuğu ve kocasının yanına gittiği bilgisi ile Safevî kroniklerine yaklaşıyorlar (Alî 1997: II/1103, 1104, 1107; ayrıca Tansel 1969: 62'de 261 numaralı dipnota bakınız.)¹⁴. Ancak onların bu bilgiyi Hoca Sadeddin Efendi'den aldıkları anlaşılıyor. Keza, Müneccimbaşı da savaşta ele geçirilen kadınlardan bahsederken, Şah İsmail'in Bihrûze adlı eşinin esir edildiğini bildiriyor ve kendi döneminde de Taçlı Hanım'ın yakalandığına dair meşhur bir hikâye bulunduğunu, ancak bunun asılsız olduğunu söylüyor. O, bu konuda Hoca Sadeddin Efendi'nin verdiği bilgilerin muteber olduğuna dikkat çekerek ondan geniş bir alıntı yapıyor (Müneccimbaşı Ahmed Dede ? : II/165, 166). Şu halde Hoca Sadeddin Efendi'nin naklettiği bilgiler diğer Osmanlı tarihçilerine göre daha muteber olması gerekir. Çünkü Hoca Sadeddin Efendi Osmanlı ordusunda bulunan Babası Hasan Can ile Safevî ordusunda yer alan dedesi İsfahanlı Hafız Muhammed'den iki farklı hikâye dinlemiştir. Bu hikâyeler aslında hem Osmanlı hem de Safevî tarihleri tarafından nakledilen ve tekrarlanan bilgiler ile örtüşmektedir. Hoca Sadeddin'in dedesinden naklettiği hikâyeye göre, Şah İsmail savaş meydanını terk ettikten sonra Muhammed Hafız İsfahanî ve yoldaşları da Çaldıran ovasından ayrılmışlar, Tebriz yakınlarında rastladıkları Kızılbaşlardan Şah'ın durumunu sormuşlar; onlar da Şah'ın iyi olduğunu fakat Taçlı Hanım'dan haber alınamadığını söylemişler. Daha sonra yolda Helvacıoğlu Hüseyin Bey ile karşılaşmışlar, o, Şah'ın yaralı olduğunu, Taçlı

¹³ S.Tansel, A.g.e., s. 62, 261 numaralı dipnot. Tacizâde'nin idamı hususunda kaynaklar tam açık değildir. Genel kabule göre, Çaldıran seferi dönüşünde padişah, Yeniçerilerin kışkırtılmasına ve ordunun ifsadına sebep olanların araştırılmasını istemiş, Tacizâde Cafer Çelebi, İskender Paşa ve Sekbanbaşı'nın isimleri verilmiş, bu suça istinaden idam edilmiştir. *Kühü'l-Ahbar*, c. II, s. 1120. Taşköprüzâde onun idamı hususunda "...Ancak, burada açıklaması uzayarak kitabın maksadından sapmasına yol açacak bir olay yüzünden katlini emretmişti." diyerek ölüm nedenini izah etmemiştir. (Taşköprüzâde 2007: 252).

¹⁴ (Tansel 1969: 65'de 261 numaralı dipnota bkz)

Hanım'ın bulunamamasından dolayı derin üzüntü duyduğunu, kendisini de Taçlı Hanım'ı aramakla görevlendirdiğini anlatmış. Hafız Mehmed ve yoldaşları Tebriz'e gidip gizlenmişler. Sonraları Taçlı Hanım'ın kaçarak Hoy Meliki'ne vardığını, onun da aceleyle Şah İsmail'e ulaştırdığını duymuşlar (Hoca Sadeddin 1979: IV/211 vd.). Bu hikâye, Alî tarafından da yine Molla Muhammed İsfahanî'ye dayandırılarak anlatılır (Alî 1997: II/1105, 1106).

Burada nakledilen bilgiler, yukarıda da izah edildiği gibi Safevî kaynaklarında nakledilenler ile hemen hemen aynıdır. Ancak savaşın sona ermesi ve Safevî ordusunun dağılması ile Taçlı Hanım'ın kaybolup bulunması arasındaki bir veya iki günlük boşluk tam olarak doldurulamamaktadır.

Hoca Sadeddin'in naklettiği ikinci hikâye ise Sultan Selim'in mutemet adamlarından babası Hasan Can'a ait. Tarihçimizin "Rahmetli Babam kimi doğru haber vericilerden anlatırdı ki" diye başladığı hikâyesinde Taçlı Hanım'ın savaşın en kızgın zamanında Mesih Paşazâde'nin eline geçtiğini, onun çadırında bir gece saklandığını, yanında bulunan "Lal-i Böğrek" diye bilinen mücevheriyle beraber diğer değerli ziynetlerini verip azat olmak için yalvardığını, nihayet Mesih Paşazâde, onun durumuna acıyarak serbest bıraktığını naklediyor (Hoca Sadeddin 1979: IV/211 vd.).

İkinci hikâyede yer alan Taçlı Hanım'ın mücevherleri hususu Osmanlı arşiv vesikalarınca da doğrulanmış olması; hakikaten böyle bir olayın varlığını kanıtıyor (Uzunçarşılı 1959: 92/613).¹⁵ Bir farkla ki vesikada mücevherlerin vasıfları tanımlanırken "Lal-i Böğrek" in adı zikredilmemektedir. Bu mücevher Akkoyunlu sultanlarının hazinesine ulaşmış nadir ve şöhretli taşlardan biriydi. Akkoyunluların inkırazı sırasında Emir Han Musullu'nun eline geçmiş olmalı ki o, Şah İsmail'e itaatini bildirdiği sırada bu taşı da yanında getirmiş ve Şah'a sunmuştu (Budak Münşî Kazvinî 1378/2000: 123; Abdi Beg Şirazî 1369/1991: 45; Kadı Ahmed 1359/1971: I/91)¹⁶. Anlaşıyor ki, taşın şöhreti Osmanlı sarayına kadar ulaşmıştı. Bununla birlikte Hoca Sadeddin, kendi döneminde duyduklarının veya kitabına kaynak olan diğer tarihlerin tesiri ile

¹⁵ "Bir çift salıklı ve taşları büyük küpe, 36 tane armut biçiminde kullanılmamış ve 24'er tane iki takım kol incileri ve yine dörder taneden iki takım halhal incileri, bir tane altın kaplı, altın yazılı, altın işlemeli yeşim taşı, bir tane bazubend, bir altın firuze taşlı yüzük, bir altın mühür, bir tane yirmi beş düğmeli ama düğmeleri dikilmemiş zerbaft kaftan, iki tesbih." (Uzunçarşılı, 1959: 92/613)

¹⁶ "Emir Han Musullu il ve ulusuyla dergaha geldi. Şah'a bağlılığını bildirdi. Deve Gözü diye bilinen bir taşı hediye getirdi." (Abdi Beg Şirazî 1369/1991: 45); "Emir bu gelişinde biri Lal-i Böğrek olmak üzere iki kıymetli taş hediye etti. Bunlar padişah hazinesine aitti. Şah bunların parçalanmasını emretti." (Kadı Ahmed 1359/1971: I/91)

olsa gerek Tacizâde'ye nikâhlandığı meselesini tekrarlıyor; hatta Şah İsmail'in Yavuz Sultan Selim'e elçi göndererek Taçlı Hanım'ın serbest bırakılması için ricada bulunduğunu naklediyor (Hoca Sadeddin 1979: IV/230).

Oysa Safevî kaynaklarından anlaşıldığına göre Taçlı Begüm, Çaldıran savaşından sonra Şah İsmail ölünceye kadar onun yanında idi. Hattâ, Tahmasb'ın hükümdar olması hususunda etkin rol oynamış; Şah'ın ölümünden sonra ülkede karışıklık çıkmasına mahal vermemek için henüz 13-14 yaşlarında olan Tahmasb'ın elinden tutarak bizzat getirip tahta oturtmuştur (Kadı Ahmed 1359/1971: I/155). Bu yönüyle, gerek haremde gerekse saray bürokrasisi üzerinde etkinliğinin devam ettiği görülmektedir (Budak Münşî Kazvinî 1378/2000: 122, 147)¹⁷. Nitekim, 1526'da Ustaclu, Rumlu ve Tekeli Türkmenlerinin birbirleriyle mücadelesinin kızıştığında Çuha Sultan-ı Tekelü, Şah Tahmasb'ın Ustaclulara yakınlığını bildiğinden Taçlı Begüm'den yardım istemiş, ancak istediğini elde edememişti (Budak Münşî Kazvinî 1378/2000: 157). Keza, İbrahim Paşa'nın ikinci defa Tebriz üzerine yürüdüğü esnada Tebriz boşaltılmış, Taçlı Begüm de güvenli bir yere nakledilmişti. Bu esnada onun İbrahim Paşa'ya elçi ve hediyeler gönderdiği; ancak Paşa'nın bunu dikkate almadığı tespit olunuyor (Tahmasb-ı Safevî 2001: 27).

Taçlı Hanım'ın ömrünün sonlarına doğru gözden düştüğü ve adeta yalnızlığa itildiği tespit olunmaktadır. Bu durum şüphesiz haremdeki rekabetten kaynaklanmıştı. Tahmasb'ın saltanatının 16. yılında Tebriz'de veba ortaya çıkmış, saray mensupları şehri boşaltmıştı. Bu esnada Taçlı Hanım kasıtlı olarak Tebriz'de bırakılarak âdeta ölüme terk edildi. Çünkü, haremde ortaya atılan dedikoduya göre Taçlı Hanım, Şah Tahmasb'ın annesini zehirlemek istemişti. Veba tehlikesi geçtikten sonra Tebriz'e dönen Şah, kızlarının tesiri ile Taçlı Hanım'ı haremden çıkarıp, Şiraz'a gönderdi. O, haremden iftira ile çıkarılmış olmasından duyduğu üzüntü ve ilerlemiş yaşına rağmen deve sırtında yaptığı uzun yolculuk sonucu Şiraz'a varınca hastalanıp kısa süre sonra vefat etti (H. 946/M. 1539-40). Bibi Duhteran mezarlığına defnedildi (Budak Münşî Kazvinî 1378/2000: 191; Kadı Ahmed 1359/1971: I/289-290; Hurşah b. Kubad

¹⁷ "Tahmasb tahta oturduğunda henüz çocuk idi. Haremde ise Taçlı Hanım'ın sözü geçiyordu ve gece-gündüz Tahmasb'ın hizmetinde idi." (Budak Münşî Kazvinî 1378/2000: 147); "Bu kadın Şah'ın ölümünden 15 yıl sonra bile Şah Tahmasb üzerinde etkili oldu." (Hurşah b. Kubad el-Hüseynî 1379/2001: 28). Şah Tahmasb'ın kardeşi Sam Mirza Özbeklere karşı başarısızlığa uğrayınca derin bir utanç içine düşmüş, Tahmasb onu teselli ettikten sonra hareme götürmüş, o burada Begüm'ü görünce rahatlamıştı. (Şah Tahmasb-ı Safevî 2001: 27).

el-Hüseyinî 1379/2001: 28)¹⁸. Kadı Ahmed Kumî, onun gelirlerinin tamamını hayır işlerinde harcanmak üzere vakfettiğini kaydetmektedir (Kadı Ahmed 1359/1971: I/190).

Görülüyor ki, Taçlı Hanım Çaldıran savaşında yer almış ve Osmanlıların eline esir düşmüştür. Ancak, onun esaretinin bir günden fazla sürmediği anlaşılıyor. Bununla birlikte Osmanlı kaynaklarında Safevîlerin/Kızılbaşların eşlerinin Osmanlı askerleri tarafından esir alınması, onların namusunun değersiz hale gelmesi şeklinde anlatılır. Böylece Şah İsmail'in değil ülkenin kendi namusunu bile koruyamayacak kadar zayıf bir hükümdar olduğu imajı kuvvetlendirilmeye çalışılır. Gerçekten de daha savaş başlamadan önce Osmanlı Sultanı Selim'in, Şah İsmail'e gönderdiği mektubunda, ülke topraklarının Sultanların nikahlı karısı gibi olduğu hatırlatıldıktan sonra, kendisinin ordusuyla birlikte Safevî topraklarını tepelediği, birazcık namuslu olan birinin buna tahammül edemeyeceği, Şah'ın böyle bir duruma nasıl katlandığı sorulmuştu. (İdris-i Bitlisî 2001: 152)¹⁹

Savaşın sonunda çok sayıda kadının esir edilmesinin sık sık vurgulanması da bu anlayıştan kaynaklanmaktadır. Hatta bu anlayışın etkisini uzun süre devam ettirdiği anlaşılıyor. Sonuç olarak, Taçlı Hanım'ın Osmanlılara esir düştüğüne dair hikâyeler, yüzyıllar sonra bile Osmanlı sarayında bilinen ve konuşulan konulardan biriydi. Evliya Çelebi, Bitlis'e yapılan taarruzları anlatırken Çaldıran savaşında Taçlı Hanım'ın esir düşmesine atıf yaparak, Bitlis ahalisine yapılan kötülüklerin ve rezilliklerin, Çaldıran savaşında eşi Osmanlıların eline düşen Şah İsmail'e bile yapılmadığını ifade etmektedir (EvliyaÇelebi 2001: IV/161). Keza, Selanikî'nin naklettiğine göre; 1568'de Tahmasb'ın elçisi olarak Edirne'ye gelen Şah Kulu'nun, ince söz söylemesini çok iyi bilmesinden dolayı Rumili Beylerbeyi'si Şemsî Ahmet Paşa hiçbir sözün altında kalmaması tembihi ile onu karşılamaya gönderilmişti. Şah Kulu, kendisini karşılamaya gelen Osmanlı askerleri için: "Vallahi bu askerlerin süsü ve gösterişi tıpkı düğün alayı gibi." deyince Şemsî Ahmet Paşa: "Evet Çaldıran'dan gelin getiren bu alaydır" diye cevap vermişti (Selanikî Mustafa Efendi 1999: I/70).

¹⁸ "Şiraz'da vefat etti." (Kadı Ahmed 1359/1971: I/289, 290); "İstahr'da öldü." (Hurşah b. Kubad el-Hüseyinî 1379/2001: 28).

¹⁹ "... Padişahların taht-ı tasarruflarında olan memleket menkuhası mesabesindedir. Rucûliyetten hokkası ve fütüvvetten behresi belki derununda fi'l-cümle zehresi olan kimesne kendüden gayri bir kimse ona taarruz ettiğinde tahammül etmek ihtimali yoktur." (İdris-i Bitlisî 2001: 152)

KAYNAKLAR

ABDİ BEG ŞİRAZÎ (1369/1991): *Tekmiletü'l-Ahbar*, (neşr. Abdülhüseyn Nevaî) Tahran.

ALÎ (1997): *Künhü'l-Ahbar*, c.I-II, (haz. Ahmet Uğur-Mustafa Çuhadar), Kayseri.

ANONİM, *Alem-Ara-yı Şah İsmail* (1349/1971): (neşr. Asgar Muntazer Sahib), Tahran.

ANONİM, *Alem-Ara-yı Safevî* (1363/1989): (neşr. Yedullah Şükri), Tahran.

Anonim Tevarih-i Al-i Osman-Giese Neşri (1992): (haz. Nihat Azamat), İstanbul.

BARBARO, Josaphat (2005): *Anadolu'ya ve İran'a Seyahat*, (çev. Tufan Gündüz), İstanbul.

BUDAK MÜNŞİ KAZVİNÎ (1378/2000): *Cevahirü'l-Ahbar*, -Karakoyunlulardan 984 yılına kadar olan bölüm- (neşr. Muhsin Behram Nejad) Tahran.

CELAZÂDE MUSTAFA (1990): *Selimnâme*, (haz. Ahmet Uğur-Mustafa Çuhadar) Ankara.

ÇUHADAR, İ. Hakkı (1988): *Sucûdî'nin Selim-nâmesi*, Yüksek Lisans Tezi (Erciyes Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü), Kayseri.

EVLİYA ÇELEBİ (2001): *Seyahatnâme*, c. IV, (haz. Yücel Dağlı-Seyit Ali Kahraman), İstanbul.

EVLİYA ÇELEBİ (2009): *Seyahatnâme*, c. X, (haz. Yücel Dağlı-Seyit Ali Kahraman), İstanbul.

GÜNDÜZ, Tufan (2006): *Seyyahların Gözüyle Sultanlar ve Savaşlar, Giovanni Maria Agiolello, Venedikli Bir Tüccar ve Vincenzo D'Alessandri'nin Seyahatnâmeleri*, (çev.) İstanbul.

GÖKYAY, Orhan Şaik (1985): *Dede Korkut Hikâyeleri*, İstanbul.

HAYDAR ÇELEBİ RUZNÂMESİ (Tarihsiz): (haz. Yavuz Senemoğlu), İstanbul.

HİNZ, Walter (1992): *Uzun Hasan ve Şeyh Cüneyd. XV. Yüzyılda İran'ın Millî Bir Devlet Olarak Yükselişi*, (çev. Tefik Bıyılıoğlu) Ankara

HOCA SADEDİN (1979): *Tacü't-Tevarih*, c. IV, (haz. İsmet Parmaksızoğlu), Ankara.

HURŞAH B. KUBAD EL-HÜSEYNÎ (1379/2001): *Tarih-i İlçi-yi Nizamşah*, (Neşr. Muhammed Rıza Nasirî-Koiçi Haneda), Tahran.

- İDRİS-İ BİTLİSÎ** (2001): *Selim Şah-nâme*, (trc. Hicabî Kırlangıç), Ankara.
- İSKENDER BEY TÜRKMEN** (1377/1999): *Alem-Ara-yı Abbasî*, (neşr. Muhammed İsmail Rızvanî) Tahran, c. I-III.
- KADI AHMED B. ŞEREFEDDİN EL-HÜSEYN EL-HÜSEYNÎ EL-KUMÎ** (1359/1971): *Hülasatü't-Tevarih*, (neşr. İhsan İşrakî) Tahran.
- LÜTFİ PAŞA** (2001): *Tevarih-i Al-i Osman*, (haz. Kayhan Atik), Ankara
- MÜNECCİMBAŞI AHMED DEDE** (Tarihsiz): *Müneccimbaşı Tarihi-Sahaifü'l-Ahbar fî Vekayü'l-Asar*, c. I-II, (trc. İsmail Erünsal), İstanbul, Kervan Matbaası
- ŞAH TAHMASB-İ SAFEVÎ** (2001): *Tezkire*, (trc. Hicabi Kırlangıç), İstanbul.
- SELANİKÎ MUSTAFA EFENDİ** (1999): *Tarih-i Selanikî*, c. I-II, (haz. Mehmet İpşirli), Ankara. TTK yayını.
- ŞÜKRÎ-İ BİTLİSÎ** (1997): *Heşt-i Behişt*, (neşr. Mustafa Argunşah), Kayseri.
- TAŞKÖPRÜZADE** (2007): *Eş-Şakaiku'n-Numaniyye fî Ulemai'd-Devleti'l-Osmaniye "Osmanlı Bilginleri"*, (trc. Muharrem Tan), İstanbul.
- TANSEL**, Selahattin (1969): *Yavuz Sultan Selim*, Ankara.
- UZUNÇARŞILI**, İsmail H. (1959): Şah İsmail'in Zevcesi Taçlı Hanım'ın Mücevheratı, *Bellekten*, c. XXIII, sayı 92, Ankara, TTK yayını.

ALİ BABA EFENDİM MEDET

Geldim dergahına niyaz eyledim
Medet Ali Baba efendim medet
Verdin aşkı düvazımam söyledim
Medet Ali Baba efendim medet

Muhâmmed Ali'dir dilde zikirim
Ervahı bozuğa lanet okurum
Dergahında yolun sürmek fikirim
Medet Ali Baba efendim medet

Darda kalanların carına koşan
Gerçeğe Hû deyip cemlerde coşan
Velayet sırrından gösterdin nişan
Medet Ali Baba efendim medet

Ali Baba'nın dergahına varalım
Oniki imamın yolun sürelim
Muhabbetle Muhammed'e erelim
Medet Ali Baba efendim medet

Sivas vilayeti vatanın yurdun
Fakire yetime bir vakıf kurdun
Talip eyledin de yolunu sürdün
Medet Ali Baba efendim medet

Kıymetin bilmeyen tekkeye konmuş
Kurduğun vakfın harabe olmuş
Evladının benzi sararmış solmuş
Medet Ali Baba efendim medet

Ehlibeyt yolunda kuralım bazar
Bütün insanlığa sunalım hazar
AŞIK KUL TAHİR'e eyle bir nazar
Medet Ali Baba efendim medet
Medet Ali Baba Sultanım medet

Ali Baba Sultan Evlatlarından AŞIK KUL TAHİR

BİRİNCİ DÜNYA SAVAŞI SONRASINDA MARAŞ YÖRESİNDE SOSYAL YAPI DEĞİŞMELERİ VE BU DEĞİŞMEDE ERMENİ-FRANSIZ ROLÜ

CHANGES IN SOCIAL STRUCTURE AND THE ROLE OF ARMENIAN- FRENCH IN THIS CHANGES IN MARASH REGION AFTER THE FIRST WORLD WAR

Nejla GÜNAY¹

ÖZET

Osmanlı Devleti, 1918 yılının Kasım ayında hazırladığı geri dönüş kararnamesiyle daha önce askeri sebeplerle harp sahası dışına çıkmalarını zorunlu kıldığı Ermenilerin memleketlerine dönmelerine izin verdi. Ermeniler bir taraftan memleketlerine dönerken bir taraftan da Birinci Dünya Savaşı sırasında uygulamaya koydukları ancak yarım kalan Kilikya'da bağımsız Ermenistan kurma çalışmalarına kaldıkları yerden devam ettiler. Bu yüzden bölgede ekonomik ve kültürel çıkarları olan devletlerin I. Dünya Savaşı sonrasında ülkeyi işgal etmesini sevinçle karşıladılar. Bu çalışmada, önce İngilizler daha sonra Ermeniler'in desteğiyle Fransızlar tarafından işgal edilen Maraş'ta, Türkler'in gösterdiği direnişin ardından Fransız ordusunun geri çekilmesinden sonra şehirde Türkler ve Ermeniler arasındaki ilişkinin nasıl olduğu incelenmiştir. Aynı zamanda Maraş'ta faaliyet gösteren Amerikan misyonerlerinin Türk-Ermeni ilişkileri üzerindeki etkileriyle Ermenilerin Türk ordusunun güney ve batı cephelerinde savaşı kazanmasının ardından ülkeyi terk etme ihtiyacı duymalarının sebepleri araştırılmıştır. Bu çalışmanın temelini, Osmanlı arşiv belgelerinin döneme birinci derecede tanıklık eden kişilerin anlamlarıyla karşılaştırılması neticesinde bir sonuca varılması teşkil etmektedir.

Anahtar Kelimeler: Fransa, Maraş, Ermeni, Milli Mücadele, Amerika Birleşik Devletleri.

ABSTRACT

With the return decree prepared in November 1918, Ottoman government allowed the Armenians, who were forced leave out of the battle region, to their homelands. While they were returning home, they also restarted their actions to found an independent Armenia in Cilicia. Therefore, they were very happy about their hometown's invasion by the countries that have economic and cultural opportunities in the region. In this study, Turkish-Armenian relationship after the invasion of Marash firstly by the British, then the French with the help of Armenians and the relations after the retreat of French with the help of Turkish resistance will be examined. The American missionaries' effects on Turkish-Armenian relationships and the Armenians' need to leave the country after the victory of Turkish army in the south and west fronts will also be examined. This study is based on Ottoman archives and their comparisons with the witness who experienced this term first hand.

Key Words: France, Marash, Armenians, National Struggle, The United States of America.

¹Yrd. Doç. Dr., G.Ü. Gazi Eğitim Fakültesi, Ortaöğretim Sosyal Alanlar, Tarih Eğitimi Bölümü, gunay@gazi.edu.tr

Giriş

Osmanlı hükûmeti tarafından daha önce zorunlu göçe tabi tutulan Ermenilerle ilgili olarak savaşın sona ermesinden sonra çıkarılan geri dönüş kararnamesiyle “Askeri ve siyasi sebeplerden dolayı başka mahallere sevk edilmiş olan Ermenilerin memleketlerine dönmelerine müsaade edileceği” (ATASE, İSH, Kl. 342, Göm. 63, Fh. 63-1; ATASE, İSH, Kl. 72, Dos. 149, Fh.149-1) ilan edildi ve bu aralıklarla ilgili vilayetlere duyuruldu. Bu kararname sadece tehcir edilenleri değil kendi isteğiyle başka ülkelere göç edenleri de kapsıyordu. Nitekim Dâhiliye Nezareti 12 Nisan 1919’da, Harbiye Nezareti’ni, Birinci Dünya Savaşı sırasında Rusya ve başka yabancı ülkelere kaçan Ermenilerden kanunen mani halleri olmayanların ülkeye geri dönmelerine izin verilmesi ancak cinayet ve suçlar sebebiyle firara etmiş olanların ülkeye dönmelerine izin verilmemesi konusunda uyardı (ATASE, İSH, Kutu 22, Göm. 102, Bel. 102-1; ATASE, İSH, Kutu 33, Göm. 159, Bel. 159-1).

Bu kararnamenin ardından bazı Ermeniler memleketlerine döndüler. Geri dönenlerle ilgili olarak hazırlanan ve Maraş ile Zeytun nüfusunu detaylandıran bir raporda, Ermeni nüfusun savaş öncesi ve savaş sonrası verilmiştir. Buna göre Maraş merkezde savaş öncesi 30000 Ermeni’nin yaşadığı, bunlardan 19000’inin sürgün edildiği, 11000’inin yerinde bırakıldığı, sürgün edilen 11000 Ermeni’nin göçerken kayıp olduğu, savaş sonrasında sürgün edilen 19000 Ermeni’den 8000’inin geri döndüğü, 1919 yılında Maraş’ta toplam Ermeni nüfusunun 19000 olduğu, diğer yerlerden gelen 3000 Ermeni’yle birlikte 1920’deki sayılarının 22000’e ulaştığı, sürgünden döndükten sonra 11000 Ermeni’nin daha kaybedilmesiyle toplam kayıp sayısının 22000 olduğu tespit edilmektedir. Zeytun’da ise savaş öncesi yaşayan 10000 kişinin tamamı sürgün edildi. Bunlardan 8800’ü göçerken kaybedildi. Geri dönüş kararnamesinden sonra 1200 Zeytunlu geri döndü. Diğer yerlerden göç edenlerle Zeytun Ermenilerinin 1920’deki sayısı 1500’e ulaştı (Özdemir vd., 2004: 130).

Ermenilerin geri dönüş kararnamesiyle memleketlerine dönmeye başlamalarının ardından İtilaf Devletleri bölgede nasıl bir tutum izleyeceklerini de netleştirmeye başladı. Zira Ermeniler tarafından hem Doğu Anadolu’da “Vilayat”-ı Sitte” olarak adlandırılan topraklarda hem de “Kilikya”² denen güney bölgelerinde bağımsız Ermeni devletleri kurulması tasarlanmaktaydı. Boghos Nubar Paşa, Ermeni delegasyonu başkanı olarak katıldığı barış müzakere-

² Kilikya; Ermeni literatüründe coğrafi bir terimdir. Buna göre Kilikya; Suriye’nin kuzeyinde Toroslarla Akdeniz arasında dağlarla çevrilmiş bir yer olup Urfa’dan Mersin’e, Maraş’tan İskenderun’a geniş bir alanı kapsar (Compton, 1922: 68).

lerinde Kilikya'dan "Küçük Ermenistan" şeklinde bahsederek burada bir Ermenistan devleti kurulması çabasını açıkça ortaya koymaktaydı (Clair, 1922: 217). Bu durum bölgeyi işgal etmeyi amaçlayan ve bu amaçlarını daha sonra gerçekleştiren yabancı devletlerin işini kolaylaştıracaktır. İtilaf Devletleri, Birinci Dünya Savaşı'nın hemen ardından imzalanan Mondros Mütarekesi'ne aykırı olarak Ermenilerin Kilikya diye adlandırdıkları güney bölgelerini işgal ettiler. Mondros Ateşkes Antlaşması'na göre müttefikler ancak Toros tren geçidini ve müttefikler için bir tehdidin ortaya çıkmasına neden olabilecek herhangi bir stratejik noktayı işgal edebilirlerdi. Ancak Toroslarda müttefiklerin güvenliğini tehdit edebilecek herhangi bir tehlike yoktu. En azından böyle bir tehlike, Fransızlar ateşkes antlaşmasının maddelerini ihlal edene kadar yoktu. Diğer taraftan Kilikya'daki bütün vilayetlerin işgal edilmesini gerektirecek geçerli bir neden de yoktu (McCarthy, 2006: 255). Buna rağmen Maraş, mütareke şartları gereği Osmanlı askerinin şehri terk etmesinin ardından mütarekeye aykırı olarak 22 Şubat 1919'da İngilizler tarafından işgal edildi. İngilizler, bu arada geri dönen Ermenileri kendi kasaba ve köyleri yerine Maraş'ın içine ve Süleymanlı'ya yerleştirdiler (Akbıyık, 1999: 11). Ermeniler, işgali fırsat bilip Türklerden intikam alma hevesine düşmüşlerse de İngilizler buna fırsat vermediler. Yönetimle ilgili işlere de fazla müdahale etmediler. 15 Eylül 1919'da Fransızlarla imzaladıkları Suriye Antlaşması gereği 1 Kasım 1919'da Maraş'ı Fransızlara teslim ederek geri çekildiler (Akbıyık, 1999: 45–46).

Fransız işgali Maraş'taki Ermeniler tarafından coşkuyla karşılandı. Ermeniler, Fransız ordusunda Ermeni lejyonlarının da olmasının etkisiyle Müslümanlara karşı katliama başladılar. Bunun yanı sıra Fransızların şehrin yönetimini ele geçirmeye çalışmaları, halkın dinî ve millî duygularına saygı göstermemeleri, hatta kadınların namusuna el uzatmaya kalkışmaları şehirde gerginliği artırdı. Ermeniler ve Türkler arasındaki anlaşmazlık Fransızların Ermenilere verdiği destek sonucunda uzlaşılabilir bir hâl aldı. Maraşlılar Pazarcık ve Elbistan'da kurulan Kuvay-ı Milliye'nin etrafında toplanarak örgütlendiler. Taraflar arasında 22 Ocak 1920'de başlayan sıcak çatışmalar 11 Şubat 1920 gecesine kadar devam etti. Maraşlıların baskısına daha fazla dayanamayacağını anlayan Fransız güçleri kimseye haber vermeden sessizce geri çekildiler.² Bu çalışmada; Fransızların geri çekilmesinden sonra Maraş'ta Türkler ve Ermenilerin genel durumları, şehirde yaraların sarılma çabaları, iki toplumun birbirine bakışları ve Ermenilerin hangi sebeplerle Maraş dışına çıktıkları incelenecektir.

² Fransızlar geri çekildiklerini kimsenin duymaması için atlarının nallarına keçe bağlamışlardır.

Fransız Ordusunun Maraş'tan Ayrılışı ve Genel Durum

30 Ekim 1919'da Maraş'ı cebren işgal eden³ Fransız ordusu, 22 Ocak'ta başlayan ve yaklaşık 22 gün süren çarpışmalar⁴ neticesinde 11 Şubat 1920

³ Fransızlar, Maraş'ı işgal ettikten sonra Maraş'taki mevcut düzeni bozup yönetime de el koymak isteyince Maraşlı Müslümanlar buna karşı koymuşlar bir taraftan da şehirdeki Ermenilere işgale karşı işbirliği teklif etmişlerdir. Ancak ret cevabı almışlar, bu sefer de Ermenilerden hiç olmazsa tarafsız kalmaları istenmiş fakat onlar Fransızlarla birlikte hareket etmeyi tercih etmişlerdir. Türkler, bu amaçla Ermeni vatandaşlarına hitaben şöyle bir beyanname hazırladılar (ATASE, İSH, Kutu 1329, Göm. 39, Bel. 39-1):

“Ey zavallı ve müeffel Ermeniler!

Yeter artık yeter! Mütevelliler menafine, Fransızların amaline akıttığınız kanlarınızı! Hakikati idrak etmek zamanı çoktan geçmiştir. Anadolu'nun sair yerlerindeki Ermeniler bu hakikate agah oldular. Ermeniler her yerde bizimle beraberdir. Yalnız siz muhalif kaldınız. Başka yerlerdeki vatandaşlarımız siperlerimizdir. Onlar bizimle hem dest-u fâh oldukları hâlde kahramanane harbediyor. Haksız düşmanlara yüzüstü tecavüzlere karşı koyuyorlar. Siz burada Fransız sansürü altında bulunduğunuz için ahval-i umumiye vakıf değildiniz. Fransızlar şüenât-ı kaine ve fütuhatinizden korkarak sizi mütemadiyen kontrol altında bulunduruyor, sizi ihtilattan men ediyorlar. Geliniz! El ele verelim sarılalım, zavallı vatanımızı zehir-i istilay-ı icabından kurtarmak için lazım gelen esbaya birlikte tavassul edelim. Arkadaşlar bu vatan ne Fransızın ve ne de İngilizlerindir. Ancak yedi yüz seneden beri sahibi bulunan ve üzerinde şimdiye kadar kemal- i şan-ı sükun beraber yaşayan milletlerindir. Yani sizin ve bizimdir. Diğerleri hep gasp hep şakidir.

Ermeniler! Milletiniz dünyada en zeki kavimdir. Siz İslamlardan başka daha vefakâr hiçbir millet olmadığını anlamalısınız...Avrupa'nın menfaatleri peşinde koşan entrikacı milletlerin asılsız mevadine aldanmak, inanmak zekaset-i milliyenizle gayr-ı kâbil telif-i ahvaldendir. İslamların dini pek âlâ ve pek müşfikdir. Edban-ı saireye enba-ı seniyyesine karşı resm olan şeriat-ı İslamiyye milel-i gayr-i müslimeye tecavüz-u taarruzu kat'iyyen men eder. Bunun delili tezahurat-ı fiiliye havalesidir. Düşmanlarımızla tevhid-i mesai bizimle harb etmeye sizi sevkedecek ortada hiçbir sebep yoktur

Vatandaşlar! Emin olunuz ki hukukuyla menafi-i içtimaiyyeniz nazarımızda muhteremdir. Ermeni milletinin refah ve saadeti... inkişafına en büyük emelimiz var. Bakınız! Bin seneye yakın bu topraklarda müsterceyine yaşıyor, zengin oluyordunuz. Mütevellilerin fırıldaklarına, tahrikatına aldanmamış olsaydınız emin olunuz ki daha çok rahat edecek daha zengin olacaktınız. Fakat ne yapalım ki sizi bu hâle getiren sizsiniz. Yabancılarla düşmanlara alet olmanızdır....”

⁴ Maraş'ta Türkler ile Fransız ve Ermeni kuvvetleri arasında yaşanan çarpışmalar hakkında ayrıntılı bilgi için bkz. Atatürk'ün Sırdaşı Kılıç Ali'nin Anıları, Der. Hulûsi Turgut, İstanbul, Türkiye İş Bankası Yay., 2008; Adil Bağdadlıoğlu, Uzun Oluk (İstiklal Harbinde Maraş), Bas. Ali Rıza Pişkin, İstanbul, Ülkü Basımevi, 1942; Hüsamettin Karadağ, İstiklal Savaşı'nda Maraş, haz. Yaşar Alparslan-Serdar Yakar, Kahramanmaraş, Ukde, 2008; Türk İstiklâl Harbi IVüncü cilt Güney Cephesi, Ankara, Genelkurmay Basımevi, 1966; Yaşar Akbıyık, Milli Mücadelede Güney Cephesi Maraş, Ankara, Atatürk Araştırma Merkezi, 1999; Ahmet Eyicil, “I. Dünya savaşı ve Kurtuluş Mücadelesi Sırasında Maraş'ta Ermeni Mezali-mi”, Belleten, C.LXVII, Aralık 2003, S.250, s.911-947; Mabel Evelyn Elliott, “The 22 Days of Marash: Papers on the Defense of the City Against Turkish Forces Jan.-Feb., 1920”, The Armenian Review, Vol. 31 (Spring 1978), pp.47-69.

gecesi Ermenilere haber dahi vermeden Maraş'ı terk ettiler. Fransızlar giderken; Belediye Başkanı Bekir Sıtkı, Kocabaş Hacı Nuri, Şişmanzade Arif, Mühendis Abdüllatif Beyler ile Maraş Jandarma Komutanı İsmail Hakkı Bey'i esir edip beraberlerinde götürdüler. Daha sonra Jandarma Komutanı İsmail Hakkı Bey, soğuktan etkilenecek yolda yürüyemez hâle gelince Fransızların onu bıraktıkları anlaşıldı. İsmail Kemal Bey, Fransız birliklerini takip eden Türk kuvvetleri tarafından bulunarak Maraş'a getirildikten sonra tedavi edilmeye çalışıldıysa da başarılı olunamayarak 22 Şubat'ta şehit oldu (Bağdadlıoğlu, 1942: 113; Kurtaran*: 85).⁵

12 Şubat 1920 günü Kerhan Köyü'nde bulunan ve savaşın kazanılmasında büyük emeği olan Kılıç Ali ile başta Yakup Hamdi Bey olmak üzere diğer Kuvay-ı Milliye komutanları Maraş'a geldi. Komutanlar düşmanın geri dönme ihtimalini dikkate alarak Maraş'ın giriş yerlerinde mevziler hazırlattılar (Sarı & Sarı, 1970: 202). Şehrin asayişini temin etmekle görevli olan Elbistan'daki askerler (Eyicil, 2004: 945) ve savaşın başlamasıyla Elbistan taraflarına giden Müslümanlar da şehre geri dönmeye başladı (Özalp, 1984: 236)⁶. Maraş savunması için vilayetin değişik bölgelerinden gelenler için sabah ve akşam olmak üzere günde iki kez sıcak yemek dağıtılmaktaydı. Bunun için camilerde millet mutfakları kurularak Maraşlı kadınlar tarafından mücahitlere ekmek ve yemek pişirildi. Teslim olduktan sonra Ermenilerin ıaşesi de bir süre milli kuvvetlerce temin edildi. Öte yandan şehitler defnedilip yaralıların bakımına başlandı. Bunun için Alman Hastanesi düzenlenerek Sıhhiye Müdürü Murat, Hükümet Doktoru Hilmi ve sıhhiye memurlarından Cerenağaoğullarından Hamdi hastanede çalışmaya başladı (Bağdadlıoğlu, 1942: 113–114). Müslüman halk büyük bir sevinç yaşamının yanı sıra perişan bir hâldeydi. Toplam 200 kişi şehit olurken en az 500 kişide yaralanmıştı.⁷ Üstelik yaralıların büyük

⁵Ali Sezai Kurtaran savaşta ve sonrasında yaşadıklarını kendi el yazısıyla yazmış, ancak bu notlar henüz basılmamıştır.

Diğer tutuklular ise daha sonra Mustafa Kemal Paşa'nın Harbiye Nezareti'ne telgraf çekmesiyle hükümetin girişimleri ve Amerikalı Amiral Bristol'un gayretleriyle mümkün oldu. Fransa'nın Beyrut Genel Komutanı General Gouraud Türk tutsakları Ağustos 1921'de serbest bırakacaktır (Kurtaran; Akbıyık: 2005, 245; Gönen: 2005, 227).

⁶Elbistan'a giden Müslümanların savaştan kaçmak amacıyla değil orada teşkil olunan "Milli Kuvvetler"e katılmak amacıyla gittikleri hakkında bkz. (Hartunian: 1968, 130). Bu amaçla Elbistan'a gidenler arasında Maraşlı İttihatçılardan Dr. Mustafa ve kardeşi Eczacı Lutfi'de vardı. Onlar Elbistan'da Türk milli direnişinin organizasyonunu yaptılar (Kerr, 1973: 67).

⁷200 şehit sadece düzenli birliklerin verdiği kayıp olmakla beraber Türklerin toplam kaybının 4500 civarında olduğu hakkında bkz. (Kerr, 1973: 195).

kısmı dom dom kurşunu denilen ucu açık mermilerin isabetiyle yaralandığından durumları çok ağırdı ve iyileşme ihtimalleri zayıftı (Saral&Saral, 1970: 203).⁸ Bütün bunların yanı sıra savaşın getirdiği ağır şartlar nedeniyle şehirde sıtma, dizanteri ve İspanyol Gribi gibi salgın hastalıklar baş gösterdi. Hatta Amerikalı Doktor Wilson'da sıtmaya yakalananlar arasındaydı (Kerr, 1973: 206, 211). Yaralıların bakımında Amerikan misyonerleriyle Near East Relief Cemiyeti çalışanlarının da katkıları oldu. Yaralıların bakımı için Alman Hastanesi yeterli olmayarak şehrin farklı noktalarında düzenlenen iki hastane daha kullanıldı. Daha sonra bu hastanelerin teşkilatı daha da genişletilerek Bahçe, İslahiye, Haruniye ve Antep civarından getirilen yaralıların tedavisine uygun hâle getirilmiştir (Bağdadlıoğlu, 1942: 113).

Fransızların şehri terk etmesi Müslüman ahali tarafından büyük sevinç ve coşkuyla karşılanırken düşmanla işbirliği yapan Ermeniler hayal kırıklığına uğradılar. Ermenilerden bir kısmı düşmanın ardından şehri terk ederken yenilgiyi kabul etmekte zorlanan bazı Ermeniler Abarabaşı Kilisesi'nden ateş açmaya devam ettiler. Geride kalan Ermeniler Abarabaşı Kilisesi'nden başka Fransisken Manastırı ve Katolik Kilisesi'nde bulunuyorlardı. Şehirdeki Protestan Ermenilerin lideri olan Hartunian (1968: 147) anılarını yazdığı eserinde kendi kilisesi güvenli olmadığı için Katolik Kilisesi'ne sığındıklarını ve 5000 kişi olduklarını ifade etmektedir. Fransız işgalinin sona ermesi gerçekten de Ermeniler için zor bir durumdu. Çünkü Ermenilerin de teşvikiyle ülke işgal edilmiş ve bunun sonucunda hem birçok Maraşlı şehit olmuş hem de memleket viraneye dönmüştü. Yaptıklarının farkında olan Ermeniler, durumlarının ne olacağı konusunda endişeliydi. Savaşın yıkıcı etkilerini şehirde bulunan Müslümanlar ve Ermenilerle birlikte hisseden Amerikalılar da Maraş Mutasarrıflığı'na bir dilekçe yazarak canları ve Amerikan müesseselerinin korunması talebinde bulundu (Özalp: 2005, 191). Bunun üzerine savaşın sona ermesiyle Maraş'ta önemli görevler üstlenip güvenliği sağlamaya devam eden Kuvay-ı Milliye, Maraş'taki Amerikalıların güvenliğini sağlama sorumluluğunu da üstlendi (ATASE, İSH, Kutu 119, Göm. 81, Bel. 81-1; ATASE, İSH, Kutu 57, Göm. 49, Bel. 49-3).

Yıllardır Ermenileri kendi çıkarları doğrultusunda yönlendiren ve Ermenilerin Maraş'ı terk etmelerinden endişelenen Amerikan misyonerleri araya girerek beyaz bayrakla Heyet-i Merkeziye'ye gidip Ermeniler için af talebinde bulundular. Bu talebin kabul edilmesi sonucunda kiliselerinden ateş açmaya devam eden Ermeniler silahlarıyla birlikte teslim olmayı kabul ettiler (Hartuni-

⁸ Bağdadlıoğlu (1942: 113) şehit ve yaralıların toplam sayısını 200 olarak vermektedir.

an, 1968: 148; Karadağ, 2008: 54–55; Kurtaran). Maraş Kuvay-ı Milliye Heyeti adına Kılıç Ali, Arslan Bey ve Yörük Selim bu işlemin yapılabilmesi için jandarma mülazımı Ramazan, Karaküçük Hacı Mustafa, Fatmalı Derviş, Vezir Mehmet, Ali Rıza Pişkin ve Efe Hasan'dan oluşan bir heyet belirledi. Bu heyete daha sonra Amerikalı Doktor Wilson ve Mr. Lyman da iştirak edecektir. Heyetin teslim aldığı silah, cephane ve kişilerle teslim aldıkları yerlerin durumu şu şekildedir:

Katolik Kilisesi'nde; 700'den fazla Ermeni, ikisi subay olmak üzere 10 Fransız, 27 mavzer ve birçok yerli tüfek. Kümbet'deki yetimhanede; 800 Ermeni, beş Alman memur ve öğretmen, 30 mavzer ve birçok yerli silah. Abarabaş Kilisesi'nde; çoğunluğu askerlik çağında 75 Ermeni erkek, biri subay 51 Fransız askeri, 30 mavzerle birçok başıbozuk tüfeğiyle çok miktarda cephane. Hastane ve kolejde ise çoğu çocuk olmak üzere binden fazla Ermeni.⁹

Daha sonra yapılan tahkikatta geride kalan Fransız askerlerinin, bir kısmının kış gecesi ani olarak verilen ve çok gizli yürütülen çekilme kararını alamadıklarından bir kısmının da yaralı olmalarından dolayı kaldıkları anlaşıldı. Kiliseler ve evlere toplu olarak sığınan Ermenilerin can, mal ve namus güvenlikleriyle beraber şehirde kısa sürede asayiş ve huzur temin edildi. Esir düşen Fransızların da güvenliği için tedbirler alınıp yaralı olanlarının tedavisine başlandı. Ölülerine saygı gösterilerek cesetleri kendi inançlarına göre defnedildi. Maraş'taki çarpışmalarda şehrin yarısı yanmış, üçte biri de top mermileri ile tahrip edilmişti. Buna göre en büyük on mahalle tamamen yıkılmış, 8 cami, 10 kilise, 15 okul ve Maraş Kışlası yakılmıştı (Saral&Saral, 1970: 203).¹⁰

Fransız Ordusunun Ardından Maraş'ı Terk Eden ve Şehirde Kalan Ermenilerin Durumu

İslahiye'ye doğru çekilmekte olan Fransız Yürüyüş Kolu'nda 200'ü yaralı 1500 civarında Fransız askeri, 1200 hayvan, 150 araba ve 115 deve bulunuyordu. Ayrıca bazı kaynaklara göre 5000 civarında (Compton: 1922, 71), bazılarında göre ise 3000'den fazla (Hartunnian, 1968: 149) Ermeni yürüyüş kolunu biraz geriden takip ediyordu. Ermeni grubunun çoğunluğunu genç kızlar ve çatışma-

⁹ Teslim alınan silah ve cephanenin saklanan, (çünkü savaştan sonraki aylarda toprak altından pek çok silah çıkarılmıştı) kullanılan ve kaçırılan silahların geri kalanı olduğu ve özellikle Fransız ordusunun arkasından Maraş'ı terk eden Ermenilerin silahlarını beraberlerinde götürdüğü konusunda bkz. (Bağdadlıoğlu, 1942:114). Ayrıca krş (Gönen, 2005: 228).

¹⁰ Bu mahalleler; Tekke, Kümbet, Kuyucak mahalleleri tamamen, Divanlı, Pınarbaşı, Şekerdere, Acemli, Ekmekçi ve Çukuroba mahalleleri kısmen, Abarabaş Kilisesi'nin doğu ve kuzey tarafı kısmen, Belediye Çarşısı ve beş köy tamamen yanmıştı (Akbıyık: 2005, 249; Gönen: 2005, 229). Ayrıca (Osmanlı Belgelerinde Ermeni, 2004: 179).

larda bizzat yer alanlar oluşturmaktaydı (Kerr. 1973: 165–166; Yetişkin, 2004: 74). Kaçan Fransızlar Belpınar'a ulaştıklarında Bahçe'den gelen ahalinin taarruzuna uğradı. Şiddetli bir topçu ateşiyle karşılık verdilerse de 50 askerlerini kaybettiler, ahalden de dört kişi şehit düştü (Özalp: 1984, 236; Akbiyık: 2005, 237). Maraş mücadelesi başlamadan önce çevre köylerden gelenlerle birlikte Maraş'ta toplam 12000 (Compton: 2005, 71) ila 14000 (Bağdadlıoğlu, 1942: 115) arasında Ermeni varken çarpışmalardan sonra bu sayının azaldığı görüldü. Savaştan sonra şehirde ne kadar Ermeni kaldığı konusunda kaynaklarda farklı ama birbirine çok da uzak olmayan sayılar verilmektedir. Buna göre; 17 Şubat 1920'de Sivas'tan Dâhiliye Nezareti'ne gönderilen rapora göre; askerî birlikler mal, can ve namus güvenliğini temin etmeye üzere çeşitli kilise ve binalarda toplanmış bini silahlı olmak üzere 8500 ve ayrıca Kuvay-ı Milliye tarafından da 450 civarında Ermeni kadın ve çocuğun yani 9000 civarında Ermeni'nin teslim alındığı ifade edilmektedir (Osmanlı Belgelerinde Ermeni, 2004: 134; Akbiyık, 1999: 246). Maraş'ta kalan Ermeni sayısının 8000 küsur, (Bağdadlıoğlu, 1942: 115) 1300'ü silahlı olmak üzere 9500, (Kurtaran) 10000 (Hartunian, 1968: 157) ve 9700 (Kerr, 1973: 196) olduğunu tespit edenler de vardır. Amerikan Yardım Kuruluşu (Near East Relief Committee) adına görev yapan Dr. Kerr, yardım dağıtabilmek için Ermenilerin evlerine geçmeden önce toplu olarak buldukları binalarda yaptığı sayımlar sonucunda 9700 sayısına ulaştığını ifade etmektedir. Şehirde kalan Ermenilerin büyük kısmı Fransisken Manastırı'ndaydı. Bunların sayısı 2500–3000 arasındaydı. Beithshalom Yetimhanesi'nden 400 erkek çocuk teslim alınmıştı (Gönen:2005, 218).

Ermenilerin bir kısmının Fransızların arkasına takılarak şehri terk ettiği biliniyordu ve bunların Ermenilerin büyük kısmının yolda soğuktan dolayı donarak öldüğü konusunda kaynaklar hemfikir olmakla beraber (Akyüz, 1975: 124)¹¹ Kurtaran ve Compton (1922: 71) bu sayıyı giden 5000 kişinin 3000'i olarak verirken Elliott (1978: 63), İslahiye'ye giden 5000 Ermeni'den 3000'nin ulaşmış olabileceği, Hartunian (1968: 149) ise 3000 kişinin gittiği ve bunlardan yarısının öldüğü görüşündedir. Savaşta Ermeni kayıplarını Ermenilerin savaştan evvelki nüfuslarından¹² bile daha fazla gösteren kaynaklar da var-

¹¹ Soğuk nedeniyle yaklaşık 1000 civarında Ermeni ile çoğu Senegalli 800 civarında Fransız askeri hayatını kaybetti. Bu rakamlar Fransızların Maraş'ta verdikleri ölü ve yaralı sayısının toplamına yakinken Ermenilerin Maraş'ta verdikleri ölü sayısına yakındır. Maraş'ta çatışmalarda 1200 civarında Fransız askeri ölmüştür. (Gönen: 2005, 221–222, 236). Ölen Fransız askerlerinin A.B.D.'den gelen gönüllü Ermeniler olduğu konusunda bkz. The 22 Days of Marash, Armenian Review, vol. 31 (April 1979), p.417. Bu konuyla ilgili olarak Amiral Bristol'un hazırladığı rapor ve benzer görüşler için ayrıca bkz. (Özalp: 1984, 255).

¹² Savaş başlamadan önce Maraş'ta ne kadar Ermeni bulunduğu konusunda farklı rakamlar verilmektedir. Buna göre; Hartunian (1968: 123) Maraş'a geri dönen Ermeni sayısının 25000'e ulaştığını söyler. Kurtaran'a göre; savaştan önce Maraş'ta 20000, Ghazarian'a göre 22000 (Elliott, 1978: 68) ve Bağdadlıoğlu (1942: 115)'na göre 14000 Ermeni vardı.

dır. Mesela Nansen, (1928: 317) Maraş ve Haçin'de Şubat 1920'de 30000 Ermeni'nin katliama maruz kaldığını iddia eder.

Maraş'ta Asayişin Temin Edilmesi İçin Alınan Tedbirler

Çatışmaların durmasından sonra Maraş'ta önemli bir olay olmadı ve kalan Ermenilerden hiç birinin burnu dahi kanamadı (Akbiyık: 2005, 323).¹³ Bununla beraber Üçüncü Kolordu Kumandanı Selahattin Bey, 2 Mart 1920'de Harbiye Nezareti'ne bir telgraf çekerek Maraş'ta asayiş ve sükûnetin hâkim olduğunu,¹⁴ hatta halkın artık silah taşıma ihtiyacı duymadığını, ancak Fransız ve Ermenilerin İslahiye ve Bahçe'den kuzeye doğru harekete geçip Maraş'a yeniden girmeyi deneme ihtimalleri nedeniyle şehirde asayişin bozulmaması için sıkıyönetim ilan edilmesinin gerekli olduğunu bildirdi (ATASE, İSH, Kutu 57, Göm. 60, Bel. 60-1). Harbiye Nazırı Hurşit Paşa, Kuvay-ı Milliye tarafından Maraş'ta zaten örfi idare ilan edildiği bilgisinin Dâhiliye Nezareti tarafından kendisine verildiğini ve üzücü olaylara meydan verilmemesi açısından bu kararın yerinde olduğunu, hükûmet otoritesinin teminine kadar askeri güçlerle yerel hükûmetin işbirliği yapması gerektiğini ifade ederek sıkıyönetim ilan edilmesiyle ilgili kararı onayladı (ATASE, İSH, Kutu 57, Göm. 60, Bel.60-2). Sıkıyönetim Komutanlığına Maraş'ta bulunan Süleymanlı Askerlik Şubesi Başkanı Cemil Bey tayin edildi (Özalp: 1984, 236). Öte yandan şehirde savaş suçlularının yargılanması için Divan-ı Harbi Örfi kurularak muhakeme edilmek üzere 60 kadar Ermeni'nin tutuklanması Ermenilerin paniğe kapılmasına sebep oldu.¹⁵ Tutuksuz yargılananlardan biri olan Hartunian (1968: 151) bu

¹³ Buna karşılık Hartunian (1968: 151), anıların bir yerinde savaş bittikten sonra Maraş'ta 50 Ermeni'nin öldürüldüğünü iddia etse de eserinin başka bir yerinde de "1920'nin son yedi ayında Maraş'ta kalan 10000 Ermeni gerçek ve belli bir zulüm olmadan rahat yaşadılar." der.(1968: 157). Başka bir Ermeni yazar ise "Fransızların çekilmesinden sonra Türkler Ermenilerin silahlarını aldıktan sonra hepsini kurşuna dizdi" şeklinde çok iddialı bir ifade kullanmaktadır (Heghin, 1976: 164).

¹⁴ Amerikan Yardım Komitesi'nde görevli olan Dr. Kerr (1973: 201), Selahattin Bey'in bu telgrafı 16 Şubat'ta çektiğini, hâlbuki o tarihte bütün Ermenilerin kiliselerinden çıkmadıklarını iddia etse de hem kiliselerdeki Ermeniler 16 Şubat'ta silahlarıyla teslim olmuşlardır hem de Osmanlı resmî yazışmalarına göre telgrafın tarihi 2 Mart'tır (Bkz. Aynı belge).

¹⁵ Yetişkin, (2004: 75) Divan-ı Harbi Örfi'nin birkaç suçlunun asıldığını belirtmekle beraber bu kişilerin sayısı ve Ermeni mi Türk mü olduğu hakkında ayrıntı vermemektedir. Maraş Protestan Cemaati lideri Hartunian (1968: 121-122), İngiliz işgalinin başlamasıyla sayıları 12 kadar olan Müslüman'ın Hristiyan olduğunu, şehirde Türk Protestan Kilisesi kurulduğunu ifade ederken (Kerr, 1973: 200) bu kişilerden bazılarının Katolik Kilisesi'ne yerleşerek Türklere karşı mukavemet edip yaralandıklarını ve Ermenilerin teslim olmasından sonra da yerel makamlarca tutuklandıklarını, kendilerinden bir daha haber alınmadığını ve idam edildiklerini duyduklarını söylemektedir.

konuyu şöyle değerlendirmektedir: “Maraş’a İngilizlerin gelmesinden kısa bir süre sonra Ermeni Milli Komitesi Kuruldu... Bu zaman sürecinde ben ve diğer liderlerle Ermeni ağaları mahkemede yargılanmaya başladık. Hepimiz Ermeni Milli Komitesi’nin üyeleriydik ve suçumuz Maraş Harbi’ne sebep olmaktı. Maraş’taki sivil savaştan bizi sorumlu tutuyorlardı. Evet, bu doğrudu, savaşa biz sebep olduk. Bu suçun cezası idamdı. Bazı arkadaşlarımız hemen tutuklanarak hapse atıldı, ben o zaman hapse atılmasam da her günüm korkuyla geçti.” Amerikalılar araya girince yetkililer onlara, bunun halkın yatıştırılabilmesi için mecburen yapıldığını, kimsenin idam edilmeyeceğini bildirdiler. Gerçekten de savaşa bizzat katıldığı, Müslümanlara karşı farklı noktalarda silah kullandığı herkes tarafından bilinmesine rağmen Setrak Hırlakyan’ın mahkeme tarafından suçsuz bulunarak 20 Ekim 1921’de imzalanan Ankara Antlaşması sonrasında serbest bırakılmasına savaşın izlerini hala yaşayan Müslüman ahali tepki gösterip Hırlakyan’ın bir üst mahkemede yargılanmasını talep edeceklerdir (Kerr, 1973: 200; Akbiyık, 2005: 247; Gönen, 2005: 228).

16 Şubat 1920’de aralarında Latin Kilisesi Ruhani Reisi adına Rahip Malcano, Ermeni muteberanından Çorbacıyan Karabet, Ermeni Marhasası Haçador, Ermeni Katolik Marhasası Avadis Ohannes Muratyan Ferlatyan, Başrahip Kayadikyan gibi isimlerin de bulunduğu bazı Ermeni ileri gelenleri Dâhiliye Nezareti, Patrikhane, İtilaf Devletleri Temsilcilikleri ve Kolordu Komutanlığı’na birer telgraf çekerek “Fransızların Maraş’a gelir gelmez bazı ev ve kiliseleri işgal ettiklerini, bazı Ermeni gençlerini tehditle silahlandırıp Türklere karşı kışkırttıklarını, Türklere dostane münasebetlere devam edenleri tehdit ettiklerini ve bunlardan bazılarını esir aldıklarını, memleketi ateşe vererek binlerce Ermeni’nin kanına girdiklerini, Fransızlar gittikten sonra can, mal ve namuslarının güvende olduğunu” bildirdiler. Ermeni ileri gelenleri 26 Şubat 1920’de de 40–50 kişilik bir grup oluşturarak Maraş Mutasarrıf vekili İrfan Bey’i ziyaret ederek Maraş Müslümanlarından ayrılmak istemediklerini beyan ettiler (ATA-SE, İSH, Kutu 57, Göm. 55, Bel. 55–1). Ancak Ermenilerin düşmanla işbirliği yapıp Müslüman komşularına top ve kurşun yağdırması, üstelik bunun sonucunda birçok masumun şehit olması Müslümanların bazı Ermenilerden nefret etmeleri sonucunu beraberinde getirdi.¹⁶ Mesela Ziraat Bankası memurla-

¹⁶ Fransız kamuoyu savaşın sona ermesinden sonra Ermeni askeri kullanılmasının sonuçlarını tartışmış ve bunun Fransız ordusunun yenilgiye uğramasındaki en önemli sebep olduğu sonucuna varmıştır. Nitekim savaşa katılanlardan birinin L’Humanité gazetesinin 5 Octobre 1922 tarihli demeci şu şekildedir: “Eğer Ermeniler yatıştırılmasaydı Müslüman halkı yok ederlerdi. Kontrol altında tutuldukları zaman bile masum Türkleri haraca kestiler, soydular...”. Ayrıca daha farklı yorumlar için bkz. (Akyüz, 1975: 124).

rından Arşadi Efendi ve oğlunun savaş sırasında kurşun atarlardan olması ve bunun yapılan tahkikatla kesinleşmesinden sonra kendisinin Maraş'taki görevine 16 Şubat 1920'de son verilerek Ziraat Nezareti'ne adı geçen kişinin tayininin başka bir yere çıkarılması hususu arz edildi (ATASE, İSH, Kutu 767, Göm. 109, Bel. 109-1).

Fransızların Maraş'a Geri Dönme Çabaları

Fransızların Maraş'tan çekilmesi itibar kaybetmelerine sebep olmuştu (Yavuz, 1994: 58). Üstelik Maraş'ın kurtuluşundan sonra umut ve cesaretleri artan Urfalılarla Antep'ilerin Fransızlara karşı milli galeyanlarının artması ve Fransızların Mersin'e yeni birlikler çıkarmaya başlaması üzerine düşmanın Maraş'a geri gelmesiyle ilgili tereddütler arttı. Zira General Querette giderken geri döneceği hususunda Maraşlıları tehdit etmişti (Gönen: 2005, 230).

Ayrıca Suriye'de Fransızları istemeyen Arapların burada milli bir direniş başlatmaları da Fransızların tekrar gelmesi konusunda Maraş'ta endişe ve huzursuzluğa sebep oldu (ATASE, İSH, Kutu 1320, Göm. 72, Bel. 72-1) Fransızların geri gelme ihtimalleri düşünülerek 1875- (1300) arası doğumlular silâh altına alınarak ihtiyat subaylarının kumandasında yeni taburlar oluşturuldu. Bu taburlar hem Maraş'ın güvenliği hem de işgalin devam ettiği Adana ve Antep çevresinde görev aldılar (Bağdadlıoğlu, 1942: 113). Fransızların Maraş'a geri gelme teşebbüsleri buranın cemaat liderlerini endişelendirdi. Çünkü Fransız işgali Müslümanlar gibi Ermenilerin de kayıplar yaşamasına sebep olmuştu. Ermeni ileri gelenlerince Antep'teki Ermeni cemaat liderlerine yazıldığı tahmin edilen ve bir nüshası ele geçirilerek tercümesi yapılan mektupta, "...Fransız kuvve-i askeriyesinin Maraş hükûmetini zabt-ı teshir için ...ve silahlı komitelerce yapılan taarruzlar neticesinde şehrimizde mezhepdaşlarımızdan birçok efradın imha ve emlâk-ı mesken ihrâk-ı harabeye muceb olmuşsa da hükûmet-i seniyyenin saffet u hamiyeti sayesinde asayiş-i mahalliye iade olunmuş tarafınızdan buraya göndereceğiniz zevatın müşahadesiyle dahi anlaşılıyor. Şehrimizde bilahare bu misillu ahval-i netice bence müteceviz-i adiyeye meydan vermemek için orada bulunan Fransız memurin ve kuvve-i askeriyesiyle katiyen ihtilaf etmekten (kaçınarak) ederek herhalde Fransızların orada kıyam etmemelerini şayet bu tarafa gelmek arzularını anlar ise siz bu ahvalin men ve izalesine tedabir-i cedid ittihaz eylemenizi ve yalnızca gerek şehrinizde ve gerek şehrimiz Maraş'ta bade'l balada mezkûr ahvalin adımı vukuuna itina eylemenizi ve icabında her hâlde uhdenizin hükûmet-i mahalliye Müslümanlarıyla ittihad ederek Fransızların Ayntab'tan ricat ettirilmesi için

tedabir-i lâzime ifasıyla itina göstermenizi isteriz.” şeklindeki ifadeler Maraşlı bazı Ermenilerin ihanetlerinden dolayı pişman olduklarının bir göstergesi olmalıdır (ATASE, İSH, Kutu 819, Göm. 180, Bel. 180-1, 180-2).

Savaş sonrasında şehirde yaşanan bazı zorluklar da Fransızların geri dönme ihtimalinin tartışılmasına yol açtı. Bunlardan biri de Maraş'ta kalan Ermenilerin iâşesinin temininde sıkıntılar yaşanmasıydı. Bunu büyük ölçüde karşılayan Amerikan misyonerleri “...kişi başı 5,5 ons pirinç, mercimek ya da kuru fasulye yani günde 1,5 ton pirinç ve 10000 ekmek” dağıtımına uzun süre dayanamayarak iflaslarını açıkladılar (Kerr, 1973: 201-202). İaşe temininde zorluk yaşayan Dâhiliye Nezareti tarafından Fransa nezdinde girişimlerde bulunulması sonucunda Fransızlar birtakım şartlar öne sürerek yardımda bulunabileceklerini ifade etmişlerse de Maraş'taki yerel görevlilerle askeri yetkililer ne olursa olsun Fransızların yeniden Maraş'a girmesine müsaade etmeyeceklerini bildirdiler.¹⁷

Mustafa Kemal Paşa'nın Maraş'ın Kurtuluşundaki Önemi

Mustafa Kemal Paşa da Maraş'ın düşmanı yenip geri çekilmesine nail olmasından sonra bir tebrik mesajı yayınlayarak Maraşlıları kutladı. Paşa, aynı zamanda düşmanın geri dönme ihtimalini dikkate alarak tedbirler alınması ve düşmana karşı nerelerde zaafiyet olabileceği (Zeidner, 2005: 192) konusunda çeşitli emirler verdi. Buna göre; Paşa, İslahiye ve çevresinde kuvvet bulundurmanın önemine dikkat çekerek “*Düşman İslahiye çevresinde mevzilenmeseydi Maraş'a yardım kuvvetleri gönderemeyecek ve bunca kan dökülmeyecekti.*” demiştir. Ayrıca amacını “*İslahiye ve havalisine hâkim olmaktan maksadımız Bahçe-Belpeyker, Belpeyker-Antep arasındaki dağlık mıntıka ile Karasu tarafına doğru kuvvetli bir teşkilat yapmaktır. Böylece İslahiye-Adana, Halep ve Maraş arasındaki boğaz ve geçitlere hâkim olarak bu sahada hareket edebilen eşkiya kuvvetlerini tehdit etmek ve garb ve şark mıntıklarını müdahalesinde kat' edilebilmesi mümkün olacaktır.*” şeklinde özetleyen Mustafa Kemal Paşa, bölgedeki birliklerin üç hat üzerinde konuşlandırılmasını emretti. Buna göre; Birinci Hat olarak Bahçe, Belpeyker (Belpınar) ve Belpeyker'in doğusundaki dağlar, İkinci Hat olarak Gâvur Gölü tarafı, Üçüncü Hat olarak da Maraş tarafındaki boğaz belirlendi. Paşa buranın başına en başarılı askerlerin tayini ve boğaz çevresindeki dağlarda da milli teşkilatlar oluşturulmasını

¹⁷ Daha ayrıntılı bilgi için bkz. (Akbıyık, 1999: 255-259). Fransızlar, Maraşlıların kendilerini kesin bir dille şehre sokmayacaklarını ifade etmelerinin ardından şehirdeki Amerikalılara Ermenilerin iâşesinin karşılanması için 2000 Altın Lira (10000 Dolar) verdi (Kerr, 1973: 212).

emretti. Öte yandan Mustafa Kemal Paşa, daha önce kendisine mektup gönderen Halep Teşkilat-ı Milliye Riyaseti ile Suriye ve Filistin Müdafaa-i Kuvay-i Osmaniye Heyet-i Umumiyesi Riyaseti'ne yazdığı cevapta; Fransız ordusuna karşı nasıl hareket etmeleri gerektiği konusunda tavsiyelerde bulunarak “*Türk ve Arap milletleri arasına girmiş Fransa ve Ermeni işgal kuvvetlerini serian ber- taraf ederek emin bir surette şerhlerle irtibatı tesis ve tevhid-i harekâtın temini mülahazasıyla harekete başladığımızdan bila-ifade dikkat Halep, Hama bir kontrat-ı ber-vech-i âtî hareketi mürecceh görüyoruz. Bu kuvvetleri Hama ve Cebel-i Lazkiye ve İskenderun'a karşı temin etmenizden sonra kısm-ı gelen ile İslahiye ve ikinci derece kuvvetlerle Ayntap, Osmaniye istikametlerinde hareket ile düşmanı Urfa'dan göndermesi pek mühimdir...*” diyerek onlarla düşmana karşı işbirliği yapılmasını temin etti (ATASE, İSH, Kutu 273, Göm. 128, Bel. 128-1, 128-4). Bunun sonucunda Araplar, Camıslı ve Yaslık civarında çatışmaya girdikleri Fransızları yenerek geri püskürttüler (Eyicil, 2004: 946).

Düşmanın geri çekilmesinden sonra Maraş'ta; on makineli tüfek, iki süvari bölüğü ve bir cebel topu vardı. Çevredeki kuvvetler ise şu şekildeydi: (ATASE, İSH, Kutu 819, Göm. 205, Bel. 205-1).

Sakçagözü'nde, 600 kişilik Kuvay-ı Milliye bölüğü ve adi bir cebel topu ile dört makineli tüfek; Pazarcık'ta Kılıç Ali kumandasında Belpeyker-Katrancı hattında 200 er, dört makineli tüfek, Sarılar'da bir bölükle iki makineli tüfek. Düşman kuvvetleri ise 800 mevcutlu bir taburla dört makineli tüfek ve Bahçe'de 450 kişilik Ermeni'den oluşmaktaydı. Öte yandan Andırın Müdafaa-i Hukuk Cemiyeti reisi Hacı Bey'in 28 Şubat 1920'de Hariciye Nezareti'ne çektiği “*Maraş'ta Fransızlarla birlikte silaha sarılan Ermenilerin bir kısmı Andırın'a kaçımıştır. Buradaki Ermeniler Müslümanları tahrike ve zaten kuşatılmış olan nahiyemizin halkını katliama başlamışlardır. Bunun üzerine çıkan çatışmalarda Müslüman ve Hristiyanlardan birkaç kişi ölmüştür...Huzur ve asayiş ihlalden başka bir mahiyeti olmayan geçici işgallere son verilmesini ve halkın çoğunluğunun hak ve hürriyetlerinin korunmasını temenni eder, bu gibi istenilmeyen durumların ortaya çıkmasını protesto ederiz.*” (Osmanlı belgelerinde Ermenilerin, 2004: 170) şeklindeki telgrafından kırsal kesimlerde Ermenilerin hâlâ mücadele etme gayretinde olduklarını ve dolayısıyla hem Fransız işgalinin yeniden söz konusu olma ihtimali hem de Müslüman ahalinin korku ve endişeye kapılması açısından durumun nezaketinin devam ettiği anlaşılmaktaydı.

Maraş'ta İdari ve Sosyal Düzenlemeler

Hükûmet, 16 Ağustos 1920'de Bakanlar Kurulu kararıyla ölen ya da şehirden ayrılan Ermenilerin gayrimenkullerini idare etmeyi üstlenmişse de

(Cumhuriyet Arşivi, Sayı:157, Dosya:135-1, Fon Kodu: 30..18.1.1., Yer No: 1.8..19.) Maraş'ta sükûnetin tam olarak temin edilmesiyle 8 Ekim 1920'den itibaren tehirden sonra iltizama verilmiş olan bağ ve bahçelerden sahibi belli olanların Ermenilere iade edilmesine, Maraş'ın işgali sırasında sahibi kaybolmuş arazilerin hâsılatının muhtaç ailelere verilmesine ve terk edilmiş malların Amerikan Yardım Heyeti'nin de ricasıyla ilgili cemaatlerin idaresine bırakılmasına karar verdi (ATASE, İSH, Kutu 766, Göm. 207, Bel. 207-1).

Savaşta büyük kısmı ve özellikle önemli binaları yanan Maraş'ın yeniden imar edilmesi gerekiyordu ve devletin bu iş için bütçe ayırması mümkün değildi. Şehrin imarı yerel imkânlarla yapılabileceğinden 1921 yılında Maraş'a tayin olunan Komiser Şevket Paşa tüm erkekleri bu amaçla göreve çağırırdı. Özellikle 1921 yılının son dokuz ayında hız kazanan şehrin yeniden imarı faaliyetlerinde Ermeniler de görev aldılar (Hartunian, 1968: 159). Öte yandan Maraş'ta milli mücadele büyük bir zaferle kazanılmışsa da Anadolu'nun önemli bir kısmı hala düşman işgali altındaydı. Ordunun ise silah ve levazımata ihtiyacı vardı. 1921'de Maraş'taki Ermeni zanaatkâr ve sanatkârlar da askerî amaçlar için kullanılmak üzere kaydedildiler (Hartunian, 1968: 158). Bu ihtiyacın karşılanması için 10 Mayıs 1921'de bazı meslek ve zanaat erbabı gayrimüslimin Maraş'a gönderilmesi kararlaştırıldı. Buna göre; 25 marangoz, 20 bakırcı ve kalaycı, 50 demirci, 10'ar tesviyeci, tüfekçi, dökmeçi ve tornacı olmak üzere toplam 125 zanaatkâr Maraş'a gönderildi (ATASE, İSH, Kutu 807, Göm. 184, Bel. 184-1, 184-2). Ancak Fransızlarla Ankara Antlaşması'nın imzalanmasından sonra Ermenilerin Maraş dışına gitmeyi tercih etmeleri ve Müdafaa-i Milliye Vekâleti tarafından 8 Mart 1922 tarihinde verilen "*Milel-i Hristiyanıye'den hiçbir neferin hiçbir surette mensup oldukları şube mıntıkasında istihdam edilmemesi ve hemen mıntika haricine sevkleri*"¹⁸ şeklindeki emir sonucunda şehrin ekonomisinde önemli yer tutan sanatkârların da şehirden ayrılması bazı mesleklerde geçici olarak sıkıntılar yaşanmasına¹⁹ sebep oldu (ATASE, İSH, Kutu 1471, Göm. 59, Bel. 59-5).

Üçüncü Kolordu Komutanı Selahattin Bey'in yabancıların casuslukla ilgili çalışmalar yapabilecekleri konusundaki endişeleri yersiz değildi. Nitekim Karadeniz Bölgesini işgal eden İngilizler, Ermeni güzel kızları Türk subaylarıyla

¹⁸ Başkumandanlık, Yunan ordusuna son darbeyi indirebilmek için yaptığı hazırlıkları büyük bir gizlilik içerisinde yürütmek istediğinden bu gibi tedbirler almış olabilir.

¹⁹ Maraş'ta Ermenilerin gitmesinden sonra bakırcılık sanatında yaşanan sıkıntılar hakkında bkz. Nejla Günay, "Maraş'ta Bakırcılık Sanatı ve Ali (Aras) Usta", Milli Folklor, Bahar 2009, S.81, 83-88.

yakın ilişki kurmaya teşvik ederek Türk ordusu ve çalışmaları hakkında bilgi toplamaya çalışmaktaydı. Müdafaa-i Milliye Cemiyeti Başkan Vekili Ferik Hurşit Paşa, 16 Ocak 1920'de yetkili birimlere yazı yazarak bir Ermeni kızının bir Türk subayından hamile kaldığının belirlendiğini, bunun vatanın selametiyle doğrudan doğruya alakalı olduğundan gerekli tedbirlerin bir an önce alınması uyarısında bulundu (ATASE, İSH, Kutu 728, Göm. 113, Bel. 113-1). Benzer bir olay 26 Ekim 1921'de Mutasarrıf Refet Bey'in bildirdiğine göre Maraş'ta yaşandı. Antep'ten Maraş'a gönderilen Sivaslı Asna? Adındaki bir Ermeni kızı ve beş arkadaşının İngilizler adına casusluk yaptığı belirlendi (ATASE, İSH, Kutu 1109, Göm. 165, Bel. 165-1).

Fransız işgalinin olduğu bölgelerde de Ermenilerin casusluk yapmalarına rastlanmaktaydı. 2 Ağustos 1921'de Üçüncü Kolordu Kumandanlığı, ilgili makamlara bir emir göndererek Ermenilerin Maraş'tan firar ederek Cebel-i Bereket Livası'na geçtiklerini ve bunun kesinlikle önlenmesini isterken Dokuzuncu Fırka Kumandanlığı'nı, "*Ermenilerin yazdıkları mektupları Osmaniye'ye, Osmaniye'den aldıkları evrakı Maraş'a götürmek suretiyle casusluk yaptıkları belirlenen Örsen Köyü'nden Mehmet ve Kürtüllü Mehmet'in bir-iki gün önce Kürtül'den Örsen'e geçerek aldıkları evrakı düşmana teslim ettikleri...*" bilgisini vererek daha dikkatli olunması konusunda uyardı (ATASE, İSH, Kutu 1324, Göm. 67, Bel. 67-1, 67-3).

24 Mayıs 1921'de Maraş'ta görev yapan askerî ve mülkî yetkililer bir rapor hazırlayarak Maraş'ın durumu ve bu durumun önemi hakkında bilgi vererek şehirdeki asker sayısının azlığına dikkat çektiler ve acilen Maraş ve kazalarında jandarma sayısının artırılmasının gerekli olduğunu bildirerek Maraş'ın hem asker kaçaklarının hem de eşkiyanın barındığı bir yer hâline gelmesi, onların takibinde asker ve jandarmanın azlığı nedeniyle yerli halkın işe karışma ihtimali olması ve bunun da asayişin bozulmasına sebep olacağından duyulan kaygıyı dile getirdiler (ATASE, İSH, Kutu 1321, Göm. 166, Bel. 166-1).

Ermenilerin Maraş'ı Terk Edişi

Amerikan Yardım Cemiyeti Müdürü ve Amerikan Board'ın temsilcisi olan Mr. Sanink'in Ermenilerle gereğinden çok daha fazla ilgilenip Ermenilerin dışarıdaki soydaşlarıyla haberleşmesini temin etmesi, Üçüncü Kolordu Kumandanlığı'nda Batı Cephesi Savaşları için yapılan askeri hazırlığın Amerikalı misyonerler tarafından düşman devletlere bildirilmesi endişesi doğurdu. Bu durum 27 Mayıs 1921'de Fevkalade Kumandanlığı'na bildirilerek Amerikalıların sınır dışı edilmesi tavsiye edildi (ATASE, İSH, Kutu 817, Göm. 104, Bel. 104-1).

Amerikalı misyonerler, Müslüman halk tarafından da hoş karşılanmıyordu (Kerr, 1973: 240)²⁰. Maraş Mutasarrıf Vekili İrfan Bey'in Aksu Köprüsü civarında Amerikalı misyonerlerle fotoğraf çektirdiğinin duyulması şehirde izdihama sebep olmuş ve eşraf İrfan Bey'in görevden alınmasını istemiş, İrfan Bey ise bunu yalanlamak zorunda kalmıştı (ATASE, İSH, Kutu 821, Göm. 130, Bel. 130-1).²¹ Hatta Amerikalılara gösterilen tepki bununla da kalmadı. Amerikalıların "The Young Men's Christian Association International (Uluslar arası Genç Hristiyanlar Cemiyeti)" adlı bir cemiyet kurup Konya, Antep, Halep ve Maraş gibi yerlerde şubeler açması Müslüman ahali tarafından tepkiyle karşılanarak cemiyetin Maraş şubesinin sorumlusu olan Frank Johnson ve Genel Sekreter James Perry Antep'ten Maraş'a gelirken yolda öldürüldü (Yetişkin, 2004: 77). Misyonerlerin Anadolu'ya gelmesinden sonra hem Türklerin hem de Ermenilerin huzurunun bozulduğunu dikkate alan yerel hükûmet, Maraş'taki Ermeni cemaat liderleri Ter Haçador Vartabet, Ter Gazaryan ve Hartunyan'ı hükûmet binasına çağırarak onlardan bütün Amerikalı misyonerlerle yardım kuruluşu üyeleri olan yabancıların Maraş'tan gitmelerini istediklerini ifade eden bir belgeyi imzalamalarını istedikler. Ancak cemaat liderleri başlarına gelen her şeyin sebebinin bu yabancılar olduğunu kabul etmekle beraber onların gitmeleri hâlinde güvende olamayacaklarını düşünerek söz konusu belgeyi imzalamaktan kaçındılar (Hartunian, 1968: 162).

Adana, Antep ve Maraş'ta Fransızların yenilgiye uğrayıp geri çekilmelerinin ardından Ermenilerin büyük kısmı bölgeyi terk etmeye başladı. Özellikle Fransızların ellerindeki hayvan, eşya, demirhane gibi mal ve mülkleri satmaları Ermenilerin telaşlanıp hızla bölgeden kaçmalarına sebep oldu (ATASE, İSH, Kutu 1327, Göm. 87, Bel. 87-1). Fransızlarla 20 Ekim 1921'de imzalanan Ankara Antlaşması ile Fransızların bölgeyi Türklere bırakmasıyla Ermenilerin umudu tamamen sona erdi. Öte yandan Ankara Hükûmeti'nin, önce Anadolu'daki

²⁰ Misyoner Kerr 1973: 240), bu durumu kendilerinin Ermenilere yardım etmesine bağlasa da hem Müslüman halk hem de Ermeniler aralarındaki huzurun bozulmasının temel sebebi olarak onları görüyorlardı. Misyonerlerin faaliyetlerinden dolayı Ermeni toplumunun kendi içinde de parçalanması İstanbul'daki Ermeni Patrikhanesi'ni de rahatsız etmekteydi. Bu konuyla ilgili olarak ayrıntılı bilgi için bkz. Davut Kılıç, Osmanlı İdaresinde Ermeniler Arasındaki Dini ve Siyasi Mücadeleler, Ankara, ASAM, 2000; Nejla Günay, "Misyonerlerin Osmanlı Ermenilerinde Milliyetçilik Duygusunun Oluşmasındaki Rolü", Atatürk Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi, Cilt 8, Sayı 40, 2008, 61-68.

²¹ Amerikan misyonerleriyle çekilmiş bir fotoğrafın üzerinde Mutasarrıf Vekili Cevdet Bey olduğuna dair not bulunmakla beraber adı geçen mutasarrıfın İrfan Bey olduğu ihtimali daha güçlü görünmektedir. Söz konusu fotoğraf için bkz. Ek.

hiç bir okulda herhangi bir dini eğitim yapılamayacağına dair karar vermesi (Kieser, 2005: 705) ve Amerikalıların bölgeden ayrılmasının ardından Adana, Antep ve Maraş'ta yaşayan Ermenilerin göç hareketi daha da hızlandı. Amerikan misyonunda barındırılmakta olan çocuklar, İstanbul'a nakledilme talebinin hükümetçe kabul edilmemesinden sonra dört katile hâlinde Lübnan'a götürülmek üzere yola çıkarıldılar. Amerikan Yardım Heyeti'nin Maraş'tan son olarak 29 Temmuz 1922'de ayrılan üyeleri "Bize şehirde 10'dan daha az Ermeni ailesi kaldığı söylendi" (Kerr, 1973: 254) ifadesini kullanmaktadır.

Hükûmetin Ermeni vatandaşların göç edebilmesi için gerekli olan seyahat iznini çıkarmakta güçlük çıkarması (Hartunian, 1968: 177; Kerr, 1973: 241–242) aslında Ermenilerin başka yerlere gitmesinin istenmediği şeklinde de değerlendirilebilir.

Ermenilerden bazıları Suriye ve Lübnan'a göç ederken bir kısmı da yabancı ülkelere göç ettiler. Bazı Ermeniler de Anadolu'da bağımsız devlet olma umutlarını hala kaybetmeyip Batı Anadolu'yu işgal altında tutan Yunanlıların zafer kazanmasına bel bağlayarak Rumlarla işbirliği yapıp var güçleriyle Yunan ordusuna destek olmak²² için buraya göç etmeye başladılar. Bu amaçla Maraş'ın yanı sıra Mersin, Beyrut ve hatta İstanbul'dan İzmir'e geçen Ermeniler vardı. Maraş'ın Protestan lideri Papaz Hartunian da İzmir'e gidenlerden biriydi (Hartunian, 1968: 187). Dolayısıyla 1920 yılının yaz aylarında Anadolu'nun güneyinden büyük bir Ermeni göç hareketi başladı. Mersin Limanı bu hareketliğin ana merkezlerinden biri oldu. Zira hem Yunan ordusuna katılmak isteyenler hem de İzmir Limanı'ndan Amerika Birleşik Devletleri'ne gitmek isteyenlerin ilk çıkış yeri burasıydı (ATASE, İSH, Kutu 638, Göm. 62, Bel. 62–1; ATASE, İSH, Kutu 639, Göm. 21, Bel. 21–1).

Yunanlılar, kendi işgal bölgelerine göç eden Ermenileri ihtiyaç olduğunu düşündükleri Türk bölgelerinde iskân ettiler. Örneğin Hudut Emniyet Müfettişi'nin 14 Temmuz 1921'de bildirdiğine göre Silivri'ye üç vapur dolusu Rum ve Ermeni iskân edildi (ATASE, İSH, Kutu 1501, Göm. 50, Bel. 50–1). Yunanlılar başlangıçta işgal bölgelerinde Hristiyan nüfus yerleştirmeyi amaçlarken savaşın ilerleyen safhalarında asker ihtiyaçlarının artmasıyla iskân ettikleri kişilere askerliği zorunlu hâle getirdiler. Hatta Yahudilerden de askere gitmemelerinin karşılığında altı ay için 1000 Drahma bedel talep ettiler (ATASE, İSH, Kutu 1501, Göm. 56, Bel. 56–1, 56–2).

²² 8 Mayıs 1921'de Mersin'de toplanan Ermenilerden bir kısmının Etyalya? Vapurlarına binerek Yunan ordusuna katılmak üzere yola çıktıkları hakkında bkz. ATASE, İSH, Kutu 1251, Göm. 113, Bel. 113–1.

Ermenilerin Anadolu'dan çıktıkları noktalardan biri de Adana'ya bağlı Karataş idi (ATASE, İSH, Kutu 765, Göm. 194, Bel. 194-1). Adana ve çevresinden 1921 yılının Ocak ayı içerisinde yaklaşık 36000 Ermeni göç etti (ATASE, İSH, Kutu 630, Göm. 18, Bel. 18-1). Suriye-Halep bölgesine göç edenler Anadolu'dan otomobilleriyle ayrıldılar.²³ Maraş'tan başka yerlere gitmeleri yasaklanmış olan Ermeniler kılık değiştirerek Maraş'tan ayrıldılar. Mesela, Bilezikçiyanların evinde ikamet eden Fotoğrafçı Ohannes ve dört arkadaşı, Devecili Mahallesi'nden Manok oğlu Ohannes, Kümbet Mahallesi'nden Gürcü oğlu Mihran ve Semerci oğlu Agop ile Kulağı Kurtlu Mahallesi'nden Kasap Minas oğlu Agop bu şekilde Maraş'tan ayrıldılar (ATASE, İSH, Kutu 1325, Göm. 103, Bel. 103-1, 103-2). Maraş'tan ayrılmaya çalışanlar arasında Maraş Ermeni Cemaat liderlerinden Ter Bedrosyan da vardı. Ter Bedrosyan, A. B. D.'ne göç etmek için işlemlerini Halep Amerikan Konsolosu'nun yardımıyla yürütmekteydi (ATASE, İSH, Kutu 1254, Göm. 65, Bel. 65-1).

Divanlı Mahallesi'nden Havin oğlu Magis, Adana veya Halep tarafına kaçmaya çalıştıysa da başarılı olamadı (ATASE, İSH, Kutu 817, Göm. 37, Bel. 37-1). Halep'e göç eden Ermenilerden bir kısmı çeteler oluşturarak Türklere intikam almak istediler. Erkân-ı Harbiye Riyaseti'nin 7 Ocak 1922'de Dâhiliye Nezareti'ne bildirdiğine göre Ermeniler 30 kişilik bir fedai çetesi oluşturarak İstanbul, İzmir gibi yerlerde olay çıkarmanın yanı sıra başta Mustafa Kemal Paşa olmak üzere devlet büyüklerine suikast düzenlemeyi amaçladılar (ATASE, İSH, Kutu 1543, Göm. 160, Bel. 160-1, 160-2). Ermenilerin asıl hedefi milli hareketi boğmaktı. Maraş Mutasarrıfı Refet Bey, Müdafaa-i Milliye Vekâleti'ne, Maraş Ermenilerinden Vartanos ve Minoş adlı kadınlarla Amerikalıların müesseselerinde çalışan Gazil oğlu Serkis'in milli harekete karşı hareket etmelerinin yanı sıra Maraş'tan kaçacak olanları evlerinde sakladıkları ve bundan Katolik rahip Ter Manuel'in de haberdar olduğu ele geçirilen belgelerden anlaşıldığını bildirdi (ATASE, İSH, Kutu 1544, Göm. 43, Bel. 43-1).

Bakanlar Kurulu, göç taleplerinin çokluğunu dikkate alarak 22 Nisan 1922'deki toplantısında Adana ve çevresindeki Hristiyan ahalinin yabancı ülkelere serbestçe seyahat etmelerine izin verilmesini kararlaştırdı (ATASE, İSH, Kutu 1542, Göm. 88, Bel. 88-1).

Savaşın sonra Maraş'ta bulunan 9700 civarındaki Ermeni, 1922 yılına gelindiğinde Lübnan, Güney Amerika ülkeleri, Amerika Birleşik Devletleri, Er-

²³ 60 kadar Ermeni ailesinin Antep'ten Suriye'ye otomobilleriyle geçtiği bilgisi için bkz. ATASE, İSH, Kutu 804, Göm. 80, Bel. 80-1; 804, Göm. 81, Bel. 81-1.

menistan, (Kerr, 1973: 254) Kıbrıs (Yavuz, 1994: 157), Suriye, Balkanlar, Mısır ve Fransa'ya göç ettiler (Heghin, 1976: 164).

Sonuç:

Bağımsız devlet kurabilmek için elli yılı aşkın süredir faaliyet gösteren Ermeniler, Osmanlı Devleti'nin Birinci Dünya Savaşı'nı kaybetmesini fırsat bileerek "Kilikya" dedikleri Güney Anadolu'nun bir bölümünü kapsayan bölgenin önce İngiltere, daha sonra da Fransa tarafından işgal edilmesinde büyük rol oynadılar. Müslümanlar Ermenilere işgale karşı birlikte hareket etmeyi teklif ettilerse de olumsuz cevap aldılar. Üstelik Ermeniler, işgal döneminde tehcir nedeniyle nefret ettikleri Müslümanlardan intikam almaya kalkışarak bölgedeki Müslümanlara karşı mezalim başlattılar. Özellikle Fransızların Maraş'ı işgal ettikten sonra yönetimi ele alıp Müslüman halkın dini duygularını hiçe saymaları Ermenilerin Müslümanlara yönelik tahriklerinin kontrolden çıkmasına sebep oldu.

İşgali kabul etmeyen Türk milleti örgütlenerek direniş hareketi başlattı. Bunun sonucunda Fransız ordusu Ermenilere haber dahi vermeden adeta kaçarcasına Maraş'tan ayrıldı. Savaşın bitmesinden sonra 3000-5000 Ermeni, Fransız ordusunun ardından Maraş'ı terk ederken şehirde 9000-10000 Ermeni kaldı. Türkler, geri kalan bu Ermenilerin güvenliğini sağlayarak işlerini temin etmeye çalıştı. Aynı şekilde yaralı oldukları için veya başka sebeplerden dolayı şehirde kalan Fransızların da her türlü ihtiyacı karşılandı.

Maraş'ta savaş bitmişse de çevre illerde işgal devam ettiğinden Maraş için de tehdit devam etmekteydi. Bunu dikkate alan yerel yöneticiler şehirde Mart ayı başlarında sıkıyönetim ilan edildi. Ayrıca Maraş'ta bir de savaş suçlarının yargılanması için askeri mahkeme kuruldu. Mahkeme bu suç nedeniyle 60 civarında Ermeni'yi muhakeme etse de hiç birine ağır cezalar vermedi. Aslında savaş suçlusu oldukları aşikâr olan bu kişilerin cezalandırılmamasında şehirde gerginlik çıkmasının istenmemesi ve Anadolu'nun bazı bölgelerinde düşman işgalinin hâlâ devam ediyor olmasının etkili olduğu düşünülebilir.

Bazı Ermeniler, Fransızların kendilerini yüzüstü bırakıp gitmeleri nedeniyle ihanetlerinden dolayı pişmanlık duyduklarını ifade eden dilekçelerini zaman zaman resmi makamlara iletiler. Her şeye rağmen Fransızların tekrar Maraş'a gelme ihtimalini göz ardı etmeyen Mustafa Kemal Paşa, Suriye'de yaşayan Arapları işgale karşı örgütleyerek Fransızları Suriye'de oyalamalarını temin etti.

Savaş nedeniyle şehir halkının işesi güçlülkle karşılandı, bu konuda bazen çok büyük sıkıntılar yaşandı. Ayrıca savaş sırasında Maraş'ın büyük kısmı

yandığından şehirde kapsamlı bir imar hareketi başlatıldı. Bu çalışmalarda Ermenilerden de faydalanıldı.

Fransızlarla 20 Ekim 1921'de imzalanan Ankara İtilafnamesi ile Maraş Türkiye'ye bırakıldı. Öte yandan Ankara hükûmetinin 1921 yılı sonlarında Anadolu'da hiçbir okulda dini eğitim verilemeyeceğine dair karar çıkarmasından sonra Amerikalı misyonerlerin Anadolu'da kalış amaçları ortadan kalktı. Misyonerlerin Türkiye'den ayrılmaya karar vermelerinin ardından Maraş'ta yaşayan Ermeniler de şehri terk etmeye başladılar. Hükûmet, ülkeden ayrılmak isteyenlere gerekli izni vermekte zorluk çıkararak Ermenilerin Anadolu'dan ayrılmalarına onay vermek istemedi. Ancak göç taleplerinin fazlalığı ve Ermeni vatandaşların ülkeyi gizlice terk etmeleri sonucunda hükûmet gerekli izni vermek zorunda kaldı. Maraş'tan ayrılan Ermenilerden bir kısmı Yunan ordusuna katılmak üzere Batı bölgelerine gitti. Diğerleri ise Amerika Birleşik Devletleri, çeşitli Avrupa ülkeleri, Suriye, Lübnan, Avustralya ve Ermenistan'a göç etmişlerdir. Bu şekilde Maraş'ın sosyal ve demografik yapısı tamamen değişti.

KAYNAKÇA**Arşiv Belgeleri**

a) Genelkurmay Başkanlığı Askeri Tarih Stratejik Etüt Başkanlığı Arşivi (ATA-SE), Türk İstiklal Harbi (İSH), Kutu 342, Gömlek 63, Fhrist 63-1; Kutu 72, Göm. 149, Fh.149-1; Kutu 22, Göm. 102, Bel. 102-1; Kutu 33, Göm. 159, Bel. 159-1; Kutu 1329, Göm. 39, Bel. 39-1; Kutu 119, Göm. 81, Bel. 81-1; Kutu 57, Göm. 49, Bel. 49-3; Kutu 57, Göm. 60, Bel. 60-1; Kutu 57, Göm. 60, Bel.60-2; Kutu 57, Göm. 55, Bel. 55-1; Kutu 767, Göm. 109, Bel. 109-1; Kutu 1320, Göm. 72, Bel. 72-1; Kutu 819, Göm. 180, Bel. 180-1, 180-2; Kutu 273, Göm. 128, Bel. 128-1, 128-4; Kutu 819, Göm. 205, Bel. 205-1; Kutu 766, Göm. 207, Bel. 207-1; Kutu 807, Göm. 184, Bel. 184-1, 184-2; Kutu 1471, Göm. 59, Bel. 59-5; Kutu 728, Göm. 113, Bel. 113-1; Kutu 1109, Göm. 165, Bel. 165-1; Kutu 1324, Göm. 67, Bel. 67-1, 67-3; Kutu 1321, Göm. 166, Bel. 166-1; Kutu 817, Göm. 104, Bel. 104-1; Kutu 821, Göm. 130, Bel. 130-1; Kutu 1327, Göm. 87, Bel. 87-1; Kutu 638, Göm. 62, Bel. 62-1; Kutu 639, Göm. 21, Bel. 21-1; Kutu 1501, Göm. 50, Bel. 50-1; Kutu 1501, Göm. 56, Bel. 56-1, 56-2; Kutu 765, Göm. 194, Bel. 194-1; Kutu 630, Göm. 18, Bel. 18-1; Kutu 1325, Göm. 103, Bel. 103-1, 103-2; Kutu 817, Göm. 37, Bel. 37-1; Kutu 1254, Göm. 65, Bel. 65-1; Kutu 1542, Göm. 88, Bel. 88-1; Kutu 1543, Göm. 160, Bel. 160-1, 160-2; Kutu 1544, Göm. 43, Bel. 43-1; Kutu 804, Göm. 80, Bel. 80-1; 804, Göm. 81, Bel. 81-1; Kutu 1251, Göm. 113, Bel. 113-1.

b) CUMHURİYET ARŞİVİ, Sayı:157, Dosya:135-1, Fon Kodu: 30..18.1.1., Yer No: 1.8..19.

Araştırma ve Tetkik Eserler, Anılar ve Yayımlanmış Belgeler.

AKBIYIK, Yaşar (1999): Milli Mücadelede Güney Cephesi Maraş, Ankara, Atatürk Araştırma Merkezi.

AKYÜZ, Yahya (1975): Türk Kurtuluş Savaşı ve Fransız Kamuoyu (1919-1922), Ankara, TTK.

ALİ SEZAI KURTARAN'IN MİLLİ MÜCADELE İLE İLGİLİ NOTLARI

ATATÜRK'ÜN SIRDAŞI KILIÇ ALİ'NİN ANILARI (2008): Der. Hulûsi Turgut, İstanbul, Türkiye İş Bankası yayınları.

BAĞDADLIOĞLU, Adil (1942): Uzun Oluk (İstiklâl Harbinde Maraş), Bas. Ali Rıza Pişkin, İstanbul, Ülkü Basımevi.

CLAIR, Price (1922): "Present Turkish Rule in Cilicia", Current History (New

York), 16:2, pp. 216–220.

COMPTON, Major T. E. (1922): The French Campaign of 1920–21 in Cilicia”, Royal United Service Institution, Journal, 67, pp. 68–79.

ELLIOTT, Mabel E. (Spring 1978): “The 22 Days of Marash: Papers on the Defense of the City Against Turkish Forces Jan.-Feb., 1920”, The Armenian Review, vol.31, 47-69.

EYİCİL, Ahmet (2004): “I.Dünya Savaşı ve Kurtuluş savaşı Mücadelesi Sırasında Maraş'ta Ermeni Mezalimi”, Belleten, Cilt LXVII, Aralık 2003, Sayı 250, 911–947.

GÖNEN, Cengiz (2005): Ulusal Kurtuluş Savaşının İlk Kahramanı, Ankara, Lazer Yay.

GÜNAY, Nejla (2008):“ Misyonerlerin Osmanlı Ermenilerinde Milliyetçilik Duygusunun Oluşmasındaki Rolü”, Atatürk Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi, Cilt 8, Sayı 40, 61–68.

GÜNAY, Nejla (2009): “Maraş'ta Bakırcılık Sanatı ve Ali (Aras) Usta”, Milli Folklor, S.81, 83–88.

HARTUNIAN, Abraham H. (1968), Neither to Laugh nor to Weep a Memoir of the Armenian Genocide, translated from the original Armenian manuscripts by Hartunian, Vartan, Boston: Beacon Press.

HEGHIN, Mary A. (1976): Olive Trees Grow Again, Altadena, Seekers of Sekhimm.

İSTİKLAL SAVAŞINDA MARAŞ (2008): Haz. Yaşar Alparslan-Serdar Yakar, Ukde.

KERR, Stanley E. (1973), The Lions of Marash: Personal Experiences With American Near East Relief 1919–1922, Albany: State University of New York Press.

KIESER, Hans Lukas (2005): İskalanmış Barış Doğu Vilayetleri'nde Misyonerlik, Etnik Kimlik ve Devlet 1839–1938, İstanbul, İletişim.

KILIÇ, Davut (2000): Osmanlı İdaresinde Ermeniler Arasındaki Dini ve Siyasi Mücadeleler, Ankara, ASAM.

McCARTHY, Justin (2006): Osmanlı'ya Veda, Çev.Mehmet Tuncel, İstanbul, Etkileşim Yay., 2006.

NANSEN, Fridtjof (1928): Armenia and The Near East, London, George Allen&Unwin Ltd.

- OSMANLI BELGELERİNDE ERMENİ-FRANSIZ İLİŞKİLERİ (1920–1922) (2004): Cilt III, Ankara, Başbakanlık Devlet Arşivleri Genel Müdürlüğü Yay.
- ÖZALP, Yalçın (1984): Mustafa Kemâl ve Milli Mücadele'nin İlk Zaferi, Ankara, Bemih Ofset.
- ÖZALP, Yalçın (2005): Ermeni İntikâm Alayı Maraş'ta Vesikalar: 1919–1920, Kahramanmaraş, Selçuk Ofset.
- ÖZDEMİR, Hikmet-ÇİÇEK, Kemal-TURAN, Ömer-ÇALIK, Ramazan- HALAÇOĞLU, Yusuf (2004): Ermeniler: Sürgün ve Göç, Ankara: TTK Yay.
- SARAL, Ahmet Hulki& SARAL, Tosun (1970): Vatan Nasıl Kurtarıldı, Ankara, Türkiye İş Bankası Yay.
- THE 22 DAYS OF MARASH: PAPERS ON THE DEFENSE OF THE CITY AGAINST TURKISH FORCES JAN.-FEB., 1920” (Winter 1977-1978): The Armenian Review, vol.30, 382-397.
- TÜRK İSTİKLÂL HARBİ IV. CİLT, GÜNEY CEPHESİ (1966): Ankara, Genelkurmay Basımevi.
- YAVUZ; Bige (1994): Kurtuluş Savaşı Döneminde Türk-Fransız İlişkileri Fransız Arşiv Belgeleri Açısından 1919–1922, Ankara, TTK.
- YETİŞKİN, Mehmet (2004): “Ermenilerin Maraş'tan Ayrılmaları, 1920–1922”, Atatürk Araştırma Merkezi dergisi, Sayı 58, Cilt XX.
- ZEIDNER, Robert F. (2005): The Tricolor Over the Taurus 1918–1922, Ankara, Turkish Historical Society.

EK:

ALİ EMİRÎ'NİN VESÂİKÜ'L-ÂSÂR'I

VESÂİKÜ'L-ÂSÂRI OF ALİ EMİRÎ

Seher ERDOĞAN ÇELTİK¹

ÖZET

“Ali Emîrî”, Osmanlı'nın son yıllarında yetişmiş önemli bir kütüphaneci, şair, yazar, tezkire yazarı ve aydınımızdır. Burada onun üzerinde durulmayan eserlerinden “Vesâikü'l-âsâr” isimli çalışması tanıtılmak istenmiştir. Bu eser, Ali'nin hazırlamayı düşündüğü çok hacimli bir “nazire” mecmuasının başlangıcından ibarettir. Yazar, yaşlılığı sebebiyle bitiremeyeceğini söylediği çalışmasını tamamlayamamıştır. Burada eser tanıtılıp eserden örnekler verilecektir.

Anahtar Kelimeler: Ali Emîrî, nazire, mecmua, şiir.

ABSTRACT

Ali Emiri, grown up in the recent years of the Ottoman Empire, is one of the most important librarians, writers, poets and intellectuals. In this study, it is aimed to introduce his work called “*Vasâikül-âsâr*” which has not much emphasized yet. This work is a start of a comprehensive “*nazire*” magazine that is planned ahead. As the writer mentioned before, he could not complete this work because of his old age. Here in this study, this work will be introduced and some examples will be given.

Key Words: Ali Emîrî, nazire, magazine, poem.

Giriş

Ali Emîrî, çok yönlü şair ve yazarlarımızdan birisidir. O, Divan-ü Lügati't-Türk gibi Türk dünyası için önemli bir eseri ilim âlemine kazandırmıştır. Hayatı boyunca biriktirdiği kitaplarını Millet Kütüphanesi adıyla insanlığın hizmetine sunmuştur. Balkanlardan Yemen'e kadar çok geniş bir coğrafyada görev yapmış ve bu esnada pek çok araştırmalarda bulunmuştur. Bu araştırmaları sonucunda, Esâmi-i Şuarâ-yı Âmid, İşkodra Vilâyeti Osmanlı Şairleri, Mir'atü'l-fevâid fî-Ahvâli Üdebâ ve Fuzalâ ve Meşâhiri Âmid, Tezkire-i Şuarâ-yı Âmid, Yemen Hâtırâtı, Âbâü'l-akvâm, Osmanlı Şairleri, Diyarbekirli Bazı Zevâtın Terceme-i Hâlleri ve Âmid-i Sevdâ gibi önemli biyografik eserler ortaya koymuştur (Karateke 1995, İnal 1999, Tefikoğlu 1989).

¹ Arş. Gör., Gazi Ü. Gazi Eğitim Fakültesi, sehererdogan@gazi.edu.tr

Ali Emîrî'nin bugün kaynaklarda toplam yirmi bir eserinden bahsedilmektedir. Bunlardan başka dört eseri ise kayıptır. Bu eserlerin pek çoğu hakkında ayrıntılı incelemeler yapıldığını söyleyemeyiz. Biz burada, Ali Emîrî'nin yeterince tanınmayan ve üzerinde çalışma yapılmayan “Vesâik'ül-âsâr” isimli nazire mecmuası üzerinde duracağız.

Vesâikü'l-âsâr

Vesâikü'l-âsâr, Ali Emîrî'nin hazırlayıp bitiremediği bir nazire mecmuasıdır. Eser, besmele, hamdele, salve diye klasik eserlerde görülen bir girişle başlar. Yazar, bu girişten sonra Osman Gazi'den o döneme kadarki şairlerin birbirleri için yazdıkları nazirelerden birer beyit almak üzere “Mecmaü'n-nezâir” adıyla bir eser yazmak isteğinden bahseder. Ayrıca hiç kimseye nazire olmayan birtakım eserlerden de bazı beyitleri alan yazar daha kapsamlı bir eser vücuda getirmek istediğini belirtir.

Eserin Adı

Ali Emîrî, bu eseri önce “Mecmaü'n-nezâir” adıyla yayınlamayı düşünür (Emîrî 1334: 118-119). Bu isim, aynı zamanda eseri hazırlamayı düşündüğü yılın tarihini verir (1334).

“Müessis-i devlet, Sultan Osman Han Gazi hazretleri zamanından şimdikiye kadar şuârâ-yı eslâfın birbirine karşı îrâd eyledikleri nezâirden birer beyit yazılmak suretiyle “Mecmaü'n-nezâir” ismiyle bir eser tahrir eylemek akdemce hâtırma hutûr eylemişti.”

Ali Emîrî, daha önce yayımlayacağını duyurup da yayımlayamadığı eserini, “Vesâikü'l-âsâr” adıyla çıkarmıştır. Eserin daha önce duyurulan ismi değişip Vesâikü'l-âsâr olmuştur; çünkü bu isim aynı zamanda eserin yayımlanmaya başladığı tarihe denk düşmüştür. Yazar bunu eserin önsözünde şu şekilde ifade eder:

“Eş'âr-ı şuârâ-yı eslâfı nezâir suretiyle tertip eylediğim sırada hiç kimseye nazire olmayıp başlıca yazılmış birtakım eserlere de tesadüf eylediğimden hariç kalmamak için bunlardan da bazı beyitler derc edilmek suretiyle kitabın daha şümullüce olmasını münasip gördüm.”

Kitaba “Mecmaü'n-nezâir”den daha münasip bir isim düşündüğüm sırada hatırıma “Vesâikü'l-âsâr” hutûr etti. *Lede'l-hesâb ibtidâ-yı sâl neşrolan 1341 senesine müsâdif oldu. Binâenaleyh evvelce kabul eylediğim “Mecmaü'n-nezâir 1336” mübâşeret-i tertîb-i kitaba ve “Vesâikü'l-âsâr” ismi de ibtidâ-yı neşr-i kitaba tarih vâki olmuş olur.”* (Emîrî 1341: 2).

Yayın Amacı

Ali Emirî, Vesâikü'l-âsâr'ı vatana ve millete hizmet etmek amacıyla çıkardığını belirtir ("Muazzam Bir Eser-i Teşebbüs", *Osmanlı Tarih ve Edebiyat Mecmuası*, 1/6 (31 Ağustos 1334), 118-119). Ayrıca eserin, buraya şiiiri alınan şairler için bir hayır dua sebebi olacağını belirtir. Şairlerin memleketlerini de belirterek hemşehrilerinin bu şairlerin varlığıyla sevinmelerini temenni eder:

"Bir köyden bile bir fâzıl zuhur etmiş olsa onun bir güzel eseriyle ismi okununca, bilhassa hemşehrilerine, geçmiş zamanın bir hatıra-i cemilesi olarak mucib-i fahr ü sürûr ve nâzımı hakkında da vesile-i kırâet-i rahmet olacağına binâen şairlerin beyitleri yanındaki isimlerine bilebildiğim kadar memleketlerini de ilaveten tahrir ettim."

Ali Emirî, edebiyatımızda Osmanlı coğrafyasında Celîlî, Avnî, Bahrî, İzârî, Sa'dî, Hamdî, Levendî, Nâzî, Devrî, Sâmîî, Gâzî, Muhyî, Firûzî ve Mehmed Lebîb Efendi gibi pek çok şair ve yazarın edebiyat kitaplarımızda isimlerinin bile yer almamasından yakınır. Eseri kaleme almasında bunun da etkisi vardır.

Yayın Yeri, Tarihi ve Hacmi

Ali Emiri, Vesâikü'l-âsâr'ı önce toplam beş sayı çıkarabildiği Tarih ve Edebiyat Mecmuası'nda altışar sayfalık dört forma hâlinde "*Edebî Tefrika: Vesâikü'l-âsâr*" başlığıyla, birinci, ikinci ve üçüncü forma şeklinde tefrika etmiştir ("Edebî Tefrika: Vesâikü'l-âsâr 1. forma", *Tarih ve Edebiyat Mecmuası*, 1/1 (13 Ağustos 1338); "2. Forma", *Tarih ve Edebiyat Mecmuası*, 1/4 (30 Teşrinisâni 1338/ Neşri: 5 Kânunuevvel 1338); "Üçüncü Forma", *Tarih ve Edebiyat Mecmuası*, 1/5 (31 Kânunuevvel 1338/ Neşri 5 Kânunusani 1339).

Ali Emirî, bu eseri önce, okuyucular ciltlettirebilsin diye, ayrı formalar hâlinde neşretmiştir ("Tefrika-i Edebiye: Vesâikü'l-âsâr 2. Forma", *Tarih ve Edebiyat Mecmuası*, 1/4 (30 Teşrinisâni 1338/ Neşri: 5 Kânunuevvel 1338). Derginin beşinci sayısında ise bu formları birleştirerek eseri yirmi dört sayfalık bir kitapçık hâlinde "edebî ilave" adıyla ayrı basım olarak tekrar yayınlamıştır "*Vesâikü'l-âsâr*", *Tarih ve Edebiyat Mecmuası*, 1/5 (31 Kânunuevvel 1338/ Neşri: 5 Kânunuevvel 1339). Bu kitapçık Evkaf-ı İslâmiye Matbaası'nda, 4 Muharremü'l-harâm 1341/ 31 Ağustos 1338/1922 tarihinde basılmıştır.

Ali Emirî bu eseri üç cilt olarak çıkarmak istediğini söylese de 4 forma hâlinde 24 sayfa neşredilebilmiştir ("Edebî Tefrika: Vesâikü'l-âsâr 1. forma", *Tarih ve Edebiyat Mecmuası*, 1/1 (13 Ağustos 1338); "2. Forma", *Tarih ve Edebiyat Mecmuası*, 1/4 (30 Teşrinisâni 1338/ Neşri: 5 Kânunuevvel 1338); "Üçüncü Forma", *TEM*, 1/5 (31 Kânunuevvel 1338/ Neşri 5 Kânunusani

1339); “Vesâikü'l-âsâr”, *TEM*, 1/5 (31 Kânunuevvel 1338/ Neşri: 5 Kânunuevvel 1339).

Muhtevası

Ali Emîrî, Osmanlı şairlerinin her gazelinde birer beyit almak şartıyla bir kitap yazılsa milyonlarca beyitlik bir kitap olacağını ve buna ne insan ömrünün ne de kâğıt ve mürekkebin yeteceğini belirtmiştir.

Bu eserdeki şiirler, Ali Emîrî'nin Millet Kütüphanesinde topladığı ve başka yerlerde gördüğü divanlar, mecmular, bazı edebiyat kitapları ile hafızasındaki beyitlerden oluşmuştur.

İlerdeki örnek metinde de görüleceği gibi, yazar burada sadece beyitler vermekle yetinmemiş, yer yer örnek beyitlerdeki konu, beytin şairi gibi hususlarda dipnotlar hâlinde açıklamalarda da bulunmuştur.

Ali Emîrî; bir nazire mecmuası olan bu eseri, Osman Gazi zamanından başlayarak şairlerin birbirlerine nazirelerini toplayarak vücuda getirmek istediğini ifade eder. Yazar eserin girişinde Osmanlı devletinde edebiyat alanında yazılmış eserlerden ve edebî anlayışların yayılmasından bahseder. Şairler arasındaki haberleşmenin daha çok ticaret kervanları tarafından sağlandığını anlatır. Kervanın doğudan batıya bütün Osmanlı ülkesini gezerek şairler arasındaki iletişim işlevini yerine getirdiğini belirtir. Bağdat'tan kalkan kervanın İşkodra'ya kadar ulaştığından bahsederken kervanın yol üzerinde uğradığı yerlerin bir listesini verir (“Muazzam Bir Eser-i Teşebbüs”, *Osmanlı Tarih ve Edebiyat Mecmuası*, 1/6 (31 Ağustos 1334), 118-119):

“Hulefâ-yı Osmaniye'nin gerek kendi erkân-ı hânedarıyla gerek mülûk-ı muassırîn ve şuârâ-yı kâmilîn ile pek çok müşâare ve münâzaraları vardır. Memâlik-i Osmaniye neşri-i adâlet veya seyf-i galibiyetle tevsî ettikçe mevâneset-i ictimâ'-ı edebiyeyi mûcip olan bu üslûb-ı zarifte terakki etmiştir. Bir mertebeye varmıştır ki mesela Kanuni Sultan Süleyman han hazretleri zamanında ve daha sonraları Bağdat'ta veya Tebriz'de inşâd olunan eşâr-ı bedîanın kârbân-ı belâgati Türkistan ve İran taraflarından gelen eşâr-ı nâdireyi de hâmilan esnâ-yı tarîkte Van, Musul, Erzurum, Diyarbakır, Trabzon, Sivas, Ankara, Konya, Kastamonu, Bursa silsilelerine gelir, o şehirlerde ve kurb ü civar ve yemîn ü yesârında bulunan Balıkesir'i, Adana, İzmir, Manisa gibi daha nice nice memâlik ve büldândaki Osmanlı şâirlerine tevdi-i tuhfe-i âsâr ederek onların nazirelerini toplayarak Dersaadet'e vâsıl olurdu. Pây-taht-ı saltanat üdebâsının dahi meâl-i cevâbiyelerini aldıktan sonra Rumeli'ne geçer Edirne, Filibe, Sofya, Ruscuk, Manastır, Üsküp, Yanya, İşkodra, Belgrad, Temeşvar, Budapeşte

şehirlerine ve yemîn ve yesârlarında bulunan Bosna, Hersek, Podoğrice, Tiran, Akçahisar beldeleriyle Kırım kıtasına kadar varırdı.

Bu hezâin-i edebiyeyi Macaristan şuârâsına ve yemîn ü yesârındaki memâlik ve büldân üdebâsına ithaf ve teslim ettikten sonra oralarda husûle gelmiş olan hezâin-i âsâr-ı kehribârı ahz eder yine aynı seyir ile Bağdat ve Tebriz'e kadar gider, İran ve Türkistan'a îsâl ederdi."

Ali Emîrî, bu eserini yazarken Budinli Hisali Çelebi'yi kendisine örnek almıştır. Nitekim bu eseri vücuda getirirken yanında bulunan Budinli Hisali Çelebi'nin eserlerini başvuru kaynağı yaptığını ifade eder:

"İşte bu Budinli Hisâli Çelebi'dir ki bu tarihten sonra Osmanlı şuârâsının yek-diğeriyle olan nezâirinin "Metâli'ü'n-nezâir" ismiyle yalnız matla beyitlerini toplayarak bir kitap telifine çalışmış ve bir Budapeşteli hem-şehrimizin topladığı "Metâli'ü'n-nezâir" kırk sene sonra memleketi olan Budin'de tamam yirmi beş bin beyte bâliğ olmuştu. Deryâ-yı edebiyatımızın ol vakit ne kadar vâsî olduğunu kıyas etmeli."

Koca Budinli şairimiz iki büyük cilt üzerine tertip eylediği Türkçe şu "Metâli'ün-nezâir"den başka "Farisî metâli" için de bir üçüncü cilt tahrir eylemiştir. Bu da on bin beyit kadardır. Bu satırları tahrir ederken cenâb-ı şairin o güzel hatt-ı destiyle müzeyyen olan bu "Metâli'ü'n-nezâir"lerin her üç nüshası da yazıhanem üstünde duruyordu."

Ali Emîrî, "şu nâçiz kitapta görüleceği üzere nazireleri kesîr olan gazellerin ekserîsinin baş taraflarında selâtin-i devlet-i Osmaniye'den mutlaka bir padişah-ı zî-şânın yâdigâr-ı şâhaneleri bulunmasına" özen göstermiştir.

Yazar eserini Sultan Mehmet Vahdettin zamanında bitirdiğini, onun yardımları sayesinde böyle bir eserin vücuda geldiğini belirtip padişaha dua ederek eserin girişini tamamlar ve nazire beyitlere yer verir:

"Bu eserin kisve-i neşre bürünmesi o hânedan-ı muazzamın necl-i celîli ve taht-ı saltanat ve hilafet-i Osmaniye'nin revnak-ı bî-adîli olan es-sultan ibn es-sultan "es-sultan Mehmet Vahdettin Han" efendimiz hazretlerinin zaman-ı adalet ve resân-ı şâhanelerine müsâdif olmakla bu vesileden bilâ-istifade dua-yı muvaffakiyet ve dürûd-ı meserret-i şâhanelerini tekrar eyledim. Vâki olan sehv ü hatamın mekrûn-ı avf buyrulmasını üdebâ-yı asırdan rica eylerim."

Eserin Tamamlanamaması

Ali Emîrî'nin bu eseri yarım kalmıştır. Eserde sadece, kafiyesi elif harfiyle biten beyitlere yer verebilmiştir.

Yazar dergisinde Osman Gazi zamanından başlayarak şairlerin birbirlerine nazîrelerini toplayarak bir “*mecmuatü'n-nezâir*” hazırlamaya başladığını ancak yaşının 63'e gelmesi sebebiyle eğer ömrü yetmezse kendi yaptığı çalışmayı devam ettirecek ve kendisiyle çalışacak birisini aradığını duyurmuştur “Muazzam Bir Eser-i Teşebbüs”, *Osmanlı Tarih ve Edebiyat Mecmuası*, 1/6 (31 Ağustos 1334), 118-119).

Vesâikü'l-âsar'daki Şairler ve Şiir Sayıları

Ali Emîrî'nin Vesâikü'l-âsâr isimli nazire mecmuasında şiirine yer verilen şairleri, şiir sayılarına göre sıralarsak en başta 135 şiirle Ali Emîrî'nin kendisi yer alır. Onu 33 şiirle Budinli Hisâlî Çelebi ile 15 şiirle Edirneli Örfî ve 14 şiirle de Nef'î izler. Sultan 3. Murat 13, Kanunî Sultan Süleyman ise 12 şiirle bu listede ondan fazla şiir yazan şairler arasında adını kaydedebileceğimiz şairlerdir. Diğer şairlerin mecmuadaki şiir sayıları onun altına düşer. Bu şiirlerden altısının şairi belli değildir. Yazar bunları lâ-edrî (bilmiyorum) şeklinde göstermiştir. Trabzonlu İhsan Bey'in de altı şiiri mecmuaya girebilmiştir. Mecmuada adı geçen şairleri, şiir sayılarına göre çoktan aza doğru sıralarsak şöyle bir tabloyla karşılaşırız:

Şair Tekrarı	Şair Sayısı	Toplam Şiir
135	1	135
33	1	33
15	1	15
14	1	14
13	1	13
12	1	12
6		6
6	1	6
5	5	25
4	8	32
3	15	45
2	40	80
1	150	150
Toplam	226	566

Ali Emîrî, diğer şairlerin en fazla beşer şiirine yer vermiştir. Mecmuada 5 veya daha az şiiri yayımlanan şairlerin listesini, şiir tekrarına göre, kendi içinde alfabetik sırayla şu şekilde gösterebiliriz:

5'er şiiri yer alan 5 şair vardır:

Ahmet Paşa Musâhib-i Fatih, Edirneli Emrî Çelebi, Enderunlu Vâsîf, Galata Gümrük Kâtibi Sabîh, Lebîb Nâzır-ı Takvîmhâne

4'er şiiri yer alan 8 şair vardır:

Bosnalı Mezâkî, Bursalı Lâmiî Çelebi, Bursalı Süleyman Çelebi, İbn-i Kemâl, Medhî-i Kadîm, Nâdirî, Şerif Sabrî, Şeyh Şemseddin Sivasî

3'er şiiri yer alan 15 şair vardır:

Besnili Şeyh Seyyid Mustafa Nehcî, Bosnalı Sâbit, Dâniş, Edirneli Nazmî-i Kadîm, Edirneli Tiğî Bey, Haydar Türk, İzmirli Sâkıb-ı Mevlevî, Kâmî-i Âmidî, Konyalı Nizâmî-i Kadîm, Nazîm, Nazmî-i Kadîm, Reisülküttâb Hayri, Tırnova Yenişehirli Murad Emrî, Urfalı Remzî, Üsküplü Vesîm

2'şer şiiri yer alan 40 şair vardır:

Âgâh-ı Semerkandî, Ağrıbozlu Nu'man Mâhir Bey, Ahmet Mürşidî-i Âmidî, Ankaralı Sadullah İzzet, Azmîzâde Hâletî, Bursalı Feyzî, Câzim-i Kadîm, Cemâlî Çelebi, Enderunlu Hâmid, Erbilli Garîbî, Erzurumlu Rüşdî, Evliyâ Çelebi, Fehîm-i Kadîm, Halîlî-i Âmidî, Hasan Kal'alı Şeyh İbrahim Hakkı, Hilmî, Humârî-i Âmidî, Hüseyin Şakir Bey Vakanüvis, Kafzâde Fâizî, Kelîm-i Eyyûbî, Kütahyalı Şeyhî-i Kadîm, Mahmûd Muzaffer, Malatyalı Şeyh Niyâzî-i Mısırî, Muallim Muhyiddin Râif, Nev'î Muallim-i Şehzâdegân, Pîrizâde Şeyhülislâm Osman Sâhib, Râmî-i Kadîm, Reisülküttâb Râşid, Rûhî-i Bağdâdî, Seyyid Feyzî Bey, Sultan Ahmet Han-ı Sâlis, Sultan Osman-ı Sâni, Sultan Selim-i Sâlis, Sünbülzâde Vehbî, Şeyhî, Taşlıcalı Yahya Bey, Tiranlı Şeyh Selîm Halîmî, Üsküplü İshâk, Vakanüvis Hüseyin Şakir Bey, Vakanüvis Pertev

1'er şiiri yer alan 150 şair vardır:

Abdurrahim Fâiz, Adanalı Âlî, Âdile Sultan, Âgehî, Ağrıbozlu Mahrem, Ahmet Ratib Paşa, Akkırmanlı Şeyh Nakşî, Ali Ferruh Bey, Allâme Sa'deddin Mes'ûd Taftazânî, Antakyalı Münîf, Atâ, Ayas Paşazâde Hâkânî, Âzerî, Azmî Bey, Azmî-i Âmidî, Bâis, Bâkî, Balıkesirli Zâtî, Basîrî-i Şarkî, Behiştî, Belgratlı Hâlis, Belgratlı Sâdık, Belgratlı Sıdkî, Benderli Cesârî, Beyâzî, Bezmî-i A'mâ, Bitlisli Şeyh Müştâk, Bolulu Şeyh Ma'nevî Efendi, Budinli Gâzî Çelebi, Budinli Nâzî Çelebi, Budinli Sâmiî Çelebi, Bursalı Âşık Çelebi, Bursalı Haşmet, Bursalı Resîm, Bursalı Sâhib, Cenâbî Paşa, Cûşî, Çermikli Zihnî, Çeşm-i Âfet Hanım, Çorlulu Zarîfî, Dâî, Derûnî, Derviş Askerî, Dürrî-i Hasan Paşa, Dürrî-i Kadîm, Edirneli Hufî, Edirneli Kâmî, Edirneli Revânî, Edirneli Vâlihî, Emrâh (Hemrâh), Enderunlu Örfî, Erzincanî İzzet Paşa Esbak Vâlî-i Diyarbakır, Erzurumlu Osman Sirâcî, Esrar Dede, Fasîh-i Mevlevî, Fatih Sultan Mehmet Han,

Fatîn Sâhib-Tezkire, Fenâyî, Fransız Şarl Verne (Charles Verne), Ganîzâde Nâdirî, Gelibolulu Âlî, Gelibolulu Sun'î, Gelibolulu Tab'î, Giridli Salacioğlu, Havranlı Hâfız Sa'dî, Hayâlî Musahib-i Sultan Süleyman, Hayrabolulu Düka-ginzâde Ahmed Bey, Hezargıratlı Behcetî, Hicâzî-i Âmidî, Hüdâyî Bey Budin Yeniçeri Kâtibi, İbrahim Re'fet-i Âmidî, İbsalalı Ebulhayr Çelebi, İlmî, İşkodra Akçahisarlı İşretî, İşkodralı Hulûsî, İşkodralı Müftî Mes'ûd Kanber, Kadı Cevherî, Kadı Huzûrî-i Kadîm, Kadı Merdümî, Kâmilî, Karabağlı Nebâtî, Karamanlı Ahmedî, Karslı Şâdî, Kâsım Paşa, Kastamonulu Nihânî, Kemâl Ümmî, Kirâmî Birâder-i Kınalı, Livâî, Meşhur Kadı Burhaneddin, Mevlevî Şeyhizâde Şemsî, Muallim Niyazi, Mürekkepçi Tırsî (Hezl), Nâilî-i Kaîm, Necmî Çelebi, Nedîm-i Kadîm, Nedîm-i Meşhûr, Nesîmî-i Kadîm, Nevâlî Efendi, Nev'îzâde Atâyî, Nûrî-i Kadîm, Ömer Fâik Kâtib-i Sipâh, Râgıp Paşa Mektupçusu Ahmet Nüzhet, Rüşdî, Sabrî, Sâî-i Üstâd, Sakızlı Osman Nevres, Selânikli Ahmet Meşhûrî, Selânikli Sun'î, Seyyid Nesîmî, Seyyid Nizamoğlu Seyfullah, Sipâhî Çelebi Kâtib, Subhîzâde Feyzî, Sultan Ahmet Han-ı Evvel, Sultan Bâyezîd Han-ı Sâni, Şah İsmail Safevî, Şehzâde Bâyezîd ibni Sultan Süleyman, Şehzâde Cem, Şehzâde Korkut, Şemsî Paşa, Şeyh Cemâlî-i Uşşâkî, Şeyh Hasan Hilmi Münîb Gümüşhaneli, Şeyh Mehmed Emin Tokadî, Şeyh Nasuhî-i Üsküdarî, Şeyh Sâfî-i Âmidî, Şeyhülislâm Yahyâ, Şeyhzâde İbrahim Hafîd Paşa-yı Âmidî, Şeyhzâde Osman Nûrî Paşa-yı Âmidî, Şûhî-i Âmidî, Temeşvarlı Bahrî, Tıybî-i Kadîm, Tiranlı Sûzî, Tokatlı Kânî, Trabzonlu Hoca Hüseyin Hüsni Efendi, Trabzonlu Hüseyin Sâib, Tuğrâyî, Vahîd Mahtûmî, Vakanüvis Reşîd, Vâlî-i Âmidî, Vechî, Vusûlî Bey, Yanbolulu Türâbî Baba, Yârî, Yazıcızâde Gelibolulu Mehmed Efendi, Yenice Vardarlı Usûlî, Yenişehir Fenârî Avnî Bey, Yenişehir Fenerli Belîğ, Yusufzâde Mehmed Emin Vâsık, Yüsrî, Zigetvarlı İzârî, Zihnî-i Kadîm

Ali Emîrî'nin Vesâikü'l-âsâr isimli nazire mecmuasında şiirine yer verilen şairlerin isim veya mahlasları ve bu şairlerin mecmuada yer alan şiir sayılarını, alfabetik sırayla topluca şu şekilde gösterebiliriz:

- Abdurrahim Fâiz (1)
 Adanalı Âlî (1)
 Âdile Sultan (1)
 Âgâh-ı Semerkandî (2)
 Âgehî (1)
 Ağrıbozlu Mahrem (1)
 Ağrıbozlu Nu'man Mâhir Bey (2)
 Ahmet Mürşidî-i Âmidî (2)
 Ahmet Paşa Musâhib-i Fatih (5)
 Ahmet Ratib Paşa (1)
 Akkirmanlı Şeyh Nakşî (1)
 Ali Ferruh Bey (1)
 Allâme Sa'deddin Mes'ûd Taf-
 tazânî (1)
 Ankaralı Sadullah İzzet (2)
 Antakyalı Münîf (1)
 Atâ (1)
 Ayas Paşazâde Hâkânî (1)
 Âzerî (1)
 Azmî Bey (1)
 Azmî-i Âmidî (1)
 Azmîzâde Hâletî (2)
 Bâis (1)
 Bâkî (1)
 Balıkesirli Zâtî (1)
 Basîrî-i Şarkî (1)
 Behîştî (1)
 Belgratlı Hâlis (1)
 Belgratlı Sâdık (1)
 Belgratlı Sıdkî (1)
 Benderli Cesârî (1)
 Besnili Şeyh Seyyid Mustafa Neh-
 cî (3)
 Beyâzî (1)
 Bezmî-i A'mâ (1)
 Bitlisli Şeyh Müştâk (1)
 Bolulu Şeyh Ma'nevî Efendi (1)
 Bosnalı Mezâkî (4)
 Bosnalı Sâbit (3)
 Budinli Gâzî Çelebi (1)
 Budinli Hisâlî Çelebi (33)
 Budinli Nâzî Çelebi (1)
 Budinli Sâmiî Çelebi (1)
 Bursalı Âşık Çelebi (1)
 Bursalı Feyzî (2)
 Bursalı Haşmet (1)
 Bursalı Lâmiî Çelebi (4)
 Bursalı Resîm (1)
 Bursalı Sâhib (1)
 Bursalı Süleyman Çelebi (4)
 Câzim-i Kadîm (2)
 Cemâlî Çelebi (2)
 Cenâbî Paşa (1)
 Cûşî (1)
 Çermikli Zihnî (1)
 Çeşm-i Âfet Hanım (1)
 Çorlulu Zarifî (1)
 Dâî (1)
 Dâniş (3)
 Derûnî (1)
 Derviş Askerî (1)
 Dürrî-i Hasan Paşa (1)
 Dürrî-i Kadîm (1)
 Edirneli Emrî Çelebi (5)
 Edirneli Hufî (1)
 Edirneli Kâmî (1)
 Edirneli Nazmî-i Kadîm (3)
 Edirneli Revânî (1)
 Edirneli Tîğî Bey (3)
 Edirneli Örfî (15)
 Edirneli Vâlihî (1)
 Emîrî Câmîü'l-hurûf (135)
 Emrâh (Hemrâh) (1)
 Enderunlu Hâmid (2)
 Enderunlu Örfî (1)
 Enderunlu Vâsîf (5)

- Erbilli Garîbî (2)
 Erzincanî İzzet Paşa Esbak Vâlî-i
 Diyarbakır (1)
 Erzurumlu Osman Sirâcî (1)
 Erzurumlu Rüşdî (2)
 Esrar Dede (1)
 Evliyâ Çelebi (2)
 Fasîh-i Mevlevî (1)
 Fatih Sultan Mehmet Han (1)
 Fatîh Sâhib-Tezkire (1)
 Fehîm-i Kadîm (2)
 Fenâyî (1)
 Fransız Şarl Verne (Charles Verne)
 (1)
 Galata Gümrük Kâtibi Sabîh (5)
 Ganîzâde Nâdirî (1)
 Gelibolulu Âlî (1)
 Gelibolulu Sun'î (1)
 Gelibolulu Tab'î (1)
 Giridli Salacioğlu (1)
 Halîf-i Âmidî (2)
 Hasan Kal'alı Şeyh İbrahim Hakki
 (2)
 Havranlı Hâfız Sa'dî (1)
 Hayâli Musahib-i sultan Süleyman
 (1)
 Haydar Türk (3)
 Hayrabolulu Dükaginzâde Ahmed
 Bey (1)
 Hezargıratlı Behcetî (1)
 Hicâzî-i Âmidî (1)
 Hilmî (2)
 Humârî-i Âmidî (2)
 Hüdâyî Bey Budin Yeniçeri Kâtibi
 (1)
 Hüseyin Şakir Bey Vakanüvis (2)
 İbn-i Kemâl (4)
 İbrahim Re'fet-i Âmidî (1)
- İbsalalı Ebulhayr Çelebi (1)
 İlmî (1)
 İşkodra Akçahisarlı İşretî (1)
 İşkodralı Hulûsî (1)
 İşkodralı Müftî Mes'ûd Kanber (1)
 İzmirli Sâkîb-ı Mevlevî (3)
 Kadı Cevherî (1)
 Kadı Huzûrî-i Kadîm (1)
 Kadı Merdümî (1)
 Kafzâde Fâizî (2)
 Kâmî-i Âmidî (3)
 Kâmilî (1)
 Kanunî Sultan Süleyman Han (12)
 Karabağlı Nebâtî (1)
 Karamanlı Ahmedî (1)
 Karslı Şâdî (1)
 Kâsım Paşa (1)
 Kastamonulu Nihânî (1)
 Kelîm-i Eyyûbî (2)
 Kemâl Ümmî (1)
 Kirâmî Birâder-i Kınalı (1)
 Konyalı Nizâmî-i Kadîm (3)
 Kütahyalı Şeyhî-i Kadîm (2)
 Lâ-edrî (6)
 Lebîb Nâzır-ı Takvîmhâne (5)
 Livâî (1)
 Mahmûd Muzaffer (2)
 Malatyalı Şeyh Niyâzî-i Mısrî (2)
 Medhî-i Kadîm (4)
 Meşhur Kadı Burhaneddin (1)
 Mevlevî Şeyhizâde Şemsî (1)
 Muallim Muhyiddin Râif (2)
 Muallim Niyazi (1)
 Mürekkepçi Tırsî (Hezl) (1)
 Nâdirî (4)
 Nâilî-i Kaîm (1)
 Nazîm (3)
 Nazmî-i Kadîm (3)

- Necmî Çelebi (1)
 Nedîm-i Kadîm (1)
 Nedîm-i Meşhûr (1)
 Nef'î (14)
 Nesîmî-i Kadîm (1)
 Nevâlî Efendi (1)
 Nev'î Muallim-i Şehzâdegân (2)
 Nev'îzâde Atâyî (1)
 Nûrî-i Kadîm (1)
 Ömer Fâik Kâtib-i Sipâh (1)
 Pîrîzâde Şeyhülislâm Osman Sâ-
 hib (2)
 Râgıp Paşa Mektupçusu Ahmet
 Nüzhet (1)
 Râmî-i Kadîm (2)
 Reisülküttâb Hayri (3)
 Reisülküttâb Râşid (2)
 Rûhî-i Bağdâdî (2)
 Rüşdî (1)
 Sabrî (1)
 Sâî-i Üstâd (1)
 Sakızlı Osman Nevres (1)
 Selânikli Ahmet Meşhûrî (1)
 Selânikli Sun'î (1)
 Seyyid Feyzî Bey (2)
 Seyyid Nesîmî (1)
 Seyyid Nizamoğlu Seyfullah (1)
 Sipâhî Çelebi Kâtip (1)
 Subhîzâde Feyzî (1)
 Sultan Ahmet Han-ı Evvel (1)
 Sultan Ahmet Han-ı Sâlis (2)
 Sultan Bâyezîd Han-ı Sâni (1)
 Sultan Murat Han-ı Sâlis (13)
 Sultan Osman-ı Sâni (2)
 Sultan Selim-i Sâlis (2)
 Sünbülzâde Vehbî (2)
 Şah İsmail Safevî (1)
 Şehzâde Bâyezid ibni Sultan Sü-
 leyman (1)
 Şehzâde Cem (1)
 Şehzâde Korkut (1)
 Şemsî Paşa (1)
 Şerif Sabrî (4)
 Şeyh Cemâlî-i Uşşâkî (1)
 Şeyh Hasan Hilmi Münîb Gümüş-
 haneli (1)
 Şeyh Mehmed Emin Tokadî (1)
 Şeyh Nasuhî-i Üsküdarî (1)
 Şeyh Sâfi-i Âmidî (1)
 Şeyh Şemseddin Sivasî (4)
 Şeyhî (2)
 Şeyhülislâm Yahyâ (1)
 Şeyhzâde İbrahim Hafid Paşa-yı
 Âmidî (1)
 Şeyhzâde Osman Nûrî Paşa-yı
 Âmidî (1)
 Şûhî-i Âmidî (1)
 Taşlıcalı Yahya Bey (2)
 Temeşvarlı Bahrî (1)
 Tırnova Yenişehirli Murad Emrî (3)
 Tırbî-i Kadîm (1)
 Tiranlı Sûzî (1)
 Tiranlı Şeyh Selîm Halîmî (2)
 Tokatlı Kânî (1)
 Trabzonlu Hoca Hüseyin Hüsnî
 Efendi (1)
 Trabzonlu Hüseyin Sâib (1)
 Trabzonlu İhsan Bey (6)
 Tuğrâyî (1)
 Urfalı Remzî (3)
 Üsküplü İshâk (2)
 Üsküplü Vesîm (3)
 Vahîd Mahtûmî (1)
 Vakanüvis Hüseyin Şakir Bey (2)

Vakanüvis Pertev (2)
 Vakanüvis Reşîd (1)
 Vâfî-i Âmidî (1)
 Vechî (1)
 Vusûfî Bey (1)
 Yanbolulu Türâbî Baba (1)
 Yârî (1)
 Yazıcızâde Gelibolulu Mehmed Efendi (1)
 Yenice Vardarlı Usûfî (1)
 Yenişehir Fenârî Avnî Bey (1)
 Yenişehir Fenerli Belîğ (1)
 Yusufzâde Mehmed Emin Vâsık (1)
 Yüsrî (1)
 Zigetvarlı İzârî (1)
 Zihnî-i Kadîm (1)

Vesâikü'l-âsar'dan Örnek Bir Bölüm

Vesâikü'l-âsar hakkında yeterince bir fikir vermesi amacıyla, eserin giriş bölümünden kısa bir örnek vermek gerekirse, eserin metni aşağıdaki şekilde başlayıp devam etmektedir. Ali Emirî, genellikle önce bir sultanın şiirini daha sonra da onunla aynı kafiyede yazılmış diğer şairlerin şiirlerini bir araya getirmeye çalışmış ve zaman zaman bu şiirlerin altına kendi nazirelerini eklemiştir:

Harfû'l-elif

Rûhundan istiânet idüp eylerim ricâ

Ârâm-ı cân-ı zârım için bir Nefes Baba²

Sultan Ahmed Han-ı Sâlis (Rahmetullah)

Dil-i mürdegânı bir nefesde zinde-i rûh ider

Tehzîb-i sâlikinde mâhir Nefes Baba

Mevlevî Şeyhizâde Şemsî

“Muhyî”yi bir deminle kıl ihyâ mürevveten

² Sultan Ahmet Han-ı Sâlis hazretleri 1127 senesinde Mora kıtasının feth ü istirdâdı maksadıyla Şehit Ali Paşa kumandasıyla ordu-yı hümayun sevki ve zât-ı şahanelerinin de Edirne'ye teşrifleri esnada Edirne vilayeti dâhilinde “Ferecik” kasabası civarında eazze-i kirâmdan “Nefes Baba” nâm azizin türbe-i pür-nûrunu ziyaret ve istimdâd-ı ruhaniyet suretiyle inşâd ederek levha hâline bilâ-ifrâğ cidâr-ı türbeye ta'lik buyurdıkları âsâr-ı mülûkâ-nelerindendir. Mora kıtası bir ay zarfında baştanbaşa feth ü istirdâd olunmuştur.

Hâlim değil midir sana zâhir Nefes Baba
Muallim Muhyiddin Râif

Sensin yegâne mazhar-ı enfâs-ı mânevî
Senden niyâz etmedeyim bir Nefes Baba
Emirî Câmîü'l-hurûf

Âşinâ-yı bahr-i irfân ü hakikat Gül Baba
Rûşenâ-yı dîde-i ehl-i basîret Gül Baba
Edirneli Tîgî Bey

Nâil-i eltâf-ı Hak sâhib-velâyet Gül Baba
Şârih-i mânâ-yı esrâr-ı hakikat Gül Baba³
Edirneli Örfî

Ravza-i hoş-bûyî güllerle müzeyyendir kamu
Gülistân-ı aşk u şevke bağbândır Gül Baba⁴
Budinli Hamdi Çelebi

³ Edirneli Örfî'nin divan-ı yegânesini Ali Kemal Beyefendi hazretleri iâre ederek "elif" harfinde muharrer olan yüzden ziyade ebyâtı mezkûr divanda ahz olunmuştur. Divanın kenarına sonradan inşâd eylediği bazı gazelleri de hatt-ı destiyle yazmıştır. Bu zatın iki cilt üzerine yazdığı "Mevhûmü't-tevârih" isimindeki Osmanlı Tarihi yine hatt-ı destiyle Millet Kütüphanesi'ndedir.

⁴ Gül Baba ikidir: Biri Edirne'de medfûn olan Gül Baba-yı Dağıstânî ve ikincisi Macaristan'ın Budin şehrinde medfûn olan "Gül Baba-yı İlgübi" dir. Birinci Gül Baba'nın ahvâli Edirneli Abdurrahman Hibrî Çelebi'nin "Enîsü'l-müsâmîrîn" nâm kitabından anlaşılır. Göl kenarında medfûn olduğu için kitabın tarih-i telifi olan 1048 senesinde ahâli-i memleket "Gül Baba" yerine "Göl Baba" demekte olduklarını tasrîh ediyor.

İkincisi olup Budin'de medfûn bulunan "Gül Baba" hakkında "Evliya Çelebi" Seyahatname'sinin altıncı cildinde biraz bahsediyor. Sâir Osmanlı tarih ve edebiyat kitaplarında bu Gül Baba'dan bahsolunmuyor. Zamanımızda bazı kimseler bu "Gül Baba"yı hurûfî olan şair Misâli zannediyorlar. Hatta Bursa'da sâhib-i matbaa Tirnovalı Emrî Çelebi tabettiği divanında Hurûfî Misâli'nin bir gazelinin tahmis ederek bâlâsına Budin'de medfûn olan "Gül Baba"dır demiş ise de yanlıştır. Gül Baba'nın Budin'de vefâtının 1048 tarihinde olduğunu Evliya Çelebi kaydediyor. Misâli-i Hurûfî'nin Budin'de bulunması "Gül Baba"nın vefatından yirmi sene kadar sonradır. Hatta Budin'e ait bir mecmuada Misâli-i Hurûfî'nin hatt-ı destiyle muharrer olan bir gazelinin zirinde 970 senesi muharrerdir.

Gül Baba mütedeyyin bir zat idi. Vefatından bir müddet sonra bazı nâ-münâsibler tekkesine her nasılsa şeyh olmuş ve bundan dolayı nizâ' u cidâl eksik olmayarak 996 hududunda hüsn-i hâl ve erbâb-ı sülûktan Tireli Mehmet Dede tayin olunarak kat'-ı nizâ' olunmuştur. Yedine verilen vesika aynen şudur:

Bir zamân dünyâda mihmândâr-ı ser-bâzân idi
Şimdi mihmân-ı naîm-i câvidândır Gül Baba
Budinli Sâmî Çelebi

Kudsiyân eyler ziyaret meşhed-i pür-nûrını
Mazhar-ı nûr-ı cenâb-ı müsteândır Gül Baba
Budinli Nâzi Çelebi

Bundadır dürdâne-i maksûd-ı ehl-i aşk ü şevk
Râzdâr-ı feyz, Hak-ı kenz-i nihândır Gül Baba
Budinli Gazi Çelebi

Kâbedir uşşâka ey dil âsitân-ı Gül Baba
Sa'y ider anı tavâfa tâlibân-ı Gül Baba
Seyyid Feyzî Bey

Gönlümüz açtı hevâ-yı âsitân-ı Gül Baba
Sâhib-i keşf ü kerâmettir revân-ı Gül Baba
Tîğî Bey

“Bâis-i tenmîk-i kitâb ve mucib-i tatbîk-i hitâb budur ki mahrûse-i Budin “Gül Baba” zâvi-yesinde tekke-nişîn olan reis-i merde a'nî Hacı Dede bî-namaz ve bir menfaate yaramaz. Abdâl-i battâl, muzıl ü zâl sadakat-i müslimini mahalline isrâftan inhirâf. Ve fâide-i mâide-i evkâfi itlâf ü isrâfta bâb-ı insâftan taşra gitmeyin “innelmübezzirîn kânû ihvâne'ş-şeyâtîn” ayet-i kerimesinin fermân u vâcibü'l-iz'ânına imtisâlen ol div haslet ve nikbet sîretin vücud-ı hüsn-i hâşâk-ı cehl-âlûdunu ol meydan-ı tarîkten tîr-i ahkâm-ı şeriat ile kat' ü hak ve serdetse-i erkân-ı tarikatle fekk-i lazım olmayın tekke-i nişînlükten anı ref ve bâb-ı hased ve zaruri sed ü def olunup erbab-ı sülûktan işbu bâis-i müsvedde, sahib-seccade “Tireli Mehmed Dede” ekser-i eyyâmda sâim ve leyâli-i mübarekte kâim ve salavât-ı hamseye müdâvim nice zaman âsitâne-i pîre hizmet ve müddet-i medîde tahsil-i ilm ü mârifet ve dünyâ-yı denîden tamam uzlet-i ihtiyar etmiş pür-bereket muhibb-i hanedân-ı nübüvvet mâlik-i gencine-i kanaât sâlik-i râh-ı hakikat, pîr-i kâbil mevâzıt ve hikmet, ehl-i basîret lâyıık-ı meşihat olmağın zâviye-i mezbûrede tekke-nişîn tayin olunup gabbû't-talep işbu vesika-i enîka ve verika-i nemika ber-sebil-i temessük alâ-mâcerâ tahrir ve imlâ olunup yed-i tâlibe vaz'-ı dest-i râğıba ref olundu. Lede'l-ihtiyac ibraz ve ihtiyac edinip kat'-ı bün-yân-ı cenk ü cidâl ve kâli'-i makâmı'-ı esâs kıl ü kâl ola. Cerî zâlike ve harrere ve sevâ”.

Sonuç

Ali Emirî, önce “*Mecmau'n-nezâir*” adıyla bir nazire mecmuası hazırlayarak Osmanlı şairlerinin eserlerini çok hacimli bir kitapta toplamayı düşünmüştür. Ancak eseri hazırlamaya başladığını duyurmasına rağmen yedi yıl sonra yayımlamaya başlayabilmiş ve bu defa eserinin adını “*Vesâikü'l-âsâr*” olarak değiştirmiştir. Söz konusu eser isimleri, ebced hesabıyla eserin hazırlanmaya başlama ve yayınlanma tarihlerine denk düşmüştür.

Yazar, yaşının ilerlemesi sebebiyle bu geniş hacimli eseri tamamlamamış, sadece kafiyesi elif harfinden olmak üzere, toplam 566 beyitlik bir bölüm yayımlayabilmiştir. Eser önce yine onun çıkardığı Tarih ve Edebiyat Mecmuası'nda altışar sayfalık 5 forma hâlinde neşredilmiş; daha sora da ciltlenmiş olarak tek kitapçık hâline getirilmiştir. Çalışma tamamlanabilmiş olsaydı, o güne kadar yazılmış bütün nazirelere yer vereceğinden, nazire edebiyatı ve antolojiler alanında önemli bir boşluğu doldurabilirdi.

KAYNAKÇA

Ali Emirî (1334): “Muazzam Bir Eser-i Teşebbüs”, *Osmanlı Tarih ve Edebiyat Mecmuası*, 1/6 (31 Ağustos 1334), 118-119.

Ali Emirî (1341): *Vesâikü'l-âsâr*, İstanbul.

Erdoğan Çeltik, Seher (2007):, *Ali Emirî'nin Osmanlı Tarih ve Edebiyat Mecmuası Üzerine Bir İnceleme*, Gazi Ü. SBE, Türk Dili ve Edebiyatı Anabilim Dalı, Yeni Türk Edebiyatı Bilim Dalı, Yüksek Lisans Tezi, Ankara.

İnal, İbnülemin Mahmud Kemâl (1999): “Emirî Efendi”, *Son Asır Türk Şairleri (Kemâlü'sş-şuarâ)*, Haz. Müjgân Cunbur, AKM Yayınları, Ankara.

Karateke, Hakan T. (1995), *İşkodra Şairleri ve Ali Emirî'nin Diğer Eserleri*, Enderun Kitabevi, İstanbul.

Tevfikoğlu, Muhtar (1989): *Ali Emirî Efendi*, Kültür ve Turizm Bakanlığı, Ankara.

YETİŞ İMDADIMA PİR ALİ BABA

Dün gece seyrimde dergâha girdim
Yetiş imdadıma Pir Ali Baba
Pir Ali Baba'ya yüzümü sürdüm
Yetiş imdadıma Pir Ali Baba

Kün deyip yerin göğün binasın kurdun
Bu kevnî mekanın zemin buldun
Amasya elinde furuna girdin
Yetiş imdadıma Pir Ali Baba

Ali Osman oğlu soruyu sordu
Sorunun cevâbın anında verdi
Sallandı sarayı zelzele oldu
Yetiş İmdadıma Pir Ali Baba

Aslınız kaktandır ceddiniz pektir
Lütfeyle efendim ihsanın çoktur
Horasanlı aslın, menendin yoktur
Yetiş imdadıma Pir Ali Baba

Der DEMANÎ'm bu nasıl haldir
Af eyle günahımı badeyi doldur
Cümleye nasip veren bir yeşil eldir
Yetiş imdadıma Pir Ali Baba

DEMANÎ DEDE (1843-1919)

HANLIK DÖNEMİ KIRIM ŞAİRLERİ HAKKINDA BAZI TESPİT VE DEĞERLENDİRMELER

SOME FINDINGS AND EVALUATIONS ON THE POEMS OF CRIMEAN KHANATE

Cemal KURNAZ¹ - Halil ÇELTİK²

ÖZET

Kırım, önce Altun Ordu Devletinin vilayeti iken, Giraylar soyunun idaresinde hanlığa dönüşmüştür. Hanlığın kurucusu I. Hacı Giray'dır. 1441'de kendi adına para bastırmıştır. Onun yerine tahta geçen I. Mengli Giray (1468-1514), Fatih Sultan Mehmed'e başvurarak hanlığını Osmanlı Devleti'ne bağlamıştır (1475). Kırım, 1783'te Rusların işgâline uğramış, Bükreş Antlaşmasıyla Rusya'ya bırakılmıştır (1812).

Kıpçak Türkçesinin bir kolu olan Kırım Türkçesi, hanlık döneminde Osmanlılarla artan ilişkiler sonucu, İstanbul Türkçesinin etkisinde gelişmiştir. Hanlık dönemindeki Kırım edebiyatı, divan şiiriyle benzerlik gösterir.

Kırım hanlarının hemen hepsi şiir ve edebiyatla uğraşmıştır. Bu nedenle Kırmılı şairlerin önemli bir bölümünü han veya han soylu şairler oluşturmuştur.

Bu dönemde Kırım'da yetişmiş 54 şair bilinmektedir. Burada söz konusu 54 Kırmılı şair; doğum yerleri, yaşadıkları yüzyıl, yetiştikleri yer, eğitim durumları, memuriyet veya meslek hayatları, görev yaptıkları yerler, tasavvufî eğilimleri, eserleri gibi açılardan değerlendirilmiştir.

Anahtar Kelimeler: Kırım, Kırım edebiyatı, şair, şiir.

ABSTRACT:

While Crimean was a province of Golden Horde, it turned into a khanate in the rule of Giraylar lineage. The founder of the khanate is Hacı Giray I. He coined to his name in 1441. Mengli Giray I., who acceded to throne instead of him, gave his khanate to Ottoman Empire by consulting to Fatih Sultan Mehmet (1475). Crimean was occupied by the Russia and given them via Bucharest treaty (1812).

The Crimean Turkish, which is a branch of Kipchak Turkish developed under the sway of Istanbul Turkish because of the increased relation with Ottomans. Crimean Literature of Khanate period share parallelism with divan poetry.

Almost all of the Crimean khans were interested in poetry and literature. So, khans and noble poems generate the most important part of Crimean poems.

In this period, there were 54 poems. These poems were evaluated in terms of birthplace, their era, the place they grown up, educational status, officialism and profession life, the place they made duty, mystic propensity and their works.

Key Words: Crimean, Crimean literature, poem, poet.

¹ Prof. Dr., Gazi Ü. Gazi Eğitim Fakültesi, cemal.kurnaz@gmail.com

² Dr., Gazi Ü. Gazi Eğitim Fakültesi, halilceltik@yahoo.com

Giriş

Kırım, başlangıçta Altun Ordu devletinin bir vilayeti iken, Giraylar soyunun idaresinde bir hanlık haline gelmiştir. Hanlığın kurucusu 1441’de kendi adına para bastıran I. Hacı Giray kabul edilir. Daha sonra I. Hacı Giray (ö.1466)’ın yerine tahta geçen I. Mengli Giray (1468-1514), Fatih Sultan Mehmed’e başvurarak hanlığını Osmanlı Devleti’ne bağlamıştır (1475). Uzun yıllar Osmanlı idaresinde kalan Kırım, 1783’te Rusların işgâline uğramış, 1812 yılındaki Bükreş Antlaşması sonucunda da Rusya’ya bırakılmıştır.

Kıpçak Türkçesinin bir kolu olan Kırım Türkçesi, bu dönemde Osmanlılarla artan ilişkilere paralel olarak büyük ölçüde İstanbul Türkçesinin etkisinde gelişmiştir. Bu münasebetle Hanlık dönemi Kırım Edebiyatı Osmanlı edebiyatı ile benzerlik gösterir. 19. yy. dan itibaren, diğer Türk bölgelerinde olduğu gibi Kırım’da da Batı tarzı edebiyat ağırlık kazanmıştır.

Şairlerin Yüzyıllara Göre Dağılımı

Kaynaklarda hanlık döneminde yaşamış 54 Kırmımlı şair bulunmaktadır. Yeni araştırmalar yapıldıkça bu sayının artacağı tahmin edilebilir.

Kırım edebiyatı 16.yy.dan itibaren önemli gelişme göstermiştir. 13.yy. ve 14.yy.da yaşamış birer şairin adını bilmekteyiz: Ali ve Mahmud. 15.yy.da yaşamış hiçbir şair bilmiyoruz. Bu, açıklanmaya muhtaç bir durumdur. 16.yy.da 9, 17.yy.da 18, 18.yy.da 15, 19.yy.da ise 10 şair vardır.

Yüzyıl	Sayı	%	Şairler
13	1	1,85	Ali
14	1	1,85	Mahmud
16	9	14,8	Abdülbâki Bakâyî (ö.1591), Devlet Giray (ö.1577), Ebûbekir Âlî (ö.1605), Kefeli Hüseyin (ö.1603), Mahmud (ö.1582), Mengli Giray Han I. (ö.1513), Müdâmî (ö.1540), Saadet Giray (ö.1537), Tâlibî Çelebi (ö.16.yy.)
17	18	35,2	Abdullah Afifüddin (ö.1640), Abdülaziz İzzî (ö.1640), Alican Âlî (ö.1703), Bahadır Giray Han/Rezmî (ö.1641), Bahçesaraylı Hüseyin (ö.1660), Bora Gazi Giray Han/Gazâyî (ö.1607), Edib Efendi (ö.17.yy.), Haydarzâde Mehmed Feyzî (ö.1614), Hüseyin De’bî (ö.1639), Lütfullah (ö.1703), Mehmed Giray (ö.1674), Saadet Giray/Ârifî (ö.1635), Selim Giray (ö.1704), Seyyid Abdülkerim Şerîfî (ö.1639), Seyyid Derviş Mehmed (ö.1671-72), Seyyid Derviş Mehmed Şefîî (ö.1671-72), Seyyid Musa Kelîmî (ö.1644), Terkî (ö.1674)

18	15	27,8	Âşık Ömer (ö.1707), Can Muhammed Lâyih (ö.1748), Fûrûgî (ö.18.yy.), Hanzâde Hanım (ö.1724?), Mehmed Fakrî (ö.1721?), Mehmed Kırımî (ö.1708-9), Mehmed Rızâ (ö.1757), Mengli Giray Han II./Nevâî (ö.1739), Mustafa Gevherî (ö.1717?), Mustafa Rahmî (ö.1751), Ömer Besim (ö.1781), Rahmetullah Şerif (ö.1721?), Selim Divâne (ö.1757), Şahin Giray (ö.1787), Şahin Giray/Şâhî (ö.1712)
19	10	18,5	Abdullah Râmiz (ö.1812), Ebûbekir Rif'at (ö.1831?), Halim Giray (ö.1824), İsmail Ferruh (ö.1840-41), Mehmed Fâzıl Paşa (ö.1882), Mehmed Nüzhet (ö.1887), Salih Nesîm (ö.1842), Şahbaz Giray/Sîretî (ö.1836), Zekeriyâ Nigâh (ö.1819), Zîver (ö.1829)
	54	100	

Şairler ve Şehirler

Kaynaklarda şairlerden 34'ünün sadece Kıımlı olduğu belirtilmiştir. Şairlerden 12'si Kefeli, 4'ü Bahçesaraylı, 1'i Gözlevelidir. Han ve Han soylu şairlerin Bahçesaraylı olduğunu göz önüne aldığımızda 18 şairin Hanlığın başkentinden olduğu anlaşılır. 2 Şair İstanbul'dan, 1 şair ise Harezmi taraflarından gelerek Kıırm'a yerleşmiştir. Bazı şairlerin Kıırm kökenli bir aileye mensup oldukları söylenmiştir.

Aslen İstanbullu olan Derviş Mehmed seyahat amacıyla Kıırm'a gitmiş ve bu münasebetle Kıırmî mahlasını almıştır.

İstanbul doğumlu olan ve Bursa'da kadılık yapan Salih Nesim, padişah imamı Kıımlı Ahmed Kâmilî Efendi'nin oğludur.

Müderis, Bosna nakîbüleşraf kaymakamı ve Belgrad mollası olup mirli-vâliğa kadar yükselen ve İstanbul'da ölen Mehmed Fâzıl Paşa, Kefeli Ebu'l-bekâ soyundandır.

Mehmed Nüzhet İstanbul doğumlu olmakla birlikte aslen Kıımlı bir şairdir. Maarif Nezâreti mektupçuluğu, Matbaa-ı Âmire ve Matbuat müdürlüklerinde bulunmuş, Sivas'ta ölmüştür.

Bazı şairler öğrenim amacıyla veya çeşitli görevler sebebiyle Kıırm'dan uzakta yaşamışlar ve oralarda vefat etmişlerdir.

Bahçesaray doğumlu olan Vecîhî (ö.1071/1660), İstanbul'da tanınmış, Divan-ı hümâyûn kâtipliği ve Kara Mustafa Paşa'nın mühürdarlığı görevlerinde bulunduktan sonra İstanbul'da ölmüştür.

Yine Bahçesaray doğumlu olan Lütfî de İstanbul'da öğrenim görmüş, Tatar Lütfî diye tanınmış, Karaçelebizâde Abdülaziz Efendi'den mülâzım olduktan sonra müderrislik ve kadılık yapmış, İstanbul'da ölmüştür.

Mezarı İstanbul'da olan şairlerin sayısı 8'dir: Saadet Giray, Haydarzâde Şeyh Mehmed Feyzî, Bahçesaraylı Lütfî, Hâfız Mehmed Lâyih, Vak'anüvis Mustafa Rahmî Efendi, Ömer Besim, Zekeriyâ Nigâh, Ferruh, Vecîhî.

Kefeli Hüseyin, Abdülaziz İzzî ve Ebûbekir Rif'at, Mekke'de; IV. Mehmed Giray, Dağıstan'da; Selim Divâne, Köprülü'de; Şahin Giray, Rodos'ta; Halim Giray, Çatalca'da; Mehmed Nüzhet, Sivas'ta vefat etmiştir.

Memleket	Sayı	%	Şair
Bahçesaray	4	7,407	Hüseyin, Lütfullah, Mustafa Rahmî, Ebûbekir Âlî
Gözleve	1	1,852	Âşık Ömer
Harezmi	1	1,852	Ali
İstanbul	2	3,704	Mehmed Kırmî, Salih Nesim
Kefe	12	22,22	Abdülaziz İzzî, Abdülbâki Bakâyî, Haydarzâde Mehmed Feyzî, Kefeli Hüseyin, Mahmud, Mehmed Fâzıl Paşa, Müdâmî, Seyyid Abdülkerim Şerîfî, Seyyid Derviş Mehmed, Seyyid Derviş Mehmed Şefîî, Seyyid Musa Kelimî, Tâlibî Çelebi
Kırım	34	62,96	Abdullah Afifüddin, Abdullah Râmiz, Alican Âlî, Bahadır Giray Han (Rezmî), Bora Gazi Giray Han (Gazâyî), Can Muhammed Lâyih, Devlet Giray, Ebûbekir Rif'at, Edib Efendi, Fürûgî, Halim Giray, Hanzâde Hanım, Hüseyin De'bî, İsmail Ferruh, Mahmud, Mehmed Fakrî, Mehmed Giray, Mehmed Nüzhet, Mehmed Rızâ, Mengli Giray Han I., Mengli Giray Han II. (Nevâî), Mustafa Gevherî, Ömer Besim, Rahmetullah Şerif, Saadet Giray, Saadet Giray (Ârifî), Selim Divâne, Selim Giray, Şahbaz Giray (Sîretî), Şahin Giray, Şahin Giray (Şâhî), Terkî, Zekeriyâ Nigâh, Zîver

Bazı şairler, çeşitli Osmanlı şehirlerinde bulunmuşlardır. Bunların en başında 9 şairin kaldığı İstanbul yer alır. Rodos'ta 4, Yanbolu, Şam ve Bursa'da 2'şer şairin bulunduğunu bilmekteyiz. 1'er şairin uğradığı yerler ise şunlardır: Anadolu, Kıbrıs, Rumeli, Bosna, İran, Mekke, Sinop, Siroz, Tekirdağ, Konya, Üsküp, Çatalca, Yanbolu.

Kefeli Seyyid Musa Kelmî, Ebûbekir Rif'at, Ferruh ve Ömer Besim, İstanbul'da öğrenim görmüşlerdir. Halim Giray, III. Selim zamanında İstanbul'a gelerek şairlerle dostluk kurmuştur.

Öğrenim için Bursa'ya gelerek Ahmed Paşa ile tanışmış olan Ebûbekir Âlî, Türkiye'den bazı âlimlerin Kırım'a gitmelerini istemiş, Kırım'dan da Türkiye'ye öğrenci göndermiştir.

Ebûbekir Rif'at, bazen Osmanlı olmaktan şikâyet etmiş, bazen de İstanbul'un kıymetini bilememekten yakınmıştır.

Aslen Kırmılı olan Mehmed Nüzhet, İstanbul'da doğmuş, Kıbrıs, Sayda ve Sivas'ta bulunmuştur.

Halim Giray, bir süre "kalgay"lık görevinde bulunduktan sonra Çatalca'ya yerleşmiştir.

Selim Giray, bir süre Silivri civarında Kadıköy'deki çiftliğinde yaşamış, bir süre de Siroz'da oturmaya mecbur edilmiştir.

IV. Mehmed Giray, Şahin Giray, Selim Giray ve II. Mengli Giray, Rodos'ta sürgün olarak yaşamışlardır.

Kırım Harici Gittiği Yer	Adet	%	Şair
İstanbul	9	34,6	Abdullah Afifüddin, Lütfullah, Mahmud, Mehmed Paşa, Ömer, Ömer (Besim), Rahmetullah, Saadet Giray, Seyyid Musa
Rodos	3	11,5	Mehmed Giray, Mengli Giray Han II., Selim Giray
Yanbolu	2	7,69	Bahadır Giray Han, Selim Giray
Şam	2	7,69	Mustafa (Gevherî), Abdülbâki
Bursa	2	7,69	Tâlibî Çelebi, Mustafa (Gevherî)
Mekke	1	3,85	Hüseyin
Kıbrıs	1	3,85	Mehmed (Nüzhet)
Sinop	1	3,85	Abdülaziz
Tekirdağ	1	3,85	Ebûbekir
Anadolu	1	3,85	Abdülbâki
Konya-İran	1	3,85	Mustafa Rahmî
Rumeli-Bosna-Üsküp	1	3,85	Selim Divâne
Çatalca	1	3,85	Halim Giray
	26	100	

Şair-Eser İlişkisi

Şairlerden 12'sinin divanı, 2'sinin divançesi bulunduğu bilinirken, 40 şairin divanının olup olmadığı belli değildir. Bunlardan 37'si sadece şiirleriyle tanınırken, 17'sinin şiir dışında yazdığı eserler de bulunmaktadır.

Müdüâmî'nin Divan'ından başka Menâkıb-ı Emir Buhârî isimli mesnevisi, Bora Gazi Giray'ın da Kırım Tatarcası ile Fuzûlî'nin Beng ü Bâde'sine nazire olan bir *Gül ü Bülbül* mesnevisi vardır. Ayrıca Hoca Sadeddin Efendi, Ganizâde Nâdirî ve Kefeli Hüseyin Efendi'ye yazdığı manzum ve mensur Arapça, Türkçe mektupları da bulunmaktadır.

Kefeli Mahmud'un, Hanefî âlimlerin biyografilerine dair kısaca Ketâib diye bilinen *Ketâibü A'lâmî'l-ahbâr min Fukahâ Mezhebi'n-nu'mâni'l-muhtar* isimli meşhur eserinden başka Arapça ve Türkçe bazı risaleleri vardır.

Kefeli Hüseyin Efendi, Buhârî'yi şerh etmiş, yapılan diğer şerhlere eleştiriler yazmıştır. Gülistan şerhi de vardır. Râznâme adında, çeşitli olaylar mü-nasebetiyle değişik divanlardan bakılan fallarla ilgili anekdotların anlatıldığı bir eseri daha bulunmaktadır (Kefeli Hüseyin, Râz-nâme, Haz. İsmail Hakkı Aksoyak, Journal of Turkish Studies, Volume XIII, Harvard University, 2004).

Haydarzâde Şeyh Mehmed Feyzî'nin Risâle fi-Cevâzı Devrânî's-sûfiyye, Şerhu Hadîs-i Erbaîn Ravzau'l-ibâd, Risâle fi-Hakkî'l-hamr, Hadâiku'l-ahyâr fi-Hakâyiki'l-ahbâr isimli eserleri vardır.

Kefeli De'bî Hüseyin Çelebi, şiirleri yanında inşâsı ile de tanınmıştır. Ebû-bekir Rif'at'ın Divan (Bulak 1254)'inin baş tarafında münşeatı bulunmaktadır.

Kefeli Şerif Musa'nın şiirleri yanında *Şemsü't-tevârih* isimli bir eseri ve Vecîhî'nin de Divan'ından başka 1047/1637-1072/1661-62 arasındaki olayları anlattığı bir de Tarih'i vardır.

Mehmed Fakrî, Hoca Abdullah Ensârî-i Herevî'nin *Menâzili's-sâirîn* isimli eserini tercüme etmiştir.

Vak'anüvis Mustafa Rahmî Efendi, 1160/1747 tarihinde İran sefiri tayin olunan Giritli Hacı Ahmed Paşa'nın maiyetinde İran'a gidip gelmiş, bu görev sırasındaki gözlemlerini *Sefâretnâme-i İran* isimli eserinde toplamıştır.

Selim Divâne'nin şiirlerinden başka *Burhanü'l-ârifîn ve Necâtü'l-gâfilîn* (Hazl.: Halil Çeltik ve Mümine Ceyhan Çakır, Ankara 2005) ve *Miftâhü Müşkilâti'l-ârifîn Âdâbu Tarîki'l-vâsılîn* isimli iki mensur eseri vardır (Haz. Mustafa Tatçı, MEB Yay., İstanbul 1996; İki kitabın birleştirilmiş basımı da vardır: Kırimlı Selim Divâne, *Âriflerin Delili Müşkillerin Anahtarı*, Hazl. Mustafa Tatçı-Halil Çeltik, Akçağ Yayınları, Ankara 2004).

Halim Giray'ın Divan'ı yanında Kırım hanlarının biyografilerini yazdığı *Gül-bün-i Hânân* isimli bir eseri vardır (İstanbul 1287, 1327; Erzurum, 1990).

Ferruh'un *Mevâkib* isimli bir tefsiri vardır.

Mehmed Nüzhet'in şiirleri dışındaki eserleri şunlardır: 1. *Terceme-i İzhâru'l-hak*: Hindli Rahmetullah Efendi'nin İzhâru'l-hak adlı eserinin ilk cildinin tercümesidir. 2. *Muhtasar İnşâ*, İst. 1870. 3. *Kirli Çıkkı*, İst. 1878. 4. *Letâifü'l-muhad-darât*.

Kırımlı bir sülaleye mensup olan Mehmed Fâzıl Paşa'nın *Şerh-i Hakâyık-ı Ezkâr-ı Mevlânâ* isimli bir eseri vardır.

Divan	Sayı	%	Şair
Divan Sahibi	12	22,2	Âşık Ömer, Bahçesaraylı Hüseyin, Ebûbekir Rif'at, Halim Giray, Haydarzâde Mehmed Feyzî, Mehmed Fâzıl Paşa, Mustafa Gevherî, Mustafa Rahmî, Müdâmî, Ömer Besim, Selim Divâne, Seyyid Musa Kelîmî,
Divançe Sahibi	2	3,7	Abdullah Râmiz, Bora Gazi Giray Han (Gazâyî)
Divansız	40	74,1	

Divan Dışında Eseri Olanlar	Ali, Abdullah Afifüddin, Bora Gazi Giray Han, Ebûbekir, Halim Giray, Haydarzâde Mehmed, Hüseyin, Hüseyin, İsmail, Mahmud, Mehmed (Nüzhet), Mehmed (Fakrî), Mehmed Giray, Mehmed Paşa, Mustafa Rahmî, Müdâmî, Selim, Seyyid Musa
------------------------------------	---

Şairlerin Meslekleri

Kırım şairleri içinde han veya han soylu şairlerin sayısı 14'tür: I. Mengli Giray, Saadet Giray (I. Mengli Giray'ın oğlu), Devlet Giray, Bora Gazi Giray, Saadet Giray (II.Gazi Giray'ın oğlu), Bahadır Giray, IV.Mehmed Giray, Selim Giray, Şahin Giray (Selim Giray'ın oğlu), II.Mengli Giray, Hanzâde Hanım, Şahin Giray (Topal Ahmed Giray'ın oğlu), Halim Giray, Şahbaz Giray.

Bunlardan Bora Gazi Giray Han (Gazâyî) aynı zamanda talik hattatı ve müzisyendir. Her türlü çalgıyı çalabilirdi. Bayatî Araban peşrevi, hüzzam peşrevi, mâhur peşrevi ve saz semaisi gibi pek çok besteleri vardır.

Kırım şairleri iyi öğrenim görmüştür. Müftülük, müderrislik, kâtiplik gibi meslek sahipleri yanında, devletin üst kademelerine kadar yükselenler de bulunmaktadır. Kırım şairleri içinde ümmi olduğu söylenen bir şair de vardır: Yavuz Selim çağında yaşamış olan Kefeli Tâlibî Çelebi. Latifî, onun ümmî olduğu hâlde güzel şiirler söylediğini ifade eder.

Çeşitli mesleklere mensup şairler içinde Seyyid Musa Kefîmî ve Şerif Musa'nın Kefe'de müftülük yaptıkları bilinmektedir.

Bahçesaraylı Mehmed Rızâ, kadılık ve nakîbüleşraflık görevlerinde bulunmuştur.

Selim Divâne, bir Kadîrî mürşididir. Genç yaşta İstanbul'a gelerek medrese eğitimi almış, Bosna'ya kadı tayin edilmiştir. Bu arada tanıdığı Şeyh Muhammed Efendi'ye intisap edip kadılığı bırakmıştır.

Hâfız Mehmed Lâyih, Sadrâzam Elmas Mehmed Paşa'nın imamlığını yapmış, İstanbul kadılığında bulunmuş ve Anadolu kazaskerliğine yükselmiştir. Aynı zamanda hattattır.

Vak'anüvis Mustafa Rahmî Efendi, Mehmed Paşa'ya mühürdar olmuş, Tersâne-i Âmire'de kâtiplik yapmıştır.

Ebûbekir Rif'at, bazı vezirlerin divan efendiliğinde ve Necip Paşa'nın kâtipliği görevinde bulunmuştur.

Ömer Besim, Kethüdâ kaleminde yetişip hâcegândan olmuş, Silahtar kâtipliği başta olmak üzere çeşitli memuriyetlerde bulunmuştur.

Abdullah Râmiz Paşa, Mahmut Paşa mahkemesinde başkâtiplik, Mısır seferinde ordu kadısı naipliği görevlerinde bulunmuş, sonradan hâcegân zümresine katılmış, Alemdar Mustafa Paşa ile İstanbul'a gitmiş ve Kaptan Paşa olmuştur.

Mehmed Fâzıl Paşa, iyi bir öğrenimin ardından müderris olmuş, sonradan Bosna nakîbüleşraf kaymakamı, Belgrad mollası olup mirlivâliğe kadar yükselmiştir.

Kefeli Hüseyin De'bî Çelebi, yeniçeridir.

Meslek	Sayı	%	Şair
Han	9	30	Bahadır Giray Han (Rezmî), Devlet Giray, Mehmed Giray, Mengli Giray Han I., Saadet Giray, Saadet Giray (Ârifî), Selim Giray, Şahin Giray, Şahin Giray (Şâhî)
Kâtip	4	13,3	Fürûgî, Bahçesaraylı Hüseyin, Mustafa Rahmî, Ömer Besim
Şeyh	2	6,67	Abdullah Afifüddin, Abdülaziz İzzî
Kadı	4	13,3	Mahmud, Rahmetullah Şerif, Can Muhammed, Salih Nesim
İmam	2	6,67	Can Muhammed, Salih Nesim

Müderriş-Kadı	2	6,67	Kefeli Hüseyin, Lütfullah
Han, Hattat, Müzisyen	1	3,33	Bora Gazi Giray Han (Gazâyî)
Kadı- Nakîbüleşraf	1	3,33	Mehmed Rızâ
Kadı-Şeyh	1	3,33	Selim Divâne
Kaptan Paşa	1	3,33	Abdullah Râmiz
Kâtip-Tarihçi	1	3,33	Bahçesaraylı Hüseyin
Matbuat Müdürü	1	3,33	Mehmed Nüzhet
Mesnevihan	1	3,33	Abdülbâki Bakâyî
Müftü	1	3,33	Seyyid Musa Kelîmî
Nakîbüleşraf- Kaymakam- Mirlivâ	1	3,33	Mehmed Fâzıl Paşa
Toplam	30		

Han ve Han Soylu Şairler

Kırım şairleri içinde han veya han soylu şairlerin sayısı 14'tür: I. Mengli Giray, Saadet Giray (I. Mengli Giray'ın oğlu), Devlet Giray, Bora Gazi Giray, Saadet Giray (II. Gazi Giray'ın oğlu), Bahadır Giray, IV. Mehmed Giray, Selim Giray, Şahin Giray (Selim Giray'ın oğlu), II. Mengli Giray, Hanzâde Hanım, Şahin Giray (Topal Ahmed Giray'ın oğlu), Halim Giray, Şahbaz Giray.

Kırım hanları da Osmanlı sultanları gibi genellikle şiirle uğraşmıştır. Bunlardan ilki I. Mengli Giray (ö.1513)'dir. O, Kırım hanlarından ilk defa Osmanlı tabiiyetine giren zattır. Hacı Giray Han'ın oğludur. Babasının ölümünden sonra Kırım hanlığına geçmişse de oğullarıyla giriştiği savaşta yenilerek Cenevizlilere sığınmıştır. Ceneviz gemilerinden birinde esirken Fatih Sultan Mehmed zamanında Türk askeri tarafından kurtarılarak Osmanlı devleti namına Kefe'ye giden Gedik Ahmed Paşa tarafından tekrar hanlığa getirilmiştir. Kırım'da pek çok cami ve medrese gibi hayratı vardır. Şairliğiyle de tanınmış olup Kırım Tatar Türkçesiyle zamanına göre oldukça düzgün şiirler yazmıştır (Gövsa 1946: 255).

I. Mengli Giray'ın oğlu olan Saadet Giray da âlim ve şairdir. 1492'de Kırım'da doğmuş, 1537'de İstanbul'da ölmüştür (Şemseddin Sâmî 1306-16: IV/2564).

Mübarek Giray'ın oğlu, Mengli Giray'ın torunu olan Devlet Giray (ö.1577) şairdir. 1551'de Kırım hanı olmuştur. 26 Yıllık saltanatının ardından 1577 tarihinde vebadan vefat etmiştir. Bahçesaray'daki Han Camii hazîresinde metfundur (Şemseddin Sâmî 1306-16: III/2183; Tuman 2000: I/283; Gövsa 1937: I/334).

Devlet Giray Han'ın oğlu ve İslâm Giray Han'ın kardeşi olan Bora Gazi Giray Han (ö.1607) şiirlerinde Gazâyî mahlasını kullanmıştır. Kırım hanlarının en önemlilerindedir. Ağabeyi Mehmed Giray Han'ın emrinde doğu seferine giderken, ağabeyinin aniden Kırım'a dönmesi üzerine, kardeşi Kalgay Âdil Giray ve üç yüz askerle birlikte serasker Osman Paşa'nın emrine girmiş ve İran sınırında Acem ordusunu izlemekle görevlendirilmiştir. Ancak, yapılan savaşta İranlılara esir düşmüştür. Bora Gazi Giray, yedi yıl süren esaret hayatından sonra kaçarak Erzurum'a, oradan da İstanbul'a gelmiştir. Bu sırada İslâm Giray öldüğü için Osmanlı devleti tarafından Kırım hanı tayin edilmiştir (1587-88). 1591 yılında Moskova surları önündeki bir savaşta yaralanarak Bora unvanını almıştır.

Bora Gazi Giray mert, kahraman, fazilet sahibi, ilim ve edebiyata düşkün bir kimsedir. Türkçe yanında Arapça ve Farsçayı şiir ve yazı yazacak kadar bilmektedir. Osmanlı Türkçesi yanında, Kırım Tatarcası ile yazılmış şiirleri de vardır. Hem ta'lik hattatı hem musikîşinastır. Her türlü çalgıyı çalabilmektedir. Bayatî Araban peşrevi, hüzzam peşrevi, mâhur peşrevi ve saz semaisi gibi pek çok bestesi vardır.

Bora Gazi Giray 1607 yılında Akmescit'te elli beş yaşında vebâdan ölmüştür. Mezarı Bahçesaray'da babasının türbesindedir.

Eserleri: 1. *Divançe*: İ. Hikmet Ertaylan tarafından yayımlanmıştır (*Gâzi Geray Han, Hayatı ve Eserleri*, İstanbul 1958, s. 65-89). 2. *Gül ü Bülbül*:: Fuzûlî'nin Beng ü Bâde'sine nazire olan bir mesnevîdir. Kırım Tatarcası ile yazılmıştır. 3. *Mektuplar*: Hoca Sadeddin Efendi, Ganizâde Nâdirî ve Kefeli Hüseyin Efendi'ye yazdığı manzum ve mensur Arapça, Türkçe mektupları olduğu bilinmektedir (Kâtib Çelebi 1286-87: I/204; Müstakimzâde, 330; Ertaylan 1958; Halim Giray 1990: 59-68; Şemseddin Sâmî 1306-16: V/3240; Mehmed Süreyya 1308-11: III/614; Bursalı Mehmed Tahir 1333-42: II/348; Abdullahoğlu 1932; Tuman 2000: II/729; İnalçık 1964: 734; Tansel 1964: 737; Gövsa 1937: II/587).

Kırım hanlarından Saadet Giray (ö.1635), Ârifî mahlasıyla şiirler yazan bir şairdir. II. Gazi Giray'ın oğludur. 1635'te şehit olmuştur (İsmail Beliğ 1985: 311; Halim Giray 1990: 12; Şemseddin Sâmî 1306-16: IV/2564; Tuman 2000: I/427).

Şiirlerinde Rezmî mahlasını kullanan Bahadır Giray Han (ö.1641), Selâmet Giray Han'ın oğludur. Babasının hanlığı zamanında rehin olarak İstanbul'a gönderilmiş, daha sonra Yanbolu kasabası kendisine has olarak verilmiştir. Burada ilim ve irfan sahiplerinin sohbetlerinde bulunarak onlardan yararlanmıştı.

Bahadır Giray 1638-39'da padişah tarafından Kırım hanlığına tayin edilmiştir. Kuşatma altındaki Azak Kalesi'ni, Rus Kazaklarından kurtardıktan sonra, Kırım'a dönmüştür. Burada kırk yaşında vebâdan ölmüştür (1640-41). Mezarı babasının türbesindedir.

Bahadır Giray güzel yüzlü, temiz sözlü bir kişidir. Belîğ onun mahlasını Remzî olarak gösterir. Eşi Hanzâde Hanım da babası gibi şairdir (Rızâ 1986: 42; Âsım, 10; Mücîb 1997: 15; Safâyî, 84; İsmail Belîğ 1985: 173-74; Şeyhî 1989: I/170; Seyyid Muhammed Rızâ 1832: 150; Halim Giray 1990: 89-93; Bursalı Mehmed Tahir 1990: 24-25; Tuman 2000: I/333).

Kırım Hanı IV. Mehmed Giray (ö.1674), Selamet Giray'ın oğludur. Bahadır Giray'dan sonra Kırım hanı olmuştur (1642). Üç yıl sonra görevden alınarak Rodos'a sürülmüştür. İslâm Giray'ın vefatından sonra ikinci kez tahta oturmuştur (1654). On iki yıl hanlık yaptıktan sonra, azledilince Dağıstan'a kaçmış, 1674'te burada ölmüştür.

IV. Mehmed Giray'ın mahlası Kâmil'dir. Âşık tarzında, hece vezniyle, tasavvufî konularda şiirleri vardır. Bazı şiirleri Gevherî'ye isnat edilmiştir (Seyyid Muhammed Rızâ 1832: 177; Tansel 1967: 647-65; Tansel 1971: 45-47).

Bahadır Giray'ın oğlu Selim Giray Han (ö.22 Temmuz 1704) da şairdir. Babası öldüğünde çok küçük olduğundan, Ablan kabilesi emirlerinden Mirzaş Ağa'nın terbiyesine verilmiştir. Sonraları amcası İslâm Giray'ın himayesine girmiş, onun vefatından sonra Âdil Giray zamanında Kırım'dan Yanbolu kazasının Çölmek köyüne göçerek buraya yerleşmiştir. Âdil Giray zamanında Kırım'dan göçen mirzaların padişaha sundukları arzular üzerine Nisan 1671 sonlarında Kırım hanı tayin olunmuştur. IV. Mehmed'in Kamanîçe savaşında askerleriyle birlikte büyük hizmetler gören Selim Giray Han'ın Osmanlılar yanında değeri ve itibarı artmıştır. Bazı sebeplerden dolayı 1678'de hanlıktan çekilip bir süre Rodos'ta kalmıştır.

Selim Giray Han, büyük bir ordu ile Kırım'a saldıran Rusları geri püskürtmüştür. Bu sırada Osmanlıların Nemçe seferine çağrılmıştır. Burada büyük yararlıklar göstermiş, Hersek voyvodasını esir etmiştir. Bunun üzerine padişah tarafından Edirne'de kabul edilerek hil'atler ile taltif edilmiştir. Sâbit,

Gazânâme'sinde onun buradaki savaşlarını anlatır. Bu tarihlerde, çok sevdiği oğlu Nureddin Azamet Giray'ın ölümüne çok üzülen Selim Giray, tahtı amcasının oğlu Saadet Giray'a bırakarak hacca gider. Hac dönüşü, halkın ısrarı üzerine 1692'de üçüncü kez tahta geçer. Bir süre sonra sadrazamla birlikte Edirne'ye davet edildiğinde oldukça yaşlanmıştır. Padişaha görevden çekilmek istediğini bildirir. Yerine oğlu Kalgay Devlet Giray han olur. Selim Giray, bu tarihten sonra Silivri civarında Kadıköy'deki çiftliğinde yaşamaya başlar. Kendisine yıllık 1000 lira maaş bağlanır. Mart 1701'de, bazı tezvirât sonucu oğlu ile arasına soğukluk girer. Oğlunun isteği üzerine Siroz'da oturmaya mecbur edilir. 1702'de padişah tarafından yeniden Kırım hanlığına getirilir.

Selim Giray Han, 22 Temmuz 1704 günü 73 yaşında ölür. Bahçesaray'daki Han Câmii'nin avlusuna gömülür.

Selim Giray, Arapça ve Farsça'yı iyi bilir. Hafızdır. Mevlevî'dir. Mesnevî'yi ezberlediği söylenir. Hafız Post ve İtrî gibi sanatçıları korumuştur.

Selim Giray, Kırım hanlarının en önemlilerindedir. Osmanlı padişahlarından IV. Mehmed, II. Süleyman, II. Ahmed, II. Mustafa ve III. Ahmed devirlerinde yaşamış, her birinden iltifat görmüştür. Osmanlıların her seferine katılmış, hepsinde başarılı olmuştur. Sâbit, Selim Giray'ın Rus ve Leh ordusuna karşı Perkop zaferini kazanması üzerine Zafernâme isimli mesnevîsini yazmıştır (İstanbul 1881; 1893). Dört kez han olmasına rağmen öldüğünde ancak 20 000 kuruş para bırakmıştır (Âşık Çelebi 1994: 52; Safâyî, 127; Sâlim, 85; İsmail Belîğ 1985: 144; Şeyhî 1989: II/466; Müstakimzâde, 258; Halim Giray 1990: 108-119; Şemseddin Sâmî 1306-16: IV/2622; Mehmed Sirâceddin, 56-57; Tuman 2000: I/449; Öztuna 1984: XXVIII/394).

Şahin Giray (ö.1712), şiirlerinde Şâhî mahlasını kullanmıştır. Kırım hanlarından Selim Giray'ın oğludur (İsmail Belîğ 1985: 222).

Kırım hanlarından II. Mengli Giray Han (1682-10 Aralık 1739), Hacı Selim Giray Han'ın oğludur. 1724'te Kırım hanı olmuştur. 1730'daki Patrona Halil isyanında hanlıktan ayrılmış ve Rodos'a sürülmüşse de 1737'de tekrar Kırım hanı olmuştur. 10 Aralık 1739 tarihinde vefat etmiştir. Bahçesaray'da Han Câmii hazînesine ecdâdının yanına gömülmüştür. Tasavvufa meyillidir. Kırım'da cami ve Halvetî tekkesi, Tatarpınarı'nda medrese ve İstanbul Tophane'de bir Gülşenî tekkesi yaptırmıştır. Kılıç ve kalem kullanmada maharetlidir. Şiirlerinde Nevâî mahlasını kullanmıştır (Halim Giray 1990: 167; Fatin 1271: 381; Şemseddin Sâmî 1306-16: VI/4453; Bursalı Mehmed Tahir 1990: 25; Tuman 2000: II/982; Gövsa 1946: 255).

Gazi Giray'ın kızı olan Hanzâde Hanım, Rezmî mahlasıyla şiirler yazan Bahadır Giray (ö.1641)'in eşidir. Bahadır Giray hakkında bilgi veren kaynaklar, Hanzâde Hanım'ın da şair olduğunu söylemekle yetinirler. Hayatı hakkında fazla bilgi yoktur. 18. yy.ın ilk çeyreğinde yaşamıştır (Rızâ 1986: 42; Âsım, 10; Mücib 1997: 15; Safâyî, 84; İsmail Beliğ 1985: 173-74; Şeyhî 1989: I/170; Seyyid Muhammed Rızâ 1832: 150; Halim Giray 1990: 89-93; Bursalı Mehmed Tahir 1990: 24-25; Tuman 2000: I/333).

Sahip Giray Han'ın kardeşi ve Topal Ahmed Giray'ın oğlu olan Şahin Giray (ö.1786-7), kardeşinin ölümünden sonra 1777'de Kırım hanı olmuştur. 1782'de Kırım halkının ayaklanması sonucu Rusya'ya sığınmıştır. Daha sonra yeniden tahta geçmiştir. Kırım'ın Ruslarca işgaline sebep olmuştur. Bu sefer de 1786/87'de Osmanlı Devleti'ne sığındıysa da, Rodos'a sürülerek, 1786/1787'de burada idam edilmiştir. Kaynaklar şairlik kabiliyeti olduğunu söylerler (Şemseddin Sâmî 1306-16: IV/2840; Muallim Naci 1996: 325; Gövsa 1937: IV/1481).

Kırım Hanlarından Şahbaz Giray'ın oğlu Halim Giray (1772-1824), şiirde Halîmî mahlasını kullanmıştır. Sultan III. Selim zamanında İstanbul'a gelmiş, burada şairlerle dostluk kurmuştur. Bahadır Giray'ın emrinde "kalgay"lık görevine tayin edildiyse de, bir süre sonra geri dönerek Çatalca'ya yerleşmiştir. Ferhat Paşa Câmîi hazîresine gömülmüştür. Halîmî mahlasıyla ve Osmanlı Türkçesiyle şiirler yazarak devrinde meşhur olmuştur. Bazı şiirlerinden Kadîrî tarikatına mensup olduğu anlaşılmaktadır (Ârif Hikmet, 16; Fatin 1271: 73; Muallim Naci 1996: 285-87; Mehmed Süreyya 1308-11: II/243; Bursalı Mehmed Tahir 1990: 21-22; Bağdadlı İsmail Paşa 1945: 499; Babinger 1992: 372-373; Tuman 2000: I/219; Gövsa 1937: II/663; Gölpınarlı 1970: XVIII/390).

Eserleri: 1. *Divan*: Oğlu Şahbaz Giray tarafından düzenlenmiştir. Eski (İstanbul 1257) ve yeni harflerle yayımlanmıştır (Habl.:M. Sadi Göçenli ve Recep Toparlı, Erzurum, 2, bsk. 1992). 2. *Gülbün-i Hânân*: Kırım hanları tarihidir. Eski (İstanbul 1287, 1327) ve yeni harflerle yayımlanmıştır (Habl.:M. Sadi Göçenli ve Recep Toparlı, Erzurum 1990).

Halim Giray'ın oğlu olan Şahbaz Giray (ö.1836), şiirde Sîretî mahlasını kullanmıştır (Fatin, 204; Bursalı Mehmed Tahir 1990: 27-28; Tuman 2000: I/463).

Şairlerin Tasavvufî İlişkisi

Şairlerden 10'u tarikatle ilişkilidir. Bunlardan 7'si Mevlevî, diğer 3'ü Gülşenî, Kadîrî ve Halvetî'dir. Bakayî ve Mengli Giray'ın iki tarikatla ilişkisi bulunmaktadır.

Kefeli Seyyid Derviş Mehmed Şefîî (Âsım, 13; Güftî, 51; Safâyî, 138; İsmail Beliğ 1985: 225-27; Şeyhî 1989: I/672; Aras 1987: 172-73; Mehmed Süreyya 1308-11: III/152; Bursalı Mehmed Tahir 1333-42: II/260; Tuman 2000: II/491), Abdullah Râmiz Paşa (Fatin 1271: 127; Şemseddin Sâmî 1306-16: III/2254; Bursalı Mehmed Tahir 1990: 29-30; Tuhfe I/323; Gövsa 1937: IV/1305; Parmaksızoğlu 1978: XXVII/220-221) ve Selim Giray Mevlevî'dir. Selim Giray'ın Mesnevî'yi ezberlediği söylenir.

Mehmed Fâzıl Paşa, Galata Mevlevihanesi şeyhi Kurretullah Efendi'ye intisap etmiştir. Kabri Galata Mevlevihanesi mezarlığındadır (İnal 1988: I/370-372; Bursalı Mehmed Tahir 1990: 28).

Mehmed Fakrî, Sezâyî-i Gülşenî'nin halifelerindendir (Müstakimzâde, 340; Bursalı Mehmed Tahir 1990: 10; Tuman 2000: II/781).

II. Mengli Giray Han, Kırım'da cami ve Halvetî tekkesi, Tatarpınarı'nda medrese ve İstanbul Tophane'de bir Gülşenî tekkesi yaptırmıştır. Tasavvufa meyilli olduğu söylenir (Halim Giray 1990: 167; Fatin 1271: 381; Şemseddin Sâmî 1306-16: VI/4453; Bursalı Mehmed Tahir 1990: 25; Tuman 2000: II/982; Gövsa 1946: 255).

Bakayî, öğrenimini tamamladıktan sonra Mısır'a giderek İbrahim Gülşenî'den ve Mevlevilikten feyz almıştır. Anadolu'da birçok yere seyahat ettikten sonra Şam'a gitmiş ve burada vezir Mustafa Paşa'nın Mevlevihanesinde mesnevîhanlık yapmıştır (Âşık Çelebi 1994: 73; Hasan Çelebi 1989: 217-18; Beyânî 1997: 46; Müstakimzâde, 144.; Aras 1987: 35-37; Şemseddin Sâmî 1306-16: II/1330; Mehmed Süreyya 1308-11: II/21; Bursalı Mehmed Tahir 1990: 31; Ergun 1934: 695-696; Tuman 2000: I/101; Gövsa 1937: I/99).

Aslen Kıımlı olan Selim Divâne, kaynaklarda Şeyh Selim el-Kıımlî, Kıımlı Selim Baba, Selim el-Kadıırlî el-Kıımlî el-Alevî künyeleriyle anılan şöhretli bir Kadıırlî müışsididir. Genç yaşta İstanbul'a gelerek medrese eğitimi almış, Bosna'ya kadı olarak tayin edilmiştir. Bu arada tanıdığı Şeyh Muhammed Efendi'ye intisap edip kadılığı bırakmıştır. Kesriyye'de bulunan Kadıırlî müışitlerinden Şeyh Hüseyin Hamdi Efendiye bağlanmıştır. Seyr ü sülûkunu tamamladıktan sonra hilâfet makamına getirilmiştir. Daha sonra şeyhinin emriyle Üsküp'e gönderilmiştir. Oradan Köprülü'ye geçmiş, ömrünün sonuna kadar burada hizmet etmiştir.

Halim Giray, Kadıırlî tarikatına mensuptur (Ârif Hikmet, 16; Fatin 1271: 73; Muallim Naci 1996: 285-87; Mehmed Süreyya 1308-11: II/243; Bursalı

Mehmed Tahir 1990: 21-22; Bağdadlı İsmail Paşa 1945: 499; Osmanlı Tarih Yazarları, 372-373; Tuman 2000: I/219; Gövsa 1937: II/663; Gölpınarlı 1970: XVIII/390).

Şeyh Abdullah Afifüddin Efendi'nin dedesi, Deşt-i Kıpçak'tan gelerek Kırım'a yerleşen ve burada vefat eden Hak Muhammed Efendi, babası Tatar Şeyh İbrahim Efendi'dir. Afifüddin Efendi, babasının vefatında küçük olduğu için kendisine teklif edilen tekke şeyhliğini kabul etmemiştir. Babasına hürmeti olan III. Murad'ın desteği ile İstanbul'da medrese öğrenimi görmüştür. Derece derece yükselerek Sahn Medresesine müderris olmuştur. Selamet Giray, Kırım hanı olunca onu müftü tayin etmiş, Kırım sahilindeki Menkup ve Soğdak mansıplarını Kefe'ye dahil ederek Afifüddin Efendi'ye vermiştir. Selamet Giray'ın vefatından sonra, hacca gitmiş, dönüşte Kefe yakınında bulunan Seyyideli köyündeki tekkesinde irşat görevini sürdürmüştür (Seyyid Muhammed Rızâ 1832: 152-156; Mehmed Süreyya 1308-11: III/366; Bursalı Mehmed Tahir 1990: 10; Tuman 2000: II/632).

Şeyh Abdullah Afifüddin'nin oğlu olan Abdülaziz Efendi, Sinop'ta Şeyh Ahmed Efendi'ye bağlanmış, ondan hilafet alarak yurduna dönmüş, babasının tekkesinde postnişin olmuştur (Seyyid Muhammed Rızâ 1832: 215-217).

Mustafa Müdâmî, Şeyhî Sinan ile görüşmüş, onun halifesi ve torunu Süleyman Efendi'ye intisap etmiştir. Emir Sultan'a manevi bir yakınlık duyarak menâkıbını yazmıştır (Müstakimzâde, 388; Tuman 2000: II/941; Bilgin 1993: 123-139).

Aslen İstanbullu olan Mehmed Kırımî dervişler zümresinden olduğu için seyahat amacıyla Kırım'a gitmiştir (Âşık Çelebi 1994: 119; Sâlim, 133; Mehmed Sirâceddin 1994: 96; Tuman 2000: II/829; Tansel 1974:45-46; Sakaoğlu 1994: 139-141).

Tarikat	Sayı	%	Şair
Mevlevî	7	12,96	Abdülbâki Bakâyî, Abdullah Râmiz, Mehmed Fâzıl Paşa, Mustafa Rahmî, Selim Giray, Seyyid Abdülkerim Şerîfî, Seyyid Derviş Mehmed
Gülşenî	2	3,704	Abdülbâki Bakâyî, Mengli Giray Han II. (Nevâî)
Kadirî	2	3,704	Halim Giray, Selim Divâne
Halvetî	1	1,852	Mengli Giray Han II. (Nevâî)
Tarikat Mensupları	12	20	
Yok/Bilinmeyen	44	80	

Sonuç

Hanlık döneminde Kırimlı 54 şairin adı bilinmektedir. Bunların 34'ünün memleketleri belli değildir. 12'si Kefeli, 4'ü Bahçesaraylı, 1'i Gözlevelidir. Han ve Han soylu şairlerin Bahçesaraylı olduğu göz önüne alındığında toplam 18 şairin Hanlığın başşehrinden olduğu anlaşılır.

Şairler genellikle iyi eğitim görmüş, içlerinde kadı, müftü, müderris, nakî-büleşraf, kazasker, kaptan paşa, mirliva gibi görevlerde bulunanlar olmuştur.

Şairler içinde 7 Mevlevî, 3 Gülşenî, 1 Kadirî ve 1 Halvetî mensubu vardır.

Hanlık dönemi Kırım edebiyatı, genel olarak Osmanlı edebiyatına benzer bir karakter gösterir. Şairlerin büyük çoğunluğu şiirlerinde Osmanlı Türkçesini kullanırlar. 13.yy.da yaşayan Ali ve 14.yy. şairi Mahmud'un şiirlerinde o günkü Kırım Türkçesi görülür. I. Mengli Giray'ın şiirlerinde Tatar Türkçesi egemendir. Bora Gazi Giray'ın Osmanlı Türkçesi yanında Kırım Tatarcası ile de şiirleri bulunmaktadır.

Şairlerin büyük bir kısmı Divan edebiyatı estetiğini benimsemişlerdir. Ali, Mahmud, Âşık Ömer, Gevherî, IV. Mehmed Giray ve Kırımî gibi şairlerin hece vezniyle şiirleri vardır. Mutasavvıf şairlerden Selim Divâne de hem aruz, hem de hece veznini kullanmıştır.

Şairlerden 12'sinin divanı, 2'sinin divançesi vardır. 37'si sadece şiir yazmıştır. 17 şair ise başka eserler de kaleme almıştır.

Kırım edebiyatı da Osmanlı edebiyatı gibi 19.yy.dan başlayarak Batı edebiyatı tarzında gelişimini sürdürmüştür.

KAYNAKLAR

- ABDULLAHOĞLU, Hasan (1932): “Kırım Tarihine Ait Notlar ve Vesikalar-Gazi Giray’ın Mektupları”, *Azerbaycan Yurt Bilgisi Mecmuası*, 3-7 (İstanbul).
- ALTUN, Kudret (1997): *Tezkire-i Mucîb İnceleme-Tenkitleli Metin-Dizin-Sözlük*, Atatürk Kültür Merkezi Başkanlığı Yay., Ankara.
- ARAS, Namık Kemal (1987): *Esrar Dede’nin Tezkire-i Şuarâ-yı Mevleviyyesi*, (Ankara Ü. Yüksek Lisans Tezi), Ankara.
- ÂRİF HİKMET: *Ârif Hikmet Tezkiresi*, Millet Ktb. Ali Emîrî, No. 789.
- ÂSİM, Seyrekzâde Kazasker Mehmed: *Âsım Tezkiresi*, İ. Ü. Ktb., Yz. No. 2401.
- ÂŞIK ÇELEBİ (1994): *Meşâ’irü’ş-Şu’arâ İnceleme Tenkitli Metin*, Haz: Filiz Kılıç, Gazi Ü. SBE, Doktora Tezi, Ankara.
- BABİNGER, Franz (1992): *Osmanlı Tarih Yazarları ve Eserleri*, (Çev. Bahriye Üçok), Ankara.
- BAĞDADLI İSMAİL PAŞA (1945-47): *İzâhu’l-meknûn fi’z-Zeyli alâ Keşfü’z-zünûn*, 2 C. İstanbul.
- BAĞDADLI İSMAİL PAŞA (1951): *Hediyyetü’l-ârifin Esmâü’l-müellifin ve Âsâru’l-musannifin*, İstanbul.
- BEYÂNÎ, Mustafa bin Cârullah (1997): (Haz. İbrahim Kutluk), *Tezkiretü’ş-Şuarâ*, Türk Tarih Kurumu, Ankara.
- BİLGİN,Orhan (1993): “Şeyhî Hakkında Yeni Bilgiler”, *Marmara Ü. Fen-Ed. Fak. Türklük Araştırmaları Dergisi*, 7 (1991-92), İstanbul.
- BURSALI MEHMED TAHİR (1990): *Osmanlılar Zamanında Yetişen Kırım Müellifleri*, (Haz. Mehmet Sarı), Ankara.
- BURSALI MEHMED TAHİR (1333-42): *Osmanlı Müellifleri*, 3 Cilt, İstanbul.
- ELÇİN, Şükrü (1984): *Gevherî Divanı İnceleme-Metin-Dizin-Bibliyografya*, Kültür ve Turizm Bak. Yay. Ankara.
- ELÇİN, Şükrü (1987): *Âşık Ömer*, Ankara.
- ELMAS, Sevgi (1997): *Rahmî (Kırımlı Mustafa) Hayatı, Edebî Kişiliği ve Divanı’nın Tenkitli Metni*, Cumhuriyet Ü., Yüksek Lisans Tezi, Sivas.
- ERDEM, Sadık (1994): *Râmiz ve Âdâb-ı Zurafâsı (İnceleme Tenkitli Metin İndeks Sözlük)*, AKM Yay., Ankara.
- ERGUN, Saadeddin Nüzhet (1934): *Türk Şairleri*, İstanbul.

- ERTAYLAN, İsmail Hikmet (1958): *Gazi Geray Han Hayatı ve Eserleri*, İstanbul.
- ERTAYLAN, İsmail Hikmet (1960) *Yusuf ve Zeliha*, İstanbul.
- FATİN (1271): *Fatin Tezkiresi*, İstanbul.
- GÖLPINARLI, Abdalbaki (1970): “Halim Giray”, *Türk Ansiklopedisi*, Cilt 18.
- GÖVSA, İbrahim Alaattin (1937): *Meşhur Adamlar Ansiklopedisi*, 4 Cilt, İstanbul.
- GÖVSA, İbrahim Alaattin (1946): *Türk Meşhurları*, İstanbul.
- GÜFTÎ ALİ, *Güftî Tezkiresi*, Yz. Millet Ktb. Ali Emîrî, 324.
- HALİM GİRAY (1990): *Gülbün-i Hânân*, (Haz. M. S. Göçenli-Recep Toparlı) Erzurum.
- HÜSEYİN VASSAF (1990): *Sefîne-i Evliyâ*, (Haz. Ali Yılmaz-Mehmet Akkuş), C. I, İstanbul.
- İNAL, İbnülemin Mahmud Kemâl (1988): *Son Asır Türk Şairleri*, Dergâh Yay., 2. bs., 4 Cilt, İstanbul.
- İNALCIK, Halil (1964): “Gazi Giray”, *İslam Ansiklopedisi*, Cilt 4.
- İSEN, Mustafa (1992): “Divan Edebiyatında Geleneğe Direnenler-II: Gazâyî”, *Yedi İklim*, 32 (Kasım).
- İSMAİL BELİĞ (1985): *Nuhbetü'l-âsâr li-Zübdeti'l-eş'âr*, Haz. Abdülkerim Abdulkadiroğlu, Gazi Ü. Yay., Ankara.
- KAFZÂDE FÂİZÎ, *Fâizî Tezkiresi*, Yz. Nuruosmaniye Ktb. 3723.
- KÂTİB ÇELEBİ (1286-1287): *Fezleke*, İstanbul.
- KÂTİB ÇELEBİ (1941-43): *Keşfü'z-Zünûn*, İstanbul.
- KINALIZÂDE HASAN ÇELEBİ (1989): *Tezkiretü's-Şuarâ*, (Haz. İbrahim Kutluk), TTK Yay., 2. Cilt, 2. bs., Ankara.
- KURNAZ, Cemâl-Halil Çeltik (1998): “Osmanlı Dönemi Kıym Edebiyatı”, *Türk Dünyası Dil ve Edebiyat Dergisi*, 6 (Güz).
- KURNAZ, Cemâl-Halil Çeltik (2000): *Osmanlı Dönemi Kıym Edebiyatı*, Kültür Bakanlığı Yayını. Ankara.
- LATİFÎ (1314): *Tezkire-i Latîff*, İstanbul.
- MEHMED SİRÂCEDDİN (1994): *Mecma'-ı Şuarâ ve Tezkire-i Üdebâ*, Haz. Mehmet Arslan, Sivas.
- MEHMED SÜREYYA BEY (1308-11), *Sicill-i Osmânî*, 4 C., İstanbul.

- MİRZAZÂDE SÂLİM, *Salim Tezkiresi*, Süleymaniye Ktb. Esad Ef. 3872.
- MUALLİM NÂCÎ (1986): *Osmanlı Şairleri*, (Haz. Cemâl Kurnaz), Kültür ve Turizm Bak. Yay., Ankara 1986; MEB Yay., İstanbul.
- MUSTAFA SAFÂYÎ, *Tezkiretü's-Şuarâ*, Süleymaniye Ktb. Esad Ef. 2549.
- MÜCÎB (1997): *Tezkire-i Mucîb İnceleme-Tenkitli Metin-Dizin-Sözlük*, Haz. Kudret Altun, Atatürk Kültür Merkezi Başkanlığı Yay. Ankara.
- MÜSTAKİMZÂDE Süleyman Sa'deddin, *Mecelletü'n-Nisâb*, Süleymaniye Ktb. Hâlet Ef. 628.
- NEV'ÎZÂDE ATÂYÎ (1989): *Hadâiku'l-hakâyık fî Tekmiletî's-şakâyık*, Haz. Abdülkadir Özcan, İstanbul.
- ÖZTUNA, Yılmaz (1984): "Selim Giray Han-I", *Türk Ansiklopedisi*, XXVIII/394.
- PARMAKSIZOĞLU, İsmet (1978): "Râmiz Abdullah Paşa", *Türk Ansiklopedisi*, XXVII.
- RİZÂ, Zehrimarzâde Seyyid Mehmed (1316): *Rizâ Tezkiresi*, İstanbul.
- RİYÂZÎ MEHMED, *Riyâzî Tezkiresi*, Yz. Üniversite Ktb. 761.
- SAKAOĞLU, Saim (1994): "Keşfi ve Kırımî", *Türk Dili*, 506 (Şubat).
- SELİM DİVÂNE (1996): *Miftâhü Müşkilâti'l-ârifin Âdâbu Tarîki'l-vâsilîn*, (Haz. Mustafa Tatcı), MEB Yay., İstanbul.
- SEYYİD MUHAMMED RİZÂ (1832): *es-Seb'ü's-seyyâr fî Ahbâri'l-mülûki Tatar*, Kazan.
- SOYSAL, Abdullah Zihni (1940): "Âlî", *Türk-İslâm Ansiklopedisi*, İstanbul.
- ŞEMSEDDİN SÂMÎ (1306-16): *Kâmusü'l-âlâm*, 6 C., İstanbul.
- ŞEYHÎ MEHMED EFENDİ (1989): *Vekâyü'l-fuzalâ*, C. I-III, Haz. Abdülkadir Özcan, İstanbul.
- ŞEYHÜLİSLÂM ÂRİF HİKMET, *Ârif Hikmet Tezkiresi*, Millet Ktb. Ali Emîrî, No. 789.
- TANSEL, F. Abdullah (1964): "Gazi Giray", *İslam Ansiklopedisi*, Cilt 4.
- TANSEL, Fevziye Abdullah (1967): "Kırım Hanı IV. Mehmed Giray'ın Kâmilî Takma Adı ile Yazmış Olduğu Koşma ve Türküler", *Bellekten*, XXXI, 124 (Ekim).
- TANSEL, Fevziye Abdullah (1971): "Kırım Hanı IV. Mehmed Giray'ın Elimize Geçen Yeni Bir Koşması", *Türk Kültürü*, 109 (Kasım 1971), 45-47

TANSEL, Fevziye Abdullah (1974): “XVII. Asrın Unutulmuş Saz Şairlerinden Kıyımî ve Bir Koşması”, *Türk Kültürü*, 136-137-138 (Şubat-Mart-Nisan).

TANSEL, Fevziye Abdullah-Halil İnalçık; “Gâzi Giray II (Bora)”, *İslâm Ansiklopedisi*, C. IV.

TOPARLI, Recep-M. Sadi Çöğenli (1992): *Divan-ı Halim Giray*, Erzurum.

TUMAN, Nail (2000): *Tuhfe-i Nâilî*, 2 C., Haz. Cemal Kurnaz-Mustafa Tatçı, Bizim Büro Yayınları, Ankara.

YÜKSEL, Zuhâl (1992): “Kıyım Türk Edebiyatı”, *Türk Dünyası El Kitabı*, C. 3., Ankara.

ASRIMIZIN DEDE KORKUT'U: MUSA EROĞLU

DEDE KORKUT OF OUR ERA

Emrah GÖKÇE¹

ÖZET

Bu makalede, asrımızın önemli saz sanatçılarından Musa Eroğlu'nun hayatı, sanatı, fikirleri ve albümleri, kendisiyle yapılan bir röportaja dayanılarak anlatılmaktadır. Makalenin son kısmında ise albümlerinde okuduğu parçalardan örnekler verilmiştir.

Anahtar Kelimeler: Musa Eroğlu, Saz, Söz, Alevî, Sanat, Âşık.

ABSTRACT

In this study, the life, art, ideas and albums of Musa Eroğlu, who is an important minstrel of our Era were mentioned by benefiting from the interview made with him. At the end of the article, some songs in his albums were given as example.

Key Words: Musa Eroğlu, Saz (musical instrument; a stringed instrument), Alevi, Art, Minstrel.

Musa Eroğlu, 1944 yılında -çeşitli sebeplerden dolayı nüfus kâğıdında 1946 yazılıdır- Mersin'in Mut kazasına bağlı Kumaçukuru köyünde doğmuştur. Doğup büyüdüğü köyün inancının Şamanizm olduğunu düşünmektedir. Bu köyün insanları doğayla iç içedir. Günümüzde bu insanlar Alevî olarak nitelendirilmektedir.

Musa Eroğlu, Tahtacı Türkmenleri'ndendir. Bu civarda İslâmî akideler pek fazla görülmez. Bu, inançsız oldukları anlamına gelmez. İnançları kuvvetlidir. Felsefî olarak, ilâhî tekdüze görürler. Yaratıcı her şeyin sahibidir. Varlığın birliğine ve var olan her şeyin Tanrı'dan geldiğine inanırlar. Onun altındaki müeyyidelere pek fazla inanmazlar; çünkü kişilerin -tıpkı rejimler gibi- dayatma olduğunu düşünürler ve böyle yaşarlar. Irk, din, mezhep ayrımı yapmazlar. Tanrı sevgisi merkezdedir. Tanrı, bir sevgilidir. Doğa, su, ağaç gibi unsurlar kutsaldır. İnsanlar sürekli kendilerini sorgularlar. Vahdet-i vücud inancı vardır. Tanrı'dan korkmazlar; çünkü onlara göre insan sevdiğinden korkmaz. Musa Eroğlu da böyle bir kültür ortamında yetişmiştir. Kendisini Alevî olarak nitelendirir.

¹ Gazi Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Türk Dili ve Edebiyatı Anabilim Dalı, Eski Türk Edebiyatı Bilim Dalı, Yüksek Lisans Öğrencisi: emrah.gokce@hotmail.com

Orta Toroslar'da, göç yolu üzerinde doğmuştur. Bu sebeple pek çok insanı tanıma fırsatı bulmuştur. O dönemde köy enstitüleri vardır. Sistem 1954'te kaldırılır. İlk 3 sınıfı Köy Enstitüsü'nde 4 ve 5. sınıfları ise ilkokulda okumuştur. İlkokul mezunudur. Ortaokula başlasa da bitirme imkânı bulamamıştır.

1966'da, 20 yaşındayken evlenir. Daha sonra askere gider. 2 kız 1 de erkek evlâdı vardır. 20-22 yaşlarına kadar köyde yaşar. 1965'te Ankara'ya gelir. Ankara Radyosu'nda ses sanatçısı olmak için imtihana girer ve imtihanı kazanamaz. Tekrar köyüne döner. 1966'da plak yapar. İlk olarak Kul Muhammet'e ait bir ağıtı okumuştur. Askerden döndükten sonra Ankara'ya yerleşir; fakat köyüyle bağını hiçbir zaman koparmaz. Ankara'da meslek olarak sadece müzikle ilgilenmiştir. Başka herhangi bir iş yapmamıştır.

Ailesinde herkes saz çalar. Musa Eroğlu'na göre saz şairi hem saz çalar hem şiir söyler; ama kendisi şiir yazmaz. Usta malı söyler. Ozan; kendi şiirlerini okur. Musa Eroğlu kendisini ne ozan ne de saz şairi olarak nitelendirir. O, bir icracıdır, kendisini saz sanatçısı olarak görür.

Âşık şiirinin önemli motiflerinden olan rüya görme ve rüyada bade içmeye inanmamaktadır. Sazın ve şiirin günah olarak görüldüğü yerde sanatın gelişmeyeceğini düşünür. Eroğlu'na göre Anadolu'da sazın, sözün, şiirin gelişmemesinin ana nedeni inançlardır. İnsanlar gizli gizli saz çalıp şiir söylemişlerdir. Saz çalan ve şiir yazan insan -inançların etkisiyle- bade içemez. Badeyi içemediği için rüyasında bade içtiğini söyler. Rüyada bade içme konusu, taassubun çevreye getirdiği baskıdan dolayı üretilmiştir. Bade içme özellikle Karanlı ozanlarda görülür.

Musa Eroğlu, âşıkların fonksiyonu hakkında şunları söyler: "Posoflu Âşık Müdamî'ler, Âşık Şenlik'ler... bunlar gazeteci, televizyoncu, eğitmen, Anadolu'nun bilim adamları; çünkü bunlar gezginci. Her şeyi öğrenip gelip kahvelerde insanlarla paylaşıyorlar. Âşıkların esas görevi budur. Kahvehanelerin üstünde kıraathane yazar. O zamanlar fonksiyon olarak kahvehaneler şimdikinden farklıdır. Anadolu'yu iyi tahlil etmek lâzım."

Musa Eroğlu'na göre Sünnîliği yorumlayan insanlar saz şairliğini geri plâna itmiştir. İslâmiyet'in özünde olmamasına rağmen sazın günah olduğu hükmüne varılmıştır. Sazın günah olduğuna olan inanç, bu sanatın gelişmesini engellemiştir. Bu yüzden sanat ve estetik gelişmemiştir: "1400'lü yıllara kadar Osmanlı padişahlarının çoğunluğu nota bilen, şiir yazan, güzel sanatlara inanan, felsefe ve müzik bilen insanlardır. Anadolu insanı ot dibinde bitmemiştir. Bizim tarihimizde böyle bir gelenek var. Yavuz Sultan Selim'den sonra bu gelenek bitmiştir. Kul Hüseyin'lere, Kul Derviş'lere, Kul Himmet'lere saygı

bitmiştir. Meselâ Pir Sultan Abdal “Ben de bu yayladan Şah’a giderim.” diyor. Onun İran’a gideceğini sanıyorlar. Hâlbuki öyle demek istemiyor. Bir şiirinde “Şah’ın elleriyle yapılmış bina” diyor, dünya için. O Şah, Allah’tır. “Şah’lar Şah’ını buldum.” diyor. Tanrı’yı buldum diyor. İran’daki Şah’la ne alâkası var. Bu sebeple suçlanıyor Pir Sultan Abdal. Bu anlayışla sanat gelişir mi? Bu insanlar kaya kovuklarına kaçacaktır. Ben de kaya kovuklarında saz öğrenen biriyim. 1950’lerde Mut’un içerisinde bile sazla dolaşamazdık. Nida Tüfekçi, Türkiye’de en iyi saz çalan 5 insandan biridir; ama Alevî değildir. Yani insanın iyi saz çalması için illâ Alevî olması gerekmez. Önünü kapattığın zaman su birikir ve bir yeri yıkar. Bu geleneği; direnerek, usta-çırak ilişkisiyle Alevîler sürdürmüşlerdir. Onlar da benim gibi direnmişlerdir.”

Musa Eroğlu’na Anadolu’da “dede” olarak hitap edilir. Oysa kendisi Alevî “dede”si değildir. Anadolu insanı sanatçısına büyük saygı duyar, Musa Eroğlu’nu da tarihî bir kişilik olarak görür.

“Hey erenler pazarım var
Hâl ehline hâl satarım
Terazim tartım bulunmaz
Doyumuna bal satarım

Tezgâh üstü söz söylerim
Sözümü gülle peylerim²
Hasmı sitemi n’eylerim”

Ben dikensiz gül satarım (Nejat Birdoğan - Cevrî).” diyen Musa Eroğlu, söyleyeceği türküleri özenle seçtiğini belirtir. İnançla birleşen güzel sanatların çok güzel meyveler vereceğini düşünür.

Hazret-i Mevlânâ ve Hacı Bektaş Velî, Musa Eroğlu’nun ağzından şöyle dillenir: “Bir mürit Mevlevî olmak için gelir. Mevlânâ Hazretleri müritliğe kabul etmez. Hacı Bektaş Velî Hazretleri’ne gider. Kendisine, hizmet etmesini söyler. Mürit 5-10 sene hizmet eder. Bir gün pîr ile karşı karşıya gelirler. Mürit der ki: “Pîrim ben önce Mevlevî olmak istemiştım. Kabul görmedim. Buraya geldim hizmet ediyorum.” Hacı Bektaş Velî Hazretleri der ki: “Mevlevîlik o kadar beyaz ve berrak ki üstünde lekeler belli olur.” Hizmetin ileriki aşamasında aynı mürit Mevlânâ Hazretleri’ne gider. Sohbet ederler. Mürit: “Ben önce bu-

² Sözü gül ile süslemek.

raya gelmişim; kabul etmediniz ben de Hacı Bektaş Velî Hazretleri'ne gittim.” Mevlânâ da der ki: “Bektaşî felsefesi o kadar büyük bir umman ki üstünde lekeler görülmez...” Bu insanların biri Alevî biri Sünnî diyorlar. Bu nasıl olur? Bana izah eder misiniz? Bu ayrımcılığı yapan insanlarla benim hesabım var. Oysa bu insanların hepsi aynı şeyi anlatıyorlar. Din, mezhep gibi ayrılıklar şehirde başlıyor. Anadolu'da böyle bir şey yok. Anadolu'daki inanç meselesini kurcalayanlar; bu meseleyi şehirde kendi çıkarları doğrultusunda kullanıyor. Şehirdeki politikalar, Anadolu'daki insanı zedeliyor.”

Musa Eroğlu'nun sazda/sözde ustası yoktur. Babası çok güzel saz yapar ve çalmış. Babasından ilk olarak keman çalmayı öğrenir. Müzisyen bir aileden gelir. Babası 1952'de çok güzel bir saz yapar. Böylece Musa Eroğlu saz çalmaya başlar. Köyde, saz çalmak gelenek olarak her zaman vardır.

Ortaokul 1. sınıfta bir piyes olur. Musa Eroğlu Karacaoğlan'ı; öğretmeni ise Karacakız'ı oynar. Köyde radyodan Zaralı Halil, Malatyalı Fahri, Âşık Veysel, Antepi Hasan Hüseyin, Celâl Güzelses, Erzincanlı Şerif, Nida Tüfekçi gibi sanatçıları dinler. Çocukluğunda en çok dinlediği sanatçı ise Nida Tüfekçi'dir. Zekeriya Bozdağ da dinlediği sanatçılar arasındadır.

Musa Eroğlu'na göre Alevî müziği diye bir şey yoktur. Bilimsel olarak bakılacak olursa kendi müziğini “Asya tonları” olarak nitelendirir. Bu müzik, kopuzdan gelmiştir. Kaynağı Dede Korkut'a kadar gider. Dede Korkut'a çok önem veren Musa Eroğlu, 2007 yılında yaptığı albümüne de “Dede'm Korkut” adını vermiştir.

Musa Eroğlu'na göre, verilen bir fetvaya karşı:

“Telli sazdır bunun adı
Ne softa dinler ne kadı
Bunu çalan anlar kendi
Şeytan bunun neresinde

İçinde mi dışında mı
Püskülünün başında mı
Göğsünün nakışında mı
Şeytan bunun neresinde

Abdest alsan aldın demez
Namaz kılsan kıldın demez
Kadı gibi haram yemez

Şeytan bunun neresinde
Venedik'ten gelir teli
Ardıç ağacından kolu

Be Allah'ın şaşkın kulu Şeytan bunun neresinde” diyen Dertli gibi sanat-kârlar Anadolu'da güzel sanatlar için direnen insanlardır. Alevîsi, Sünnîsi hep birlikte Türk, örf, âdet ve geleneklerini yansıtmışlardır.

Musa Eroğlu, âşık makamlarını ayrıntısıyla bilmektedir. Bu konuda Sümmanî makamı, Şirazî makamı gibi örnekler vermektedir.

“Kırşehir türküsünü Mersin'den Musa Eroğlu söylüyor; Mersin'deki Taşeli havalarını Kırşehirli söylüyor.” diyen Musa Eroğlu, Anadolu halkını ayırmaya çalışanların başarısız olduklarını dile getiriyor. Eroğlu'na göre Anadolu insanı ayrımcılığı kabul etmiyor.

Musa Eroğlu, halk hikâyesi anlatmaktadır. Ona göre, Anadolu'daki Bektaşilerle ilgili anlatılan hikâyeler İran'da da anlatılır; ama onlar kişileri değiştirmişlerdir. Halk hikâyelerinde ortaklıklar çoktur.

Ozan, sınırlara karşı olan insandır. Musa Eroğlu, sanatçının “yalnız bir insan” olduğunu düşünür: “Eline, beline, diline sahip ol” ifadesi vardır. Eline, insanların; beline, sınırlarına; diline, kültürüne sahip ol demektir. Böyle zengin bir kökten gelen bizler 2000'li yıllarda böyle mi olmalıydık? Karacaoğlan der ki:

“El ârifdir yoklar senin fendini
Dağıtırlar tuzağını bendini
Alçaklarda otur gözet kendini
Katı yükseklerden uçucu olma

Dinle sana bir nasihat edeyim
Hatırdan gönülden geçici olma
Birinin başına bir iş gelince

Onu bir başkasına açıcı olma. Ozanlar halkı böyle eğitir. Ozanlar için sınır yoktur.

Musa Eroğlu, irticalen şiir söyleyememektedir. Aslında kendisini şair olarak da görmez. Bir elin parmağını geçmeyecek kadar türkü sözü vardır. Bu konuda şunları söyler: “En güzel şiirleri benden önce yazmışlar. Ben nasıl şiir yazabilirim. Ben bir çiçekle konuşan Karacaoğlan'ı anlatıyorum:

“Bahar gelir kayalarda bitersin
Güz gelince başın alır gidersin
Kim ne dedi boynun eğri tutarsın Senin boynun hep eğri mi menevşe?”

Hem fotoğrafı var menekşenin hem estetiği var hem de mevsim var. Bunun karşısına nasıl bir şiir yazarsın. Bu insanlara teşekkür etmek lâzım.”

Musa Eroğlu, halk müziğiyle ilgili şunları söyler: “Halk müziğinin üstündeki misyon olağanüstü yüklü, söyleyenler de olağanüstü cahil. Ortasını nasıl bulacağız? Emek veren şair bizi eğitecek, edebiyatçı bizi eğitecek, tarihî süreci tarihçi yorumlayacak, biz de söyleyeceğiz. Bunlar olduğu zaman kurduğum ilk cümleyi geri alacağım. Yorumcular anlamadıkları türkülerini söylüyorlar. Herkes 100 tane türkü söylemek zorunda değil. Eğer anlamını bildiğin türkü 10 taneyse 10 tane söyle. Bu insanları biraz daha eğitimi kılmamız gerekiyor. Ben sevda türkülerini söyledim, ozanlardan seçtiklerimi söyledim, ifade edebileceğim şeyleri söyledim. Ama meseleyi kavradım. Dikkat ederseniz öğrendim demiyorum. Kavradım diyorum. Kavradığım meseleyi anlatıyorum.”

Kahramanmaraş'ta çok fazla sanatçı yetişmesinin sebebini oradaki mektep ve medresenin varlığına bağlar. Yedi ulu ozandan biri olan Melûlî ve büyük şair Abdurrahim Karakoç da Kahramanmaraşlıdır.

Musa Eroğlu'nun 25 tane albümü vardır. Yaptığı her albüme ülkemizi çok yakından ilgilendiren 1 veya 2 tane öykülü parça koymaktadır. Bu hassasiyeti, albümlerinin isimlerinde de görmek mümkündür. “Kerbelâ Destanı”, “Bin Yıllık Yürüyüş”, “Bir Nefes Anadolu”, “Dede'm Korkut” albüm isimlerinden bazılarıdır. Bunu bir gelenek olarak devam ettirir. Bunun dışında, Yavuz Top, Muhlis Akarsu ve Arif Sağ ile birlikte meydana getirdikleri “Muhabbet” adlı 7 tane albümü vardır. Bu serinin 2 albümü enstrümantaldir. Musa Eroğlu, bu albümleri “türkülerin fitilini ateşleyen bir olay” olarak nitelendirir.

Davut Sularî, Âşık Daimî, İbretî, Ali Ekber Çiçek gibi sanatkârları saygıyla yâd etmektedir. Ankara'ya gelişi, yaptığı müziğin ne olduğunu anlama noktasında oldukça önemlidir.

Bugünkü âşıklık geleneğinin içinin boş olduğunu düşünür; çünkü: “Bilgili insanlara ihtiyaç var. Çok düzgün şiir yazan insanlar da var; ama âşıklık geleneğinin içindeki derinlik bugünlerde hiç yok. İyi şiir yazarlar da âşıklık geleneğinden dolayı değil kendi yeteneklerinden ve bilgisinden dolayı yazıyor. Bir örnek vermek gerekirse:

“Gün akşama döndü gülüm
Bir selâm sal sabah olsun
Gökte bulut yandı gülüm
Bir selâm sal sabah olsun

İnce ince eğir³ beni
 Gel yeniden doğur beni
 Tâ yürekten çağır beni
 Bir selâm sal sabah olsun” gibi güzel şiirler de var.”

Hâfızası kuvvetli olan Musa Eroğlu, binlerce şiiri ezbere bilmektedir: “TRT repertuarındaki 5000 türküyü peş peşe çalabilirim.” diyen Eroğlu’nun müzik hâfızası da oldukça iyidir. Musa Eroğlu’nun devletten beklentileri şunlardır: “Koca koca mekteplerin; bu mekteplerde öğrenciler okusun Fuzûlî, Karacaoğlan olsun diye yapıldığını düşünüyorum. Bu mekteplerde biz öğretilmeliyiz. Biz öğretildiğimiz zaman elimizde bir kültür kimliğimiz olacaktır. Bizim eksiklerimiz yok. Türk kültüründe eksiklik yok... Nasıl benim bir pasaportum varsa, kimliğim varsa Türkiye Cumhuriyeti’nin de bir kimliği vardır. Bu kimliği bilmemiz gerekiyor... Ülkemizin çok âcil iyi bir kültür bakanına ihtiyacı var. Kültür bakanı, nenemin boncuğuna sahip çıkmalı. Yapılan bütün folklorik çalışmalar desteklenmeli.”

Üniversiteden beklentilerini ise şöyle dile getiriyor: “Son 10-15 yılda üniversite öğrencilerimiz çok şeyi kavradı. Bunlar bana korkunç bir enerji veriyor. Gençlerimiz artık sorguluyor. İşte hareket başlamıştır. Bu çocuklar yarını kuracaktır. Bunu kimse durduramaz. Ben kolay kolay bir şeye evet demem. İtidalli davranırım. Benim 40-50 yıldır sizlere anlattığım şeyleri siz bana anlatıyorsunuz; çünkü fark ettiniz. Ben çok keyifliyim. Üniversitelere gidiyorum. İnsanlar sanatçısına sahip çıkıyor.”

Musa Eroğlu’nun herhangi bir derneğe üyeliği yoktur. Birçok derneğin sosyal faaliyetlerine katılır. Bir derneğe üyeliğin kendisini sınırlandıracağını düşünür. Çok fazla ödül ve plaket almıştır. Kendisi için en anlamlı ödül, eski cumhurbaşkanı Süleyman Demirel’in verdiği “Asya Kültürleri Araştırma Ödülü”dür. Süleyman Demirel bir de “Devlet Sanatçısı” plaketi vermiştir.

Musa Eroğlu hakkında birçok çalışma vardır; ama bunlar detaylı çalışmalar değildir. Hakkında birkaç tane de tez yapılmıştır. Öncelikle TRT olmak kaydıyla seviyeli televizyon programlarına katılmaktadır.

Musa Eroğlu’nun çırağı yoktur; ancak kendi ismini taşıyan bir müzik merkezi vardır. Zaman zaman burada dersler de vermiştir. Bu müzik merkezi 24 yıldır hizmet vermektedir.

Cem zakirliği hakkında şunları söylemektedir: “Dedelerin çoğu saz çalamadığı için yanında zakir taşır. Zakir iyi çalgı çalar, beyit hafızası iyidir. Soh-

³ Eğirmek: İki ipliği yan yana düzgün bir şekilde bükme.

betlerdeki adı "güvende"dir. Güvendeler kahve sanatçılarıdır. Kahvelerde insanlara bilgi dağıtırlar. Özellikle Bursa yöresinde güvende havaları vardır. Cemlerde Şah Hatayî, Pir Sultan Abdal, Seyit Nesîmî, Edip Harabî, Kul Himmet, Kul Hüseyin, Kul Yusuf gibi ustaların deyişleri söylenir."

Musa Eroğlu; bestecilik ve yorumculuğunun yanı sıra aynı zamanda iyi bir halkbilimi derlemecisidir. Derleme hususunda şunları söyler: "Derleme bilimsel olarak tespit etmek demektir. Şu anki yapılanlar derleme değil, derlenmiş şeyleri notaya dökmedir. Bir insanın türkü derleyebilmesi için gereken vasıflar vardır. Tarih, etimoloji, edebiyat, müzik gibi pek çok alanda bilgi sahibi olunmalıdır. Beste, bir kişinin kendi yaptığı melodidir. Derleme, bölgedeki melodinin tespit edilmiş şeklidir."

Resmî makamlarca kendi adına kayıtlı olan 1000 kadar şiirden -kendisine ait olmadığı için- ismini sildirmiştir. Bu parçaları anonim kategorisine sokmuştur. Bu eserler yoluyla oldukça yüklü miktarda telif hakkı alabilecekken; o, dürüst davranmış ve adını sildirmiştir.

"Sevdiğim yâr bana göndermiş name
Rüzgâr dokunmadık dal ister benden
Bir lezzet olmasın demiş tadında

Hiç arı görmedik bal ister benden" (Çobanoğlu) şiirini açıklayan Musa Eroğlu, şunları söyler: "İsteddiği şeyler çok basit şeyler aslında. Rüzgâr dokunmayan dal kuytu bir yerdir. Sevgilisiyle sohbet etmek istiyor. Başka bir şey istemiyor. Dikkat edilirse ifadeler kapalı." Bu ifadelerden de anlaşılacağı gibi Musa Eroğlu, şiirleri sadece seslendirmekle kalmayıp eserlerin ruhuna da nüfuz ediyor.

"Böyle miydi senin ile ahdimiz
Yollarına kar mı yağdı gelmedin
Ömür geçti tükeniyor vaktimiz
Yollarına kar mı yağdı gelmedin

Sarardı yaprağım güzlere düştüm
Gönülden ırağım gözlere düştüm
Yüreğim yanıyor közlere düştüm

Yollarına kar mı yağdı gelmedin" adlı parçanın sözleri kendisine aittir. 600 civarında eser seslendirmiştir. Şair olmadığını ifade etmekle beraber -az da olsa- yazmış olduğu şiirler mevcuttur.

Musa Eroğlu, ozanların ifade kudretini verdiği bir örnekle şöyle ifade ediyor:

"Başımda bir sevda döner

Ben yanarım kül olurum
Dokunduğum sular donar
Ben yanarım kül olurum

Yunus ile çıktım yola
Dergâhında çektim çile
Âşık oldum bile bile
Ben yanarım kül olurum

Dumanım var arşa çıkar
Irmaklarım serin akar
Ateşim var beni yakar
Ben yanarın kül olurum” işte ozanlar duygularını böyle güzel ifade ederler.”

Gençliğe; verdiği mesajları anladığı için özellikle teşekkür eden Musa Eroğlu, son olarak şunları söylüyor: “Bu toplum, güzel bir toplum. Bu toplumu sevmek lâzım. Tek yaptığım şey o benim.”

ANADOLU'YA AĞIT

Uyansın dedikçe uykuya daldın
Yanar Anadolu'm sana yanarım
Uygarlık yolunda hep geri kaldın
Yanar Anadolu'm sana yanarım

ALBÜMLERİNE OKUDUĞU PARÇALARDAN BAZILARI⁴

Dostluk köprülerin yıkılır oldu
Zâlimin zulmüne bakılır oldu
Ozanın yazanın yıkılır oldu
Yanar Anadolu'm sana yanarım
Unuttun mu sevgi verip almayı
Dünya insanıyla hep dost olmayı
Hak etmedin Orta Çağ'da kalmayı
Yanar Anadolu'm sana yanarım

Çağan Ali direnmektir her demin
Kaptan sürememiş su almış gemin
Tek çare başına geçmek dümenin
Yanar Anadolu'm sana yanarım

Söz: Ali Çağan
Müzik: Musa Eroğlu

ARADIM SENİ

İlkbahar gelip de güller açınca
Yapraklar içinde aradım seni
Beyaz inci gibi gözden kaçınca
Topraklar içinde aradım seni

Gülümsedin gönlümüzü yaz ettin
Neşe verdin muhabbeti az ettin
Gönlün bizde öte döndün naz ettin
Kozaklar içinde aradım seni
Çırakman çoktandır duyulmaz sesin
Huri misin melek misin sen nesin
Baktım ki keklğim boştur kafesin
Tozaklar⁵ içinde aradım seni

Söz: Hüseyin Çırakman
Müzik: Musa Eroğlu

BAŞIMDA BİR SEVDA DÖNER

Başımda bir sevda döner
Ben yanarım kül olurum
Dokunduğum sular donar
Ben yanarım kül olurum

Dumanım var arşa çıkar
Irmaklarım serin akar
Ateşim var beni yakar
Ben yanarım kül olurum

Yûnus ile çıktım yola
Dergâhında çektim çile
Âşık oldum bile bile
Ben yanarım kül olurum

Karşı dağlar düzüm düzüm
Ufka doğru bakar gözüm
Poyraz yemiş⁶ titrer sazım
Ben yanarım kül olurum

Söz ve Müzik: Musa Eroğlu

⁴ Parça seçimlerini, Musa Eroğlu'nun kendisi yapmıştır.

⁵ Tozak: Vurulmuş bir güvercinin tüylerinin kıpırdamasına verilen ad.

⁶ Poyraz havada bağlamanın daha iyi tınlamasına telmih vardır.

AŞK HİKÂYESİ

Başımdan bir kova sevda döküldü
Islanmadım üşümedim yandım oy
İlmik ilmik damarlarım söküldü
Kurşun değmiş güvercine döndüm oy

Yağmur yorgan oldu döşek kar bana
Anladım ki kendi gönlüm dar bana
Sevgi dolu kadehleri yâr bana
Sunuverdi içtim içtim kandım oy
Sevgi ekim naz biçmeye çalıştım
Ne zamana ne kendime alıştım
Kırk senede yedi hasret bölüştüm
İki dünya bana düştü sandım oy

Söz: Abdurrahim Karakoç

Müzik: Musa Eroğlu

BİLMEZLER⁷

Bahçevanım derler bağı bilmezler
Gülüş hırsızları gül hırsızları
Yürekler dağılayan dağı bilmezler
Fikir hırsızları dil hırsızları

Kargalar her seher etseler zarı
Onlara yer vermez gönül didarı
Kovana boş girer yabanî arı
Emek hırsızları bal hırsızları

Bunlar bizi bölük bölük bölmüşler
Nefse uyup hakikati silmişler
Ocakzedeliği⁸ nereden almışlar
Ateş hırsızları kül hırsızları

⁷ Yapmayı düşündüğü albümden bir parça.

⁸ Ocak: Anadolu'daki inanışların bağlı olduğu kişilerin makamına verilen ad. Ocakzede: Tarikat şeyhlerine ve dedelerine verilen ad.

⁹ Pirincin tencerede kaynarken yukarı aşağı inip çıkmasına cuş denir. Cuş havaları hareketli parçalardır. Bunlara aynı zamanda koçaklama da denir.

¹⁰ Farimek (Farımak): Yaşlanmak

Hüdâyî gönlünü düşürme gama
Yaralar yürekte bak yama yama
Hırsızın hırsızdan farkı yok ama
Bunlardan şerefli mal hırsızları

Söz: Hüdâyî

Müzik: Musa Eroğlu

CUŞ HAVASI⁹

Bizim illerin beyleri
Yakar kandili kandili
İçip arslana dönerler
Kadeh döndürü döndürü

Hem içerler hem kanarlar
Düşmana meydan ararlar
Arap atlara binerler
Boyun sündürü sündürü

Faridi¹⁰ gönlüm faridi
İçerden yürek eridi
Beylerin kolu çürüdü
Kılıç döndürü döndürü

Köroğlu der ki duruldum
Nice dilberden soruldum
At yoruldu ben yoruldu
Güzel bindiri bindiri

Söz: Köroğlu

Müzik: Musa Eroğlu

DOST NAZARI

Etiler dost nazarında
Esir, göze kaşa beni
Sorgusuz can pazarında
Yazdılar en başa beni

Efkârım zor gelir dile
Sözüm sohbetim mert ile
Nice bulunmaz dert ile
Koydular baş başa beni
Başım yüce arşa değin
Gücünüz yeterse eğin
Meyil vermiş bellemeyin
Acı pişmiş aşa beni

Ateş vursa çam dalına
Demir döner at nalına
Kızgın kömür mangalına
Yapmayınız maşa beni

Söz: Fevzi Halıcı

Müzik: Musa Eroğlu

DOSTA ÇAĞRI

Bakıp cemâl-i yâre
Çağırırım dost dost
Dil oldu pare pare
Çağırırım dost dost

Mescitte meyhanede
Hanede viranede
Kâbe'de puthanede
Çağırırım dost dost

Gelmişim dost ilinden
Koklamışım gülünden
Niyazî'nin dilinden
Çağırırım dost dost

Söz: Niyazî

Müzik: Musa Eroğlu

GÖNÜL ÇALAMAZSAN AŞKIN SAZINI

Gönül çalamazsan aşkın sazını
Ne perdeye dokun ne teli incit
Eğer çekemezsen gülün nazını
Ne dikene dokun ne gülü incit

Dinle ki bülbülü gelesin cuşa
Karganın namesi gider mi hoş
Meyvesiz ağacı sallama boşa
Ne yaprağını dök ne dalı incit

Bekle dost kapısın sadık dost isen
Gönüller tamir et ehl-i dil isen
Sevda sahrasında Mecnûn değilsen
Ne Leylâ'yı çağır ne çölü incit

Gel Hak'tan ayrılma Hakk'ı seversen
Nefsini ıslah et er oğlu ersen
Hüdâyî incinir inciden dersen
Ne kimseden incin ne eli incit

Söz: Hüdâyî

HALİL İBRAHİM

Dağda kızıl ot biter
İçinde keklik öter
Eşkıyadan da beter
Uslan Halil İbrahim

Kıvırcık saçlarına
Kar düşmüş uçlarına
Dağın yamaçlarına
Yaslan Halil İbrahim

Derede su durulur
Daldan köprü kurulur
El yerine vurulur
Aslan Halil İbrahim

Müfreze dağı sarar
Dağda kaçaklar arar
Geçit vermez kayalar
Hızlan Halil İbrahim

Söz: Dursun Ali Akınet
Müzik: Selâhattin Aygün

MIHRİBAN

Sarı saçlarına deli gönlümü
Bağlamışlar, çözülmüyor Mihriban
Ayrılıktan zor belleme ölümü
Görmeyince sezilmiyor Mihriban

“Yâr” deyince, kalem elden düşüyor
Gözlerim görmüyor, aklım şaşıyor
Lâmbada titreyen alev üşüyor
Aşk, kâğıda yazılmıyor Mihriban

Önce naz, sonra söz ve sonra hile
Sevilen, seveni düşürür dile
Seneler, asırlar değişse bile
Eski töre bozulmuyor Mihriban

Tabiplerde ilâç yoktur yarama
Aşk deyince ötesini arama
Her nesnenin bir bitimi var ama
Aşka hudut çizilmiyor Mihriban

Boşa bağlanmamış bülbül, gülüne
Kar koysan köz olur aşkın külüne
Şaştım kara bahtın tahammülüne
Taşa çalsam ezilmiyor Mihriban

Tarife sığmıyor aşkın anlamı
Ancak çeken bilir bu derdi, gamı
Bir kördüğüm baştan sona tamamı
Çözemedim, çözülmüyor Mihriban

Söz: Abdurrahim Karakoç
Müzik: Musa Eroğlu

SULARI ISLATAMADIM

Savaştaım elli yıldır
Ömrüm geçti boşalt doldur
Anlamadım bu ne haldir
Bir gün silâh çatamadım
Suları ıslatamadım

Ne payem oldu ne sayem
En doğruyu bulmak gayem
Düşüncemdir tek sermayem
Alan yok ki satamadım
Suları ıslatamadım

Ekin ekdim başak yılan
Kuşandığım kuşak yılan
Yorgan akrep döşek yılan
Bir gün rahat yatamadım
Suları ıslatamadım

Yolum yokuş izim ayrı
Dilim yağsız sözüm ayrı
Bedenimden özüm ayrı
Bir'i Bir'e katamadım
Suları ıslatamadım

Söz: Abdurrahim Karakoç
Müzik: Musa Eroğlu

ŞU DAĞLARIN YÜKSEĞİNE ERSELER

Şu dağların yükseğine erseler
Lâle sümbül mor menevşe derseler
Bir güzeli bir çirkine verseler
Güzel ağlar çirkin güler bir zaman

Yükseğinde olur şahin yuvası
İndim enginine Avşar Ovası
Kabûl olur güzellerin duası
Hak'tan sevdiğini diler bir zaman

Vara vara vardık alma deresi
Uzak kaldı nazlı yârin arası
Artık geçmiyor gönül yarası
Mevlâ'm dermanını salar bir zaman

Söz ve Müzik: Musa Eroğlu

ŞU YÜCE DAĞLARIN KARI ERİDİ

Şu yüce dağların karı eridi
Sel oldu gidelim bizim ellere
Yaylamızı lâle sümbül bürüdü
Gel oldu gidelim bizim ellere

Nazlı olur güzellerin eyisi
Deli gönül güzellerin delisi
Gayrı bizim elin kara çalısı
Gül oldu gidelim bizim ellere

Karac'oğlan der ki gelir yazları
Güzel kimden aldın sen bu nazları
Ananın babanın acı sözleri
Bal oldu gidelim bizim ellere

Söz: Karacaoğlan
Müzik: Musa Eroğlu

YOLUN SONU GÖRÜNÜYOR

Bana ne yazdan bahardan
Bana ne borandan kardan
Aşağıdan yukarıdan
Yolun sonu görünüyor

Geçtim dünya üzerinden
Ömür bir nefes derinden
Bak feleğin çemberinden
Yolun sonu görünüyor

Bu dünyanın direği yok
Merhameti yüreği yok
Kılavuzun gereği yok
Yolun sonu görünüyor

Söz: Dursun Ali Akınat
Müzik: Selâhattin Aygün

DOST YÜZÜN GÖRDÜKÇE

Dost yüzün gördükçe eyvallah demek
Ta evvelden beri bu âdetimdir
Aşkın Kâbesinde imama uymak
Dostumun cemâli ziyaretimdir

Mansur oldum dostun zülfünde berdar
Benim için budur büyük iftihar
Ne cübbe giyerim ne külâhım var
İnsanlık kisvesi kıyafetimdir

İbretî'yim değiştirmem niyeti
Bâtıl hurafeye etmem biatı
İbadet sayarım dosta hizmeti
Bu da göze çarpan kabahatimdir

Söz: İbretî

BIRAK GAM KEDERİ

Bırak gam kederi yaralı gönül
Yüce dağdan duman çekilir bir gün
Çapa vurulmadık bu topraklara
İlkbaharda tohum ekilir bir gün

Unuttu dediğin dost seni anar
Alnının terini sofrana sunar
Sana kutsal gelen bin yıllık çınar
Fiske vuruşuyla yıkılır bir gün

Yaşam boyu akamaz kan ile yaşın
Gün gelir dikleşir eğilen başın
Matem müjdeleyen kanlı baykuşun
Ocağına incir dikilir bir gün

Meyveye dönüşür kuruyan dallar
Kaplanî giyinmiş yeşiller allar
Gelir bayram günü çalar davullar
Ak ellere kına yakılır bir gün

Söz: Kaplanî

OMUZUMDA SEVDA YÜKÜ

Omuzumda sevda yükü
Yollarda seni aradım
Beste beste türkü türkü
Tellerde seni aradım

Girdim yeşilden sarıya
Sordum ölüye diriye
Çiçeği verdim arıya
Ballarda seni aradım

Bahçem çiçek bağım gazel
Birleşir ebedle ezel
Ayırmadım çirkin güzel
Kullarda seni aradım

Aşk yalımı girdi cana
Gönlüm döndü gülistana
Gece gündüz yana yana
Küllerde seni aradım

Söz: Abdurrahim Karakoç

NİYE BÖYLE DARGIN DARGIN BAKARSIN¹¹

Niye böyle dargın dargın bakarsın
Sen beni sözünde durmaz mı sandın
Hatırın hoş olsun birin bin olsun
Yalınıza sabah olmaz mı sandın

Haldan bilenlere hayran olurum
Gönülden sevene kurban olurum
Sen birin bulmuşsun ben de bulurum
Bu gönül bir güzel bulmaz mı sandın

Karac'oğlan der ki böyle olmasın
Arada engeller murat almasın
Sana senden olmuş benden olmasın
Herkes ettiğini bulmaz mı sandın

Söz: Karacaoğlan
Müzik: Musa Eroğlu

¹¹ Bu türküyü Güler Duman'la birlikte söylemiştir.

Gazi Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Türk Dili ve Edebiyatı Anabilim Dalı, Eski Türk Edebiyatı Bilim Dalı, Yüksek Lisans Öğrencisi: emrah.gokce@hotmail.com
Sözü gül ile süslemek.

Eğirmek: İki ipliği yan yana düzgün bir şekilde bükme.

Parça seçimlerini, Musa Eroğlu'nun kendisi yapmıştır.

Tozak: Vurulmuş bir güvercinin tüylerinin kıpırdamasına verilen ad.

Poyraz havada bağlamanın daha iyi tınlamasına telmih vardır.

Yapmayı düşündüğü albümden bir parça.

Ocak: Anadolu'daki inanışların bağlı olduğu kişilerin makamına verilen ad. Ocakzede:

Tarikat şeyhlerine ve dedelerine verilen ad.

Pirincin tencerede kaynarken yukarı aşağı inip çıkmasına cuş denir. Cuş havaları hareketli parçalardır. Bunlara aynı zamanda koçaklama da denir.

Farimek (Farımak): Yaşlanmak

Bu türküyü Güler Duman'la birlikte söylemiştir.

TÜRK KÜLTÜRÜ VE HACI BEKTAŞ VELÎ ARAŞTIRMA DERGİSİ'NİN 42-50. SAYILARININ BİBLİYOGRAFYASI

BIBLIOGRAPHY OF THE ISSUES BETWEEN 42-50 OF TURKISH CULTURE AND HACI BEKTASH VELI RESEARCH QUARTERLY

Emrah GÖKÇE¹

ÖZET

Bu çalışmada, Türk Kültürü ve Hacı Bektaş Velî Araştırma Dergisi'nin 42-50. sayılarının bibliyografyası verilmiştir.

Anahtar Kelimeler: Türk Kültürü ve Hacı Bektaş Velî Araştırma Dergisi, Bibliyografya, Makale.

ABSTRACT

In this study, bibliography of the issues between 42-50 of Turkish Culture and Hacı Bektash Veli Research Quarterly were given.

Key Words: Turkish Culture and Hacı Bektash Veli Research Quarterly, Bibliography, Article

Türk Kültürü ve Hacı Bektaş Velî Araştırma Dergisi'nde yayınlanmış yazılar üzerine yapılan ilk bibliyografik çalışma, derginin 12. sayısında Murat Lüleci tarafından yapılmıştır. Diğer çalışma 17. sayıda Ali Yaman tarafından yapılmıştır. Eyüp Coşkun 34. sayıda, Kadir Gökhan Uğur ise 42. sayıda yayınladıkları bibliyografyalarla ilim dünyasına katkıda bulunmuşlardır. Bizim yaptığımız bu çalışma, Türk Kültürü ve Hacı Bektaş Velî Araştırma Dergisi'nin 42-50. sayılarında yayınlanmış yazıların bibliyografik künyelerini içermektedir. Her sayı kendi içerisinde ayrı ayrı verilmiştir. Bibliyografik künyeler verilirken şu yöntem takip edilmiştir: Soyad, ad, makalenin adı ve hangi sayfa aralığında yayınlandığı.

---

¹ Gazi Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Türk Dili ve Edebiyatı Anabilim Dalı, Eski Türk Edebiyatı Bilim Dalı, Yüksek Lisans Öğrencisi: emrah.gokce@hotmail.com

42. SAYI (NİSAN-MAYIS-HAZİRAN 2007)

AKGÜN, Engin: Şamanizm Üzerinde Uygulanan Baskılar ve Şamanların Günümüzdeki İşlevleri, (179-190).

AKSOY, Mustafa: Mevlânâ Mesnevî'sinin Yaygın Olarak Okunmasına Ontolojik Bir Yaklaşım, (123-136).

ÇERİBAŞ, Mehmet: Türklerde Demirciler ve Şamanlar, (113-121).

KOÇAK, Taki: Şiir, (92).

KÖKEL, Coşkun: Derdim Nokta Davam Harf, (227-233).

KUBAT, Şemsettin: Şiir, (216).

KUTLU, Sönmez: Kırgızistan'da Ramazan ve Dinî Bayramlar, (137-164).

ÖNCÜL, Kürşat: Eskatoloji Mitleri Bağlamında Güzelköy (Denizli), (173-178).

ÖZDEMİR, Nazife: Çorum'da Bir Türkmen Dedesi: Mehmet Dede, (207-215).

ŞAHİNDOKUYUCU, Haydar: Şiir, (122).

ŞAHİNDOKUYUCU, Nesimî: Şiir, (206).

ŞENÖDEYİCİ, Özer: Hicvin Ruhsal Yönü ve Bir Örnek: Tatarıye-i Fehîm, (191-205).

UĞUR, Kadir Gökhan: Türk Kültürü ve Hacı Bektaş Velî Araştırma Dergisi'nin 34-41. Sayılarının Bibliyografyası, (217-226).

UYSAL, Hasan: Şiir, (234).

YAKAR, Halil İbrahim: Alevî-Bektaşî Geleneğinde Şiir Yazan Antepli Tekke Şairleri, (75-91).

YAMAN; Bahattin: Isparta'da Bir Mezar Taşı ve Hatırlattıkları, (165-172).

YILDIZ, Harun: Alevî Geleneğinde Ölüm ve Ölüm Sonrası Tören ve Ritüeller, (93-112).

YILMAZ, Hacı: Hacı Bektaş Velî Belgeleri-I, (9-74).

43. SAYI (TEMMUZ-AĞUSTOS-EYLÜL 2007) BULGARİSTAN ÖZEL SAYISI

Bulgaristan'da Yaşayan Bir Türkmen Âşığın Nefes Defterinden, (177-222).

BÜLBÜL, Tuncay; KILIÇ, Filiz: Bulgaristan Doğumlu Divan Şairleri, (49-66).

BÜLBÜL, Tuncay; KILIÇ, Filiz; KÖKEL, Coşkun: Bulgaristan'da Bazı Yerleşim Yerlerindeki Alevî ve Bektaşî Talipleri İçeren 1924 Tarihli Bir Defter, (29-47).

COŞKUN, Eyüp; ENSAR, Ferhat: Evliya Çelebi Seyahatname'sinde

- Bulgaristan'daki Bazı Kültür Merkezleri, (145-176).
- İBRAHİMGİL, Mehmet Zeki: Bulgaristan'daki Türk Eserlerinde Duvar Süslemelerinden Örnekler, (107-115).
- KELEŞYILMAZ, Vahdet: Stamboliyski Hükümetine Karşı Yapılan Darbenin İstanbul Basınındaki Yankıları, (89-96).
- KILIÇ, Filiz: Kültür Tarihimizde Filibe ve Filibeli Divan Şairleri, (67-80).
- KOÇ, Hasan: Şiir, (124).
- KOÇAK, Taki: Şiir, (28).
- KÖKEL, Coşkun: Bulgaristan'da Yaşayan Alevîlik ve Bektaşîlik Üzerine, (9-27).
- KÖKEL, Coşkun: Sarı Saltık ve Balkanlar'da Alevî-Bektaşî Kültürü, (117-123).
- OZAN Mesrur: Şiir, (48).
- ÖZÜDOĞRU, Ersin: Ali Koç Baba Ocağı Dedesi Seydi Koç ile Söyleşi, (125-136).
- PALA, Ayhan: Rumeli'de Bir Akıncı Ailesi: Gümlüoğulları ve Vakıfları, (137-144).
- PİR SULTAN ABDAL: Şiir, (116).
- ŞIVGIN, Hale: Osmanlı Arşiv Belgeleriyle 1902-1912 Yıllarında Makedonya, (81-88).
- TURAN, Fatma Ahsen: Bulgaristan'da Demir Baba Tekkesindeki İnanç Sembollerinin ve Ritüellerinin Çözümlemesi, (97-106).

44. SAYI (EKİM-KASIM-ARALIK 2007)

- AKGÜN, Engin: Şamanist Türk Halklarında Kurban Sungusu ve Kendisine Kurban Sunulan Varlıklar, (81-92).
- BÜYÜKOKUTAN, Aslı: Muğla Yöresi Alevî Türkmenlerde Evlilikle İlgili İnanç ve Pratikler, (55-80).
- ÇAKMAK, Mehmet Ali: Türk Sultanları ile Abbasî Halifelerinin İktidar Mücadeleleri (XII-XIII. Yüzyıl), (37-54).
- ÇAVUŞOĞLU, Ali: Türk-İslâm Kültüründe Gök Tanrı veya Ulu Tanrı İnanışı ve Edebî Metinlere Yansıması, (123-140).
- DALKILIÇ, Battal: Şiir, (154).
- DÖNMEZ, Esra: Otman Baba ile Bî-Mekân, (239-241).

- DÖNMEZ, Mehmet: Sosyal Değişim Sürecinde Hatay Alevîliği, (141-153).
FATSA, Mehmet: Giresun Kentinde Bir Türkmen Dervişi Kutbü'l-Ârifin Hasan Dede ve Sandalbükü Zaviyesi, (171-182).
GÖKÇE, Emrah: Osmanlı Şair Okulu, (243-250).
GÖRKAŞ, İrfan: Sahih Ahmed Dede'nin Hacı Bektaş Veli Kronolojisi, (103-110).
KENZHETAYEV, Dossay: Hoca Ahmet Yesevî: Yaşadığı Devir, Şahsiyeti, Tarikatı ve Tesiri, (11-36).
KURNAZ, Şefika: Emine Semiye'nin Gözüyle Yüzyıl Önce Serez Yaylası'nda Kültür Hayatı, (155-169).
OZAN Mesrur: Şiir, (170).
PALA, Ayhan: Türk Kültür Tarihinin Bir Kaynağı Olarak Burgazi Fütüvvetnamesi, (183-237).
SEYYİT NESİMÎ: Şiir, (238).
ŞAH SULTAN: Şiir, (242).
ÜSTÜNER, Kaplan: Fuzûlî Divanı Şerhi'nin Kaynakları, (111-122).
YILMAZ, Hacı: Irak Ziyâret-Nâmesi ve Kerbelâ Şehitleri, (93-102).

45. SAYI (OCAK-ŞUBAT-MART 2008)

- BEKKİ, Salahaddin: Pir(i) Davut Türbesi Örneğinde Alevîlerde Su, Ateş, Kurban ve Ağaç Kültü, (93-101).
BOZKURT, Fuat: Buyruk ve Buyruğa Göre Alevî Kimliği, (11-24).
DALKILIÇ, Battal: Şiir, (68).
DOĞANBAŞ, Muzaffer: Amasya Müzesindeki Peygamberler ve Padişahlar Şeceresi, (165-172).
GÖKÇE, Emrah: 2. Uluslararası Türk Kültür Evreninde Alevîlik ve Bektaşîlik Bilgi Şöleni Bildiri Kitabı, (211-214).
GÜNAYDIN, Yusuf Turan: Amasyalı Bir Bektaşî Şairi Ali Baki Gül ve Balık Destanı, (155-164).
GÜRBÜZ, Mehmet: Hanedandan Bir Şair: Safiye Sultanzade Mehmed Rezmî, (173-186).
II. Uluslararası Türk Kültür Evreninde Alevîlik ve Bektaşîlik Bilgi Şöleni Değerlendirme ve Sonuç Oturumunun Tam Metni, (187-204).
KENZHETAYEV, Dossay: Türk Felsefe Tarihinde Yesevî Düşüncesinin Yeri, (135-144).

- KILINÇ, Aziz: Alevî-Bektaşî Geleneğinde Vasiyet ve Buyruk Üzerine, (83-92).
KURTOĞLU, Orhan: Hurufî-Bektaşî Edebiyatına Dair Bir Şiir Mecmuası, (25-35).
OZAN Mesrur: Şiir, (102).
ÖZTÜRK, Mürsel: Hacı Bektaş Zamanında Nişabur'daki Kültürel Hayat, (145-154).
PİR MEHMED: Şiir, (82).
SOLMAZ, Süleyman: Bir Bektaşî Şairi Mehmed Ali Hilmi Dede Baba ve Divanı, (37-54).
SÜMER, Uğur: Hacı Bektaş Velî'nin İlmî Yönüne Genel Bir Bakış, (215-220).
ŞAHİN, A Kubilay: Ana Hatlarıyla Horasan'dan Anadolu'ya Alevîlik ve Bektaşîlik, (205-210).
TATAR, Taner: Kutsalın Siyasallaşması ve Alevîlik, (113-134).
TOK, Turgut: Denizli Yöresinde Alevîlik ve Bektaşîliğin Tarihî Süreçte Genel Bir Değerlendirmesi, (55-67).
TUFANTOZ, Abdurrahim: Orta Asya'dan Balkanlar'a Türklerde Pişi ve Helya Pişirme Geleneği, (69-81).
TURAN, Fatma Ahsen: Kahire'deki El-Megaverî (Kaygusuz) Bektaşî Tekke'sinden, Detroit'teki Bektaşî Tekkesi'ne, (103-112).
YOKSUL DERVİŞ; Şiir, (36).

46. SAYI (NİSAN-MAYIS-HAZİRAN 2008)

- AVCI, Ali Haydar: Pir Sultan Ocağı, (77-96).
AYTAÇ, Pakize: Alevî-Bektaşî Felsefesinde Yer Alan Ana Metaforlar Üzerine Bir Değerlendirme, (131-152).
BEKKİ, Salahaddin: Bektaşî Geleneği İçinde Yetişen Hacıbektaşlı Bir Şair: Haydar Kaim ve Şiirleri, (97-130).
ÇAKIR, Cemal: Kültürler Arası İletişimin Temel Kavramları ve Soruları, (181-187).
HATAYÎ: Şiir, (188).
DEDEKARGINOĞLU, Hüseyin: Dedekargın Süreğinde Cem Töreni, (11-76).
GÖKŞEN, Cengiz: Çıldırılı Âşık Şenlik'in Şiirlerinde Tasavvufî Unsurlar, (167-180).

ÖZCAN, Nurgül: Bektaşî Erkânnameleri ve Bir Bektaşî Erkânname, (189-204).

TEMİZKAN, Mehmet: Bektaşî Şiirlerinde Şâh Metaforu Üzerine Bir İnceleme, (153-165).²

ÜN, Âşık Veysel: Şiir, (166).

47. SAYI (TEMMUZ-AĞUSTOS-EYLÜL 2008)

ABDAL, Muhyeddin: Şiir, (216).

AKSÜT, Ali: Bebek Olmuş Damal'da Türkmen Geygisi, (175-178).

BAYATLI, Necdet Yaşar: Kerkük-Dakuk'ta Bir Bektaşî Tekkesi: Dede Câfer Tekkesi ve Ritüelleri, (137-155).

BEKKİ, Salahaddin: Çorum-Dodurga'da Bir İnanç Merkezi: Mehmetdedetekte Köyü ve At Kurbanı, (93-110).

BÜLBÜL, Tuncay; KILIÇ, Filiz: Haydar Cemil Baba'nın Muhiplerinden Süleyman Saltık'ın Düzenlediği Mecmuadaki Yayınlanmamış Şiirler, (15-42).

ÇERİBAŞ, Mehmet; KALÇAKEEV, Kubançbek: Manas Destanı'nın Güney Rivayetlerinde Tabiatın Tasvir Edilmesi, (121-135).

ÇETİN, Ayşe Yücel: Ahmed Yesevî, Yûnus Emre ve Hacı Bektaş Veli'de İnsan Anlayışı, (43-49).

DOĞANBAŞ, Muzaffer: Amasya Müze Müdürlüğü Teşhirindeki El Yazması Kur'ân-ı Kerim Nüshaları, (185-191).

ERDOĞAN, Kenan: Bir Bektaşî Şairi: Rızâ Râmî ve Yeni Bulunan On İki Şiiri, (51-66).

ERDOĞAN, Mustafa: Yenikapı Mevlevîhânesi'yle İlgili Kaynaklara Bir İlâve: Kemâleddin Efendi'nin Terâcim-i Ahvâl'i, (157-174).

GENÇ, Köksal: Alevî-Bektaşî Şiir Dünyasından "Âb-ı Hayât"a Genel Bir Bakış, (193-210).

GÖKÇE, Emrah: İşitin Ey Yârenler-Yûnus Emre Yorumları-, (211-215).

KILIÇ, Filiz: Üç Yılın Ardından, (11-13).

KOÇAK, Taki: Şiir, (192).

OZAN Mesrur: Şiir, (50).

ÖZDEMİR, Şuayip: Malatya Örneği Düzleminde Tarihsel Süreç İçerisinde

² Bu makale teknik bir sebepten dolayı hatalı olarak basılmıştır. Aynı makale, doğru hâliyle 47. sayıda tekrar yayımlanmıştır. Ayrıca 46. sayıdan ayrı basım olarak da basılmıştır. Bakınız: TEMİZKAN, Mehmet: Bektaşî Şiirlerinde Şâh Metaforu Üzerine Bir İnceleme, (153-162).

- Alevî Toplumunca Dinî-Sosyal Otorite Olarak Kabul Gören Dedeliğe Günümüz Alevîliğinin Bakış Açısı, (67-92).
PİR MEHMED: Şiir, (156).
SEFİL SİDKÎ: Şiir, (136).
SEZEN, Ağgöl Erdoğan: Manisa/Muradiye'deki Tahtacı Kıyafetleri, (179-184).
TEMİZKAN, Mehmet: Bektaşî Şiirlerinde Şâh Metaforu Üzerine Bir İnceleme, (111-120).

48. SAYI (EKİM-KASIM-ARALIK 2008)

- ADİLOĞLU, Adilhan; TEMİZKAN, Mehmet: Fazilet-Nâme ve Baba Rövsen'de Hz. Ali Tasavvuru, (165-174).
AKSÜT, Hamza: Arzuman Ocağı, (209-214).
ALTINOK, Baki Yaşa: Köroğlu ile Kiziroğlu Mustafa Orta Anadolu'da (Resmî Belgelere ve Köroğlu'nun Yeni Bulunan Şiirlerine Göre), (215-224).
ÂŞIK VEYSEL ÜN: Şiir, (208).
AYHAN, Rıza: Türk Kültürü ve Hacı Bektaş Velî, (11-12).
ÇAKIR, Cemal: Kültürlerarası İletişim Penceresinden Bakmak, (201-207).
DALKILIÇ, Battal: Şiir, (254).
DURANLI, Muvaffak: Türk Topluluklarında Köpek ve Buğday Bağlantısını Ortaya Koyan Efsaneler, (175-184).
ERSAL, Mehmet: Çerağlar Uyanırken, (249-253).
ERSAL, Mehmet; KÖKEL, Coşkun: Çankırı İlindeki Alevî Köyleri Hakkında, (13-54).
ERSOY, Ersan: Sosyolojide Kurum ve Kültürel Yapı İlişkisi, (127-140).
GÜNAYDIN, Yusuf Turan: Tapşırması "Cemâl Hoca", (255-256).
KARABULUT, Ferhat: Bir Gösteren Olarak Beden ve Dili: Göstergibilim Çerçevesinde Göç Romanı ve Dede Korkut Hikâyeleri'nin İncelenmesi, (69-90).
KAYHAN KILIÇ, Seyhan: Bir Göstergibilim Çözümlemesi; Hz. Ali'nin Şehadetî İllüstrasyonu, (225-239).
KURTOĞLU, Orhan: Haydar Cemil Baba (Haydarî)'nin Şiirlerinde Muhteva, (91-125).
SİDKÎ BABA, Şiir, (240).
TATAR, Taner: Kimlik: Ötekini Belirlemek ya da Kendini Bilmek, (185-200).

UÇAR, Mehmet: Şiir, (126).

UĞUR, Kadir Gökhan: Hallâc-ı Mansûr Menâkıbnâmesi, (241-248).

ÜZÜM, Gülден: Cem Törenlerinin Semiotik Analizi, (141-164).

YAMAN, Ali: Sovyet Sonrası Dönemde Orta Asya'da Din ve Siyaset Üzerine Genel Bir Değerlendirme, (55-68).

49. SAYI (OCAK-ŞUBAT-MART 2009)

AKTAŞ, Ali Osman: Yaşatılâgelen Bir Kült Olarak Samsun İli Avut Köyü'nde Hıdırellez Gelenekleri, (175-194).

ASYA, Furkan; AYTAS, Gıyasettin: Bir Bektaşî İcazetnamesi, (11-21).

ASYA, Furkan; GÖREN, Sevim: Mümin Baba Tekkesi Hakkında Bazı Belgeler, (23-36).

ASYA, Furkan; GÖREN, Sevim: Şah İbrahim Soyundan Seyyid Süleyman'a Verilen Bir İcazetname, (37-46).

ATA, Mehmet Reşat: Girit-Kandiya Horasanlı Ali Baba Dergâhı Son Postnişini Halife Cafer Sadık Bektaş Baba, (157-173).

BİLGİLİ, Ali Sinan: Devletlik Pir; Şeyh Safiyyüddin-i Erdebilî Vakfı, (47-94).

BOZKURT, Nizam: Şiir, (124).

DALKILIÇ, Battal: Şiir, (174).

DOĞAN, Sadık,: Şiir, (22).

DUMAN, Asiye: Sözlü Kültür Ürünlerimizde Giyim Motifi, (225-235).

ELİBOL, İsmail: Şiir, (236).

ERDOĞAN, Kenan: Kırkağaçlı Remzî'nin Bektaşîliğe Bağlanışına Dair Bir Rüyası ve Bektaşîlikle İlgili Şiirleri, (95-116).

GÖKÇE, Emrah: Aşk Bir Güneşe Benzer, (255-263).

GÖRKAS, İrfan: Şah İsmail Hatayî'nin "Pir ü Sultan-ı Âlem" Fikri ve "Kızıl Taç" Simgesi, (125-155).

GÜRSES, Güvenç: Şiir, (156).

HALICI, Fevzi: Şiir, (254).

HÜDAYÎ: Şiir, (224).

İBRETÎ: Şiir, (264).

KIRPIK, Güray: Birinci Dünya Savaşı'nda Yardımlaşmaya Dair Örnek Bir Örnek Belge: "Sarıköz Karyesi'ne Ait Bir Yardım Belgesi", (117-123).

KÖSE, Metin Ziya: Yeniçeri Ocağının Bektaşileşmesi Süreci ve Yeniçeri-Bektaşî İlişkileri, (195-207).

KUBAT, Şemsettin: Şiir, (208).

SEÇER, Safa: XVI. Asırda Anadolu'da Alevîlik, (249-253).

SÜMER, Uğur: Türk Kültürü ve Hacı Bektaş Velî Vakfı Başkanı Uğur Sümer ile Alevîlik-Bektaşîlik Üzerine Bir Röportaj, (237-248).

TAŞĞIN, Ahmet: Safevî-Osmanlı Savaşı'ndan İtibaren Dinî Söylemin Siyasal Propaganda Aracı Olarak Kullanılması: Dede Kargın Örneği, (209-223).

50. SAYI (NİSAN-MAYIS-HAZİRAN 2009) HACI BEKTAŞ VELÎ'NİN 800. DOĞUM YIL DÖNÜMÜ ANISINA

ALKAN, Mustafa: Yeniçeriler ve Bektaşîlik, (243-260).

ASYA, Furkan; GÖREN, Sevim: Ali Koç Baba Ocağı ile İlgili Kısa Bir Değerlendirme ve Birkaç Yeni Belge, (17-36).

AYTAŞ, Gıyasettin: Hacı Bektaş Velî'nin 800. Doğum Yıl Dönümü Anısına Saygıyla, (11-16).

BİLGİLİ, Ali Sinan; BEŞE, Ahmet: İran'da Hacı Bektaş Velî Evladından Pir Saltuk Zaviyesi Vakfı, (37-76).

GÜLTEN, Sadullah: XVI. Yüzyılda Söğüt Yörükleri, (235-242).

GÜNDÜZ, Tufan: XIX. Yüzyılın Sonlarında Tuzla ve Çevresinde Sosyal Hayata Dair Gözlemler (1878-1883), (137-144).

GÜZEL, Abdurrahman: Asırlık Bir Çınar Daha Göçtü, (261-262).

KÖKSAL, M. Fatih: Seyyid Nesîmî'nin Yayımlanmamış Şiirleri, (77-135).

ŞEVKET: Şiir, (136).

USLUER, Fatih: Mîr Fâzılî'nin Taksîm-i Salât u Evkât'ının Şerhi, (145-222).

YILMAZ, Hulusi: Nizârî İsmâîlîliği ve Alevîlik: İki Farklı Dinî İdrakte Benzeşen Yorumlar Üzerine Değerlendirmeler, (223-234).

